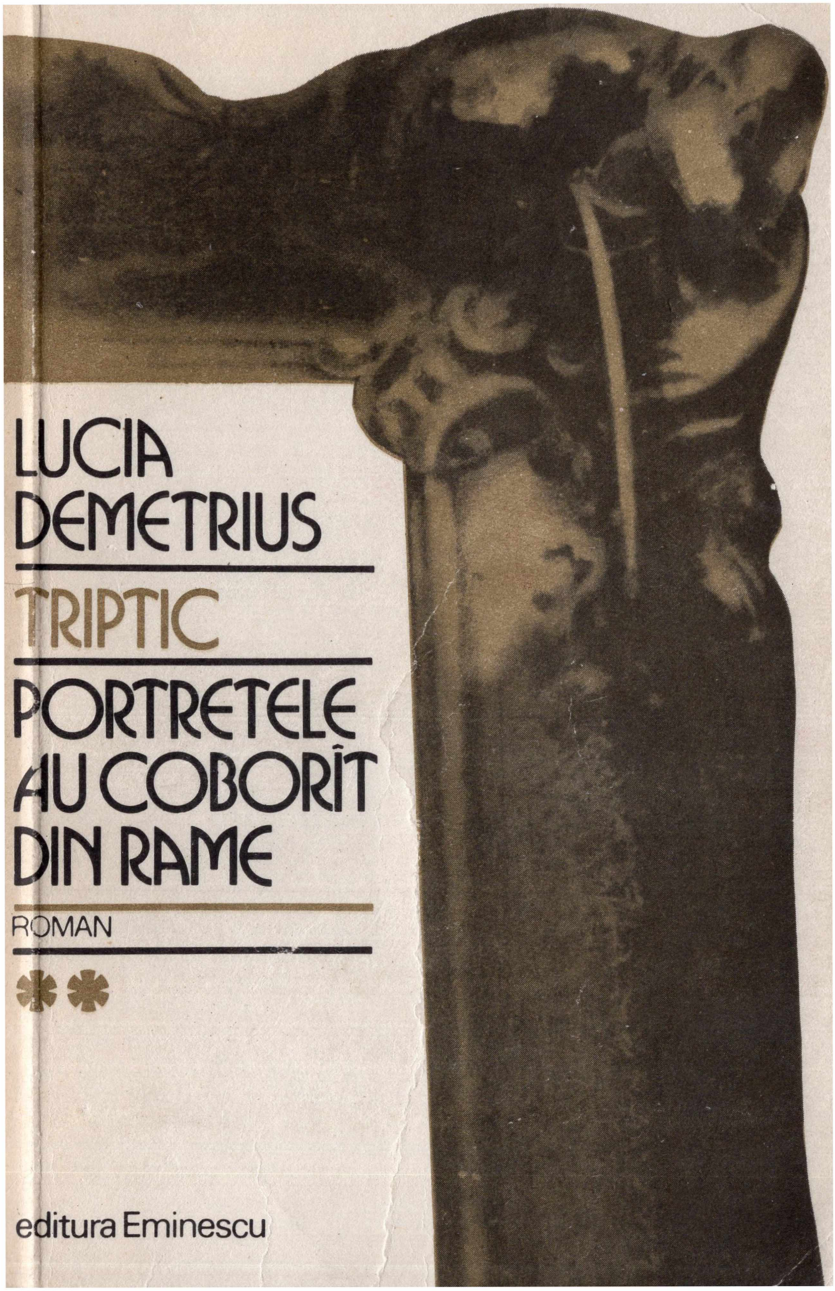

LUCIA
DEMETRIUS

TRIPTIC

PORTRETELE AU COBORÎT DIN RAME

ROMAN

editura Eminescu

Lucia Demetrius

TRIPTIC

*

Portretele
au coborît din rame

Lucia Demetrius

TRIPTIC

**

Portretele au coborît din rame

ROMAN

1983
Editura Eminescu
BUCUREȘTI, PIAȚA SCÎNTEII 1

Agata Saint-Laurent se îmbrăca în dormitor. Cînd se scălda, cînd se primenea, cînd se îmbrăca în faţa oglinzii, îi venea de fiecare dată să închidă ochii ca să nu se vadă pe sine. Nici sarcinile, nici naşterile n-o deformaseră, păstra şi acum, la cincizeci şi cinci de ani, acelaşi trup suplu, uşor împlinit, puţin mai dezvoltat decît cel al adolescentei pe care Gilbert Saint-Laurent o răpise într-o seară de iarnă din Botoşani, o răpise din cupeul care o ducea la cununie şi o purtase uşor pe braţe pînă la trăsura cu care tăiase drumul alaiului de nuntă. Nu liniile propriului ei trup o înfiorau, ci vechea cicatrice care se întindea în josul pîntecelui ei, în stînga, pînă la coapsă. De fiecare dată îşi aducea aminte împrejurarea cumplită în care primise acea lovitură şi de fiecare dată, deşi trecuseră de atunci mulţi ani, îi părea la fel de îngrozitoare şi de necrezut. În dimineaţa asta de iunie, în care venise pe neaşteptate o căldură moleşitoare, cînd ea urma să înceapă pregătirile pentru plecarea întregii familii la Glodeni, ar fi trebuit să se bucure de scrisoarea din ajun : Ana Maria o vestea că va veni cu Ion care avea să ia vacanţă la sfîrşitul lunii de la spital, să petreacă vara cu ei la moşie. În loc de bucurie simţea un soi de tulburare. Parcă întreg trecutul i se întorcea în minte, numai din pricina afurisitului de proces cu Leonida, proces care nu se mai sfîrşea. Gilbert s-ar fi lepădat bucuros

de moştenirea mătuşii Măriuca dacă Ana Maria şi bărbatul ei, chiar şi Ion, fiul ei sau mai ales el, nu s-ar fi încăpăţînat să-l continue. „Nu din lăcomie, spunea Ana Maria, din scîrbă pentru lăcomia lui Leonida care nu pusese niciodată umărul la treabă, nu investise un ban în Izvorul, avea să moştenească numai el Sulcina şi tot nu se mai sătura." Familia Saint-Laurent trebuia să stea alături de familia Anei Maria, din solidaritate, cu toate că nici Agata, nici fetele ei, nici ginerele ei Simion Mocanu n-aveau firi de luptători, cum n-avea nici Gilbert. Citaţia venită în ajun, odată cu scrisoarea din Bucureşti a Anei Maria, răvăşise sufletul Agatei. Leonida avea să vină iar de la Botoşani la Iaşi pentru proces, Agata nu voia să dea ochii cu el, se ştia slabă, uşor de convins şi înduioşat, cu toată sila pe care o avea în sfîrşit pentru el. Dar Gilbert era silit să-l întîlnească pe Leonida la Tribunal. Nu-l cunoscuse în tinereţe, îl cunoştea acum, bătrîn, lacom, zeflemitor, cinic chiar, mimînd veşnic eleganţa şi curtenia, asemănător, după cum spusese el odată, cu Ianachi Boteanu pe care îl cunoscuse de mult, cu ani în urmă.

Agata se privi iar în oglindă, corsetul fireşte că nu acoperea cicatricea. Era palidă acum, se subţiase, părea un fir de aţă întins vertical pe pielea ei, de o culoare mai deschisă decît a trupului. Îşi trase repede combinezonul pe ea, îşi puse juponul larg, îşi îmbrăcă rochia de mătase înflorată care lăsa numai gleznele goale şi în loc să se apuce de treabă, de scoaterea hainelor din dulap şi a geamantanelor din cămară, se aşeză într-un şezlong în grădina mică din spatele casei. Laurenţia era încă la şcoală, avea azi cîteva ore la cursul superior, Paula era acasă la ea, Gilbert la facultate, n-avea cine o solicita la nimic în dimineaţa asta. Gîndurile veneau nechemate sau poate că le chema ea fără să ştie, fără să vrea. Sigur, asta era. Din pricina citaţiei din ajun o visase în noaptea asta pe maică-sa, o visase tînără şi frumoasă, poruncitoare, batjocoritoare, plină de strălucire, nu cu chipul cu care o vizitase la Iaşi, atunci cînd... Poate că era mai bine să alunge amintirile, sau poate trebuia să le mai treacă o dată prin faţa ochilor ei treji, ca măcar acum după atîta vreme, să le cearnă, să le sufle ca pe un strat de praf înecăcios, otrăvitor.

Cum se petrecuseră toate? Paula era atunci mică, avea poate patru ani. Gilbert îşi trecuse licenţa la Iaşi şi îşi

pregătea doctoratul. Locuiau încă în cealaltă casă, cea fără grădină, alcătuită numai din trei camere. Nu le mai trebuia nimic, nu-şi doreau nimic mai mult decît ceea ce aveau. Paula moştenise părul roşu al lui Gilbert, ochii verzi ai bunicii ei, dar era un copil blajin cum fusese Agata, cum fusese pînă la moarte bunicul ei, Iorgu Movilă. Ana Maria, măritată de curînd, locuia la Bucureşti cu bărbatul ei. Soţii Saint-Laurent îşi făcuseră cîţiva prieteni printre profesorii liceului la care preda limba franceză Gilbert, ba chiar şi în lumea socotită aristocratică a oraşului. Soţii Boian îl pofteau adesea pe fostul preceptor al fetiţelor lor cu tînăra lui nevastă, chiar şi familia Eremia Filipescu voise să-i aibă des la masa lor. Aflaseră sau nu aflaseră aceştia ceva din istoria petrecută la Botoşani ? Era mai curînd de crezut că aflaseră şi că dădeau dreptate tinerilor că se rupseseră de sub autoritatea unei mame ca Zenobia, despre a cărei natură de tiran ştiau şi ei ceva. Aceşti oameni destul de snobi o preţuiau pe Agata pentru că era o Movilă şi pe Saint-Laurent pentru că era francez, deh ! şi ajunsese profesor la liceu. Un belfer nu e lucru mare, dar dacă vine din Franţa îi mai creşte valoarea. Ea, Agata, se încredinţa uşor acestor dovezi de prietenie şi le răspundea cu tot sufletul, se mira de reticenţele lui Gilbert şi numai de la el aflase ceva despre snobism şi despre ce se cuvine şi ce nu în lumea boierilor şi a parveniţilor. Îşi dăduse seama că dacă Gilbert acceptă invitaţii şi-şi dă osteneala să fie foarte comunicativ în saloane, la soaréle, o face pentru ea, pentru a-i crea o viaţă mai deschisă, mai normală după recluziunea care îi încătuşase copilăria şi adolescenţa. Acceptase acest dar al lui, pentru că în adevăr îi făcea plăcere să se simtă o doamnă între alte doamne, ca o fetiţă care se joacă „de-a cucoanele". Nimeni n-o mustra, nimeni nu ridica glasul la ea, nimeni n-o încuia în odaia ei. Pînă şi cînd ieşea singură pe stradă la cumpărături, Agata simţea o fericire nemaiîncercată înea. Iar cînd ieşea cu Gilbert la braţ pe străzile Iaşului îi părea că visează atîta bucurie. Încet, treptat, se deprinsese cu aceste fericiri, nu mai erau proaspete, dar erau încă intense. Sigur, nu puteau să aibă o caleaşcă a lor, nu-i puteau pofti la o cină pe Boiani, pe Filipeşti, pe alţii de teapa lor, dar puteau invita un profesor cu nevasta, un coleg sau doi ai lui Gilbert, de care nu se sfiau în casa lor mică. Într-o zi,

îşi spunea Agata, după ce Gilbert îşi va lua doctoratul, după ce va ajunge profesor la Universitate... He-hei, atunci vor fi multe cu putinţă, dar pînă atunci era foarte bine, nespus de bine şi aşa. Nici unul dintre copii nu deschisese succesiunea pentru moşia Izvorul după moartea lui Iorgu, pînă tîrziu, cînd venise prima oară Leonida. Şi atunci, în toiul acestei fericiri, primise scrisoarea Zenobiei. Niciodată nu existase nici un fel de corespondenţă între ele, nici măcar atunci cînd Agata fusese la Paris, la Doamnele Augustine, departe de casă, înconjurată de străine. Scrisoarea spunea... ar trebui să-şi aducă bine aminte ce spunea. Stai, o păstrase doar, era închisă într-o cutie împreună cu broşa de argint cu opale, iar cutia se afla în scrin. N-o recitise niciodată, nu purtase niciodată broşa. Altcineva în locul ei le-ar fi aruncat în foc, ea le păstrase tocmai ca să nu uite niciodată, ca să nu se mai lase înduplecată niciodată şi poate totuşi cu un fel de slăbiciune ascunsă : asta era tot ce avea de la mama ei. Bijuteriile pe care le purtase în ziua în care se îndrepta spre cununie şi cu care fugise din Botoşani, şi cerceii cu diamante, şi colierul de aur lucrat migălos, semănat şi el cu diamante, şi inelul de safir fuseseră toate ale bunicii ei din partea lui Iorgu, ale coanei Zamfira Movilă. Voise să le vîndă la Iaşi ca să încropească o mică gospodărie cînd se măritase în grabă cu Saint-Laurent, dar el n-o lăsase. Vînduse numai inelul cu safir, care era prea larg pentru degetele ei subţiri, şi asta într-o clipă de curaj, fără ştirea lui Gilbert. Luase pe el nimica toată, nepricepută cum era, şi odată faptul împlinit, cumpăraseră din banii aceia primul lor dulap de haine. Agata se uita şi acum cu mîndrie la el, asta era toată zestrea pe care i-o adusese bărbatului ei la început. Dar nu, nu de dulap era vorba acum, ci de scrisoare.

Intră în casă, trase sertarul de sus al scrinului şi scoase, de sub teancul de batiste şi şaluri, cutia de abanos nedeschisă de atîţia ani. Peste scrisoarea uşor pălită de vreme stătea broşa care închipuia un balaur cu doi ochi mari de opal. Auzise cîndva că opalul e piatră care aduce nenoroc şi abia atunci înţelesese Agata de ce Zenobia îi adusese această bijuterie fără valoare, dar foarte frumos lucrată. O socotise purtătoare de nefericire. Zenobia era superstiţioasă.

Citi scrisoarea. „Scumpa mea fiică!" Pînă şi titlul o impresionase atunci. Mai departe Zenobia spunea că e sin-

gură şi nenorocită după plecarea Anei Maria, că Măriuca e bună dar prea slabă ca să sprijine o mamă părăsită. „Sînt plină de remuşcări, fata mea, abia acum înţeleg cum ar fi trebuit să mă port cu tine, cu Iorgu, cu Ana Maria. Am fost o mamă şi o nevastă oarbă. Acum mi s-au deschis ochii. Plîng după Iorgu, plîng după tine, plîng după toţi copiii mei înstrăinaţi de mine."

Atunci, citind rîndurile astea, Agata plînsese şi ea. Gilbert, palid, încruntat, o mustrase cu glas stăpînit, sugrumat: „Nu-ţi dai seama? N-ai mai auzit din gura ei asemenea cuvinte? Atunci cînd te-a împopoţonat pentru logodna cu Boteanu după ce te ţinuse încuiată mai bine de o lună de zile, nu mi-ai spus chiar tu că ţi-a vorbit dulce, cuceritor? N-o cunoşti încă?" Dar ea se încăpăţînase: „Uite, Gilbert, scrie aici că arde de dorinţa să-şi vadă nepoata, s-o ţină pe genunchi! De ce ar minţi? Ce interes ar avea să mintă? Vrea să vină în vizită la noi. A cuprins-o căinţa. E şi ea o femeie singură, îmbătrîneşte, îi e greu, suferă." Gilbert se împotrivea mereu: „Un om rău şi egoist, Agato, rămîne rău şi egoist. Ea n-a pierdut făpturi şi lucruri la care ţinea, ca să se înveţe minte ceva. Iartă-mă, draga mea, dar înţelege odată adevărul: nu v-a iubit pe nici unul. S-a iubit numai pe sine şi se iubeşte şi azi. Pînă mai dăunăzi a asuprit-o pe Ana Maria. Dar Ana Maria e altfel decît tine, a ştiut să-i ţină piept. Invit-o la noi în vizită, cum pofteşte ea, dacă vrei să te terorizeze iar!" Agata se frămînta mereu: „Vezi, Gilbert, era încă tînără şi frumoasă, vedea în noi nişte făpturi care într-o zi o puteau umbri, deşi eu niciodată n-am fost, nu sînt nici acum atît de frumoasă ca ea. Nici sora mea nu e. Dar ea se temea, era încă tînără, trecea printr-o criză, simţea că tinereţea o părăseşte. Acum cînd are, stai să socotesc cît are, trebuie să fi împlinit patruzeci şi cinci de ani, e bătrînă, nu-i aşa? Criza trebuie să fi trecut!"

Agata lăsă scrisoarea din mînă. Ce ciudat gîndea atunci. O socotea pe mama ei bătrînă la patruzeci şi cinci de ani, iar ea azi, la cincizeci şi cinci, bunică, are impresia că e o femeie în toată firea, atît. Cam aşa era părerea generală pe atunci: o femeie trecută de patruzeci de ani era scoasă din viaţă, iar ea, Agata, se grăbise să accepte opinia generală. O nedreptăţise pe Zenobia, deşi şi ea o nedreptăţea uneori. Da, dar ceea ce urmase îi dăduse dreptate lui Gilbert,

nu ei. Gilbert se împotrivise mereu la poftirea Zenobiei, se împotrivise cu delicateţea şi discreţia lui obişnuite, apoi cedase ridicînd din umeri, palid şi trist, ca un om care presimte că numai bine nu va urma. Şi ea îi scrisese maică-si, îi ceruse chiar iertare pentru chipul în care îşi compromisese părinţii în faţa întregului Botoşani prin fuga ei, îi mărturisise însă cît e de fericită cu Saint-Laurent şi o chemase să vină la ei, la Iaşi, şi să stea cît i-o pofti inima. Zenobia venise.

Nu mai era aceeaşi femeie. Slăbise mult, strălucirea pielii i se stinsese, gura ei care rîdea pe vremuri larg arătîndu-şi dinţii diamantini se subţiase parcă, zîmbea economicos, amar. Numai imenşii ei ochi verzi cu gene lungi, negre, erau încă plini de o ardere lăuntrică şi părul negru, des, buclat, nu-şi pierduse viaţa. Pentru că slăbise nu mai avea talie, sînii şi şoldurile i se topiseră. Şi totuşi era încă frumoasă, se gîndea Agata. Îşi păstrase măreţia, mişcările graţioase, dacă, prinsă de cîte o furie neînţeleasă, nu făcea gesturi bruşte şi colţuroase. Era admirabil îmbrăcată, mult mai bine decît Agata, cu veşminte scumpe, bine croite, care încercau să-i acopere slăbiciunea.

Intrase în casa lor cu ochii plini de lacrămi, cu buzele tremurînd de emoţie. Nu deschisese braţele larg şi teatral ca altădată cînd voia să pară bucuroasă de o întîlnire cu vreunul dintre copiii ei care venea de departe. Îi îmbrăţişase pe rînd pe ea, pe Gilbert, pe Paula, cu smerenie, călduros. Apoi se aşezase într-un fotoliu cu Paula pe genunchi şi tăcuse multă vreme, copleşită de gînduri, de amintiri, de remuşcări, îşi spusese Agata, care îi ştia scrisoarea pe de rost.

Agata îi rînduise odaia Paulei şi luase fetiţa cu pătuc cu tot în dormitorul părintesc. Biroul lui Gilbert trebuia păstrat pentru el, acolo se pregătea de doctorat. Zenobia se împotrivise, susţinea că ar fi fost o mare bucurie pentru ea să-şi aibă nepoata alături, s-o vadă adormind, s-o vadă trezindu-se. Gilbert nu voise cu nici un chip să îngăduie una ca asta, nu voia ca doamna Movilă să se odihnească prost în casa lor, să fie deranjată de un copil mic. Se încăpăţîna atît de tare, încît Agata se temuse un moment că maică-sa avea să izbucnească de supărare că i se refuza primul chef pe care îl avea în casa fiicei ei, că avea să urle

ca odinioară, la Gilbert de data asta. Dar Zenobia cedase pe neașteptate, îi mulțumise cu glas catifelat lui Gilbert că are atîta grijă de odihna ei. Abia după plecarea maică-si înțelesese Agata că Gilbert n-avea deloc încredere în soacra lui, că din instinct se temuse pentru copil și că bine făcuse. Primele zile trecuseră lin. Zenobia, ca în trecut, venise cu caleașca ei, cu arnăuții ei ai căror culbeci de diamante îi păstra în geamantanul mic, încuiat (asta era puțin jignitor, dar Agata nu voia s-o gîndească), cu caii ei, cu vizitiul ei. Toate, caleașcă, arnăuți, cai, fuseseră găzduiți în grajdurile și cămările pentru slugi ale casei lui Eremia Filipescu. Mama și fiica ieșiseră de cîteva ori la plimbare cu caleașca pe strada principală, la Copou, făcuseră vizite la cunoștințele comune. Agata poftise la cină cînd un prieten al lui Gilbert, cînd altul, toți profesori, mîndră să vadă lumea ce mamă avea ea și mulțumită să vadă Zenobia ce cărturari le intrau în casă. La aceste cine, Zenobia stătea în capul mesei, se lăsa servită, vorbea franțuzește cu oaspeții, se interesa amabil de preocupările lor, le și cînta uneori la pian, pianul care era un dar al lui Gilbert pentru Agata cînd o născuse pe Paula. Dar după plecarea musafirilor se arăta ușor îngrijorată de relațiile „copiilor ei". Profesorașii ăștia erau drăguți, chiar cultivați, însă nu erau nobili. Familia Saint-Laurent ar fi trebuit să facă eforturi să pătrundă în aristocrația Iașilor, Agata era doar coborîtoare din voievozi. Dar afară de Boiani și Filipești, pe care îi moștenise de la părinții ei, cu ce moșieri, cu ce boieri adevărați aveau relații? Saint-Laurent n-avea să ajungă niciodată la o catedră universitară prin asemenea legături. Politică nu făcea, trebuia numaidecît să-și ia cetățenia română, ca să facă și politică. Stăruia atît de mult asupra acestor lucruri, încît Gilbert nu mai invită pe nimeni. Agata era tristă că bărbatul ei se simțea pesemne jignit, ea vedea în observațiile maică-si, uneori mușcătoare, numai o dorință de a-i ști pe ei ajungînd mai sus, pe Gilbert profesor universitar. Cînd erau singure, nici una, nici cealaltă nu pomenea vreodată de trecut, Ianachi Boteanu parcă pierise din memoria amîndurora, Iorgu era evocat cu venerație de văduva lui, iar biata Măriuca deplînsă ca o făptură neputincioasă și prăbușită prea devreme în bătrînețe. Despre Ana Maria, Zenobia refuza să vorbească, acest copil îi rănise inima. Drăgutul de Leonida avea să

vină în curînd s-o vadă, nu putea rămîne definitiv lîngă ea, avea o situaţie prea bună la Paris, iar Georges continua să fie un vîntură-lume, îi scrisese foarte puţin din Egipt unde pesemne că tăia frunză cîinilor. El se lăuda că a intrat în marina engleză, era uşor de la depărtarea aceea să spună orice, nimeni nu putea controla adevărul. Ea presupunea că trăieşte pe spatele vreunei egiptence, „unei sălbatice de pe acolo". Agatei îi făcea adesea observaţii învelite în miere, despre felul prost în care se pieptăna sau se îmbrăca, despre monotonia meniurilor casei, despre prea larga îngăduinţă pe care o avea faţă de bărbatul ei pe care îl slujea în genunchi. Dar nu ridicase niciodată glasul, nu poruncise, nu repezise pe nimeni, se mărginise la aluzii şi intrigi mărunte. „Cu un bărbat profesor nu poţi avea decît o slugă, sărmana de tine !" şi trecea la altceva.

O singură dată, cînd Zenobia cuprinsă de o cumplită durere de cap rămăsese acasă şi Agata trebuise să facă o vizită de condoleanţe unei cunoştinţe, o găsise la întoarcere bolnavă. Leşinase sau i se făcuse rău în alt chip, dar era întinsă pe jos, pe pragul care despărţea biroul lui Gilbert de micul hol-sufragerie al casei, înţepenită din cap pînă în picioare ca un drug de fier, vînătă, cu ochii închişi, cu gura încleştată. Abia mai respira. Gilbert se căznea s-o trezească, o stropea cu oţet de trandafiri, încerca s-o ridice şi nu putea. Paula, speriată, plîngea într-un colţ. Agata se repezise îngrozită :

— Ce are mama ?

— Nu ştiu. A leşinat. Am trimis femeia după medic.

— Dar din ce i s-a iscat răul ăsta ? Şi cum de e aici, pe pragul biroului tău ? A venit să-ţi ceară vreo doctorie şi a căzut aici ? Ce a mîncat la masă ? Ce i-o fi făcut rău ?

Gilbert era foarte palid, îi tremurau mîinile.

— Ajută-mă, dacă poţi, s-o ducem în patul ei. Uite, eu îi ridic umerii, tu picioarele. Poţi ?

Agata făcuse un mare efort şi amîndoi o duseseră pe Zenobia, ca pe o bîrnă grea de lemn, pe patul din fosta odaie a Paulei.

Agata alerga de la maică-sa la fetiţă, s-o potolească, şi iar la maică-sa. În sfîrşit Sofica veni cu un doctor. Medicul o cercetă pe Zenobia şi fu de părere că e vorba de un leşin, se informă dacă avusese vreo supărare, vreun şoc, îi făcu o

injecție sortită să-i fortifice inima, îi întrebă foarte serios dacă încercaseră vechea metodă a palmelor bună la crizele de nervi, îi turnă în gura strînsă valeriană, și stătu lîngă ea pînă se trezi. Cînd plecă îi spuse Agatei care îl condusese pînă la ușă că o socotea pe doamna Movilă bolnavă de nervi și că nu trebuia contrariată niciodată. Recomandă să i se dea o poțiune calmantă, un medicament ușor care n-o putea vindeca, el credea că doamna se născuse cu un oarecare dezechilibru nervos, dar care o putea liniști vremelnic.

După ce toată casa se domoli, după ce Zenobia adormi și adormi și Paula, Agata culcată în patul ei lîngă Gilbert nu se putea odihni.

— Din ce, Doamne, să-i fi venit acest rău ? A primit vreo scrisoare de la Leonida sau de la altcineva ? A avut o veste proastă ? Ce șoc a putut-o aduce în starea asta ? Ai văzut, după ce și-a venit în fire nici nu se uita la noi, parcă pe noi era supărată !

— S-a certat cu mine, spuse uscat Saint-Laurent.

— Cu tine ? Pentru ce ?

Gilbert tăcuse o clipă, apoi spusese șters :

— Veșnica ei obsesie cu relațiile noastre care nu-i plac, cu situația la care eu n-am să ajung niciodată. A venit în biroul meu să-mi dea o lecție de purtare în viață și pentru că eu m-am scuturat de orice sfat autoritar a leșinat în drum spre hol. De asta ai găsit-o pe pragul biroului meu.

— A fost toată viața deprinsă să comande și să fie ascultată. Asta a contrariat-o ! rosti fără convingere Agata. Începuse și ea să se satură văzînd cum de sub masca de blîndețe cu care venise Zenobia răsărea din cînd în cînd tiranul binecunoscut de ea.

— Ei, acum poate se va hotărî să se întoarcă la Botoșani. A stat la noi trei săptămîni, ajunge pentru o mamă iubitoare.

Agata simți ironia din glasul lui. Într-adevăr, ar fi fost bine ca maică-sa să plece după multele mici jigniri rostite cu ton dulce pe care le adusese „copiilor ei dragi" și mai ales după leșinul de azi, spectacol de zile mari pe care îl dădea uneori și la Botoșani sau la Sulcina familiei ei. Ana Maria, cînd auzise că Agata avea s-o primească pe Zenobia, îi scrisese de la București o scrisoare furioasă, revoltată, mult mai violentă decît politicoasa împotrivire

a lui Gilbert. Şi uite că avuseseră dreptate amîndoi, şi sora, şi bărbatul ei, maică-sa îşi dăduse în petic, nu putea altfel, asta era natura ei.

A doua zi după criza aceea Zenobia îşi ceruse scuze că îi speriase, că le făcuse asemenea bucluc. Da, aşa era ea de la o vreme, leşina des de se crucea şi Măriuca. De la moartea lui Iorgu nu mai era ea însăşi. Era destul să-şi aducă aminte de o supărare sau de o nenorocire trecută, ca să-şi piardă cunoştinţa. Ieri îşi amintise de situaţia neclară a lui Georges. Atît îi fusese destul ca să-i vină rău. Tocmai cînd presimţea acest leşin şi alerga spre biroul lui Gilbert ca să-i ceară săruri sau spirt, căzuse pe pragul lui probabil, ea nu-şi mai aducea aminte unde, nu-şi mai aducea aminte nimic.

Agata fusese surprinsă dureros că maică-sa povestea altă versiune decît cea a lui Gilbert. Bineînţeles că îl credea pe bărbatul ei, dar mai avea destulă inocenţă ca să se minuneze de minciuna Zenobiei : era doar în atîtea privinţe schimbată în bine ! În sfîrşit, avea încă unele cusururi de altădată, doar nu se născuse a doua oară, dar cît de frumos vorbea de Iorgu, cît îi părea de rău că se împotrivise la căsătoria Agatei cînd, uite, această căsătorie era fericită ! Cu cîtă dragoste vorbea despre Măriuca şi ce rău îi părea că nu făcuse destule eforturi s-o mărite la timp. Era ea însăşi prea tînără atunci şi omul tînăr se vede numai pe sine, nu priveşte în jurul lui. Dacă mintea acum, o făcea pentru că îi era ruşine să mai ştie şi fiica ei că îşi băgase nasul în felul în care înţelegea Gilbert să trăiască, să croiască drum familiei lui. Aşa crezuse atunci Agata.

Despre plecare acasă, Zenobia nu pomenise nici un cuvînt nici a doua zi după leşin, nici în zilele următoare. Trimesese pe Sofica de două ori la Filipeşti după caleaşcă, îşi împodobise ca totdeauna arnăuţii şi vizitiul cu diamante pe fesuri, se plimbase cu Agata alături prin tot oraşul. Caleaşca ei era acum aproape singura în Iaşi cu arnăuţii împodobiţi şi ţepeni. Zenobia nu numea asta o modă trecută, ci un stil pe care o cucoană adevărată nu-l părăseşte.

Şi chiar la împlinirea unei luni de cînd se afla la ei, se întîmplase acea dramă de care Agata îşi amintea acum, după treizeci şi unu de ani, da, chiar treizeci şi unu, cu o limpezime şi o înfiorare de parcă n-ar fi trecut de atunci nici

un ceas împlinit. Erau poftiți toți trei la un bal dat de familia Boian. Zenobia refuzase politicos de la început. Balurile erau sortite celor tineri, fusese la destule în viața ei. Tudosca Boian avea motivele ei să dea un bal, avea două fete măricele, voia să le mărite. Dar ea, Zenobia, rîsese destul în tinerețea ei de mamele care stăteau pe fotolii de-a lungul pereților mîncîndu-și din ochi odraslele, n-avea rost să-i facă ea să rîdă pe tinerii de azi. Avea să-și petreacă seara acasă frumos, cîntînd la pian, citind o carte, adormind-o pe Paula (ah, ce nume urît ! O botezase imbecilul de Pavelică Stamate și, vanitos cum era, îi dăduse numele lui. Bine că n-o botezase Petruța, după adoratul lui fiu !) Astea erau bucuriile bătrîneții și erau destul de mari. A doua zi își propusese să meargă cu Agata la o modistă, să-i comande ea o pălărie care să-i stea în sfîrșit bine.

Agata se îmbrăcase în dormitor cu aceeași rochie pe care o avusese la nunta ei, nu-și mai făcuse alta pentru seară. Nu mergea des la baluri, mai necesare îi păreau cumpărăturile pentru casă, pentru gospodăria lor anevoie înzestrată. Își pusese corsetul lung, ținut de balene tari, nu pentru că ar fi fost grasă, dar pentru că mijlocul se cuvenea să fie strîns, subțirel-subțirel și șoldurile împlinite de falduri. Rochia cădea bogat pe ea. Colierul cu diamante al bunichii Zamfira îi acoperea decolteul puțin prea slab, cerceii îi străluceau sub buclele negre. Îl lăsase pe Gilbert încă în fața oglinzii și voise să treacă la maică-sa, să i se arate în ținută de gală, cum o rugase Zenobia. În hol era întuneric, cineva stinsese lampa sau se stinsese singură. Înlăturase cu o mînă draperia de catifea care acoperea ușa dormitorului și în clipa aceea ceva sau cineva se prăbușise peste ea. Simțise o lovitură puternică în stînga, sub sîn, apoi o durere ascuțită mai jos de corset, la încheietura piciorului și pe coapsă. Țipase de spaimă și durere, căzuse chiar, atît de neașteptate fuseseră lovitura și durerea. Auzise un zgomot iute de pași ca o fugă și pocnetul unei uși trîntite. Gilbert venise repede către hol, se împiedecase de ea, bîjbîise în întuneric, se întorsese în iatac și venise iar cu lampa în mînă. Ea avusese puterea să se ridice sprijinită de el și să intre în odaia de culcare. Simțea cum în josul pîntecelui și pe coapsă i se scurge un șuvoi de sînge fierbinte și cleios. Rochia albă

îi era sfîşiată de sub sîn pînă la genunchi aproape, poalele i se înroşeau din ce în ce mai mult. Gilbert se grăbea să-i scoată rochia, i-o sfîşia şi mai tare ca să i-o dezbrace iute, îi desfăcea şnururile corsetului lung. Nu spunea un cuvînt.

— Un tîlhar... în casă ? întrebase ea în şoaptă. Nu i se răspunsese.

Gilbert plecase la bucătărie s-o trimeată pe Sofica după doctor. Apoi încercase uşa Zenobiei, era încuiată pe dinăuntru. Agata, în locul lui, ar fi încercat uşile casei, să vadă pe unde s-a strecurat tîlharul. Aprinsese şi lampa din hol. Pe jos, acolo unde căzuse Agata şi unde şi podeaua era stropită de sînge, se afla şi un cuţit lung şi subţire, un cuţit pe care mai tîrziu Agata îl recunoscuse, cu el se tăiau tortele la Botoşani. Parcă era şi mai subţire la vîrf, şi mai ascuţit decît odinioară.

De data asta nu mai puteau încăpea îndoieli, pricepuse şi ea. Ascunsă după draperie, după ce stinsese lampa din hol, Zenobia voise s-o înjunghie în inimă. Izbise în întuneric mai jos decît ar fi vrut, cuţitul lunecase de-a lungul corsetului, sfîrtecase carnea de pe încheietură şi zgîriase adînc coapsa. Rana era mai puţin gravă decît spaima prin care trecuse şi decît gîndul că maică-sa încercase s-o ucidă. Medicul o pansase, o vindecase. Groaza de Zenobia nu i se vindecase niciodată.

Tîrziu, în acea noapte, după ce îşi venise în fire, o trecuse alt fior de îngrijorare.

— Gilbert, nu cumva acolo, în odaia Paulei, şi-o fi făcut seama ? Nu se aude nici o mişcare.

— Poţi fi liniştită, ei înseşi nu-şi va face niciodată un rău.

— Dar şi-a pierdut minţile... asta e faptă de om nebun.

— E o faptă pe măsura ei. E încununarea întregului şir... În sfîrşit, las-o pînă mîine. Încearcă să dormi. Medicul nu va vorbi în oraş, dar Sofica... O fi înţeles şi Sofica ceva. Pînă adineauri a spălat alături podeaua de sînge.

— Bate-i în uşă, te rog eu ! Numai asta ne-ar mai lipsi.

— Trezesc fetiţa, o sperii şi pe ea. E o minune că nu s-a trezit încă de atîta zgomot şi foială.

Gilbert bătuse totuşi în uşa Zenobiei. Bătuse repetat, pînă cînd uşa se deschisese. Zenobia ieşise în hol cu paşi repezi, clătinîndu-se. O văzuse şi Agata din patul ei. Peste cămaşa de noapte albă şi lungă, purta un halat lung, şi el tot alb. Părul bogat îi era despletit pe spate. Ochii ei mari, mai verzi decît oricînd, se uitau cu ură la Agata şi străluceau ciudat, sticlos. Încercă să-i zîmbească lui Gilbert. Zîmbetul ei era strîmbătură.

— Am visat ceva rău... nu mai ştiu... n-aţi plecat la bal ?

Apoi renunţase să-şi mai joace mascarada. Ridicase din umeri a nepăsare.

— Daţi-mi puţină valeriană. Doar nu vreţi să plec acum, în puterea nopţii. Mîine dimineaţă la opt caleaşca mea să fie la poartă ! Trimeteţi din vreme la Filipeşti după ea. Să fie linişte, vreau să dorm ! *Vous endendez, les deux imbécils ?*

Gilbert îi dăduse în tăcere valeriana, o împinse uşurel de umeri, scoase cheia din broască şi o încuie pe din afară în odaia ei.

— Tot te temi că are să se sinucidă ?

Agata îşi lipise capul de umărul lui, trupul bandajat nu şi-l putea întoarce, şi plînse încet, vreme îndelungată.

Da, erau treizeci şi unu de ani de atunci. Agata aprinse lumînarea de la capul patului şi ţinu cu două degete scrisoarea în flacăra ei pînă cînd se făcu aproape toată scrum. Apoi o aruncă jos şi o stinse cu piciorul. Dar cu broşa ? Ce avea să facă cu broşa ? De ce le ţinuse atîta amar de vreme şi de ce tocmai azi îi venise să-şi perinde prin minte aceste amintiri, să dezgroape aceste lucruri spurcate ? Broşa nu-i adusese nenoroc, bietele opale stăteau acolo cuminţi în cutia de abanos. N-ar fi dăruit-o însă uneia din fetele ei, nici nepoatei ei. Avea s-o dea cîndva la o tombolă poate, ca să n-o mai vadă niciodată.

Se întoarse în grădină. Se apropia amiaza. Din teiul înflorit în curtea vecinilor venea o mireasmă dulce, copleşitoare. Peste tufişul de trandafiri de lîngă ea zbura un roi de albine care bîzîiau necontenit, ţeseau un fel de pînză delicată, sonoră, cu bîzîitul lor. Pe stradă se auzea muzica tărăgănată şi jalnică a flaşnetei lui Iacob cel şchiop. Trebuie să fi fost ora douăsprezece, Iacob trecea totdeauna la ora

asta cu flaşneta lui, punctînd ritmic melodia niţel falsă a flaşnetei cu bocănitul piciorului lui de lemn. După el avea să treacă tocilarul, aşa se petreceau lucrurile aproape în fiecare zi, şi liniştea grădinii avea să fie tăiată iar de sunetul ascuţit al metalului care sfîrîia şi şuiera pe gresia învîrtită. Apoi avea să se întoarcă acasă Gilbert şi numaidecît după el Laurenţia. Agata se simţea nevolnică şi istovită. Nu făcuse nimic, nu intrase nici măcar în bucătărie să vadă cum merge treaba şi dacă totul va fi gata în jumătate de ceas. Îşi răscolise sufletul cu amintirile şi nu se putea potoli nici acum.

La Glodeni, aveau să plece toţi la Glodeni ! Se deprinseseră acolo de ani întregi, reparaseră conacul Movileştilor puţin dărăpănat de mulţii ani în care nu se mai locuise acolo, dar pentru ea tot Sulcina rămăsese casa în care îşi petrecuse verile copilăriei, în care îl iubise la început pe Gilbert, în care suferise chinuită de Zenobia, în care tata avea o odaie de lucru cu bibliotecă bogată, o odaie de lucru în care zăcuse dar îşi şi concepuse cartea pe care n-o sfîrşise. Sulcina era copilăria, acolo trăise şi Alexandru, mic, sperios, nefericit. Poţi dori locurile în care ai fost şi tu, şi alţii dragi ţie nefericiţi ? Uite că e cu putinţă, nu înţelege de ce. Numai de n-ar fi risipit mama biblioteca tatii, vrafurile lui de note, manuscrisul început. Poate că într-o zi Laurenţia va cerceta multele hîrtii ale lui Iorgu Movilă şi-i va continua cartea pe planul întocmit de el. Deocamdată nu poţi cere nici cărţile de acolo, nici notiţele lui Iorgu. Cu Zenobia nici ea, nici Ana Maria nu mai au nici o legătură, iar dacă i le-ar cere lui Leonida, el ar ciuli urechea după cum a spus Ana Maria, şi-ar închipui că toate aceste lucruri au o valoare materială dacă sînt dorite de surorile lui şi ar fi în stare să le vîndă cine ştie cui, dacă ar găsi cumpărător.

Era frumos, frumos la Sulcina. În fundul grădinii se afla o bancă ascunsă sub o boltă de caprifoi, pe care se întîlnea uneori cu Gilbert în vara aceea, înainte de a o logodi Zenobia cu Boteanu. Înainte de a o încuia în odaia ei. Ce amestec de amintiri bune şi rele. Doi oameni paşnici ca ea şi Gilbert avuseseră parte de atîtea zvîrcoliri şi drame nepotrivite cu ei. Seara se auzeau broaştele din iazul aflat în spatele conacului. Pesemne că se aud şi acum. La Glodeni nu sînt broaşte, păcat ! Doamne, ce prostie ! Asta ajungi

să regreți într-o zi ? Broaștele din iaz ? Cînd ai copii, nepoată, un nepot, o viață plină, pe Gilbert alături, ai nostalgia broaștelor de la Sulcina ? Ce veri minunate petrec și acum cu toții la Glodeni — și vor mai petrece încă mulți ani ! Oh, sigur că ani mulți ; Gilbert e sănătos, ea e sănătoasă, fetele sînt încă tinere. Și la Glodeni e o boltă, dar de clematite. Clematitele n-au parfum, înflorirea lor ține mult, aproape toată vara, floarea caprifoiului trece repede, dar tot are să planteze la Glodeni și caprifoi, să le aducă aminte ei și lui Gilbert de tinerețe. Să umple de mireasmă și vacanțele fetelor ei, și adolescența Zoei.

Pe pietrișul aleii scurte dintre casă și boschetul de trandafiri lîngă care și-a întins sezlongul răsună pașii lui Gilbert. Agata ridică repede fruntea, îi zîmbește larg, îi întinde o mînă. Gilbert se apleacă, sărută mîna încă subțire, încă delicată. Părul lui roșu ca flacăra odinioară e cărunt, firele care n-au albit s-au întunecat la culoare. Ochii lui aproape negri au rămas la fel de calzi, la fel de blajini sub ochelarii cu ramă subțire de aur. Agatei îi par în clipa aceea nesfîrșit de triști, poate obosiți, poate abătuți de gînduri necunoscute de ea. Îl amărăște chiar atît de tare procesul de a doua zi în care el va trebui să-i reprezinte pe ceilalți reclamanți ? A avut vreo supărare la facultate ?

— Gilbert, ești necăjit ! Nu te las singur mîine, vin cu tine.

— Nu, draga mea, nu e vorba de asta. Să nu-ți închipui că mîine se va hotărî ceva. Se va amîna ca data trecută, și pe urmă va fi altă amînare, și alta, cine știe pînă cînd. Leonida vrea să ne istovească nervii și avocatul lui se pricepe să scornească mereu un viciu de formă. Speră să ne obosească pînă vom renunța toți de bunăvoie. Eu, dacă ar fi vorba numai de noi...

— Știu și eu, Gilbert, și eu m-aș lepăda de partea mea din Izvorul. Nici Ana Maria n-ar fi atît de înverșunată dacă n-ar aținta-o mereu Ionică.

— Nu e nici o nevoie să vii mîine cu mine. Nu mi-ai fi de nici un folos. Nu de asta sînt mîhnit.

— Atunci ce ți s-a întîmplat ?

Agata se ridică din șezlong. Gilbert scoase din buzunar un ziar, îl deschise larg. Pe prima lui pagină scria cu litere mari : „Arhiducele Franz Ferdinand a fost asasinat la Sa-

rajevo". Mîinile lui Gilbert tremurau puţin. Agata nu citi tot articolul, îşi îndreptă marii ochi albaştri plini de întrebare către bărbatul ei.

— Asta e ceva foarte rău ?

— Foarte rău.

— De ce ? Vreau să spun... adică de aici are să urmeze altceva ?

— Poate urma orice. Poate urma un război. L-au asasinat doi sîrbi.

— Un război ? Acolo, între ei, între Serbia şi Austria ?

— S-ar putea ca în hora asta să mai intre şi alţii, nu se ştie care încă. S-ar putea şi să nu se întîmple nimic.

— Ar fi cu putinţă ca şi noi... ?

— Ar fi cu putinţă orice. E mai cuminte să nu ne speriem încă.

— Dar tu eşti speriat !

— Nu ştiu. Aşa arăt ? Îmi pare rău. Atîta vreme cît nu ştim nimic, să ne ţinem firea.

— Şi eu care voiam să răsădesc caprifoi la Glodeni !

— Draga mea, ai să răsădeşti şi caprifoi, şi busuioc, şi tot ce vrei tu. Poate că oamenii nu sînt atît de smintiţi. Mă gîndesc la Austria, la Germania. Încă nu s-a petrecut altceva decît acest asasinat. Toate aceste treburi s-ar putea să se întindă în discuţii nesfîrşite, ca procesul nostru cu Leonida. Fii liniştită ! Să-ţi spun un secret ? Mi-e foame !

În sufragerie, în faţa mesei aşternute, stătea în picioare Laurenţia cu un ziar deschis în mîini.

— Ai citit, tată ?

— Am citit, Laurenţio.

— Mie mi se pare evenimentul ăsta o primejdie foarte mare pentru toată Europa.

— Eh, ai tu o fire prăpăstioasă.

— Nu. Văd departe.

Agata începu să le toarne supa în farfurii. Era iar puţin intimidată în faţa acestei fiice a ei care studiase şi muncea bărbăteşte studiind încă şi acum, citea ziarele, înţelegea problemele politice, „vedea departe" — cum spunea ea, cu ochii ei de o culoare nehotărîtă, între căprui şi verde, vedea ceea ce ea nu ştiuse să vadă niciodată. Laurenţia spusese : „Ai văzut, tată ?" Nici nu i-ar fi trecut prin gînd să spună : „Ai văzut, mamă ?" sau măcar „Aţi văzut ?" amîndoi.

Ştie şi ea că maică-sa nu se pricepe la mare lucru în afară de grădină, broderie, creşterea fetelor ei şi acum a nepoatei. Agata înţelegea că Laurenţia are dreptate, nu se simţea nici nedreptăţită, nici umilită. Era numai puţin intimidată, aşa cum nu era niciodată în faţa Paulei. Poate că, trăind atîţia ani lîngă Gilbert, cu care luase şi lecţii de cultură generală odinioară, ar fi putut evolua intelectual mai mult. Nu, rămăsese locului şi nu cuteza să vorbească între oameni cu multă carte nici despre ceea ce ştia. În clipa asta, cînd cu faţa aplecată peste farfuria de supă gîndea aceste lucruri, o cuprinse o mare recunoştinţă faţă de Laurenţia. Ea era în adevăr fiica lui Gilbert şi nepoata lui Iorgu Movilă. Ea avea să îndeplinească tot ceea ce nu îndeplinise bunicul, să răspundă năzuinţelor tatălui ei. Ridică fruntea şi-i privi pe rînd zîmbind. Chipurile lor erau întunecate. Ah, da, aproape uitase de atentatul acela care era o primejdie de război viitor. În adevăr avea o minte slăbuţă, aşa cum spusese de atîtea ori maică-sa şi cum, poate, o gîndea şi Laurenţia. Nu, Laurenţia o iubea, dar iubirea ei avea ceva ocrotitor. Foarte bine, nu e nici o ruşine în asta, o fată puternică e bine să-şi ocrotească mama slabă şi nepricepută.

*

Venit după un răstimp de doi ani pentru a doua oară în ţară, Leonida se plictisea în salonul mare al casei de la Botoşani. Zenobia nu schimbase nimic din orînduirea lui de altădată, nu înlocuise o mobilă sau un tablou, nu le mutase măcar din loc. De la moartea Măriuchii, întîmplată cu doi ani în urmă, Leonida avea impresia că nici nu se mai scutura în casa asta, că începuse să miroase a mucegai, a praf, a şobolani. Pînze mari de paianjen atîrnau în colţurile tavanelor. Miniaturile pe porţelan pictate odinioară de maică-sa, care acopereau peretele din spatele pianului, erau slinoase, nespălate de cine ştie cînd. Zenobia dăduse drumul femeilor de serviciu „ca să facă economii", fapt pe care Leonida nu-l înţelegea, Sulcina aducea încă destui bani, Zenobia nu mai avea familie de întreţinut, nu se mai avea decît pe sine, cînd el, Leonida, era la Paris. Apoi trebuie să mai fi avut şi economii destule. Totuşi, în casă se păstrase o singură femeie care şi gătea, pe care o chema Didiţa, dar pe care maică-sa o striga „Agato!" mai ales cînd îi

cerea să facă o treabă grea sau murdară. Se ramolise în unele privinţe maică-sa, constata cu tristeţe Leonida, îi părea că se răzbună în chipul ăsta pe fiica ei de la Iaşi. Mai păstrase Zenobia vizitiul şi cei doi arnăuţi ; bătrîni, prăpădiţi, cuibăriţi într-o odaie din fundul curţii, în dosul bucătăriei. Ieşea rar în oraş, dar atunci ieşea ca în trecut, cu cei doi arnăuţi împodobiţi la spatele caleştii. Lui Leonida nu-i plăcea să se plimbe cu ea. Oraşul, mai ales oamenii tineri din oraş se uitau la caleaşcă, la arnăuţi, la doamna bătrînă care stătea ţeapănă, fardată, cu gura încleştată şi puţin strîmbă a dispreţ, gătită cu pălării şi rochii rămase în dulapuri şi sipete de zece, douăzeci de ani, se uitau cu mirare, cu un început de rîs. Zenobia nu se mai îndura să cheltuiască nici pentru sine, socotea că toată îmbrăcămintea, toate podoabele vechi erau mai frumoase decît tot ce purtau doamnele şi domnişoarele de azi, decît rochiile fără turnel, pălăriile meschine fără pene de struţ, paltoanele nici scurte, nici lungi, decît fustele astea stupide şi *cloche* care lăsau să se vadă gleznele. Dădea o lecţie de eleganţă oraşului cînd ieşea îmbrăcată cum ştia ea, să înţeleagă odată Leonida.

Prînzurile erau sărăcăcioase, uneori Zenobia se prefăcea seara a uita cina, o trimetea pe Didiţa la culcare, se închidea şi ea în dormitorul ei, iar Leonida rătăcea în jurul cămării de bucate încuiate, răscolea în bufetul în care mai găsea cîte o rămăşiţă uitată de pîine sau de friptură. Ar fi ieşit bucuros la un restaurant cu orchestră, sau cel puţin cu taraf de lăutari, dar n-avea nici un ban. Vînduse de mult partea lui din Glodeni, păpase banii la Paris şi se întorsese de curînd, cînd Zenobia îi scrisese că e foarte bolnavă şi nu mai are mult de trăit. Dar cînd ajunsese la Botoşani o găsise pe picioare, zdravănă, aprigă şi mai însetată decît oricînd să-l vadă cîştigînd procesul pentru Izvorul, intentat de surorile lui.

Mătuşa Măriuca se ţinuse altfel de cuvînt, îşi spunea Leonida. Cînd se hotărîse să moară, se aşezase în pat şi murise. Cu doi ani în urmă Leonida o găsise încă în agonie, liniştită în crivatul ei pe care îl umplea cu trupul care i se umflase grozav, palidă, tăcută. Nu dovedise bucurie că îl vede, abia dacă îi spusese cîteva cuvinte aproape de neîn-

ţeles, şi murise fără doctor, fără popă, fără lumînare a doua noapte după venirea lui. Murise pe cînd toată casa dormea. Zenobia nu chemase în timpul bolii ei nici un medic pentru că socotea că şi cu el, şi fără, Măriuca tot avea să se ducă. Oamenii bătrîni trebuie să moară ! îi spusese ea înţelepţeşte lui Leonida. Măriuca împlinise optzeci de ani, era doar mai bătrînă cu şase ani decît ea, şi aşa trăise destul. Frate-său, Iorgu, avea numai şaizeci şi trei de ani cînd se prăpădise, Măriuca trebuia să fie mulţumită că făcuse umbră pămîntului atîta vreme, şi nici acum, cînd agoniza, nu suferea, ci se stingea treptat. Oraşul nu trebuie să ştie încă nimic, deci în primul rînd slugile casei nu trebuiau să afle că duduia Măriuca îşi dăduse sufletul peste noapte. Noroc că ea, Zenobia, intrase prima în odaia ei. Avea acum insomnii, umbla înainte de ivirea zorilor prin toată casa şi aşa se făcuse că de la cinci dimineaţa văzuse că Măriuca s-a prăpădit. Îl sculase în grabă pe Leonida, trebuiau să caute amîndoi în dulapurile, în sertarele răposatei înainte de trezirea slugilor. Ca odinioară Ianachi Boteanu în casa Raluchii Simineşti (totdeauna îl bănuise Zenobia pe Ianachi că a „făcut curăţenie" în camerele damblagitei înainte de venirea nepotului ei Aristică), se apucară să deschidă tot ce era încuiat în odaia Măriuchii. Cheile se aflau doar sub căpătîiul moartei. Cînd o broască veche, ca de pildă aceea a sipetului care nu fusese deschis de mult opunea rezistenţă, Leonida o cumintea cu un pumn zdravăn sau o strica ajutîndu-se de un cui tras repede din perete, unde susţinea o icoană. Zenobia arunca departe, cu silă, boarfele vechi, rochiile putrede, scrisorile îngălbenite. Juvaeruri nu avea Măriuca, cele pe care le avusese le trimesese pe ascuns nepoatelor, Agatei şi Anei Maria, o ştia. Un singur şirag de mărgean rămăsese în besacteaua goală. Zenobia îl recunoscu, ea i-l dăruise cumnate-si în primul an după ce se măritase cu Iorgu. De ce-l păstrase netoata asta ? Din sentimentalism, firește, era doar sora lui Iorgu.

În fundul celui de-al doilea sertar de la scrin găsiseră în sfîrşit testamentul Măriuchii într-un plic lipit şi sigilat cu ceară de lumînare. Zenobia îl înhăţase, trecuse în iatacul ei ca să-l citească în linişte, lumînări erau destule în casă ca să-l „sigileze" la loc. Mai chibzuit, Leonida rămăsese în odaie, pusese, înghesuise în dulap, în sertare, în sipet lu-

crurile aruncate pretutindeni de Zenobia, pentru ca slugile care aveau să găsească moarta să nu bănuie trecerea lor pe acolo. Cînd intrase la maică-sa se speriase de înfățișarea ei. Zenobia avea ochii rătăciți de furie, părea mai slabă, mai bătrînă, mai rea decît oricînd.

— Am bănuit eu ! Netrebnica ! Mîrșava ! E o copie a unui testament care s-o fi aflînd la Iași în posesia celeilalte dobitoace, și scrie limpede în el că lasă Izvorul Agatei și Anei Maria. Numai lor !

— Ce dată poartă, mamă ? întrebă Leonida liniștit.

— 1902. Pesemne că atunci l-a trimes și nepoată-si. De ce te uiți așa la mine ?Îți arde de rîs ? Parcă dacă îl rupem pe ăsta care e copie, nu există celălalt ?

— 1902, mamă. Putea foarte bine să facă unul în 1910.

— Uite că nu l-a făcut, *la chienne !*

— Poate că da ! continua să zîmbească Leonida. Așa ceva se poate și fabrica la nevoie, dacă ai o mînă dibace. Și eu am.

Zenobiei îi sticliră ochii. Începu să rîdă încet, hîrîit, din gîtlej, apoi se opri brusc.

— Dar nu va fi legalizat, ca primul.

— Nu are însemnătate. Facem proces, sau fac ele procese, ca să ne conteste și la proces putem susține orice. Cu un avocat bun, cu un judecător binevoitor ! Mai ai cunoștințe la Iași ?

— Nu mai am. S-au grăbit să dea ortul popii. Mai mulți prieteni au ei decît mine

— Ne creăm prieteni.

Cînd peste două ore Didița venise tremurînd în odaia cucoanei să-i spună că duduia Măriuca a murit, Zenobia izbucnise în plîns și-l trezise și pe Leonida, care fusese și el foarte impresionat. Se duse să anunțe preotul, pompele funebre, primăria, cimitirul. Își plimbase prin tot orașul chipul întristat sub pălăria cenușie cu panglică de crep negru, apoi seara se închisese în odaia lui și-și exersase îndelung mîna ca să imite scrisul Măriuchii. Treaba asta nu era cu totul nouă pentru el, o mai făcuse odată la Paris, cînd avusese nevoie să scrie tot un testament care reprezenta moștenirea unei averi mult mai modeste decît Izvorul, după moartea unei bune prietene a doamnei Tussot, care murise fără urmași. Doamna Tussot îi fusese sensibil recu-

noscătoare. Atunci făcuseră împreună acea splendidă călătorie în Spania și în Alpi, pe cînd harnicul Tussot se ocupa la Lyon de banca lui.

După miezul nopții își putu chema mama să-i vadă opera. Scrisul de pe cele două testamente era aidoma. Zenobia triumfa, ar fi cîntat de bucurie dacă nu s-ar fi temut că o aude Didița sau altcineva dintre slujitorii de atunci ai casei, care vegheau pe rînd lîngă sicriul Măriuchii așezat în odaia din mijloc, pe o masă înaltă. Treaba asta cerea totuși să fie sărbătorită. Îi încredință lui Leonida cheile cămării ca să aducă de acolo o sticlă de vin. O băură amîndoi în iatacul ei, după ce din primul pahar vărsară fiecare cîteva picături pe jos pentru sufletul răposatei. Fusese o femeie de treabă, susținea Zenobia, o femeie naivă, care le iubise pe cele două vipere de nepoate ale ei. Dar care totuși o slujise pe ea ca o slugă credincioasă ; afară de greșeala asta cu testamentul, nu făcuse alta. Fie-i țărîna ușoară, viața ei n-a fost o bucurie nici pentru ea, nici pentru alții. Poate va fi moartea ei un noroc pentru Leonida, cu ajutorul lui.

După înmormîntare, Leonida dusese testamentul cel din 1910 la autorități. Cam în același timp, surorile lui depuseseră testamentul din 1902 la Tribunal. Iașii anunțaseră autoritățile din Botoșani de existența unui testament autentificat. Leonida contestase, surorile deschiseseră proces pentru fals, apoi Leonida plecase la Paris. Nu putea mucegăi în orașul ăsta de provincie, aici, în Orient. Procesele se tărăgănau totdeauna, ba chiar el îi ceruse avocatului lui din Iași să-l întindă cît o putea de mult, ca să exaspereze adversarii. Nu lăsase la Paris cine știe ce lucru vrednic de a fi căutat din nou. Anii de glorie în care, angajat fiind de Clément Tussot ca șef al grajdurilor lui, anii în care doamna Manon Tussot îl adorase și-i oferise tot ce-i trecea prin cap, apuseseră. Manon Tussot murise într-un accident de automobil (se încăpățînase să-și cumpere unul dintre primele automobile ivite pe piață), iar Tussot, disperat de pierderea nevestei lui, renunțase la grajduri. Atunci alunecase Leonida în acea jalnică legătură din care nu se desfăcuse nici la prima lui venire în țară, în 1912, pentru moartea Măriuchii. O portăreasă, o biată portăreasă frumușică, vulgară, în puterea vîrstei, îi oferise adăpost în

odaia ei din gangul unei mari case de pe bulevardul Montparnasse. Leonida suporta greu penele de păun din vasul de pe cămin, scoicile de pe masa învelită cu o cuvertură de catifea cu franjuri de mătase lucioasă din mijlocul camerei, litografiile de pe pereți. Doamna Tussot avusese gusturi mai rafinate, era doar descendentă dintr-o familie nobilă ruinată de Revoluție, nu o parvenită ca bărbatul ei. În casa marchizei de odinioară se aflau obiecte mai scumpe, pînă și la Amélie Branger interiorul era mai sobru. La război ca la război, își spusese Leonida.

Nu fusese dispus să caute altceva de lucru, muncise destul la grajdurile Tussot ca supraveghetor al altor supraveghetori mai mici. E drept, făcuse și călătorii mari, ca să aducă patronului cai pursînge din alte țări, dar și aceste călătorii reprezentaseră o răspundere. Trebuia să se odihnească o vreme, ca să caute altceva sau mai bine zis pe altcineva decît această biată portăreasă care cînd gătea își ștergea cu mîneca sudoarea de pe obraz și mai spăla și rufele locatarilor marii case pe care o păzea, ca să mai cîștige ceva peste bacșișuri și salariu. Nopțile erau mai ales infernale pentru Leonida, cînd locatarii întîrziați sunau la poartă, la soneria care răspundea în odaia Jeannettei și își mai spuneau și tare numele în gang, după ce ea apăsase pe butonul care deschidea poarta. Se socotea destul de frumos la cei cincizeci și șapte de ani pe care îi împlinise. Chelise puțin în creștet, își acoperea chelia cu o șuviță lată de păr, își smulgea firele albe din barbetele pe care le păstrase și din mustață. Rămăsese încă suplu, spatele nu i se cocîrjase, mîinile îi erau încă nobile și și le privea cu plăcere.

Bineînțeles, legătura cu Jeannette nu putea fi îndurată prea mult timp, trebuia să se ivească altceva. În chip ciudat acest altceva întîrzia, deși Leonida se plimba la Paris, pe Champs Elysées, cu bastonul lui cu măciulie de argint, cu gambeta pusă puțin pe o parte, cu ghetre albe, strălucitoare ca manșetele și gulerul tare pe care le purta. Știa încă din tinerețe că un bărbat care se plimbă pe jos are mult mai puține șanse decît unul în caleașcă, azi chiar în automobil, pentru că a merge călare prin Paris era o chestiune depășită de mult. Chiar în Bois călăreții se împuținaseră simțitor,

mai curînd vedeai bicicliști și bicicliste cu fustele puțin sumese, cu canotiere pe cap.

Pierduse toți prietenii de odinioară. Unii se cuminți-seră la casele lor, cu neveste și copii, alții plecaseră prin provincii. Prieteni noi își făcuse prin familia Tussot, dar tot oameni așezați, negustori, oameni de afaceri, burghezi îmbuibați și neinteresanți, cu neveste asemănătoare cu ei. Își încercase norocul pe lîngă una din aceste doamne și fusese pus la locul lui, pe lîngă fiica unui fabricant de postavuri care îi dăduse două întîlniri, nu venise la nici una, iar după ce-i făcuse a treia propunere îi rîsese în nas, evident că era vulgară și prost crescută.

La astea toate se gîndea acum Leonida cînd venise la Botoșani, la a doua chemare a maică-si, și la unica șansă rămasă, pe care nu trebuia s-o scape cu nici un preț : moștenirea moșiei Izvorul în întregime. Bineînțeles, dacă Zenobia murea, tot lui și numai lui avea să-i lase Sulcina. Georges trimesese de mult surorilor lui o scrisoare de renunțare la orice moștenire părintească în favoarea lor, și i-o trimisese în copie și lui. Georges rămăsese un descreierat, trăia în India, spunea că se căsătorise acolo cu o indigenă și n-avea de gînd să mai vină vreodată în țară. Ieșise la pensie din marina engleză, cel puțin așa scria el, își schimbase religia, se făcuse musulman sau budhist, Leonida nu înțelesese bine ce, pesemne că își petrecea viața stînd pe rogojină cu picioarele cruciș sub el, mîncînd orez cu degetele și despăduchindu-se, cum o fi făcînd și nevasta lui. El, Leonida, nu putea renunța la nimic, era un om întreg, nu un nebun. Cu banii luați pe Izvorul, după cîștigarea procesului, și cu cei care... în sfîrșit... nu dorea moartea maică-si, dar să spunem că se ducea și ea, fusese bolnavă, și cu cei luați și pe Sulcina deci, avea să plece numaidecît la Paris, să-și cumpere un mic apartament și să investească restul într-o afacere sigură.

În acea marți stătea la masă cu Zenobia, o servea politicos cu pilaful ăsta amărît în care se puseseră numai două aripi de pui, și se uita atent la ea. Cum îi străluceau odinioară dinții egali, puternici și albi sub buzele croite generos, armonios ! Acum acei dinți erau plumburii, se răzlețiseră, se lungiseră parcă, iar buzele i se subțiaseră, vinete cînd nu erau vopsite. Gura toată îi pornise spre dreapta.

Ochii mari, verzi, luceau ca niște ochi de sticlă și aveau uneori o căutătură sălbatică și rătăcită. Nu mai rîdea cu hohote sonore, rîdea înăbușit, hîrîit, în gușă, și atunci i se scuturau umerii slabi, osoși, iar ochii îi străluceau și mai tare. Părul bogat îi albise și se rărise, uneori, ca azi de pildă cînd uitase să și-l acopere cu o eșarfă de dantelă sau de mătase înnodată sub coc, țeasta i se străvedea prin cărările late, care se făceau singure. Și doar nu e încă foarte bătrînă, se gîndea Leonida, n-are decît șaptezeci și patru de ani. Mărioara murise la optzeci de ani și nu era atît de schimbată. Zăcea palidă, grasă, liniștită pe patul de moarte, așa cum fusese totdeauna. Pînă și ochii mari, galbeni, îi rămăseseră tot mari, tot triști, dar lipsiți de panică sau întrebare. Ce o fi îmbătrînit-o așa pe Zenobia? O bună bucată de vreme a arătat mult mai tînără decît era, și acum nici nu mai seamănă cu ea însăși. Moartea tatii? Măritișurile împotriva gustului și vrerii ei ale celor două fiice? Nu se poate, a suferit pentru ele doar în autoritatea ei de stăpîn, nu le-a iubit, așa cum nu l-a iubit nici pe tata. A ucis-o de timpuriu viața asta monotonă și plată a unui oraș de provincie, nepotrivit cu temperamentul, cu fantezia și frumusețea ei? A avut o dragoste nefericită? Mai curînd asta, hotărăște Leonida. Dar pe cine a putut iubi aici, în Botoșani? Nu știu și nici nu pot ghici. O femeie ca ea la Paris ar fi avut cele mai extraordinare aventuri, că doar Parisul e orașul în care se poate orice. Numai Parisul știe să aprecieze frumusețea și îndrăzneala. E mare păcat de ea, și-a ratat viața, mare păcat!

Zenobia se uita și ea la Leonida. Cît e de schimbat băiatul și doar e atît de tînăr! N-are decît cincizeci și șapte de ani. Și-a adus o șuviță peste chelie și își închipuie că nimeni nu i-o ghicește. Păi i se vede pielea roz pe sub ea, ca o felie de șuncă. Are și pungi sub ochi, ochiul cu monoclu pare holbat și celălalt adormit. Are încă o statură frumoasă, e adevărat, dar nici ea nu știe de ce îi aduce aminte de Ianachi Boteanu de odinioară, în perioada în care se logodise cu Agata. Pe urmă a fost și mai prăpădit Ianachi, și-a pierdut la cărți casa din oraș pe care o reparase cu banii ei, ai Zenobiei, locuia într-una din odăile de slugi din curte în care îl îngăduise cumpărătorul casei, se tîra prin cîrciumile din Botoșani unde îl mai cinsteau

unul și altul, pînă și birjarii din piață care îl purtaseră pe vremuri la plimbări. Venea la ea pe ușa bucătăriei, nu mai cuteza să sune la ușa principală, și se mulțumea cu cîțiva gologani și vreo haină veche a lui Iorgu, pe care o vindea imediat. Cînd a murit l-a înmormîntat primăria și n-a fost mai nimeni la înmormîntarea lui. Ea, Zenobia, nu s-a dus, numai frații Ghica au urmat dricul, de zăpăciți ce sînt, ca să dovedească parveniților că boierii adevărați sînt solidari în orice împrejurare. Mai bine ar fi fost solidari cu el cînd trăise, l-ar fi adunat nițel de pe drumuri, l-ar fi închis într-un azil în care să aibă zilnic o ciorbă. De ce i-a venit acum în minte Ianachi? Ah, da! pentru că Leonida a început să semene cu el cînd era încă fante, dar fante năpîrlit. De ce nu s-o fi însurat băiatul ăsta odinioară atît de frumos, cel mai frumos dintre copiii ei? Celălalt, Georges, s-a dus la mama dracului ca un vagabond, s-a însurat cu o șetrăriță de pe acolo, s-a lepădat de neamul și averea lui (cel puțin asta a făcut-o bine) și i-a scris foarte rar în acești ultimi ani. Pesemne că le scrie mai des fetelor. Ele, fetele, au găsit bărbați și doar nici una nu i-a semănat ei. Agata a știut să i-l fure pe Saint-Laurent, Ana Maria l-a zăpăcit pe doctorul Petre Stamate. Se întîmplă pe lume lucruri de neînțeles, de care o fi vinovată doar imbecilitatea bărbaților. Și tocmai Leonida n-a găsit pînă acum o fată frumoasă, bogată, de neam mare. O fi și el imbecil ca ceilalți bărbați, cu toată inteligența lui scăpărătoare în alte domenii. Nici acum n-ar fi prea tîrziu, deși e cam îmbătrînit, numai dacă și-ar da și el seama și s-ar grăbi.

— Leonida, ar trebui să te însori.

— Aici, în Botoșani? Să mă ferească Dumnezeu!

— *Ne soyez pas stupide*, cine îți vorbește de Botoșani? Cînd te vei duce iar la Paris. Pe urmă n-ai decît să te întorci cu nevasta ta, să mă îngrijiți la bătrînețe și să huzurești la Sulcina, la Izvorul, unde vrei.

— Dacă voi cîștiga procesul.

— Te îndoiești?

— Nu. Am vrut să spun după ce voi cîștiga procesul. Cum e, mamă, acest Petre Stamate, bărbatul Anei Maria? Nu l-am văzut niciodată, n-a venit la nici o înfățișare la proces.

— Un zăplan ca taică-său şi destul de frumuşel. Ţi-l aduci aminte pe Pavelică ? Era doar doctorul nostru de casă.

— Vag, sînt prea mulţi ani de atunci. Ştiu că ne aducea zahăr candel şi pistil cînd venea să ne vadă. Unul cu o barbă mare.

— Eh, fie-su e unul cu o barbă mică. E medic primar la un spital din Bucureşti. Un învîrtit, pesemne. Tată-su ne era foarte devotat şi era foarte modest. Îşi dădea seama că n-are de ce să fie mîndru de originea lui şi ne-ar fi slujit în genunchi. Cumnată-tu, Petre, e impertinent ca soră-ta. Am avut vreo două discuţii cu el şi puţin a lipsit să nu-l plesnesc. Cred că numai la moştenirea Anei Maria s-a gîndit cînd a luat-o. Îl interesa partea ei din Glodeni, dar şi mai mult ceea ce credea el că o să înhaţe din Izvorul şi din Sulcina. Altfel de ce ar fi luat asemenea scaloi de fată ? Neamul şi zestrea, asta l-au interesat.

— Şi Saint-Laurent ? Pe el l-am văzut la Tribunal de două ori. Salută, nu scoate un cuvînt, îşi şterge mereu ochelarii cu batista.

— Ochelarii ? Gilbert poartă ochelari ?

Strigătul pornise din inima Zenobiei. Leonida se opri o clipă surprins.

— L-ai cunoscut bine, mamă ? Ce fel de om e ?

— Cu părul roşu, rosti scurt şi răguşit Zenobia.

— Azi e cărunt.

Zenobia nu mai spuse nimic. Se ridică de la masă şi plecă în odaia ei. Gilbert încărunţise, purta ochelari ! Totul era pierdut, abia acum era pierdut. Ani de zile, nenumăraţi ani sperase, crezuse că într-o zi, sătul de Agata, îşi va aduce aminte de marea lor dragoste, de teribila ei frumuseţe, că va lăsa copii, nevastă, casă şi va veni ca în ziua aceea la Iaşi, cînd ea îl chemase la hotel, să zăbovească o clipă, năuc, pe pragul uşii, apoi să năvălească la picioarele ei, să-şi înfunde faţa în cutele rochiei ei. Se uita zilnic în oglindă, îşi număra zbîrciturile care i se înmulţeau în jurul ochilor şi gurii, firele albe din păr. Apoi nu le mai văzuse. Din oglindă o privea o femeie maiestuoasă, cu ochi aprinşi, foarte frumoasă, aproape neschimbată. Micile cute ale pielii, părul alb nu alteraseră nimic din perfecţia acestei prinţese, din distincţia acestei mari doamne. Părul alb nu însemna bătrîneţe, era o perucă de marchiză, dinţii puţin înne-

griți nu dovedeau nimic, nu-i stricau strălucirea. Gilbert putea să se întoarcă oricînd, spășit, plin de remușcări, aprins de dor, flămînd de îmbrățișările ei. Ce-i putea oferi Agata ? Trebuie să fi trecut bruma de frăgezime pe care o avea altădată. Gilbert nu putea să nu se satură de o femeie lîncedă și mărginită, searbădă și fără viață.

Și acum totul era pierdut. Gilbert îmbătrînise. Era normal să îmbătrînească lîngă o nevastă fără un dram de temperament. Ea îl trăsese la fund, ea îl încărunțise, ea îi stricase ochii, ochii lui negri, fierbinți. Își ștergea mereu ochelarii ca un moșneag ! așa spusese Leonida. Dacă ar fi izbutit atunci s-o ucidă pe Agata, l-ar fi convins pe el să dea amîndoi vina fie pe servitoare, că doar Agata își purta în seara aceea bijuteriile, fie pe vreun pungaș care o atacase în propria ei casă, ibovnicul servitoarei, să zicem, că doar avea unul, tot pentru bijuterii, și care se făcuse nevăzut. Dar ratase lovitura și Agata se văitase atît de mult și de jalnic, încît bietul Gilbert fusese înduioșat. Poate că ea însăși făcuse o greșeală cînd se purtase ca cineva care își recunoaște fapta, în loc să se arunce peste trupul Agatei, să plîngă și să se bocească, să blesteme făptașul și să se întrebe tare cine putea fi. Da, și ea procedase prost, deși se pregătise atîta înainte de a-și duce gîndul la capăt.

Oare în adevăr acum era prea tîrziu ? Dacă Agata ar muri, are doar cincizeci și cinci de ani, a fost totdeauna șubredă, a trăit destul, dacă Agata ar muri azi, Gilbert tot nu s-ar întoarce la ea ? E îmbătrînit, dar în brațele ei ar întineri. I-ar aduce aminte de zilele petrecute la Iași, de primele zile după venirea lui la Botoșani, ar ști foarte bine să-i trezească toate acele amintiri. Ar trăi amîndoi o a doua tinerețe. Prea scurtă a fost legătura lor, prea repede retezată. Un lucru neîncheiat își cere încheierea într-o zi. Niciodată nu e prea tîrziu, dacă te gîndești bine. Se simte încă foarte puternică, se simte clocotitoare ca la douăzeci de ani. Trecerea vremii poate însemna ceva pentru făpturile făcute din puțin, clădite cu sărăcie, nu pentru ea, nu pentru Gilbert.

Dar dacă Agata nu moare încă ? A încercat vrăji, a încercat chiar un asasinat, ce-ar mai putea face ? Odată, la mănăstire, o maică de care se temeau toate celelalte a învățat-o ceva ce n-a înfăptuit încă. Acum ar fi momentul,

pînă cînd Gilbert nu îmbătrîneşte de tot. Pentru asta ar trebui să caute unele lucruri în dulapul ei, să cumpere altele, în sfîrşit să-şi dea puţină osteneală. Are să-şi dea. Nici Leonida nu trebuie să ştie, nu e nici o nevoie să ştie el. Bine că pleacă mîine la Iaşi, la proces. Astea sînt treburi care se fac în taină şi au uneori un rezultat uluitor. Aşa cel puţin spunea acea călugăriţă, căreia toate îi merseseră în plin. Creştea trei orfane, toată mănăstirea ştia că sînt fetele ei, dar nimeni nu scotea un cuvînt, atît era de primejdioasă. Stareţa, care o mustrase odată, murise pe neaşteptate din bună-zdravănă ce era, iar noua stareţă nu cuteza să se lege de ea orice ar fi făcut.

Pierduse vremea atunci, după măritişul Agatei, cu acele păpuşi de ceară. Polixeniei Stavros îi izbuteau totdeauna pentru că ştia şi cuvintele magice necesare, cu care le întovărăşea. Ea bîiguia ce-i venea la gură, asta nu era treabă serioasă. Dacă amesteci însă într-o vrajă şi o slujbă bisericească, şi o colivă sfinţită, şi tot restul pe care îl ţine minte, nimereşti la ţintă. Dragostea trebuie şi ea ajutată uneori, cînd e tulburată de fluide străine. Dragostea lui Gilbert pentru ea trebuie sprijinită şi întetită, dacă adormise ca jarul sub cenuşă. Să plece numai Leonida la Iaşi, şi se va pune pe treabă. Didiţa era netoată, dar ştia să facă o colivă, făcuse şi pentru Măriuca. Noroc că pe Agata o chema şi Maria, nimeni nu-şi mai aducea aminte de asta, şi popa avea să creadă că parastasul îl face pentru Măriuca. Restul îl putea pregăti ea singură.

Avea să fie o petrecere, o sărbătoare pentru ea. Îi venea să rîdă de pe acum şi chiar rîdea fără sunet, în gîtlej, înfundat, de mutra pe care avea s-o facă Agata cînd o primi ce-o primi. Gîndul ăsta grozav trebuie sărbătorit cu un pahar de vin. Pe vremuri nu preţuia băutura, numai de la un timp începuse să-i simtă nevoia. Îi limpezea ideile ! Şi ţigările deveniseră o necesitate. Le răsucea singură dintr-un tutun foarte fin, în foiţă subţire, şi trăgea fumul adînc, şerpeşte. Şi fumatul clarifica gîndurile. Degetele mîinii stîngi, puţin încîrligate de ani, puţin noduroase, i se îngălbeniseră. N-avea nici o însemnătate, cînd se va întoarce Gilbert nu va mai fuma, i se vor albi dinţii şi degetele. Îşi va vopsi părul. Poate blond.

Vinul ăsta păstrat în dulapul ei, din care nu-l tratase niciodată pe Leonida pentru că avea numai cinci sticle, era un Cotnar adevărat, vechi de pe la 1900. Straşnic vin! Băiatul trebuie să fi ieşit în oraş, i se urăşte acasă de parcă tovărăşia maică-si n-ar fi cea mai aleasă din tîrg. Ducă-se, bată străzile, are şi ea puţină tihnă la un păhărel, cu o ţigară bună.

Leonida însă nu plecase în oraş. N-avea un ban în buzunar. Maică-sa nu-i dădea nimic, pînă şi banii de tren pentru Iaşi şi pentru cheltuielile de acolo avea să-i dea la noapte sau chiar a doua zi în zori. Era în stare! Trebuia, ca şi în alte dăţi, să caute în toată casa, în toate odăile, în toate cotloanele ceva ce putea vinde. Vînduse pînă acum şiragul de mărgean găsit în odaia Măriuchii, un evantai de fildeş, dibuit tot în lada ei, un şal persan în stare destul de bună din cămara de haine de iarnă pe care Zenobia o uitase o dată deschisă şi două miniaturi pe porţelan ale maică-si, din camera care fusese a fetelor. Acum căuta ceva mai de preţ, ceva mai deosebit, care ar fi putut fi vîndut la Iaşi şi i-ar mai fi umplut buzunarul. N-are de gînd să se întoarcă acasă numaidecît, Iaşii erau oraş mare, se putea petrece acolo, se putea mînca mai omeneşte decît acasă, se putea face şi un pocheraş care i-ar fi înmulţit bănuţii. Se aflau în odaia Măriuchii portretele Movileştilor pe pereţi, astea erau lucruri de preţ, lipsa lor s-ar fi văzut repede. Avea să le vîndă cînd, adică după... cînd va fi singur în casă.

Răscoli încă o dată sipetul Măriuchii, a cărui broască nu fusese reparată din ziua în care o stricase el. Zdrenţe, putregaiuri, dantele prin care puteai să-ţi treci pumnul. Zenobia nu mai intrase niciodată aici. Se afla între boarfe şi un teanc de scrisori îngălbenite, cu hîrtia arsă parcă, aşa ţi se fărîma în degete. La astea nu se uitase niciodată. Erau scrise în 1848 de un anume Todirel, Todirel Brătescu scria întreg pe una din ele. Scrisori de dragoste! Ia te uită, şi mătuşa Măriuca fusese iubită odată de cineva. Da, da, parcă auzise în copilărie că fusese şi logodită, dar el nu ştiuse sau nu ţinea minte ce se făcuse cu logodnicul. Sărmănica! „Ochii tăi de aur", se poate citi pe o pagină pe care restul fusese parcă şters cu apă, cu lacrimi te pomeneşti. Şi ochii galbeni ca un ceai slab, aşa cum îl făcea acum Zenobia,

ochii decoloraţi ai Măriuchii, păruseră de aur cuiva ! Oare scrisorile astea aveau vreo valoare ? Puteau fi speculate ? Dacă Măriuca a murit la optzeci de ani acum doi ani, Todirel ăsta trebuie să fie sau cu un picior în groapă sau în ea de mult. Dacă ar exista un Todirel Brătescu în oraş ar fi auzit de el sau în adolescenţă, sau acum. Un moşneag de nouăzeci de ani poate nici nu te mai înţelege cînd îi ceri să-ţi cumpere ceva ce l-ar compromite. Nu, nici o ispravă de făcut, n-are urmaşi pesemne, e sigur că nu există sau nu mai există nici un Brătescu în Botoşani.

Fărîme de hîrtie s-au risipit pe podea. Tot pachetul, scăpat din panglica de tafta verde cu care era legat, i s-a răvăşit pe genunchi, alături de el, pe pat. Toate astea trebuie adunate, puse la loc. De ce ? La ce bun ? Să-şi mai bage nasul cineva în iubirea de mult trecută a bietei mătuşi ? Zenobia ar face mare haz dacă le-ar găsi. Ar putea să se distreze amîndoi... Mai bine nu. Hai să facă o faptă bună, dacă astea nu mai folosesc la nimic, cel puţin să le pună pe foc, să nu mai rămînă nici urmă din ele. I se pare şi lui că în clipa asta face un gest romantic, puţin ridicol (în definitiv ar putea să le arunce şi la gunoi), un gest în genul lui Georges, dar deschide totuşi uşiţa sobei de teracotă ; înfundă hîrtiile în sobă, adună bucăţile risipite şi le îngrămădeşte şi pe ele maldăr, apoi le dă foc cu un chibrit. Un fum gros, înecăcios iese pe lîngă portiţa închisă, umple odaia. Sigur, hornul trebuie să fie înfundat, aici nu s-a mai făcut foc de mult, afară e cald, soba nu trage. Aşa păţeşti cînd faci gesturi generoase. Romantismul lui Georges i-a trebuit ! E nevoie să deschidă fereastra, să întîrzie aici pînă va ieşi fumul şi doar are treabă : podul nu l-a cercetat niciodată.

La început nu deslușise nimic în întunecimea podului. Taie cu faţa pînze de paianjen, calcă pe obiecte inegale, se împiedică de o bîrnă, răstoarnă un cazan care răsună. Şi doar Zenobia nu trebuie să-i audă paşii ! Apoi treptat începe să zărească lăzi, scaune şchioape, un palton lung care atîrnă de o grindă ca un spînzurat. Într-o cutie rotundă plină de pălării de ale Zenobiei deranjează o familie întreagă de şoareci. Unul, zăpăcit, i se urcă pe mînecă. Leonida se scutură cu greaţă de el. Cîteva lăzi sînt pline cu cărţi nemţeşti. Pot să mai rămînă mult şi bine acolo.

Într-un colț, rezemate cîteva tablouri. Eh, de aici nu se cunoaște cînd iei. Numai de-ar fi ceva de valoare. Oamenii care se pretind culți se dau în vînt după tot ce e vechi, și aici nu poate fi nimic nou. Ia te uită! Sînt niște icoane. La lumina care intră printr-o ferestruică cu geamul spart, icoana asta pare chiar foarte veche, îmbîcsită cum e de praf cleios. Manon Tussot l-a tîrît în Spania la un muzeu și s-a extaziat în fața unor icoane „primitive". Icoana asta din mîna lui pare grozav de primitivă după cît de stîngaci e făcută. Le-o fi adus taică-su de la vreo mînăstire veche, unde se tot ducea, după obsesiile lui, săracul! Te pomenești că în podul lor sînt comori de care el nici n-a avut habar. O fi uitat și Zenobia de ele. Nu se poate prezenta unui cumpărător din Iași pînă nu știe despre ce e vorba și cîte parale se pot cere pe așa ceva. Riscă să se păcălească cerînd prea puțin sau să se facă de rîs cerînd prea mult. Are să ascundă în odaia lui Precista asta și un sfînt, ce sfînt o fi, și Cristul ăsta are să i-l ducă maică-si, care se pricepe, știe ce are în casă și are să-i lămurească și lui. Față de ea atît a găsit, o icoană. În pod s-a dus pentru că l-a enervat să audă atîta goană de șoareci sau șobolani deasupra capului lui. Să știe Zenobia că are și de unii, și de alții în pod, și dacă nu pune curse sau nu aduce pisici au să coboare și în casă, au să i se urce în pat.

Zenobia pare foarte veselă. Dantela violetă de pe cap i-a căzut pe o ureche, o șuviță din coc îi atîrnă pe spate, ochii sticloși i se mișcă în toate părțile, de parcă ar vrea să vadă în cele patru colțuri deodată. Trage cu poftă din țigară, rîde tăcut.

— Mă bucur că ești bine dispusă, mamă. Ce te-a înveselit așa?

— Nimic, băiete. M-am gîndit că ești aici, că nu sînt singură, și m-am înviorat.

— Ia te uită, mamă, ce-am găsit în pod. Ce e asta?

Zenobia se uită lung, lung. Parcă și-ar aduce aminte ceva, dar amintirea îi sclipește vagă și îi scapă mereu ca o bilă. E enervant, doar nu s-a ramolit. Măriuca era ramolită, ea nu. Vrea să-și aducă aminte. A mai văzut odată, de mult, icoana asta. Unde? Aici, acasă? Au cumpărat-o? Cum era să cumpere o asemenea mîzgălitură copilărească? Și totuși e ceva în ea, ceva sensibil, o dibuire care nu și-a

atins țelul, dar care vrea să ajungă undeva. Eh, și pictura e un nimic pe lumea asta. Pictură a făcut și ea. Are să mai facă iar cînd va fi fericită. Asta e sigur.

— Uită-te bine, mamă. La ce te gîndești ?

— Știu ! Mi-am adus aminte. Fie iertat frate-tău cel mic, bolnavul, Alexandru, el a zugrăvit-o. La mînăstire învăța să picteze.

Leonida e cumplit de dezamăgit.

— A adus-o Iorgu acasă. Pe urmă a venit călugărul acela, nu mai știu cum îl chema, și ne-a mai adus vreo două.

— În pod era numai una, asta. E ceva de preț ?

— *Tu blagues ? C'est du bois à réchauffer ! Nu ne t'y connais donc pas du tout ?*

— M-am înstrăinat de pictura bizantină, spune serios Leonida. Prefer goticul. Ador sculptura.

Și plin de amărăciune ia de pe masă paharul maică-si și de pe podea sticla în care mai rămăseseră trei degete de vin și trage o dușcă.

— Bun vin ! Mai ai ?

— Da de unde ! A fost numai o jumătate de sticlă rămasă poate de un an. Nu-ți dai seama că e răsuflat ? Măi băiete, tu n-ai nici un fel de pricepere la nimic.

*

Patul se clatină sub el. Nu e tangaj, e hulă. Patul se clatină, se clatină întreg vaporul și e cald, e zăduf, e zăpușală. De ce nu se gîndește nimeni să-l scoată din cabina asta albastră, să-l ducă pe punte, să poată respira ? Să respire aerul sărat, tare, umed din larg, să-și vină în fire ! Pesemne că și salteaua de sub el îl încinge așa, ar fi mai bine s-o scoată, să zacă de-a dreptul pe lemnul cușetei. N-are putere în mîini s-o tragă de sub el, degetele tremurătoare i se încurcă în ceva, în niște sfori parcă. Doar nu l-au culcat aici, în cabina lui de ofițer, pe un colac de parîme ! Își bat joc, știu că nu se va mai vindeca niciodată, îl culcă pe orice, nu i-au mai dat de mîncare, de băut de mult. Nu-i e foame, dar ar bea, ar bea ceva rece, o cană de vin scos din pivnițele de la Sulcina. Sulcina ? Ce e Sulcina ? I-a venit numele ăsta în minte și nu mai știe ce înseamnă. Sună frumos. Cum era ? Sul... Suldi... nu, Surdina ? Nu, altfel. Ce o fi însemnat Surdina ? Ceva rece i

se așază pe frunte. Ah, ce bine e ! Poate un marinar... poate mătușa Măriuca... poate... Acum va dormi, fruntea arde mai puțin, doare mai puțin. Și iar se clatină vaporul, iar e hulă.

Se trezește din nou în lumina albastră a cabinei. Nu, asta nu e cabina lui. Marea e atît de albastră, oceanul e atît de albastru. L-au dus pe punte sau s-a dus singur nu știe cînd. Trebuie să plutească la Tropice, prea e cald. Vaporul duce postavuri englezești și va aduce ceai, mirodenii, cafea. Vom aduce din Ceylon. Acum sîntem la Tropice, e cald, e înăbușitor. Oceanul e prea liniștit, rar de tot un val palid, albastru bate în coasta vasului, aruncă stropi pe punte, pe trupul lui întreg gol, pe fața lui, și stropii sînt calzi, fierbinți. Hula asta are să-l năucească și mai tare. Soarele arde, dar nu-l poate vedea, îl simte numai. Soarele e în spatele lui, ar trebui să se ridice, să se întoarcă să-l vadă, dar n-are putere. Nici nu e nevoie. Soarele e un dușman care te pîndește necurmat aici, la Tropice.

Nici un marinar pe punte, nici o mișcare, nici o suflare, ar cere o cană de apă, dar n-are cui. Îl doare capul de mult sau de aseară de cînd a jucat cărți cu căpitanul vasului. Masa era plină de galbeni. Zornăiau. Se duceau. Îi cîștiga căpitanul. Și-a pierdut solda pe patru luni, a cîștigat-o căpitanul. Oceanul se întinde, se întinde dincolo de puterea de cuprindere a ochilor lui. Mai e mult pînă la țărmul de sud al Asiei, pînă atunci are să moară. Puterea i s-a scurs prin picioare, a simțit bine cum toată puterea lui a lunecat din cap în piept, în pîntece, în picioare și pe urmă s-a dus toată, nu mai are nici o picătură în el. Cerul a coborît jos de tot, aproape de pieptul lui, acum are să-i cadă peste piept și atunci are să-l strivească și să-l omoare.

E cald. Cînd ești pe uscat, cînd ești într-o grădină, poți să te tragi la umbra unui pom. Erau copaci mari în grădina de la Roundstone-Farm, seara se făcea răcoare, te duceai într-un cimitir... da, într-un cimitir vesel parcă, unde venea și Mabel. Cine era Mabel ? O egipteancă din Cairo. Și acolo era cald, întinderi mari de nisip, oh, cît nisip, călcai pe el, îl aspirai. Te duceai să vezi piramidele, stăteai sub un umbrar și beai cafea. Cu o femeie. Cum o chema ? Era brună, trupeșă, înaltă. Mama Zenobia era brună și înaltă. Era frumoasă. Cînta la pian. E mult de cînd n-am

mai auzit un pian. Pe vapor nu sînt piane, sînt saci, baloturi, lăzi. Cum suna un pian ? De ce îi trebuie lui acum un pian ? Apă, apă ! Asta ar vrea, o cană de apă.

În jurul lui nu se mai aud nici valurile, nu se mai aude nimic. Se vede numai albastru. Se simte numai hula. Marea e caldă ca o supă, nu vine dinspre ea aer, răcoare. Să se apropie un marinar, să-l arunce în apă cîteva minute, tot ar fi mai răcoare decît aerul, şi să-l scoată cu un laţ, nu se va putea urca singur pe punte. Sau să-l lase să se înece, mai bine aşa decît să moară sub pîrjol. Are să moară acum. Are să vină tata, să meargă împreună la mînăstire. Călare, nu cu vaporul, e sătul de vapor. Ochii tatii se umplu de lacrămi. „Du-te, fiule, la război !“ Tata tremură.

Cineva îi pune din nou o cîrpă rece pe frunte.

— Ţi-e mai bine, Georges ?

Cine întreabă ? Cine a spus asta ?

— Cine eşti ? întreabă Georges cu ochii închişi.

— Eu, Hajra ! răspunde un glas foarte dulce, foarte încet.

Hajra e femeia asta de aici. Aici ? Unde e aici ? Georges deschide ochii mari. Aici e acasă. E în Vijayavada. Sigur, e acasă. Hajra e nevasta lui de mult, de foarte mult, de ani de zile. Cum de-a uitat tot ? Şi oceanul, întinderea, apa ? Nu erau ? A visat ? E pe veranda lor, veranda închisă cu storuri de trestie îmbrăcate în voal albastru. Lumina e albastră pe verandă.

— Mă auzi, Georges ?

— Te aud. Mi se pare că vin de foarte departe, de foarte departe. Am visat sau am fost un timp mort.

— Nu mă speria, Georges. Ai să te vindeci.

— Am fost un timp mort şi în moarte mi-am adus aminte, dar totul era încîlcit şi nu mai ştiu ce îmi amintisem. De cînd n-am mai vorbit cu tine ?

— De zece, poate cincisprezece minute.

— Numai atît ? Hajra, să nu-ţi fie frică. E sigur că am să mor. Aş vrea să le scriu surorilor mele, să le mai scriu o dată. Adu-mi tu cerneală, condei şi hîrtie.

— Stai liniştit, Georges. Nu te obosi.

— Vreau să le scriu.

— Atunci dictează-mi mie. Scriu eu.

Georges pipăie iar patul de sub el. Nu e un colac de funii, e targa de chingi pe care doarme de obicei, ca să-i fie mai răcoare.

— Nu putem ieşi afară, Hajra ? Nu e mai răcoare sub bananier ?

— E încă foarte cald, Georges. E numai ora şase.

— Dimineaţa ?

— Nu, dragă, după-masă. Cînd se va întuneca vom ieşi sub bananier, poate va fi puţin mai răcoare. Bea acum puţină zeamă de nucă de cocos. Haide, bea ! E rece, e hrănitoare.

Hajra se aşază pe jos, pe cuvertura subţire de bumbac care acoperă podeaua de piatră. Şi-a despletit părul lung, negru, l-a lăsat să-i atîrne peste sariul de mătase trandafiriu.

— Spune, Georges. Ce să scriu ?

— „Dragile mele surori, eu mor aici, departe de voi."

— Să scriu chiar aşa ? Ai să le înspăimînţi. Şi pe urmă, nu cred că ai să mori. Eşti numai bolnav.

— N-am putere să repet, Hajra. Scrie ce ţi-am spus. Şi pe urmă să le scrii că ai fost bună cu mine. Şi pe urmă... Stai, am uitat ce voiam să scriu. Da. Să le spui că n-am să mai ajung niciodată la Sulcina. Aş fi vrut să te duc acolo Hajra, măcar o dată să vezi casa noastră, bolţile de trandafiri, iasomie din fundul grădinii. Iarna e frig. Ştii ce frig e ? Tu nu ştii ce înseamnă frigul. Facem focul în sobă, casa se încălzeşte, miroase bine a foc de lemne, a gutui, a mere. Nu a mango, nu, ăsta e un miros greţos. Afară sînt nămeţi, munţi de zăpadă curată, albă, curată ! Aerul e rece de tot, îl tragi în piept, parcă te purifică întreg. Te sui în sanie, clopoţeii clinchetă, îţi pui cuvertura de blană de urs pe picioare, dai bici cailor şi alergi, luneci, îţi vine să chiui, obrazul îţi îngheaţă, alergi. În salon arde focul, mama cîntă la pian. Mînăstirile noastre sînt mici, pictate cu albastru, şi cu alte culori, dar cu mult albastru. Clopotele bat muzical, prelung. Bate şi toaca ritmic, uscat, dar şi ea cîntă. Acasă, la Botoşani, aveam covoare înflorate ca nişte pajişti smălţuite, covoare groase, nu se aud paşii pe ele ca aici, pe piatră. Aveam trei cîini.

— Georges !

— Da. Ce e ? Scrii ?

— Dragul meu, astea mi le povesteşti mie. Lor cred că vrei să le spui altceva.

— Ai dreptate. Să le scrii lor că mi-e dor de toate cîte ţi le-am povestit şi mi-e dor şi de ele. Agata s-a făcut frumoasă, e înaltă, are ochii albaştri, e ca o trestie de subţire şi e sfioasă ca un copil. Vrea să se mărite... nu, mama vrea s-o mărite cu un bătrîn. Aşa ceva n-are să se întîmple, am s-o împiedic eu pe mama. Ana Maria nu e atît de frumoasă ca Agata, dar e mică, o copilă, mai are timp să se schimbe. Ţi-am spus că Alexandru a murit ? Să ştii însă că Leonida nu e un om corect, nici demn. Are farmec, e frumos, bine făcut, restul însă...

— Georges, odihneşte-te puţin.

— De ce ? N-am obosit încă.

— Am să-ţi fac o cafea tare, să-ţi dea putere. Sau un ceai.

— Vreau să scrii pentru mine. Să facă Renú ceaiul.

— Pînă cînd mă duc să-i spun să facă ceaiul, adună-ţi gîndurile. Surorile tale sînt acum mari, au copii, Agata are o nepoată. Îţi aduci aminte ?

— Da. Acum îmi aduc aminte.

Toate astea s-au petrecut de mult, Hajra ştie ce spune. Şi Alexandru, şi tata au murit de mult. Fetele sînt mari. Leonida e aproape bătrîn. El însuşi e bătrîn, are cincizeci şi nouă de ani, Leonida trebuie să aibă cincizeci şi şapte. Mama trăieşte, are aproape optzeci de ani. Sau poate a murit şi ea, n-a mai primit de mult nici o veste de la surori. Să vină Hajra mai repede, acum are mintea clară, uite ce bine ştie şi socoteala anilor, să-i dicteze repede scrisoarea pînă nu i se întunecă iar gîndurile, pînă nu se încîlcesc. Ce urît urlă hiena asta departe, între dune. Urlă, urlă !

— Uite, Georges !

— Iar s-a apropiat hiena.

— Ţi se pare, dragă, în oraş nu intră hiene.

— Dar am auzit-o !

— Ai visat iar. În vis s-a ivit vreo amintire.

— Am făcut eu pe curajosul. M-am culcat la o mică depărtare de ceilalţi, ca să le dovedesc că nu mi-e frică. Toată noaptea au urlat hienele.

— Cînd ?

— Atunci, de mult. Am fost o secătură, Hajra, o secătură, un fanfaron.

— Bea puțin, Georges.

Nu se poate ridica în coate ca să bea ceaiul, Hajra îi ține cana la gură. Ceaiul e negru, miroase puternic și miroase și ciudat din pricina jumătății de lămîie mică, cu mireasmă de floare, de fruct care nu seamănă a lămîie, nici a portocală, a nimic cunoscut odinioară.

— Dacă ar fi puțin aer pe veranda asta !

— Nu e bine să ridic storurile, ar intra prea mult zăduf în casă și prea multe gîze.

— Scrie, Hajra. Spune-le că n-am fost un frate bun. Am trăit departe, le-am lăsat în voia întîmplării. Aici, în tranșeele astea prăpădite, în care stau în noroi și plouă necontenit peste noi, și cad obuze turcești... ieri s-a spart unul lîngă mine...

— Georges !

— Ce e ?

— Asta a fost foarte de mult, dragul meu.

— Nu mai e război ?

— La război ai fost acum foarte mulți ani.

— Da. Se poate. Acum sîntem în Sahara. Atîta nisip, atîta nisip ! Crezi că acolo e o oază ? Nu. E o nălucire.

— Georges, am sfîrșit scrisoarea. Am să mai scriu eu două rînduri cu urările tale, am să le spun cît te gîndești la ele. Închide ochii, odihnește-te.

— Ce se aude, Hajra ? Ce se aude ? Ce bocănește așa ? Vine peste noi elefantul de piatră de la Ellora, calcă greu, vine, are să ne strivească ! Hajra ! Să fugim !

— Liniștește-te, Georges. Elefantul de la Ellora e de piatră, ai spus și tu. Nu poate merge, mă înțelegi ?

— Atunci ce vine către noi, peste noi ? Ce șuieră și țiuie și fluieră și păcăne sau tropăie atît de cumplit ? Și vine, Hajra, vine !

— E muzică în curtea vecinilor. Sînt tobele și surlele muzicanților, Georges. Va porni de acasă cortegiul de nuntă. Bat tobele, nu sînt pași de animal.

— Sînt pași de om ? Joacă așa, ca niște cai în loc ?

— Joacă, dar cu picioarele goale. Auzi tobele, Georges, nu pașii lor.

— Şi muzica asta care deşiră un ghem fără capăt, mereu la fel, mereu, mereu, n-are să se mai sfîrşească niciodată ? Îţi intră în urechi ca un burghiu şi se învîrteşte în loc, în acelaşi loc, fără nici o schimbare, aşa cum a început, la fel, la fel !

— Au să plece de acasă la templu, n-ai să-i mai auzi.

— Dar au să se întoarcă.

— Ce să fac eu, Georges ? Nu-i pot opri. Poate că atunci cînd se vor întoarce ai să dormi.

— Mi-e cald.

— Am să-ţi fac vînt cu evantaiul ăsta din frunze de palmier.

— Ce se urcă acolo ? Acolo, sus, pe perete ?

— O şopîrlă, dragă. E şopîrla pe care ai botezat-o tu Lilah. Altădată făceai haz de ea.

— La noi acasă nu se urcau şopîrlele pe pereţi.

— Stai liniştit, n-are să vină la tine.

— Şi muşte, atîtea muşte pe mine, Hajra. Omoară-le !

— Nu am voie să le omor, dragă, ştii bine. Uite, le alung.

— Dar vin iar pe mine.

— Cînd voi deschide uşa, le voi goni afară.

Lumina albastră care pătrunde prin storurile învelite în voal a pălit. Pe verandă e tot foarte cald. Hajra îşi dă seama că Georges a adormit. Slujnica ei Renú îi aduce un blid de mîncare. Hajra mănîncă încet, îşi şterge lacrămile cu mîna stîngă şi cu dreapta ia în degete bulgări mici de orez dintr-un sos foarte galben şi îi bagă în gură. Renú îi toarnă apoi peste mîinile delicate, negre, prelungi, puţină apă dintr-un ulcior de aramă, îi dă un prosop să le şteargă, şi amîndouă ridică patul de chingi pe care doarme Georges — oh, e acum atît de slab, atît de uscat încît nu e greu de purtat —, şi îl duc în curte, sub bananier. Nu e mult mai răcoare decît în casă, dar parcă e mai mult aer, cald fie el, dar aer.

Alaiul din curtea vecină a plecat. Se va opri la multe răscruci, va sta la templu, se va întoarce tîrziu acasă, Georges poate dormi o bucată de vreme afară. Bananierul, palmierul cel înalt cu un ciuf de frunze sus de tot, în creştet, cei cîţiva cactuşi în chiupuri de lut nu curăţă şi nu înmiresmează aerul aşa cum povesteşte Georges că se întîmplă

în grădina lor, din țara lui de departe. Vine și vara, toată vegetația se va vesteji, zăduful dinainte de muson va crește, va fi greu, foarte greu pentru Georges, care e bolnav. Dacă s-ar fi mutat de mult de aici, din sud, de la Vijayavada, în nord, foarte în nord, mai aproape de Himalaia, clima nu l-ar fi îmbolnăvit și secat așa.

În fiecare an au vrut să se mute și în fiecare an au amînat. L-a cuprins și pe Georges inerția ei, inerția neamului ei. A venit aici cu cincisprezece ani în urmă, sprinten, cu părul încă auriu, ars de soarele Egiptului și al mărilor, s-a îndrăgostit de ea și a rămas locului, a rămas. În casa asta cu mobilă puțină, pentru ca pereții de piatră să țină răcoare, spunea mama ei, cu grădină prăpădită, în tîrgul ăsta fierbinte, plin de praf. Nu i-a cerut să se schimbe mult, a rugat-o numai să-și scoată cei cinci cercei pe care îi purta în fiecare ureche, să rămînă numai cu cîte unul, să nu-și mai boiască palmele cu héné și cam atît. A adoptat îmbrăcămintea, hrana, obiceiurile de aici, pînă și religia ei, în care crede sau nu crede, dar căreia i se supune. A fost un soț iubitor și vesel, dar vremea fericirii a trecut repede peste ei. Trupul lui voinic a început să se șubrezească, vioiciunea, nepăsările și izbucnirile de veselie sau supărare de la început s-au stins în el. Acum e un soi de cadavru zbuciumat uneori de amintiri, un schelet pe care ea și Renú îl scot în curte, îl duc în casă. Vraciul tîrgului nu l-a vindecat cu buruienile, rădăcinile, descîntecele lui. Medic european sau chiar hindus nu există în tîrg. Uneori Hajra l-ar socoti chiar mort, dacă ochii lui verzi, străvezii, n-ar sta deschiși ca niște mici lumini în fața neagră, uscată.

Poate că am murit. Poate că sînt pe alt tărîm. Nu se aude nimic. Nu latră nici un cîine în sat, nici cîinii noștri din curtea conacului. Nu trece nimeni pe uliță, nu fluieră nici un flăcău în drum spre casă. Nu adie vîntul. Sulcina toată zace în somn, sau dorm eu, sau am murit de-a binelea. Și cîte stele, cît cer înstelat. Doamne! Cît cer întins ca liniștea asta neclintită! Dacă ar țîrîi măcar un greier aș crede că mai trăiesc, mai aud încă. Sînt mort, dar nu sînt în mormînt. Cum de m-au lăsat afară, sub cer? Cum de văd? Pesemne că trăiesc. Caravana a poposit. Dorm

oamenii, dorm cămilele. Zăduful pustiului. Dacă m-aș putea ridica aș găsi poate un izvor. Uneori, pe neașteptate găsești un izvor... dar nu în Sahara. Era un rîu rece acolo, aproape de fermă. Cînd mă aștepta Mabel. Cine oftează lîngă mine ? A oftat ! Am auzit bine. În liniștea asta a oftat cineva. Mătușa Măriuca ?

— Mătușă, ai oftat ?

— Vorbește englezește Georges, nu te-am înțeles.

Ah, Hajra ! Mereu e ea și nimeni, nimeni din cei de care mi-e dor nu vrea să vină lîngă mine. Nu se poate. Am plecat prea departe de ei. Aici e numai Hajra. E bună, o iubesc, am iubit-o cînd eram sănătos cu mai multă putere decît acum. Dar e numai ea. Ce moarte săracă am ! N-am murit încă, însă nu mai am mult. La noapte. Mîine. Ar fi mai bine noaptea, sub cer, sub stele. Vai, iar e zgomot ! Tobele, tobele, surlele, melodia fără capăt !

— Hajra, te rog ! Cheam-o pe Renú, duceți-mă în casă.

— Are să-ți fie foarte cald, Georges. Aici se mai poate respira puțin.

— În casă, în casă ! Să nu mai aud ! Parcă mă toarce pe mine muzica asta, parcă trage din mine un fir și mă golește, îmi trage măruntaiele, îmi trage mațele, le toarce. Să închidem ușile, să astupăm ferestrele, fără... poate... știi tu, fereastra fără geam. Nu mai pot auzi. În casă, Hajra ! Poate că voi avea noroc și mîine seara să văd stelele, să văd cerul. Mîine va fi liniște. Poate că mai trăiesc pînă mîine seara. Stelele...

*

Sfîrșitul lui iunie venise cu călduri mari în București. Vestea atentatului de la Sarajevo explodase ca o bombă în mijlocul capitalei, și așa bîntuită de lupte politice între partide, de rivalități pentru deținerea puterii și mai ales de multe frămîntări și ciocniri de opinii în această mare de oameni care, de la profesorul universitar pînă la băcanul de cartier, începuse, mai mult decît în trecut, să aibă păreri politice personale. Regele Carol I era urît cu patimă de cei care vedeau în el un străin nelegat sufletește de țara care îl chemase ca să curme odată luptele interne între familiile autohtone cu aspirații la domnie, un străin rigid, care vorbea prost limba țării ce îl adoptase. Existau însă și ce-

tăţeni care îl stimau pentru că intrase în războiul de la '77, coborîse în tranşee, luptase pentru independenţa României — nu cu braţul lui, bineînţeles, dar cu armata pe care o condusese în calitate de comandant suprem, pentru că dovedea o disciplină de fier, rar cunoscută în ţară, spirit de organizare. Nici duşmanii lui nu puteau tăgădui că omul ăsta aspira şi chiar făptuia pentru dezvoltarea civilizaţei ţării. Pînă şi ziarele erau împărţite, unele îl slăveau, altele îl criticau, îl caricaturizau. Caricatura lui apărea şi pe ziduri, nu numai în presă! Şi admiraţia unora, şi antipatia altora sau mai curînd a majorităţii erau deopotrivă de sincere, de adevărate şi de întemeiate.

In casa doctorului Petre Stamate, Carol I era detestat. Petre Stamate era un om cald, un medic devotat şi generos. Nu vedea în acest rege decît o făptură rigidă, deosebită fundamental ca temperament de poporul în fruntea căruia stătea. Recunoştea şi el că poporul acesta prea des bîntuit de războaie, de hoarde prădalnice, de trădări din afară ale unor aliaţi vremelnici şi trădări dinăuntru ale unor voievozi adesea străini de neam şi tot atît de vremelnici, avea nevoie să fie organizat de o mînă puternică, dar n-ar fi vrut ca mîna asta să poarte mănuşa rece de oţel Krupp şi nici să întindă un singur deget în întîlniri oficiale sau amicale. Primul lucru la care se gîndise cînd citise în ziar vestea tulburătoare a uciderii prinţului de coroană al Austriei şi a soţiei lui fusese: „S-ar putea să se dezlănţuie un război". Iar dacă războiul se întindea şi cuprindea mai multe ţări, ăsta e în stare să bage România de partea Germaniei! Nu-i spunea pe nume, ştia el cine e în stare de asta. De partea Germaniei însemna de partea Austriei şi Austria stăpînea Transilvania! Atîta mai lipsea, să luptăm ca să le dăm o mînă de ajutor celor care ţineau sub călcîi Transilvania cea plină de români, cea iniţial românească. N-aveau ei să ne-o restituie din recunoştinţă pentru acest ajutor, asta e sigur.

Ana Maria gîndea ca el. Se măritase devreme, avea din adolescenţă o personalitate puternică, dar un cîmp de preocupări şi de cunoştinţe foarte limitat. De la Petre învăţase aproape tot ce ştia acum, Petre îi deschisese ochii şi în privinţa problemelor generale, ale societăţii umane, ale patriei şi ale lumii, îi trezise interesul pentru tot ceea ce nu era ea

însăşi, nu era familia ei, nu era Ionică, fiul ei. Credea ca ea însăşi, dar în multe chestiuni adoptase părerile lui Petre. În privinţa educaţiei lui Ionică nu primise nici un sfat de la Petre, avusese o copilărie prea grea ca să nu ştie din experienţă ce trebuie să însemne o mamă pentru fiul ei. Nu-l răsfăţase pe copil din cale afară pentru că, din fericire, natura ei era stăpînită şi chibzuită, dar îl crescuse cu căldură, aproape de ea necurmat, îl deprinsese să-i fie prieten, nu un băiat supus, să devină un adolescent şi apoi un tînăr care cuteza în orice împrejurare să aibă opinia lui şi să şi-o spună tare. Discuta cu el în amănunt această opinie cu tot ce putea veni în sprijinul sau împotriva ei şi era bucuroasă cînd Ionică i se împotrivea, dar îşi motiva logic împotrivirea.

Cînd Petre vorbise despre eventualitatea unui război, primul ei gînd fusese : „Ionică ! Îl vor lua !" Încercase să se domolească, deocamdată se putea să nu se întîmple nimic, şi în al doilea rînd era foarte posibil ca România să stea deoparte. Şi apoi, nu numai fiul ei avea să lupte. Pe vremuri, în '77, Iorgu Movilă îşi chemase el singur fiii din străinătate ca să lupte pentru independenţă. Zenobia spusese totdeauna că bărbatul ei e un om slab, şters. Şi uite că acest om slab, care îşi iubea copiii, făptuise acest act de curaj. Era ea mai slabă decît tatăl ei ? Nu, avea să fie tare. E uşor să fii tare cînd rămîi acasă, nu te duci tu pe front. Ba nu, o mamă s-ar duce bucuros în locul copilului ei. Cînd pleacă el, mama rămîne o jumătate, un sfert de om, restul a fost smuls din ea cu durerea şi sfîşierea cu care copilul şi-ar putea pierde un mădular pe cîmpul de luptă.

Ana Maria se uită pe fereastră în ziua asta de început de vară. În grădinile caselor mici de peste drum se scuturau încet glicinele, înfloreau cu violenţă trandafirii. Un olteanc cu cobiliţa pe umeri striga tare pe stradă : „Iaurt-căimăcelu-iaurt". Două ţigănci înfoiate, cu basmale colorate, cu cercei mari, cu desagi în spate, umpleau strada cu glasurile lor : „Ia margaretele ! Ia margaretele !" O fetişcană cu coadele pe cap, cu uniformă de şcoală pînă la călcîie, acoperită de un şorţ negru cu pieptar, alerga spre băcănia din colţ cu un coş pe braţ. Era liberă, începuse vacanţa mare.

Ar fi trebuit să iasă şi ea, să facă ultimele cumpărături pentru plecarea la Glodeni. Era zadarnic şi absurd să se

gîndească de acum la ceea ce ar putea să se întîmple în viitor. Dacă se va întîmpla vreodată, va avea vreme să plîngă, să-şi stăpînească lacrimile, să se înfurie poate sau, cine ştie ? — să se bucure. Va avea vreme să se teamă, să aştepte, să spere.

Deschise dulapul şi scoase taiorul lung de olandă, pălăria de pai, mănuşile. Da, trebuia să ia şi bani. Ridică teancul de albituri cu miros de levănţică sub care îşi ţinea economiile. Un plic lunecă pe jos. Era ultima fotografie, ultima scrisoare a Solangei Duroc. Ana Maria îşi lăsă rochia pe pat şi se aşeză în fotoliu s-o mai recitească o dată. Solange îi spunea că e bolnavă, că ar vrea s-o mai vadă, că o aşteaptă la Le Rosier, că speră să vină cu toată familia ei. Nu se mai văzuseră din 1908, cînd fusese Ana Maria în Elveţia şi apoi trecuse în Italia, la Veneţia împreună cu Petre. Ce bogată fusese acea călătorie ! După o despărţire de treizeci de ani în care nu conteniseră să-şi scrie, se pomeniseră una în faţa alteia, de nerecunoscut aproape. Solange părea bătrînă, mai bătrînă decît vîrsta ei, obosită, tristă. Ana Maria ştia că din cînd în cînd, abătută de neurastenie, se mai internează pentru cîteva luni într-un sanatoriu de nevroze. Bărbatul ei murise lovit de o criză de inimă, fiul ei Henri se însurase cu o femeie vrednică, cam boccie, lipsită de umor, plină de sănătate, care născuse cinci copii. Toţi semănau cu ea. Trăiau departe de Solange, la Berna, şi cînd veneau vara la Le Rosier se părea că nu-i făceau o bucurie deosebită Solangei. Cel puţin, asta fusese impresia Anei Maria. În schimb ele două, după dezorientarea din prima clipă, se regăsiseră repede. Corespondenţa purtată atîţia ani le ajutase să nu ignore nimic una despre cealaltă. Numai cu chipurile lor schimbate fusese nevoie să se deprindă şi se deprinseseră. Solange cunoscuse o fetişcană slăbuţă, ursuză cînd nu era numai cu ea, o adolescentă cu trăsături corecte, cu o faţă cioplită parcă în lemn de un sculptor sobru şi avar în detalii. Acum avea înaintea ei o femeie înaltă, cu trup încă tînăr, cu o privire pătrunzătoare, aproape neagră, care zîmbea rar şi atunci zîmbetul îi lumina tot chipul, i-l schimba. O femeie de o eleganţă discretă, aşa cum îi erau şi mişcările şi ţinuta. Solange o recunoscuse, o adoptase din nou cu aceeaşi căldură. Se plim-

baseră cu barca pe lac ca odinioară, brodaseră alături sub glicina înfloritǎ, citiseră tare versuri una pentru cealaltă şi la despărţire juraseră să se revadă în curînd. Solange trebuia să-şi ţină făgăduiala făcută cu treizeci de ani în urmă de a veni în România. O împiedicaseră pînă acum desele crize de astenie nervoasă, dar Petre îi făgăduise că, deşi era internist, avea s-o vindece el definitiv cînd va veni în ţară.

În această ultimă scrisoare din 1910, Solange îi chema, nu făgăduia să-i viziteze. N-avea putere, n-avea curaj. Erau rînduri pline de duioşie, de tandreţe. Ana Maria îi răspunsese, îi scrisese trei scrisori una după alta. Nu primise nici un răspuns. Abia către Anul Nou venise o scrisoare rece şi politicoasă de la Henri Duroc, care îi spunea că maică-sa murise în septembrie, dar el avusese atîta treabă încît n-o putuse anunţa pînă acum. În acelaşi timp, întreaga familie Henri Duroc ura un an bun întregii familii doctor Stamate. Ana Maria simţise atunci că a rămas orfană şi de mamă, în adevăr orfană. Îi avea lîngă ea pe Petre şi pe Ionică, dar faţă de ei se simţea datoare să se cheltuiască, să se devoteze. Singura făptură din lume de care se lăsase răsfăţată, lîngă care se destinsese, de care se rezemase, fusese Solange Duroc. Pînă şi taică-său care o purtase pe braţe în străinătate cînd era bolnavă, un copil inconştient şi bolnav, devenise la întoarcerea ei din Elveţia un biet bătrîn care trebuia ocrotit. Pînă şi Petre, care îi dăduse braţul lui din prima clipă, acea clipă de neuitat de la înmormîntarea tatălui ei, era departe de ea în ceasurile cele mai grele petrecute în casa părintească, iar la scurtele lor întîlniri n-o putea decît încuraja moral. Era încă minoră, pentru orice amestec în viaţa ei Zenobia îl putea trage la răspundere în faţa autorităţilor şi era gata s-o facă. Nu pentru că îşi iubea fiica sau ţinea s-o aibă lîngă ea, dar pentru că rămăsese singura făptură pe care o mai putea chinui. Măriuca nu era interesantă, răbda orice, nu reacţiona, nu-i dădea senzaţia că striveşte pe cineva. Măriuca era strivită de mult.

În cei doi ani pe care îi mai petrecuse în casa maică-si după înmormîntarea lui Iorgu Movilă, nu făcuse altceva decît să-i ţină piept Zenobiei, să lupte cu ea de la egal la egal, să-i reteze replicile ascuţite sau insultătoare, să iasă în oraş cînd voia, să se întoarcă la ore cuviincioase pentru

că așa voia ea, să sară în apărarea Măriuchii atunci cînd Zenobia o umilea. Se măritase cînd i se păruse potrivit, fără aprobarea Zenobiei, fără zestre, fără trusou, fără un lucru de preț luat din casă. Amîndouă fetele lui Iorgu Movilă plecaseră din casa Movileștilor golașe, ca din ultimul bordei de la marginea orașului. Un singur lucru nu izbutise, acela de a o lua pe Măriuca de lîngă Zenobia și din Botoșani, în ziua în care Petre fusese numit medic la un spital în București. Ea ar fi avut tăria, dar Măriuca se lăsase grea ca de plumb, înfricoșată la gîndul de a-și schimba viața la cei cincizeci de ani ai ei, greu de smuls din rădăcini ca un copac bătrîn, neînstare de a se încrede măcar în curajul altora, ea care nu avea nici o fărîmă de curaj și nici nu avusese vreodată.

De ce i se perindau toate amintirile astea acum, cînd trebuia să iasă în oraș după cumpărături, și cît mai devreme, pînă nu venea căldura dinaintea amiezii? Scrisoarea Solangei Duroc le deșteptase. Pornise de la scrisoare și ajunsese la anii copilăriei ei triste. Apoi viața îi fusese lină, bogată, puțin uniformă, dar caldă. Și cît de frumoasă fusese acea călătorie la Veneția, cît de fantastică fusese! Nu mai era tînără în 1908, Petre era aproape bătrîn, nu făcuseră în toți anii căsătoriei lor decît un singur voiaj, în Grecia. Petre nu se îndura să-și lase spitalul, ea copilul. În 1908 Ionică ieșise medic și el, ca taică-său, ca răposatul lui bunic Pavelică Stamate, Ana Maria nu-i mai putea face rușinea de a-l îngriji ca pe un copil. Chiar Ionică stăruise și-i hotărîse să vadă Elveția, Italia. Avea și acum în ochi culorile de incendiu solar ale Veneției, grația halucinantă a clădirilor ei, avea în nări mirosul de apă, mirosul acela de fruct crud, zemos, avea în auz clopotele de vecernie ale multelor ei biserici. Umblau din zori pînă noaptea tîrziu, întineriți, ea și Petre, umblau și noaptea pe cheiurile și podurile de piatră, poposeau istoviți pe trepte, oriunde, fără să se sinchisească, ea că e o doamnă, el că e cărunt și că sînt priviți uneori cu mirare. Încremeneau privind canalele adînci și verzi, Canal Grande auriu în soarele amiezii, sidefiu în lumina amurgului, palpitînd ca animat de o respirație prelungă de făptură vie. Era în vară, Veneția era plină de turiști, de nemți în haine corecte, bine încheiate la toți nasturii, cu gulere tari și cravate impecabile, de en-

glezi cu ochelari și surtucuri de alpaca, de englezoaice bătoase, totdeauna cu un șal cadrilat pe braț, pentru orice eventualitate.

Acolo, la o *trattoria* din piața San Marco, întîlniseră acea domnișoară ciudată, cu care stătuseră de vorbă și care îi scria și acum, cu pasiunea binecunoscută a englezoaicelor pentru corespondență sau poate mînată de altă pasiune despre care nu vorbise deschis.

În noaptea aceea, în care pe un cer de catifea neagră răsărise, ca nuferii pe fața întinsă a unui lac, un norod nesfîrșit de stele curate, lucioase, aurii, în care restauratorul stinsese becurile electrice de pe terasa birtului lui pentru ca oaspeții să se bucure de lumina ciudată a nopții și de fațada fantastică, mai mult ghicită, a bisericii, văzuseră lîngă masa lor o doamnă cu șal cadrilat pe genunchi, cu un canotier de pai peste părul care nu se putea ghici în acea lumină dacă e blond sau alb. Se ținea foarte drept pe scaunul ei, dar, spre deosebire de alte englezoaice, părea că le ascultă cu încordare conversația descusută, entuziastă. Se întrebaseră în șoaptă dacă nu cumva fusese vreodată profesoară în România, de vreme ce își părăsește așa rigiditatea britanică și pare interesată de cuvintele lor. Doamnei îi lunecase șalul de pe genunchi, Petre i-l ridicase. Doamna mulțumise cu un „Ăou !" prelung, apoi își ceruse scuze pentru indiscreția ei și întrebase din ce țară vin. Cînd auzise că din România, scoase încă un „Ăou !" emoționat. Ana Maria se simțise obligată s-o întrebe dacă fusese vreodată în țară. Doamna — mai apoi aflaseră că e domnișoară — mărturisise că știa cîte ceva despre patria lor pentru că demult, demult de tot, cunoscuse un român, un domn Georges Movila. „E fratele meu", strigase Ana Maria, „știu că a fost în tinerețe cîteva luni în Anglia". Domnișoara scosese altă exclamație prelungă și spusese că viața care îți pregătește asemenea întîlniri, asemenea coincidențe, e ciudată. Ce făcea acum Georges ? Ăou ! Era în India ? Niciodată nu mai aflase nimic despre el. Apoi tăcuse, parcă împovărată de o amintire. Petre, care nu lua în seamă discreția și „mofturile" englezești, care simțea nevoia să se amestece oriunde vedea boală, suferință sau numai tristețe, dădu buzna peste fragila făptură care amuțise. Se plimba singură în Veneția ? N-avea nevoie de tovărășia lor ? Ei ar fi bucuroși ca, în

cele trei zile pe care le mai aveau de stat în acest oraș ireal, să se plimbe cu domnișoara... „Mabel Barrow", spusese ea. cu domnișoara Barrow. Să spună sincer dacă i-ar face și ei plăcere sau preferă singurătatea. Petre credea totdeauna că interlocutorii lui vor fi tot atît de sinceri ca el. Ce era mai ușor pe lume decît să spui adevărul ? Ana Maria avusese o secundă de dezamăgire : ce ușor renunța Petre la fericita lor singurătate în doi, numai ca să facă un bine firicelului ăstuia de iarbă veștedă, acestei *Miss* pe care n-o cunoscuseră pînă acum două minute și de fapt n-o cunoșteau încă ! Cît fuseseră ei doi singuri ? Un an după căsătorie pînă la sosirea pe lume a lui Ionică. Atît. Pînă și în Grecia se duseseră cu un grup de prieteni. Verile, la Glodeni, casa era înțesată de lume și zumzăia de strigăte de copii.

Spre mirarea ei, englezoaica mulțumise și primise. Se afla de două săptămîni aici, văzuse mult, dar nu-i strica să vadă aceleași lucruri cu ei. Ultimele trei zile se plimbaseră împreună. Miss Mabel era tăcută, dar o simțeai sensibilă. Nu comenta cu glas tare ca ei, nu se extazia zgomotos, nu se agita ca Petre de pildă, care ar fi vrut să alerge în toate unghiurile Veneției în același timp. Ea studia minuțios planul orașului, propunea un obiectiv fără să insiste, își nota uneori ceva într-un carnețel, în fața unui monument, a unei picturi. Ana Maria se simțea puțin constrînsă, obligată la mai multă stăpînire, Petre rămînea el însuși, entuziast, volubil și, cu toate astea și Ana Maria își dădea seama că această Mabel, cu fața ei albă și uscată, cu ochii ei care fuseseră pesemne odată frumoși și acum erau foarte obosiți, foarte stinși, cu mîinile ei delicate, cu trupușorul ei puțin sub rochia care plutea pe ea și care te așteptai la fiecare mișcare să scoată un sunet de oase ciocnite între ele, această Mabel Barrow atît de tăcută avea o mare sensibilitate și o francheță uluitoare. Uneori o mai întreba cîte ceva despre Georges și Ana Maria regreta că nu prea are ce-i spune, că nu știe nici ea mare lucru despre acest frate plecat în lumea largă. Simțea că Miss Mabel trebuie să fi avut cîndva o slăbiciune pentru el, că dacă acceptase atît de ușor compania lor n-o făcuse pentru că îi fuseseră pe dată simpatici, ci pentru că ea era sora lui Georges.

În ultima seară, cînd o conduseseră la hotelul ei, Mabel îi poftise în salonașul vecin cu holul, ca să bea ultima cafea

împreună. Salonașul era pustiu. Înainte de aducerea cafelei, Mabel se așezase la pianul adăpostit într-un colț, deschisese capacul și le cîntase o bucată scurtă, simplă. „E un preludiu de Haendel, i-l cîntam seara lui Georges la Roundstone-Farm, atunci cînd a lucrat în grădina noastră." Apoi, ca și cum ar fi completat niște lucruri povestite de ea, dar de care nu pomenise niciodată, adăugase : „Cred că eu am fost vinovată față de el, cu severitatea mea îngustă de atunci". Și trecu imediat la admirația pe care o avea pentru Tintoreto, cel mai mare pictor venețian al Renașterii pentru ea. La despărțire își dădură reciproc adresele, voia să intre în corespondență cu Ana Maria.

În acea noapte, așezați la fereastră amîndoi ca să-și ia rămas bun de la mireasma, de la priveliștea Veneției ghicită sub cerul înstelat, fără lună, de la acest miracol care le primenise existența, se întrebau în șoaptă care era taina vieții (așa o numea Petre : „Taina vieții") lui Mabel Barrow. Petre își imagina o mare pasiune care îi devastase tinerețea, o pasiune pentru Georges, curmată de acea severitate de care vorbise ea. Ana Maria, care înțelesese de mult ce fel de om e fratele ei pe care îl văzuse atît de puțin în copilărie, îl acuza pe el de superficialitate, de cine știe ce înșelătorie față de englezoaica austeră și corectă. Și oare putuse ea să iubească o asemenea hahaleră, un asemenea individ fără astîmpăr și lipsit de consecvență ? De fapt, Georges nu avea caracter. Petre sărise ars, însuși faptul că trimisese din India, unde se pare că va rămîne locului, o scrisoare de renunțare la orice drept de moștenire în favoarea surorilor lui, dovedea un fel de caracter. Ea rîsese : „Da, un fel, ai spus bine, numai un fel, o toană de generozitate. De asta îl cred în stare, de accese de noblețe. O bucățică de caracter, restul nu știu cum o fi." Apoi priviseră iar ulița pavată cu dale de piatră pe care răsuna cîte un pas întîrziat, răsuna cu mare sonoritate clară, ca orice zgomot sub cerul Veneției, în aerul ei umed și dulce.

Între cunoștințele care se fac ușor într-o călătorie se schimbă des adrese care se pierd. Mabel însă îi scrisese la București. Ana Maria răspunsese și ea. Mabel scrise mereu, la răstimpuri egale. Povestea în scrisorile ei cum e vremea la Londra, cum au înflorit crizantemele la Roundstone-

Farm, cît de mare a fost recolta de mere, la ce preț a vîndut cartofii, cum s-au ofilit pe picioare tradafirii de toamnă, dar li s-a venit de hac limaceelor care îi rodeau la rădăcini, apoi iarna la ce concerte a fost, la ce spectacole a căror critică amănunțită o făcea. Se interesa totdeauna de sănătatea familiei și strecura de fiecare dată o întrebare privitoare la Georges. Dacă Ana Maria mai aflase ceva despre el, i-ar face plăcere să-i comunice și ei. Ana Maria se trudea să-i scrie și ea tot atît de depărtat de adevăratele probleme ale unei familii, să vorbească despre grădina de la Glodeni, despre pacienții lui Petre, despre o molimă de scarlatină care bîntuia printre copii. Dacă Mabel îi devenea din ce în ce mai simpatică prin scrisorile ei, nu-i devenea și mai apropiată. Nu se ivea și nici nu se putea ivi nimic care să creeze o intimitate între ele. Le despărțea nu numai întreaga Europă, dar și firea și educația lor cu desăvîrșire deosebită.

Așa, acum se gîndea la Mabel, se făcuse ora zece, nu se îmbrăcase, nu plecase încă. Trebuia să ajungă în Calea Victoriei, să cumpere de la Baly pantofi de vară pentru ei trei, la Bon Marché să cumpere cîteva materiale subțiri pentru Agata, fetele ei și Zoe. Ziua lui Petre se apropia, ar fi vrut să-i dăruiască butoni de manșetă noi, pierduse la spital unul din perechea veche, primită în Elveția de la Solange Duroc. Acum purta niște butoni ca vai de ei, de pe care se curățase argintul și care păreau cocliți. Mai bucuros dădea bani unui pacient sărac omul ăsta, decît să cumpere ceva pentru sine ! Pe ea ar fi vrut s-o vadă gătită ca o principesă (cum și ești ! spunea el cu seriozitate), dar pentru el orice era destul de bun. „Esențialul e să mă învelească", zicea el rîzînd. Știa numai că un bărbat nu poate ieși cu capul descoperit, cu gîtul golaș, cu brațele goale, fără surtuc și respecta regulile astea cu strictețe. Restul era treaba Anei Maria care, după opinia lui, era prea cheltuitoare pentru el.

Ana Maria părăsi strada Toamnei, o apucă pe strada Romană, traversă strada Teilor și ajunse pe jos în Calea Victoriei. În adevăr, era o zi prea caldă ca să faci pe jos tot drumul ăsta. La cumpărături nu întîrzie mult. Alegea repede, se hotăra repede. În mirosul de pielărie de la Baly, în cel de pînzeturi scrobite de la Bon Marché, îi stăruia în

nări mireasma unui tei înflorit pe sub care trecuse pe drum. Era numai ora douăsprezece. Bucureștenii se așezau la masă la ceasul ăsta, dar Petre venea acasă totdeauna după unu, avea mereu de urmărit tratamentul unui bolnav, de încercat alt tratament pe un pacient care întîrzia să se vindece. La Șosea ! Trebuie să fi înflorit toți teii la Șosea ! Ar putea lua o birjă pînă acolo, un muscal care s-o treacă pe sub teii înfloriți pînă la Bufet sau la Flora și care s-o ducă apoi acasă. Nici Ionică nu se întorcea mai devreme, el poate că nu întîrzia atît în spital, dar trecea s-o vadă pe Mioara Cosma, bănuia Ana Maria. Și spre seară, după ce își primea pacienții în cabinetul de acasă, pleca din nou la ea. Ana Maria nu știa dacă îi place Mioara, dar se ferea să aibă păreri în fața lui Ionică. Avusese Zenobia destule păreri în privința măritișului fetelor ei, nu trebuia să-i semene mai-că-si și să nefericească viața fiului ei. Ionică nu pomenise încă de însurătoare, mai avea timp s-o cunoască pe fata aceea bălaie, zîmbitoare, indiferentă față de orice parcă, plutind între cer și pămînt ca o pasăre.

Muscalul își mîna caii la pas pentru ca doamna să se bucure de mireasma teilor. Ana Maria îi vedea spatele lat și șalele pline în anteriul lui lung de catifea neagră, creț pe șolduri, și-i venea să rîdă.

Pe alei treceau perechi tinere, femeile sau fetele călcînd ca niște vrăbii, săltat pe picioarele lor încălțate în pantofi cu tocuri înalte, cu umbreluțe de soare rezemate pe un umăr, cu mari pălării de pai din care zburau panglici late sau eșarfe de tul. Bărbații, neapărat cu mustăți bine răsucite, îmbrăcați în haine puțin strînse în talie, cu canotiere de pai, cu cravate papion sau cei mai curajoși cu lavaliere cu picățele, le conduceau grațios de braț sau la o oarecare distanță, atenți de parcă femeia de lîngă ei s-ar fi putut poticni în fiecare clipă și ar fi putut cădea. Ana Maria îi vedea, dar era mai atentă la mireasma teilor, la minutele care treceau prea repede pe ceasul purtat pe piept ca o broșă. Ar fi vrut ca timpul să mai stea puțin în loc, amiaza să se mai prelungească. Era o lăcomie asta, doar peste cîteva zile avea să plece la Glodeni și tot vară, și tot copaci, și tot flori și parfumuri vor fi pînă la toamnă.

Deodată simți privirea cuiva ațintită stăruitor asupra ei. Se uită atent. Domnul care o privea își scoase pălăria

și o salută larg. Ochii lui rugători spuneau : „Stai ! Oprește-te !“ Un val de sînge i se urcă din inima care bătea tare și neregulat, îl simți în obraji, îl simți în cap. „Nu m-am vindecat încă“, îi trecu repede prin minte.

— Birjar, înapoi, te rog, înapoi ! Pe strada Toamnei.

Muscalul întoarse trăsura în loc și porni spre oraș. Domnul rămase în urmă, sprijinit de un tei, privind după birjă. I-am răspuns oare la salut ? se întreaba Ana Maria. Sper că da. Nu merită cu nimic o mojicie. Nu știu dacă i-am răspuns. M-am pierdut, m-a surprins, m-am emoționat. La vîrsta mea, la cincizeci și unu de ani, m-am emoționat ca o fetișcană. Credeam că totul s-a sfîrșit, s-a stins, a pierit. Am făcut eforturi uriașe ca dragostea asta să nu existe. Am făcut eforturi uriașe ca s-o alung din mine. Nu mă mai gîndeam la ea, de cîteva luni nu mă mai gîndeam, știu sigur. Și a fost destul să-l văd. Ce fel de femeie sînt eu ? Semăn cu mama ? Tocmai cu mama ? Știu, eu am luptat cu mine, eu m-am împotrivit, mama nu. Dar mama n-avea nici patruzeci de ani atunci cînd l-a cunoscut pe Gilbert, eu aveam cincizeci cînd l-am întîlnit pe Dinu anul trecut. Nimeni afară de mine n-a ghicit dragostea mamei pentru Gilbert, Agata cel puțin, din fericire, n-a înțeles niciodată nimic. Mama îl iubește și azi, mama e nebună, e un caz clinic. S-ar putea să mă țicnesc și eu atît de rușinos ? Eu l-am alungat din inima mea. Atunci de ce adineauri tot inima asta s-a pornit atît de năvalnic ? Semăn cu mama. Ce nenorocire, ce jale !

— La ce număr, coniță ?

— La nouăzeci.

Petre și Ionică au venit de cîteva minute acasă. Ei sînt ai mei, își spune Ana Maria în vreme ce își schimbă rochia de oraș, pe ei îi iubesc, pentru ei trăiesc. Ei sînt rațiunea vieții mele. De ce nu-mi pot veni în fire, de ce ? Ce am eu cu Dinu Olteanu ? Mi-e dor de el, mi-e dor ! Nu mă pot minți, mi-e îngrozitor de dor de el. Într-o zi am să mor de dor, așa, simplu, cum moare o vrabie pe vreme de furtună. Pot să evit să-l văd, nu pot înăbuși dorul. Și totuși, ăștia doi de la masă, din fața mea, ei sînt ai mei. Și nu vreau altceva pe lume decît fericirea lor. Dar mi-e dor de Dinu !

Laurenția văzuse lădița prelungă, sosită prin poștă de la Botoșani pe numele mamei ei, dar, în chip ciudat, taică-său, care n-avea secrete față de ea și în general avea o repulsie pentru ascunzișuri și mistere, dusese lădița în dormitorul părintesc, i-o dăduse Agatei, apoi nu mai pomenise nimic despre ea. Laurenția sperase o clipă că poate mama ceruse de la Botoșani notele bunicului, care o interesau pe ea atît de tare dar, cum nimeni nu-i pomeni nimic despre asta, nu-și descusu părinții. Ar fi pus poate vreo întrebare, dacă mama n-ar fi ieșit din dormitor cu ochii roșii, plînsă, tristă, și dacă tata n-ar fi părut mîhnit și foarte grijuliu față de Agata. Pesemne că acea bunică pe care n-o văzuse niciodată, a cărei fotografie nu exista în casă, despre care nu se vorbea, ea sau poate unchiul Leonida, cu care părinții ei se judecau de doi ani, trimiseseră ceva ce nu era pe gustul lor. Ce putea fi într-o lădiță ? N-o tăia capul deloc. Lucrurile jignitoare se scriu în scrisori, nu se trimit în lăzi. Și pentru că nu putea ghici, nu se mai gîndi la asta. Nu era treaba ei. Ceea ce i se ascundea nu trebuia aflat.

Sfîrșise examenele cu elevii ei, avea răgaz pînă în toamnă să se pregătească pentru doctorat. Oricît de mulți s-ar aduna ei, toată familia, la Glodeni, tot va avea un colț liniștit. Zoe, fetița Paulei, avea paisprezece ani, nu mai era zurbagioaica de altădată, dimpotrivă, pubertatea îi dăduse o sfială exagerată. Ar trebui să facă și asta, să se ocupe puțin de Zoe, ea, care avea atîtea eleve și știa să le facă să-și mărturisească gîndurile. Paula era mai nepricepută, respecta acum tăcerile și timiditățile fetei așa cum îi respectase pe vremuri excesiva zburdălnicie. Pentru că voia ca personalitatea Zoei să se dezvolte normal, liber, nu mai intervenea în nici un fel, deci nu-i dădea nici un ajutor să iasă din carapacea în care se închisese.

Întreaga familie Stamate venise în acea dimineață de la București. Tata îi primise la gară, mama rămăsese acasă să pregătească o masă de zile mari, la care o invitase și pe Paula cu Simion și cu Zoe. Era un fel de repetiție generală pentru prînzurile de la Glodeni, se gîndea rîzînd Laurenția. Mama avea să mustruluiască femeile de serviciu cu glas domol și cu vorbe blajine, cum știa ea, dar stăruitor,

atentă la fiecare amănunt, părîndu-i mereu că pe pian se adunase iar praf, că o linguriță nu era bine frecată, că fața de masă „vezi mata, drăguță, nu te supăra, ar mai trebui călcată o dată". Laurenția n-avea altă treabă decît să pună în odăi flori din grădină și să-și facă propriul ei bagaj. Bagajul părinților îl făcea totdeauna Agata, îl desfăcea, îl făcea din nou, cu o sîrguință și cu o grijă de parcă de fiecare dată ar fi plecat pentru totdeauna peste ocean. Laurenția nu-și dădea seama cînd dobîndise mama ei aceste manii. În copilăria ei și a Paulei nu le avea, acum se limitase la treburi mărunte care o preocupau nemăsurat, și limitarea asta o durea pe Laurenția. Sigur, Agata citea și acum o carte de literatură, cînta la pian, punea un disc la gramofonul cu pîlnie uriașă, dar rămînea străină de tot ceea ce îi preocupa pe ea și pe tatăl ei, de ceea ce se petrecea în țară sau în lume. Nu se interesa, e drept ca alte cucoane de micile și marile intrigi ale acestui oraș de provincie, dar un guturai al lui Gilbert era pentru ea o problemă mai mare decît atentatul de la Sarajevo. Dacă o îngrijorează într-un fel posibilitatea unui război, se gîndea Laurenția, nu e pentru amploarea pe care ar putea-o lua și pentru nenorocirea pe care ar aduce-o cîtorva milioane de oameni, ci pentru că se gîndește că, în eventuala noastră participare, ar fi mobilizați ginerele ei, Simion Mocanu, nepotul ei, Ion Stamate. Și Paula pare că merge pe urmele ei.

Așezată la masă lîngă Zoe, Laurenția se uită pe rînd la fiecare dintre comeseni. Mama o pusese în capul mesei pe Ana Maria. Ce bine își păstrase mătușa silueta zveltă, mișcările repezi și grațioase, chipul cu osatură delicată, precisă, privirea limpede și fățișă. Era mai mică decît Agata numai cu patru ani, dar părea mult mai tînără, cu greu i-ai fi dat patruzeci de ani. Azi părea străină, de nedescifrat, depărtată și rece, cu toate că-și exprima limpede părerile. Laurenției i se părea totdeauna că Ana Maria nu spune tot ce gîndește, iar acum avea impresia că ascunde chiar un lucru care pentru ea era important. Poate că o speria eventualitatea unui război. Pe cînd pe fața deschisă a mamei ei, a Agatei, Laurenția putea citi oricînd ce se petrece în ea, pe cînd în marii ei ochi albaștri cu lungi gene negre, ochi care își păstraseră inocența și la vîrsta asta, se deslușeau și tristețe, și bucurie, și întrebare, și tot ce se pe-

rinda în ea, ochii căprui, parcă puțin oblici ai Anei Maria nu exprimau decît pătrundere și siguranță. Dacă aș avea ceva de ascuns, își spunea Laurenția, ea ar ghici-o imediat, pe cînd mama mea ar trăi liniștită lîngă mine și n-ar ști niciodată nimic. Bine că n-am nici o taină. Sau foarte rău, la douăzeci și nouă de ani s-ar cuveni să am măcar o dragoste, măcar o slăbiciune pentru cineva. Și tata ar ghici-o. Ah, n-ar fi nici o nevoie s-o ghicească, tatii i-aș spune-o numai-decît. L-aș lua de mînă, l-aș aduce în fața tatii și aș spune : „Uite, tată ! Pe ăsta îl iubesc. Nu sînt un monstru cum credeam pînă acum. Iubesc și eu pe cineva !"

Ce frumos e încă și acum tata cu părul lui cărunt, cu bărbuța căruntă, cu ochii lui calzi și mari pe care ochelarii nu-i deformează, cu mîinile lui delicate și totdeauna fierbinți ! Paula a moștenit părul lui „de flacără", cum spune mama că era odinioară, are însă ochi mari și verzi, trupul suplu încă, numai puțin cam prea plinuț, ar putea fi o frumusețe dacă ar fi mai vioaie, dacă ar avea mai mult temperament. Cum stă acum întoarsă către fiică-sa, profilul ei seamănă a efigie greacă. E gata să-i taie în bucățele friptura din farfurie, se poartă cu Zoe uneori de parcă fata ar avea cinci ani, iar alteori de parcă s-ar afla în fața unei zeități primejdioase. Ana Maria a știut să-l crească pe Ion, de cînd era mic Ionică avea curajul opiniilor lui și respect pentru opiniile celor mari. Acum poate că a devenit prea voluntar, prea încrezător în el însuși, în personalitatea lui. E volubil ca Petre, voinic ca el, sincer ca el, dar cu un nu știu ce prea mult, cu o dorință de exagerare sau de superioritate, aș spune eu. Acum cînd îl contrazice pe Simion, care îi e numai văr, dar care e cu vreo patru, cinci ani mai mare decît el, are aerul că vrea cu tot dinadinsul să bage ceva în capul unui copil arierat. E de la sine înțeles că Simion Mocanu, venit din Șcheii Brașovului, nu poate avea nici un fel de simpatie pentru austrieci, ceea ce face acum Ionică, mare admirator al regelui Carol, e o lipsă de delicatețe. Și tata, care n-a uitat niciodată că vine din Franța, deși s-a adaptat aici și e un bun român, s-a întunecat acum, și-a pierdut buna dispoziție. Între tata și Petre Stamate dăinuie încă din tinerețe o mare prietenie. Tata spune mereu că n-ar fi fost niciodată fericit fără ajutorul doctorului Petre Stamate. Cînd ele, fetele, au crescut mari, le-a

povestit odată cum a răpit-o pe Agata cu sprijinul lui Petre şi se poartă cu el cu o dragoste deosebită. Acum, şi tata, şi Simion s-au întristat. Trebuie să intervin eu într-un fel, să schimb drumul discuţiilor.

— Iertaţi-mă că vă întrerup. Astea sînt chestiuni pe care, vrem, nu vrem, le vom discuta toată vara.

— Toată vara au să le discute profesorii. Noi, medicii, n-avem decît o lună de concediu, fericiţilor ! rîde Ionică.

— Se poate foarte bine ca în luna asta să ne liniştim sau să ne tulburăm mai mult, după cum vor decurge evenimentele.

— Şi atunci, Laurenţio, ne propui să vorbim despre păsări şi flori ?

— Nu. Ne interesează pe toţi, şi e bine că sîntem laolaltă, procesul cu unchiul Leonida. Ar fi bine să cădem de acord dacă îl continuăm sau nu.

Petre a priceput intenţia Laurenţiei de a-i abate de la un drum primejdios. Dar şi problema procesului e spinoasă şi va ridica discuţii aprinse. O priveşte pe Laurenţia cu puţină tristeţe. Era bine să fi ocolit subiectul ăsta, cel puţin azi, la prima lor întîlnire, şi mai bine era să-l fi tăiat pe el capul să schimbe vorba altfel.

— Să nu-l continuăm ? întrebă apăsat Ionică. Dar mama mea are mult mai multe drepturi decît unchiul Leonida, şi are şi maică-ta, nu uita.

— Leonida prezintă un act fals şi noi deţinem unul autentic, rosteşte uscat Ana Maria. Dacă eu nu sînt grăbită să moştenesc jumătate din Izvorul, nu cred că am dreptul să-mi jefuiesc fiul de ceea ce aş putea să-i las. Şi nici Agata n-are acest drept faţă de fetele ei.

Agata priveşte descurajată în ochii Paulei, apoi ai Laurenţiei. Vor ele atît de mult să fie bogate ? Ea s-a lipsit cîndva de orice, în sfîrşit, chiar de orice numai pentru fericirea de a fi lîngă Gilbert. Paula îl are pe Simion, într-o zi Laurenţia va avea lîngă ea un om pe care îl va iubi. Nu e bună sărăcia, dar bătălia pentru avere e şi mai amară. Paula se uită la Simion, aşteaptă hotărîrea lui. Laurenţia ridică din umeri. Îi e aproape indiferent. Ştie că toată treaba asta grea şi neplăcută stă pe umerii tatălui ei, de vreme ce Petre Stamate şi Ana Maria trăiesc la Bucureşti. Tata trebuie

să scoată castanele din foc cu mîinile lui. Gilbert Saint-Laurent își caută cuvintele.

— Eu nu pot avea o părere în această chestiune. Moștenirea nu mi s-ar cuveni mie, ci Agatei. Dacă mă duc s-o reprezint pe ea și pe voi, soții Stamate, la tribunal, o fac pentru că o vreți voi. N-am să mă plîng că mi-e neplăcut, ar însemna să vă reproșez un serviciu pe care sînt obligat să vi-l fac. Nu mă laud cu treaba asta și nici nu sînt mîndru de ea. Copiii noștri sînt mari, au dreptul să ne-o ceară, și eu am datoria să mă supun părerii lor. Trăim într-o lume în care și banul, și titlurile, și obîrșia cîntăresc greu. Nu știu să fie creată undeva altfel de comunitate socială. L-am citit și eu pe Fourier, am citit ceva și de Karl Marx, mi-au părut convingători, deși se deosebesc unul de celălalt, dar formula lor n-a prins încă viață nicăieri.

— Fantasme, unchiule Gilbert! rîde Ionică. Formule haotice care nici nu se pot transforma în realități.

— Poate. Eu mă socotesc prea bătrîn ca să fiu tot atît de sigur ca tine, care probabil că judeci cu luciditatea tinereții. Voiam să spun că dacă banul înseamnă mult în societatea de azi, dacă n-am trecut fiicelor mele un sînge albastru ca al mamei lor, poate că trebuie să mă zbat pentru... pentru Izvorul. Și mă zbat cu multă neplăcere.

Ionică aplaudă zgomotos :

— Ești un al doilea Tolstoi, unchiule Gilbert! Ai fi în stare să împarți moșia asta la țărani, dacă n-am veghea noi.

— Dacă ar fi a mea. Dacă n-ar exista copiii, care au dreptul să fie de altă părere.

— Eu n-am deocamdată nici o părere în privința asta, murmură Laurenția.

Petre dete din cap, pe gînduri. Ar fi trebuit să-i dea și el cumnatului său o mînă de ajutor dar... spitalul!... Dar bolnavii! Nu, îi era cu neputință. El nu avea o meserie, avea o menire. Uneori se întreba de unde a răsărit în feciorul lui, medic tot atît de zelos și devotat ca și el, trăsătura asta de caracter atît de vădită, de sigură, de neclintit, dorința asta de dominare și posesie. Și Ana Maria e puternică, de neclintit în unele hotărîri sau vreri de ale ei, dar hotărîrile și dorințele ei sînt generoase îndeobște. În Ionică, Petre vede uneori mijind firea aprigă a bunicii lui, Zenobia, și alungă repede acest gînd. Nu e cu putință, Ionică nu e

nici meschin, nici inuman. Putea sta nopți întregi lîngă un bolnav pe care îl operase, ca să-l scoată din ghearele morții, lîngă un bolnav de la care n-avea nimic de cîștigat. Cumpărase odată un palton unui amărît care venise să se interneze în toi de iarnă numai în surtuc. Nu făcuse treburile astea ca să-l laude cineva. Sau poate, cine știe, de asta? Oh, Doamne, greu e să-ți cunoști copilul și să accepți gîndul că are și cusururi!

Simion Mocanu tăcea. Tot neamul lui fusese econom, muncitor, chibzuit. Mama, care îi trăia și acum în Scheii Brașovului, dincolo de zidurile cetății, taică-său, pe cînd era în viață, puseseră ban peste ban la ciorap, ca să-l trimită la Pesta, să studieze dreptul. Doctor în drept se întorsese de acolo, dar nu în Brașov, ci în România, la București. Așa făcuseră mulți intelectuali români din Transilvania, așa dorise și el să trăiască. Cînd o cunoscuse pe Paula Saint-Laurent, venită cu taică-său pentru nu știu ce cumpărături în capitală, se îndrăgostise de ea pe dată, fără scăpare. O urmase la Iași, devenise aici avocat, se împăcase bine cu tihna și pitorescul potolitului oraș și se împăcase și cu socrii lui. Jumătatea din Glodeni a Paulei care avea să-i revină mai tîrziu, cînd moșia din care se defalcase partea lui Leonida avea să se împartă între Ana Maria și Agata, îi părea destul și prea frumos pentru Zoe. Cînd Leonida își vînduse treimea lui, Petre Stamate la stăruințele lui Ionică, făcuse eforturi mari s-o cumpere, și nu trecuse la fapte pînă nu avusese încuviințarea familiei Saint-Laurent, dar nu-și luase în stăpînire nici lotul cumpărat, nici cel ce i se cuvenea Anei Maria. La socotelile generale care se făceau la începutul iernii, Gilbert avea grijă ca familiei Stamate să-i revină două treimi din cîștigul total, iar cînd se făceau investiții, doctorul Stamate tot două treimi socotea că trebuie să verse în mîinile lui Gilbert. Se orientau toți după conturile vătafului Nicodim, Saint-Laurent n-avea alt criteriu. Frații lui rămași în Șchei, într-o căsuță cuprinsă între cele două brațe ale Prundului, gîndea Mocanu, aveau de împărțit între ei mult mai puțin la moartea mamei lor: căsuța și o livadă, sus După Iniște, care rodea vara cît putea și le aducea un oarecare venit. Ceea ce-i dădea iarna Saint-Laurent Paulei erau bănuți buni de pus deoparte, așa cum făcuse tot neamul lui. Zestre pentru Zoe! Treaba doctorului Stamate dacă voise două treimi.

La casa din Schei, la dealurile între care se strecura cartierul românesc, la frumusețea lor cînd vara le înverzeau coastele și le înfrunzeau pomii, la albeața lor cînd le troieneau iarna, la căsuța mică, mobilată cu paturi de lemn aproape negru de bătrînețe, cu lavițe și lăzi de lemn moștenite din bunici, la „țîpul" din pivniță cu apă atît de rece și de bună, la maică-sa cea cu ochii negri ca broboada pe care o purta pe cap se gîndea acum Simion Mocanu, pe cînd ceilalți, pe care nu-i mai auzea, vorbeau mai departe despre moștenire, proces, rude omenoase și rude hapsîne. Nu mai fusese de trei ani la Brașov, se cuvenea să se ducă repede, s-o mai prindă în viață pe maică-sa, se cuvenea să alerge iar după un pașaport pe care românii i-l dădeau lesne, iar austriecii îl vizau anevoie, privindu-l cruciș, ca pe unul care fusese cîndva supus al lor și fugise de sub augusta stăpînire.

Un zgomot de scaune hîrșite pe podea îl deșteptă din gînduri. Lumea se ridica de la masă. Soții Stamate se duceau să se culce în odaia pregătită pentru ei, obosiți de drum cum erau, Ionică voia să iasă în oraș, el nu se simțea ostenit, voia să vadă „ce se mai petrecea în tîrgul ăsta molcom". Paula și Simion Mocanu voiau să plece acasă la ei. Laurenția îi rugă s-o mai lase pe Zoe, cu care avea ea să se odihnească și să tăifăsuiască în grădină întinse în șezlonguri. Fusese atît de ocupată pînă acum, avea în sfîrșit vreme să stea puțin cu nepoata ei.

Cînd Ana Maria vru să intre în odaia lor, Agata o chemă în șoaptă :

— Draga mea, dacă nu ești prea obosită, vino numai puțin cu mine în dormitor. Gilbert pleacă, mai are de încheiat niște situații la facultate. Vreau să-ți spun ceva. Mai curînd să-ți arăt ceva.

Ana Maria o urmă în dormitor. Agata trase de sub patul acoperit cu o mare cuvertură brodată o lădiță lungă, îngustă.

Ridică încet capacul lădiței. În ea se afla o rochie neagră de mătase, o bonetă de dantelă neagră, o pereche de pantofi noi, cu talpa foarte subțire, un mănunchi de lumînări, tămîie, o iconiță minusculă, un ban învelit în foiță și o străchinuță de colivă.

— Ce înseamnă asta ? întrebă încruntîndu-se Ana Maria.

— Nu pricepi ? Tot ce mi-ar trebui pentru înmormîntare.

— Crezi ?

— Ce rost ar avea lumînările, coliva, iconița de pus pe piept, banul, adică ortul de ținut în mînă ?

— E cu desăvîrșire nebună !

— Cred că mi-a făcut acolo și o slujbă de îngropăciune. Încă mă mai urăște, încă mă urăște ! De ce, Ana Maria, de ce ?

— Pe amîndouă ne-a urît, nu ne-a putut ierta că sîntem femei, că nu sîntem urîte, în sfîrșit, știu eu ? Că am fost tinere.

— Dar acum nu mai sîntem !

— Oricum, tot sîntem mai tinere decît ea, încercă să rîdă Ana Maria. Orice am face, n-o putem ajunge din urmă. Și de ce ții porcăriile astea sub pat ? De ce nu le-ai aruncat numaidecît ?

— Am vrut... am vrut să le vezi și tu. Și mi-e și silă să pun mîna pe ele.

— Nu cumva ți-e frică de vrăji ?

— Nu chiar frică, am numai un soi de repulsie. Și nici nu știu unde să arunc atîtea mizerii.

— Știi că mie nu mi-e silă. Coliva o arunc la gunoi cu lumînările și tămîia cu tot. Restul în foc, în mașina de gătit din bucătărie. Nu putem face focul în casă pe căldura asta. E păcat de rochie, eu în locul tău aș purta-o, mătasea e bună. Dar dacă ai o teamă cît negru sub unghie, pe foc toate astea !

— N-aș vrea să mai afle nimeni.

— Nici nu trebuie să afle. Trimet femeia de serviciu în tîrg, la farmacie, să-mi cumpere aspirine și fac treaba pe tăcute. Ia uite ce bine îmi stă mie boneta asta de dantelă !

— Ana Maria, te rog, ia-o de pe cap !

— Ți-e frică, prostuțo ? Doar ai o minte mai limpede decît a mamei. Mă gîndesc că toate astea scot fum prea mult și pot înfunda hornul. Mai bine le sfîșii și le duc la gunoi. Unde țineți voi gunoiul ? Uite așa, rochia în patru bucăți. Ți-a plăcut ? Și după asta să nu te mai gîndești niciodată la asemenea nerozii.

În grădină, culcate alături pe scaunele întinse la umbră, Laurența încerca s-o facă pe Zoe să vorbească. Fata scotea

rar cîte un cuvînt şi se uita cu ochii ei mari, albaştri, în frunzişul des de deasupra capului lor. Laurenţia ar fi vrut ca nepoata ei să fie mai frumoasă. Nu avea nici ochii verzi ai maică-si, nici pe cei de un albastru intens ai bunicii ei. Privirea ei era vagă, albastrul ochilor prea deschis, apos, parcă veşnic înlăcrimat. Nu moştenise ca mama ei, Paula, părul roşu al lui Gilbert, nici pe cel negru al tatălui ei, Simion Mocanu. Era bălaie, aşa cum Laurenţia nu ştia pe nimeni în familie. Părea şi mai lipsită de vlagă decît Paula, şi doar în copilărie fusese plină de viaţă, de fantezie şi de năbădăi. Poate că, odată pubertatea trecută, avea să-şi recapete temperamentul dintru început.

— Te bucuri că plecăm la Glodeni, Zoe ?

— Oh, da ! răspunse fata, fără nici un elan.

— Ciulesc urechea şi n-aud în glasul tău nici un fel de bucurie.

Faţa foarte palidă a Zoei se rumeni uşor. Rosti cu şovăire şi pauze :

— Îmi place acolo, e frumos. Mai ales seara. Soarele apune în spatele unei coline. Stau pe cerdac şi mă uit la acea colină. Dacă nu mai e nimeni pe cerdac, e foarte frumos.

Laurenţia începu să rîdă. Zoe se înroşi mai tare, tăcea. Pedagogul din mine a greşit, nu trebuia să rîd, se gîndi Laurenţia. Pe fata asta trebuie s-o iau totdeauna în serios.

— Spune, Zoe, nu cumva scrii versuri ?

— Eu ? se înspăimîntă Zoe. Niciodată !

Am ghicit-o, dar nici asta n-ar fi trebuit s-o spun, gîndi Laurenţia.

— Eu la vîrsta ta am scris multă poezie. Chiar şi la începutul facultăţii, rosti ea cu gravitate. Pe urmă am renunţat, mi s-a părut că n-am talent. Păstrez şi acum acele poezii într-un sertar. Nu le-am recitit niciodată. Trebuie să mă uit odată prin ele, poate că nu sînt atît de proaste. Nu ca să le public, dar ca să cresc puţin în propriii mei ochi, dacă n-or fi stupide. Vrei să le caut diseară, să le iau la Glodeni şi să le citim împreună ?

Zoe o privi lung, cu interes. Credea mătuşa Laurenţia în opinia ei ? Nu se sfia să-şi arate versurile din adolescenţă ? Ea, dacă ar fi dat cineva peste poeziile ei, ar fi fost neno-

rocită, ar fi fost ruşinată de parcă ar fi dezbrăcat-o de haine. Poate că nu e un lucru atît de impudic să-ţi destăinui preocupările astea... astea, atît de ale tale, atît de intime.

— Ia-le, Laurenţio. Dacă vrei să mi le citeşti, eu... eu am să fiu foarte emoţionată.

— Emoţionată ? N-ai de ce. Poate că sînt copilăroase. Nu-mi aduc aminte decît că mă văitam în ele de singurătate, că viaţa mi se părea tristă şi că peste natură plutea totdeauna toamna.

Zoe îşi înghiţi cuvintele. Cam aşa erau şi versurile ei. N-ar fi bănuit niciodată că Laurenţia, mătuşa ei care părea atît de sigură de ea, de prezentă, de precisă în tot ce spunea, în tot ce făcea, scrisese vreodată poezii, şi încă triste. Cît mister e în oameni ! Nu-i cunoşti niciodată bine. De ce i-a spus ei, tocmai ei, Laurenţia că a scris în adolescenţă ? Nimeni din familie n-a pomenit vreodată de aşa ceva. I s-a părut şi altă dată că Laurenţia o iubeşte, dar n-a fost sigură niciodată. Laurenţia de obicei te ia repede, aşa cum probabil îşi ia elevele, se poartă cu tine ca o profesoară nu severă, dar care are oarecare drepturi asupra ta pentru că îi eşti elevă, spune deschis că nu-i place cum te îmbracă sau te piaptănă mama, fără s-o fi întrebat cineva, vorbeşte cu bunicul, cu tatăl ei adică, într-un fel pe care nu-l poţi numi necuviincios, dar atît de liber şi deschis de parcă ar fi copilărit cu el, nu ar fi fost crescută de el. Se deosebeşte de mama în tot felul ei de a fi, n-are nimic din modestia, din blîndeţea mamei. Nici din ale bunicii. Seamănă mai mult cu sora bunicii, cu mătuşa Ana Maria, dacă e nevoie neapărat s-o asemeni cu cineva din familie. Zoe îşi aduce aminte că în copilărie n-o putea suferi pe Laurenţia pentru că îi făcea des observaţii, pentru că rîdea uneori de capriciile ei, pe care mama le trecea cu vederea, şi că, deşi îi aducea daruri frumoase la ziua ei, îşi spunea : „Mătuşa Laurenţia e înfumurată. Se crede nu ştiu ce sau cine şi te ia peste picior." Azi însă Laurenţia era parcă altă fiinţă. Sigur, Zoei îi trecuse de mult ostilitatea ascunsă împotriva ei, n-o mai socotea îngîmfată, dar nici nu simţise, ca acum, că mătuşa caută să se apropie de ea, că vorbeşte cu ea de parcă ar fi egale ca vîrstă sau prietene de mult. Nu se purta deloc ca o profesoară.

— Sînt foarte obosită, Zoe, abia aştept zilele paşnice de la Glodeni. Am să dorm, am să dorm, dar am să şi lucrez. Tu ai putea să mă ajuţi cîteodată ? Sigur, nu vreau să-ţi fur vacanţa, nici orele în care simţi nevoia să fii singură. Dar cîteodată, cînd te vei plictisi de lectură sau de plimbare, vrei să-mi pui în ordine multele fişe pe care mi le-am făcut pentru lucrarea mea de doctorat ?

— Dacă mă voi pricepe, sigur că vreau.

Zoe simţi că-i creşte inima de mîndrie.

— Am să-ţi explic eu cum. Nu e greu. Bunicul meu, străbunicul tău adică, Iorgu Movilă, se pare că a lăsat nişte note foarte interesante. Şi un documentar uriaş, dar toate astea sînt în mîna unchiului Leonida. Ştii, Zoe, dorinţa mea cea mai mare e să ajung în posesia acestor hîrtii, să duc la capăt intenţiile bunicului. Poate că şi atunci ai să mă ajuţi, ce zici ? Sau tu nu ai de gînd să studiezi istoria ca mine ? Poate că tu tinzi spre cu totul altceva. Ce-ai vrea să urmezi ?

— Nu ştiu încă. Uneori mă gîndesc la medicină, alteori mă simt incapabilă de un lucru atît de... atît de... poate că n-am să rezist începînd cu autopsia. Sau poate că am să urmez filozofia.

— Sau poate că ai să ajungi poetă.

— Oh, nu ! Nu ! Laurenţio, te rog, să nu ştie nimeni !

— Nici eu nu ştiu, Zoe. Am glumit. Nu mi-ai mărturisit nimic. Hai, ne-am odihnit destul. Vrei să ne plimbăm la Copou şi pe urmă să te duc acasă ?

— Vreau. Dar mai stai puţin. Iarba cosită din curtea vecină a început să miroase atît de bine !

Laurenţia îşi dete seama în clipa aceea că fînul din vecini înmiresma aerul de o bucată de vreme, dar că ea nu înregistrase acest lucru de parcă n-ar fi fost. Încep să îmbătrînesc, îi trecu prin minte, altădată mi-aş fi dat seama ca Zoe că e atît de bine aici, încît nu-i nici o nevoie să plecăm într-o grădină plină de lume la ora asta. Pentru Zoe fînul ăsta e un eveniment, eu nu l-am simţit. Peste doi, trei ani ea are să se îndrăgostească, eu nu m-am îndrăgostit pînă azi, şi doar la vîrsta ei, şi mai tîrziu încă, scriam versuri. Ce fel de versuri ? Trebuie să le revăd. Nici nu-mi dau seama cînd am trecut de la vîrsta emoţiilor şi a lacrimilor plînse în ascuns la luciditatea şi indiferenţa de acum.

Așa e, sînt indiferentă față de orice nu e știință, studiu, muncă la școală, și încă mai am curajul să gîndesc că Paula e prea sensibilă, că mama e prea atentă la familia ei. Eu nu sînt deloc și parcă mi-aș face un merit din asta. M-am gîndit să mă apropii de Zoe ca s-o ajut să fie mai puțin inhibată, și uite că această apropiere mi-a dat la iveală cu totul altceva, a scos la lumină sărăcia mea actuală. Te pomenești că Zoe are să mă ajute pe mine să regăsesc puțină tinerețe! Am pierdut-o prea repede. Zoe se uită acum la cer printre ramurile pomului de deasupra noastră. E un cer ciudat, acoperit de norișori creți ca blana unei oi uriașe, rumeniți pe dedesubt de amurg. E un cer ciudat. Dacă Zoe nu s-ar uita la el, eu nu l-aș fi văzut. Cred că nu m-am mai uitat la cer din vara trecută, de la Glodeni. În oraș n-am vreme să-mi ridic privirile în sus. E foarte importantă evoluția și decăderea Bizanțului, tema lucrării mele de doctorat, dar poate că e și mai importantă viața care curge și pe care n-ai apucat s-o trăiești, e mai însemnată pentru tine însuți, individ care treci ca o undă între alte unde pe suprafața unei ape, și mîine vei fi la fund, topită în adînc, fără trecut și fără viitor.

Ia te uită ce gînduri mi-a stîrnit fetița asta! Și dacă va mai veni și un război, s-a sfîrșit de tot cu tinerețea mea.

Zoe privea norii creți, îmbujorați, neclintiți pe cer de parcă niciodată n-aveau să se urnească de pe boltă, de parcă întunericul n-avea nici cînd să le stingă purpura. Aștepta îngrijorată să-i vadă pălind, sau topindu-se, sau fugind. Simțea că și Laurența îi privea tot atît de atentă și asta i-o apropia și mai tare. Era bătrînă Laurența, sau, știu eu, poate că la douăzeci și nouă de ani nu ești chiar bătrînă, dar nici tînără nu se putea spune că e, și cît de apropiată de ea fusese astăzi, de parcă le-ar fi despărțit puțini, foarte puțini ani. Oare e frumoasă? Nu s-a întrebat niciodată dacă mătușa ei e frumoasă. Mama da, cu părul ei roșu, cu ochii ei mari și verzi, cu pielea ei albă, mama e foarte frumoasă. Dar Laurența, care are părul castaniu, lins, strîns într-un coc parcă totdeauna în mare grabă, ochi nici căprui, nici verzi, reci, scormonitori, care nici măcar nu se pudrează, care poartă mereu taioare lungi și ghete înalte de parcă ar pleca în călătorie pe jos, care nu e nici înaltă nici scundă, poate că e urîțică. Nimeni în jurul ei n-a spus că Laurența

ar fi urîtă, dar nu s-a vorbit niciodată de frumusețea ei așa cum se vorbește despre frumusețea mamei, a bunicii Agata și uneori, în șoaptă, a acelei străbunici de la Botoșani pe care Zoe n-a văzut-o niciodată, dar despre care bunica și mătușa Ana Maria au spus de cîteva ori, căutînd un termen de comparație: „O frumusețe cumplită, așa cum era mama".

— La ce te gîndești, Zoe ?

Zoe se înroșește iar. Tocmai în clipa asta se întreba dacă Laurenția e urîtă. Nu-și putea mărturisi gîndul, dar nici nu știa să mintă, să scornească altceva la iuțeală.

— Spune drept, tu te gîndeai la mine, nu-i așa ?

Laurenția asta îți ghicește gîndurile ! Și uite-o că acum rîde, și rîsul îi stă bine.

— Te-am prins ! Hai să ghicesc mai departe. Te întrebai dacă vom lucra bine împreună ?

— Da, da, la asta.

— Nu-i adevărat, dar nu-i nimic. Să zicem că a fost asta. Să știi că vom colabora grozav. Simt eu de pe acum. Dar uite că începe să se întunece.

— S-au stins norii cei roșii.

— S-au stins. Să-ți iei rămas bun de la bunică-ta și să te duc acasă.

— Nu e nevoie. Stăm atît de aproape. Eu și de la școală mă întorc singură la ora asta, cînd avem cursuri după-masă.

— Poate, dar am eu un mare interes. În drum spre voi e un tei înflorit.

— Îl știu.

— Să trecem pe sub el amîndouă. La Glodeni n-avem tei. Haida, sus !

Era totuși caldă mătușa Laurenția. Cum de n-o băgase niciodată în seamă ? Și îi vorbea ca unei egale, nu ca unei eleve. Asta te făcea să te simți mai puțin strivită pe lume. Pentru că așa se întîmpla de obicei, oamenii mari îți dădeau puțină atenție, care de fapt era răsfăț ca pentru un pisoi, apoi își vedeau de ale lor și pe nimeni, pe nimeni nu-l interesa ce părere ai tu, ce gîndești, ce simți. Și, Doamne, cîte se învălmășesc în mintea și-n inima ei. Nici nu le poate descurca. Nici nu le poate rosti tare. Și nici un gînd nu

ajunge la capăt. Nici o întrebare nu are răspuns. E atît de chinuitor să trăiești !

Se opresc amîndouă sub teiul cel mare. Mireasma lui te cuprinde, te îneacă, parcă te cufunzi într-o apă mare. Zoei îi aduce aminte de ceva, nu știe de ce, dar amintirea aceea e parcă dureroasă și nu se lasă prinsă, alunecă. Așa i s-a întîmplat acum trei ani cînd a fost cu tata la Brașov.

— Laurențio, mai stai o clipă. Mireasma asta îmi aduce aminte de ceva, e un chin să nu-mi pot aduce aminte de ce. Știi, acum trei ani m-a luat tata la Brașov. Am ajuns noaptea, n-am văzut nimic. Eram și obosită, mi-era somn. A doua zi de dimineață, chiar foarte dimineață, am plecat cu tata la plimbare. Și deodată am văzut munții. Mai văzusem eu munți, dar nu pe aceia care se văd cînd ieși din Șchei și te apropii de cetate. Și am avut deodată impresia că am mai trăit o dată acolo, în lumea aceea, că am văzut cîndva chiar peisajul acela, nu altul, că am mai mirosit cîndva acel aer. Cînd ? Îl văzusem ? Avusesem vreodată un vis atît de clar ? Ce s-a întîmplat atunci, Laurențio ? Cînd mai trăisem eu acolo ?

— Ți s-a părut, Zoe.

— Nu mi s-a părut deloc. Aveam unsprezece ani, vedeam limpede, simțeam puternic. Din ce se născuse amintirea aceea ?

Laurența o strînge de braț. Nu-i poate explica nimic. Ea însăși are uneori impresia că un anumit moment a mai fost trăit de ea. Zoe tremură de emoție că a vorbit prea mult. Pornesc la drum și Laurența începe o explicație încurcată, cu visele care se confundă cu realitatea.

*

Restaurantul s-a umplut de fum și de mirosuri grele de friptură, de mititei, de țuică, de sudoare și parfumuri proaste. Nu e, firește, cel mai mare restaurant din Botoșani și oaspeții lui nu sînt fruntea orașului. Sînt departe restaurantele elegante de la Paris în care se ducea cu soții Tussot și, după moartea lui Manon, uneori și singur, cînd avusese noroc la cărți. Parfumurile de acolo erau suave, bucătăria departe, mititeii ăștia cu usturoi necunoscuți, chelnerii iuți și amabili, gata să-ți scoată din pămînt stridiile de care aveai chef sau pateul de iepure care îți trecuse prin minte. Chelnerul

de adineauri, care i-a servit pe el şi pe soţii Mardare, avea pe braţ un şervet dubios şi un deget bandajat. Ce lipsă de stil, să laşi să servească în local un chelner cu un deget pansat! Nu puteau să-l înlocuiască pînă cînd se vindeca? Mai era şi pătat de sos pansamentul ăsta! Linica Mardare s-a uitat cu scîrbă la el, Leonida i-a surprins privirea, şi asta a fost încă o dovadă pentru el că Linica e o femeie mai delicată decît celelalte pe care le-a cunoscut pînă acum în oraş, cu gusturi mai alese. Bineînţeles, aşa trebuie să fie dacă îi primeşte discret curtea. Victor Mardare, cu umerii lui voinici, cu mustaţa lui răsucită şi uşor căruntă, cu mîinile lui mari şi sigure, cu glasul lui puternic, pare în unele clipe că i-ar fi tată. Linica e subţire, năltuţă, nu chiar frumoasă, dar drăgălaşă, cu nasul ei incredibil de mic, cu gura ei foarte mică şi ea, cu ochii ei căprui, uşor încondeiaţi ca să pară mai mari. Leonida şi l-a ales avocat în procesul lui cu surorile pe Victor Mardare tocmai pentru că e din Botoşani, străin de „intrigile" de la Iaşi, om energic şi plin de ambiţia de a învinge avocaţii ieşeni. I-a făcut şi-i face curte Linichii cu multă prudenţă. Se gîndeşte, pe de o parte, că influenţa ei asupra lui Mardare are să-l înflăcăreze şi mai mult în bătălia cu avocaţii din Iaşi, iar pe de altă parte se teme că, dacă Mardare va simţi ceva, îl va lăsa baltă, să se descurce cum o putea. Dar nu se poate opri să nu-i facă în şoaptă complimente femeii acesteia în adevăr elegante, să nu se oglindească în ochii ei care, vădit, îl apreciază: e mai în vîrstă decît Mardare, dar are alte maniere, poate povesti alte amintiri, are alt trecut, colorat şi fermecător în ochii ei.

În seara asta în care el i-a invitat la cină — vînduse la Iaşi cu preţ bun două sfeşnice de argint luate din odaia Măriuchii, mai şi cîştigase la cărţi şi avusese prudenţa să se oprească la timp din joc — în seara asta voia să-l sărbătorească pe avocat pentru dibăcia cu care izbutise să amîne iar procesul. Mardare alesese acest local de mîna a doua „ca să fie la largul lui, ca să audă taraful lui Moaţă, mai bun decît orchestra de la restaurantul cel şic!" Linica nu era „la largul ei", se vedea bine, îşi strînsese în jurul umerilor şalul de dantelă, îşi strînsese în jurul picioarelor fusta largă, stătea dreaptă pe scaun de parcă ar fi vrut să n-o atingă nimeni şi nimic. Din cînd în cînd îşi îndrepta spre

Leonida privirea ochilor ei încondeiați, acoperiți de voaleta pe care și-o coborîse iar după ce mîncase puțin, în vîrful buzelor, o bucățică de friptură. Îl săgeta cu privirea ei cercetătoare, care îl întreba parcă dacă tot ceea ce rostește încet, cînd Mardare ascultă taraful sau vorbește cu chelnerul, e adevărat. Cînd Leonida îi atinsese ca din greșeală mîna care se odihnea pe masă, și-o trăsese numaidecît, dar era vădit că voia să-i asculte cuvintele, că îi făceau plăcere.

— Ai fost și în Anglia, domnule Movilă ?

— Am fost, bineînțeles, cunosc toată Europa. — Ce naiba aș putea spune despre Anglia ? N-am văzut-o în viața mea ! — N-am stat mult acolo, englezii sînt morocănoși, clima e oribilă. În Italia da, în Italia mi-ar fi plăcut să trăiesc. Aveam de gînd să mă duc iar în vara asta, dar mama mi-a scris că e bolnavă și mama e pentru mine rostul existenței mele. Nu știu ce-am să mă fac dacă o voi pierde !

— Ai prieteni buni, domnule Movilă. Nu ești singur.

Ăsta era primul cuvînt tandru pe care îl auzea din gura Linichii. Îi sărută mîna cu devotament. Adevărul era că ar fi trebuit să plece acasă, că Zenobia se simțea foarte rău cînd plecase el, dar ochii Linichii, buna dispoziție a lui Mardare, care creștea cu fiecare pahar de vin băut și pe care nu voia să-l indispună, pînă și arcușul sentimental al nenorocitului ăstuia de Moață, care la Paris ar fi cîntat la colț de stradă ca să i se arunce un bănuț în pălăria pusă pe jos, pînă și muzica asta de bîlci îl țineau locului.

— Cerul Italiei, doamnă, gondolele pe canalele Veneției, veselia acestui popor care și noaptea cîntă pe stradă, și... și muzeele, bineînțeles, astea nu se mai găsesc nicăieri.

— Cum nu se mai găsește nicăieri un Moață ! exclamă convins Mardare.

— Același gen nu, nu se mai găsește în altă parte, aprobă politicos Leonida.

— Dar ce fac ăștia ? Ridică scaunele pe mese ? Vor să închidă ? Văd că Moață își bagă dibla în cutie. Păcat !

— Păcat ! rosti încet Leonida, cu ochii la Linica. N-am să uit ușor seara asta.

— Nene Leonida, trebuie să vii odată la masă la noi. Să vezi ce știe Linica mea cînd se îndură să intre în bucătărie ! Capșa, nu altceva ! Să plecăm și noi, n-avem încotro !

Leonida încearcă să se ridice cît mai drept, să se țină cît mai falnic. De cîteva zile îl încearcă o durere în șale, o supărătoare durere, care îl indispune grozav. Ce Dumnezeu, la cincizeci și șapte de ani ești încă un bărbat bine! I se putea sau nu cere chiar acum o întîlnire undeva, afară din oraș, Linichii? Nu, era prea devreme. La viitoarea revedere, după ce avea să-i mai îngîne vorbe de vrajă. Da, trebuie să-și mai smulgă și firele albe din barbete — astăzi, abia întors de la Iași, uitase.

În drum spre casă, îl cutreierau fel și chip de gînduri. Ce era Linica? O femeiușcă de provincie, nițel mai finuță decît altele. Un *passe-temps*, cît avea să fie nevoit să stea aici. La întoarcere la Paris, și nu la portăreasa Jeannette, bineînțeles, dacă mama... să zicem dacă mama acceptă să vindem de pe acum Sulcina... Asta ar fi formula cea mai bună, mama să trăiască, dar să vindem Sulcina. Și dacă o vindem, mama are să-i dea lui banii? Aș, da de unde! E în stare să-i îngroape cu mîinile ei astea care abia duc furculița la gură, decît să-i dea vreun ban. Oricît i-ar dori el viață lungă, trebuie să recunoască în ce stare e. Nu mai are mult. Și atunci, firește, vinzi Sulcina. Procesul trebuie să mai tărăgăneze, pînă cînd ceilalți renunță, și vinzi și Izvorul Măriuchii. Se poate cumpăra ceva la Paris, un apartament într-un cartier șic și oarecare acțiuni. Astăzi sînt oameni care devin milionari peste noapte, dacă au avut fler, au știut ce acțiuni să cumpere. Trebuie să chibzuiască bine. La o fabrică de armament poate. Linica trebuie să rămînă atașată de el și după plecarea lui, ca să i-l țină tot atît de devotat pe Mardare. Are s-o facă să spere că o va lua cu el la Paris după cîștigarea procesului. E cam tînără pentru el, dar și Parisul e o momeală bună, și, ca să fim drepți, grația, distincția lui sînt și ele o atracție. Și pe urmă e prinț! Asta trebuie s-o știe bine Linica! Să știe că e prinț, că nu-și dă aere cu originea lui, că puțin îi pasă din cine se trage, tocmai pentru că e o mare personalitate. După proces o uiți aici ca pe o valiză. Găsești altele mai frumoase la Paris și poate și cu bani, cînd și tu ai bani.

În odaia mamei nu se zărește nici o lumină. O fi adormit? Nici în salon nu e lumină ca să-și închipuie că face pasiențe, ca în alte nopți de insomnie. Sigur că doarme.

Patul Zenobiei e gol. Odaia ei e goală. Şi salonul e pustiu. Zadarnic s-o trezeşti pe Didiţa. Asta nu ştie nimic niciodată. Leonida intră în odaia lui, şi acolo e beznă, nici acolo nu-i nimeni. În casa asta s-a întîmplat ceva, ceva rău. Pe sub uşa odăii Măriuchii, a acestei odăi în care nu intră niciodată nimeni, afară de acea după-masă cînd a răscolit el şi a făcut gestul nobil al arderii scrisorilor, — n-o să şi-o ierte niciodată, a aflat că în tîrg există un Brătescu, un bătrîn Andrei Brătescu al cărui unchi, Todirel Brătescu, a murit cu vreo şaizeci şi cinci de ani în urmă, bătrîn care ar fi plătit poate bine scrisorile unchiului său, — pe sub uşa Măriuchii se vede o lumină slabă. Leonida intră.

Pe marginea patului stă Zenobia îmbrăcată de oraş, cu pălăria pe cap, cu pelerina de blană pe umeri, cu mănuşile pe mîini, desculţă, în ciorapi. O lampă de gaz arde pe o măsuţă acoperită de praf gros.

— Mamă ! Ce faci aici, mamă ?

— Aştept pe Iusuf să înhame. Plec.

— Acum ? La ora asta ? Unde ?

— Trebuie să-l găsesc. E în oraş. Nu îndrăzneşte să intre aici, între atîţia duşmani. Mă duc eu la han, acolo, la el.

— La cine ?

Zenobia îl priveşte pieziş, bănuitor. E fardată puternic, gros şi gura ei puţin strîmbă de la o vreme pare şi mai strîmbă acum.

— Treaba mea. Copiii n-au voie să-şi bage nasul în treburile părinţilor. Te-am crescut bine, să nu fii obraznic !

— Mamă ! E tîrziu, e ora două din noapte. Iusuf nici nu mai există pe lumea asta, a murit anul trecut. Adu-ţi aminte ! Nimeni nu înhamă, nimeni nu-i treaz în casa asta.

— Eu trebuie să plec şi am să plec. Să înhame Truţă, că de asta îi plătesc simbrie.

Leonida îşi dă seama că trebuie s-o ia altfel.

— Lasă pe mîine dimineaţă. Nu te poate duce la han, pentru că şi el s-a culcat.

Nu ştie cine e „el", dar e mai bine să-i cînte în strună maică-si.

— De unde ştii că s-a culcat ? întreabă ea şi închide viclean un singur ochi.

— Am trecut eu pe la han şi am văzut că dormea.

— Atunci aştept pînă dimineaţa.

— Cum ? Aşa, îmbrăcată ? Hai să te dezbraci, să te culci, şi mîine ai să te îmbraci iar.

— Nu. Rămîn aşa. Nu mi-e somn.

— Nu vezi că nici nu te-ai încălţat ? Cum vrei să pleci aşa ?

Zenobia îşi priveşte lung picioarele uscate, răşchiră şi mai mult degetele în ciorapi, rămîne cu ochii la ele, şi-a pierdut de tot şirul gîndurilor.

— Mamă ! Mamă, mă auzi ?

— Ce vrei ?

— Să-ţi spun ceva. Aici e odaia Măriuchii şi e plină de şoareci.

Zenobia se înfioară.

— Şoareci ? Unde sînt şoareci ?

— Aici, peste tot. Vino în odaia dumitale, acolo e curat, e linişte. Te culci puţin şi te scoli împrospătată, te fardezi din nou. Altfel ai să-l întîlneşti mîine, după ce ai să te odihneşti puţin.

Zenobia încearcă să se ridice, îşi propteşte pumnii osoşi în saltea, geme, întinde o mînă s-o ajute Leonida. Trec amîndoi prin antreul larg, întunecat. Zenobia se încurcă în propriile ei picioare şi apasă greu pe braţul lui Leonida. Tocmai azi, cînd îl dor şalele ! bodogăne el în gînd. În loc să ia cu el lampa de pe măsuţă, a stins-o prosteşte. Grea, grea viaţă îl aşteaptă de azi înainte. Ar fi putut-o lăsa pe maică-sa în odaia Măriuchii, tot ar fi adormit ea pînă la urmă, nu i-a trecut prin cap. Nu, lasă, e mai bine aşa, putea să dea şi foc casei, şi-a pierdut minţile de tot, şi casa asta valorează şi ea ceva.

În faţa salonului Zenobia se opreşte. Prin uşa cu geamuri a antreului pătrunde lumina felinarului din stradă.

— Cine eşti tu ? Spune drept !

— Mamă ! Eu sînt, Leonida. Nu mă cunoşti ?

— Adevărat ?

— Cine vrei să fiu ?

— Nu eşti Ianachi Boteanu ?

Să ştii că în nebunia ei pe Ianachi voia să-l întîlnească. Pe el l-o fi iubit în tinereţe. Dar de ce voia să-l găsească la han ? La care han ? Toate amintirile i s-au încurcat. Să-l fi iubit ea pe netrebnicul de Ianachi şi să fi vrut s-o mărite

pe Agata cu el, ca să-l aibă aproape ? O femeie frumoasă, strălucitoare ca ea, n-a găsit pe nimeni altul de iubit ? Sărmana, sărmana de ea !

— Mamă, eu sînt Leonida, uită-te la mine !

— Bine, ăi fi şi Leonida, treaba ta. Hai să cîntăm la pian.

— Acum ? La ora asta ?

— Acum, pentru că eu vreau să cîntăm. Nimeni să nu îndrăznească să-mi stea împotrivă în casa asta !

Leonida o cuprinse în braţe şi o duse cu sila în dormitor. Era anevoie de dus, picioarele i se agăţau ca nişte crengi de covoare, de praguri, de ramele uşilor : uitase că voia să iasă în oraş, uitase că voia să cînte la pian, ştia numai că e dusă undeva şi că trebuie să se zbată şi să refuze.

— Cine eşti tu ? Cine eşti tu ? întreba cu încăpăţînare. Ce cauţi aici şi de ce îndrăzneşti să pui mîna pe mine ?

Leonida aprinse lampa. Era frînt de oboseală, dar trebuia s-o facă pe Zenobia să doarmă, chiar aşa, îmbrăcată cum era, şi să se liniştească. Să doarmă, ca să se poată culca şi el. Altfel era în stare să iasă în stradă, să găsească în ea destulă putere ca să bată străzile, aşa cum găsise ca să se îmbrace. Tîrgul ăsta n-avea să tacă, bineînţeles, şi pe el aveau să-l bîrfească toţi mahalagiii din Botoşani.

— Mamă, hai să bem ceva.

Ochii Zenobiei luciră.

— Fură de la Iorgu o sticlă de Cotnari, are el şi le ascunde în biroul lui.

— Mă duc să fur.

Leonida intră în odaia lui, luă din noptieră un somnifer — lua şi el cîteodată unul cînd i se părea că somnul nu-i fusese destul de odihnitor, că i s-au răvăşit trăsăturile — luă din bufetul din sufragerie un rest de vin de la amiază şi se întoarse la Zenobia. O găsi culcată pe canapea, îşi scoase pălăria şi mantila, bodogănea încet, nedesluşit ceva din care nu se înţelegea decît că Ana Maria i-a furat papucii. O făcu uşor să înghită doctoria cu un pahar de apă despre care îi spuse că e un vin grozav, apoi după ce o văzu adormită, o acoperi cu o pătură, stinse lampa şi plecă în odaia lui. Da, da, îl aşteptau vremuri grele. Maică-sa se mai putea chinui aşa cu ţicneala asta luni de zile, poate chiar un an, şi el avea să rămînă ţintuit aici, priponit,

fără bani, fără rost, aşteptînd să îmbătrînească şi el. În starea asta de acum îi putea smulge Sulcina ? Poate că mai uşor decît ar fi crezut pînă azi. Oricum, mîine trebuie să cheme un doctor. Nu putea lupta singur cu nebunia ei. Da, dar doctorul o declară iresponsabilă, şi nu poţi vinde moşia pînă nu moare ea. Cînd te gîndeşti că l-a iubit pe Ianachi Boteanu ! Dar s-a ţinut bine, nu l-a ajutat cînd sărăcise de tot, aşa cum spune lumea din tîrg că a murit. Tare femeie ! Of, cum îl dor şi pe el şalele ! Mîine, dacă cheamă un doctor, să-i dea şi lui un leac potrivit. Două vrăbii cu o piatră, nu plăteşti altă consultaţie.

A doua zi Leonida se deşteptă tîrziu. Îşi aduse aminte cu groază de întîmplarea din noaptea trecută şi se grăbi să se ducă la maică-sa, să vadă în ce toane o va găsi. În casă era linişte. Intră în dormitorul ei. Zenobia stătea în patul înfăţat, era spălată pe obraz de multul fard din ajun, purta o cămaşă albă plină de dantele, o bonetă creaţă pe părul bine pieptănat.

— Te-ai trezit, Leonida ? Mă speriasem că ţi-e rău de nu te mai scoli odată. Cere Didiţei să-ţi aducă ceaiul. Eu am mîncat, dar mănînc şi tu aici, că mă plictisesc singură.

De mult privirea Zenobiei nu fusese mai limpede şi cuvintele ei mai calme.

— Ai petrecut bine aseară cu familia Mardare ? Nişte parveniţi, dar îşi cunosc lungul nasului. Nu ne-am cunoscut niciodată personal şi totuşi, cînd trec cu caleaşca prin tîrg, mă salută amîndoi foarte respectuos.

Leonida simţea şi o uşurare, n-avea să se mai chinuiască păzind o nebună, şi un fior de dezamăgire, pe care nu voia să-l recunoască, la gîndul că Zenobia se instala în trai lung şi tihnit.

— De ce ai rămas în pat, mamă ?

— Mi se pare că am răcit puţin ieri. Cred că am stat prea mult în salon cu fereastra deschisă.

Toată ziua Zenobia fu liniştită şi clară. Făcu pasienţe peste plapumă, răsfoi reviste vechi, ceru lui Leonida să-i povestească tot ce mai văzuse pe la Iaşi, ce fel de pălării şi de rochii purtau doamnele, doamnele adevărate care ştiau să se îmbrace mai bine decît prăpăditele din Botoşani. Apoi, seara, fu cuprinsă din nou de o neliniştе cumplită, vru să se îmbrace şi să plece neapărat la proces, atunci, pe

loc. Se judeca procesul ei cu Iorgu și ea nu era de față! Nu pricepea netotul ăsta bărbos — cine i-l scosese în cale? — nu pricepea că era așteptată la Tribunal?

Leonida trebui să se lupte cu ea, să-i ia cheia dulapului de haine ca s-o împiedice să se îmbrace. Dar Zenobia voia să plece în cămașă de noapte, să iasă și pe fereastră dacă îi acoperea ușa cu umerii lui, așa că se încăierară de-a binelea. În trupul ei uscat se deșteptase o mare putere, mîinile cu degete încîrligate îi zgîriau fața, brațele lemnoase i se agățau de gît, gata să i-l frîngă.

Leonida trebui să trimită după doctor. Nu cunoștea nici unul în oraș, văzuse de cîteva ori venind spre casă o firmă „Dr. Ilie Stoenescu", așa că după el o trimise pe Didița.

Doctorul Stoenescu, un om tînăr, puțin sașiu, care nu-i inspiră nici o încredere, puse la iuțeală un diagnostic care nu suna bine: „scleroză senilă" și ridică din umeri cînd fiul întrebă dacă boala asta avea vindecare. Domnul Movilă nu putea să-i dorească stimatei doamne decît să se sfîrșească mai repede. Putea să încerce unele calmante, pentru ca bolnava să se chinuiască mai puțin, iar domnul Movilă să și poată dormi cîteodată.

După plecarea lui, Leonida își aduse aminte că uitase să-i vorbească despre durerea lui de șale. Cine îl adusese pe el aici de la Paris? Ceasul rău! Procesul se putea judeca și în absența lui. Și în definitiv mama asta avea două fiice. Că se purtase sever sau blajin cu ele n-avea acum importanță. Să vină ele s-o îngrijească! Nu cu mama se judecau pentru moștenire, ci cu el. Mama era de partea lui, nici asta n-avea importanță cînd o mamă moare. Pe una o ținuse doar la Paris într-un pension, pe cealaltă o trimesese în sanatorii scumpe în Elveția. Ce fel de fiice denaturate erau, de nici măcar nu se interesau vreodată dacă mama lor mai trăiește sau a murit? Avea să le scrie el o scrisoare, dar o scrisoare să-l pomenească, în care avea să le spună tot ce crede despre ele.

Calmantele avură o oarecare înrîurire asupra stării Zenobiei. O oră, două după ce le lua, era liniștită. Aștepta poștașul care trebuia să vină cu o scrisoare de la Iași, își pregătea o rochie de doliu pentru că acea scrisoare avea să-i vestească o moarte, cerea să i se dea cutia de culori și pensulele ca să picteze o miniatură, sau adormea. Dar, odată

trecut efectul medicamentelor, era apucată de același zbucium, de aceleași furii. Dobîndea un glas de nerecunoscut, puternic și gîjîit, se certa cu Leonida sau cu nălucirile ei, o blestema pe Agata, o bește lea pe Măriuca, îl acoperea de ocări pe Iorgu.

Leonida vedea cum oamenii care treceau pe stradă în ceasurile acelea pe sub ferestrele casei lor se opreau locului, unii speriați, alții plini de curiozitate. Încerca s-o țină pe maică-sa mai mult în salon, pentru că salonul dădea spre curte. Surorilor nu le scrisese, nu-i venea la îndemînă. Ar fi putut Ana Maria, care avea și bărbat, și fiu medic, să vină cu ei să-și vegheze mama, dar nu credea nici el în succesul unei asemenea scrisori. Mama rupsese de mult orice legătură cu fetele, nu putea spera că vor fi ele cuprinse deodată de un acces de generozitate. Cînd voia să iasă în oraș, pentru că simțea că înnebunește și el veghind o nebună, Leonida o încuia pe maică-sa în salon. Odată, întorcîndu-se acasă, o găsise în cămașă de noapte și capot pe treptele bisericii. Sărise pe fereastra salonului și nu-și frînsese nici un os. O dusese acasă sub ochii trecătorilor, copleșit de furie și rușine, în vreme ce ea îl ocăra pe franțuzește și se zbătea la brațul lui.

Începuse, fără sfatul medicului, să dubleze, să tripleze doza de calmant. Nervii Zenobiei se oțeleau parcă odată cu medicamentul sporit. Noaptea Leonida se trezea din somn și, după ce o căuta în odaia ei de culcare în care de obicei n-o găsea, începea să cerceteze toate camerele, podul și pivnița. Zenobia se afla cînd în bucătărie — Didița, speriată, dăduse de mult bir cu fugiții —, cînd așezată pe o ladă din pod unde aștepta, spunea ea, să vină Gilbert Saint-Laurent, s-o ia cu sania. Într-o noapte căzuse prin gîrliciul pivniței pînă jos, pe o stivă de lemne, și de data asta își rupsese un picior și două coaste.

Leonida se mutase pe canapeaua din dormitorul ei, ca s-o poată veghea mai bine. Zenobia trăgea să moară, Zenobia își încheia în sfîrșit lungul șir de ani plini de nemulțumire, de ură și de zbucium. Delira neîntrerupt, și delirul ei era plin de imagini violente. Scotea strigăte lungi de durere, plîngea cu hohote mari, înjura uneori cu vorbe pe care Leonida nu bănuia că maică-sa le cunoaște, rîdea ascuțit

şi plîngea iar. Se vedea înconjurată de proşti şi de mişei, era aşteptată şi nu i se îngăduia să plece, cineva voia neapărat s-o înjunghie cu un cuţit lung, cineva îi făcuse farmece şi o legase de pat.

Abia cu o zi înainte de a muri, se potoli. Trăsăturile strîmbate şi schimonosite i se îndreptară, se limpeziră, pielea i se întinse pe obraz, ochii enormi şi sticloşi se închiseră, nasul i se arcui regal. Respiraţia i se rări pînă cînd nu se mai auzi deloc. Zenobia redevenise frumoasă, întinerise, zîmbea.

Leonida îi făcu o înmormîntare vrednică de o Movileasă, găsise bani destui în dulapul ei şi în împrejurarea asta nu se cuvenea să fie strîns la mînă. Era o chestie de faimă în oraş. Trimese o telegramă la Iaşi, dar familia Saint-Laurent fiind plecată în vacanţă telegrama se întoarse înapoi după înmormîntare.

Puţină lume se adună la cimitir în ziua îngropăciunii. Oamenii din generaţia Zenobiei muriseră înaintea ei, prieteni noi nu-şi făcuse. Veni doctorul Stoenescu, doamna Mardare singură, pentru că soţul ei era plecat la Iaşi, alţi cîţiva noi cunoscuţi ai lui Leonida şi cam atît.

Crucea pe care era scris numele Zenobiei Movilă, născută Duca, stătea drept între cele de piatră a lui Iorgu Movilă şi a Măriuchii Movilă. De cealaltă parte a mormîntului lui Iorgu, pe o cruce cam înclinată, se mai deslușea şi un Alexandru Movilă, aproape şters. Leonida se uita la locul liber încă de pe marea parcelă cumpărată cîndva de taică-său. Nu, n-ar fi vrut să fie el cel care să-l ocupe. Cît mai tîrziu, cît mai departe de aici. Recunoştea că Movileştii se înşirau plini de o demnitate sobră unul lîngă altul, ca o familie unită ce fuseseră, dar pe sine se dorea altundeva sau mai bine nemuritor. N-avea nici un rost să se gîndească aici la propria lui moarte, era încă tînăr, mai avea multe de făcut în viaţă şi mai ales avea o mare sete de bucuriile lumeşti.

Cunoştinţele venite la cimitir îl condolară pe Leonida şi se împrăştiară. Leonida se gîndise la popă, la cor, la flori, la o înmormîntare clasa întîi, cu alai mare, cu cai pomponaţi, cu îngeri de argint la cele patru colţuri al dricului, dar nu-i trecuse prin cap să pregătească acasă o masă de praznic. Ce să-i faci, uitase obiceiurile româneşti!

Stătea acum singur în fața celor trei morminte, cu pălăria în mînă, cu ochii în lacrimi. Își adusese aminte că demult, în copilărie, o iubise pe maică-sa, că și ea îl iubea. Și ce frumoasă fusese ! Plină de măreție, de frumusețe, de energie, de grație. Frumoasă fusese și adineauri în sicriu, ca o împărătească adormită.

Cineva se apropie încet de el. Își ridică ochii înlăcrimați, în fața lui stătea Linica Mardare și-l privea cu o nesfîrșită duioșie. Leonida fu o clipă mîndru de ochii lui înlăcrimați. Nu mai plînsese de cînd era copil. Trebuie să fie emoționant un om în toată firea care își plînge mama, trebuie să dea impresia unei mari sensibilități. O femeie ca Linica Mardare sigur că aprecia sensibilitatea.

— Vai, doamnă Mardare, mi-am pierdut capul. Am uitat și deprinderile din țară. Ar fi trebuit să poftesc toată lumea care a venit la înmormîntare acasă, la o masă, nu-i așa ?

— Nu te mai gîndi la asta. Lasă, toate sînt obiceiuri vechi și fără rost.

— Știi, am iubit-o pe mama, șopti el cu glas tremurător.

Linica se emoționă și mai tare.

— Și vrei să te întorci acum singur în casa aceea mare și pustie ? Nu se poate, domnule Movilă. Vino la noi. Îmi pare rău că Victor nu e în Botoșani, altfel sigur că l-ai fi văzut și aici, dar am să încerc eu să-ți țin puțin de urît. Sigur, suferința dumitale n-o voi putea alina, nu-mi fac asemenea iluzii, dar dacă vrei să vorbești despre ea, sau să taci, sau să spui orice altceva, eu am să fiu lîngă dumneata, să te ascult. Haide, vino la noi !

Leonida îi mulțumi cu o înclinare adîncă și o urmă printre morminte, pe aleile al căror nisip scrîșnea ușor. Ea călca repede cu pantofiorii ei mici, îi vedea din spate talia zveltă, ceafa delicată pe care alunecaseră cîțiva zulufi castanii de sub pălăria de pai negru.

Acasă, Linica dădu cîteva porunci scurte slugilor, apoi se așeză în salon, lîngă Leonida, pe aceeași canapea. Își scoase pălăria, rochia neagră de mătase se lipea de mijlocul ei suplu, se lărgea la poale și lăsa să i se vadă pînă mai sus de glezne, picioarele delicate. Leonida îi prinse o mînă și-și lipi fața de ea, ca un om care caută un sprijin, o mîngîiere în suferința care l-a copleșit. De data asta Linica

nu-şi mai trase mîna ca în seara de la restaurant, nu mai era vorba doar de o cochetărie nepermisă, azi îl poftise la ea pe Leonida ca să nu fie singur şi părăsit, dacă mîna ei era o mîngîiere pentru el în clipele astea grele, nu i-o putea refuza. Îi simţea respiraţia fierbinte, barba mătăsoasă lipită de degetele ei. Şi Leonida simţea delicateţea acestei mîini care mirosea a violete, fu gata la un moment s-o sărute, dar se opri la timp, deocamdată era vorba numai de consolare. Deocamdată era numai un început.

Stătură la masă faţă în faţă. Ochii căprui ai Linicăi îi urmăreau cu grijă şi căldură fiecare mişcare. Leonida nu prea putea mînca, era firesc, în schimb îl seca o sete necurmată. Şi asta era de înţeles pentru Linica. Îi turna mereu şi el golea mereu pahar după pahar. Începuse să vorbească mult şi se destăinuia ca unei prietene vechi. Nu, viaţa lui nu fusese fericită, o trăise toată la Paris, avusese şi o mare pasiune, de ce i-ar ascunde-o ? Dar femeia aceea murise şi rana din inima lui nu se cicatrizase încă de tot. Muncise mult, toată viaţa. Abia acum, după ce va lichida moştenirea lăsată de biată maică-sa — şi aici fu zguduit ca de un hohot de plîns —, după ce va vinde Sulcina, fie că va cîştiga sau nu procesul cu surorile lui, va pleca la Paris. Abia acum va fi acolo un om bogat. Dar la ce îi va folosi bogăţia ? Nu, averea nu îndulceşte singurătatea. El nu e un om care se îndrăgosteşte uşor, care se leagă uşor de o femeie. Nu ştie ce înseamnă acel *„coup de foudre"* despre care vorbesc francezii, oameni în general superficiali. El trebuie să aibă mai întîi stimă pentru o femeie după ce o cunoaşte bine, ca să se poată lega de ea şi pe urmă nu i se pare doamnei Mardare că e prea bătrîn ca să mai viseze la o mare pasiune ? Nu ? Poate că vrea numai să-l aline în singurătatea lui cu această dulce şi miloasă minciună, cînd îi spune că e un bărbat care mai poate fi încă iubit. Ah, dacă femeia la care se gîndeşte el cu timiditate, în taină, ar avea o cît de vagă simpatie pentru el, dacă această femeie n-ar fi măritată, n-ar fi castă, în sfîrşit, dacă ar fi în stare pentru el să-şi calce principiile în picioare... De ce să mai vorbească despre asemenea năzuinţă irealizabilă ? Dacă această femeie ar lăsa tot ca să fugă cu el la Paris în clipa în care şi el ar fi sigur că îi poate asigura o viaţă de belşug, de lux... Absurd ! Absurd ! Acea femeie nu ştie

cît e de iubită, iar el e singur, singur și nefericit. Astăzi și-a înmormîntat mama. Mama era o mare doamnă, o nobilă făptură descendentă din voievozi. Și taică-său cobora din voievozi. Asta n-are nici o însemnătate. El va rămîne singur în imensul, splendidul Paris.

Linica îl privea cu ochi din ce în ce mai mari. Despre ce vorbea oare acest Leonida Movilă, acest principe care rar pomenea de originea lui, domnul acesta încă frumos, plin de eleganță, de grație virilă? Era, adevărat, mai în vîrstă decît Victor al ei, dar cîtă deosebire între ei, între grosolănia lui Mardare și distincția lui Movilă! Poate că nu vorbea despre ea, poate că se gîndea la altă femeie pe care în clipa asta ea n-o putea ghici, poate că îi povestea ei, ca unei prietene, suferința care îl măcina.

La plecare, Leonida îi sărută îndelung mîinile și îi mulțumi pentru răbdarea cu care ascultase divagațiile lui de om chinuit, lipsit de nădejde. Linica îl rugă să vină și a doua zi la masă, Victor Mardare avea să lipsească o săptămînă, era mai bine pentru amîndoi să-și îndulcească singurătatea unul cu celălalt.

*

Zilele de vară treceau la Glodeni asemănătoare unele cu altele. Cît timp doctorul Petre Stamate și Ionică își petrecură luna de concediu și ei acolo, viața părea mai însuflețită, se făceau ziua mici plimbări prin pădurile din împrejurimi, se mergea la scăldătoare la gîrlă, ba Ionică îl îmboldise pe Gilbert să facă în curtea din spatele casei și un teren de tenis. Nu mai era chiar foarte tînăr Ionică, avea aproape treizeci și trei de ani, dar se comporta ca un flăcău zănatic, cel puțin în vacanță. Voia neapărat s-o învețe să joace tenis pe vara lui Laurenția, care nu dovedea nici o pasiune pentru sport, ale cărei gînduri erau mai mult la teza ei de doctorat, și o îmbia la joc și pe Zoe, tocmai pentru că voia s-o scoată din timiditatea care o paraliza aproape și o făcea să se ascundă, chiar cînd ceilalți făceau o plimbare, o excursie, în vreun colț al grădinii sau al livezii, unde erau greu de găsit. Ionică voia să uite cel puțin în luna asta că e chirurg, că toată viața lui și-o petrece desfăcînd pîntece sau torace, încordat, asudînd sub masca de tifon, plin de o încleștată voință de a salva vieți

omenești. Tot el adusese un mare gramofon și seara, pe cerdac punea plăci cu valsuri și tangouri, ca să-și învețe verișoara și nepoata să danseze. Cea mai bună parteneră a lui la dans era totuși maică-sa, Ana Maria, care nu voia să-i strice cheful băiatului ei, atît de rar liber, atît de rar slobod să-și cheltuiască puterile în altceva decît greaua lui meserie. Ionică organiza seara și jocuri de societate la care lua parte toată familia, în care izbutea să-i înveselească și pe „bătrîni", pe taică-său, pe Gilbert, pe Agata.

Nimeni nu mai voia să vorbească despre politică, despre ceea ce se petrece în Europa. Printr-o înțelegere tacită, ocoleau acest subiect asupra căruia știau bine că n-au toți aceeași părere. Se adunaseră aici ca să se odihnească, ca să „dea în mintea copiilor", cum spunea Petre Stamate. Nici unul nu mărturisea celorlalți cît de tare îl munceau veștile din ziarele aduse aici cu întîrziere. Scrisori nu așteaptă decît Ionică, scrisori de la acea Mioara Cosma, despre care părinții lui n-aveau încă o părere precisă, dar care scria cu regularitatea unei logodnice serioase. Nici Ana Maria, nici Petre nu aflaseră de la fiul lor cît de serioasă era această dragoste, nici unuia dintre ei nu-i vorbise Ionică despre logodnă sau căsătorie, dar îl vedeau pe fiul lor scriind des și primind tot atît de des acele plicuri lunguiețe, albăstrui, care îl umpleau de veselie. „Ar fi și timpul !", îi spunea Petre Anei Maria, gîndindu-se la căsătoria fiului lor, iar ea îi răspundea cu un gest vag care voia să spună : „Numai de l-ar merita !"

Două vești neașteptate le sosiră în acel iulie cald și îmbălsămat. Una venea de la un avocat din Botoșani, pe nume Victor Mardare, care îi anunța că Zenobia Movilă se prăpădise și lăsase prin testament legalizat întreaga moșie Sulcina fiului ei Leonida. Avocatul voia să știe dacă ceilalți urmași sau mai curînd cele două urmașe ale doamnei Movilă vor să conteste acest testament.

— Încă un proces ? mormăise surd Gilbert Saint-Laurent. Cum vrei tu, Agato.

Agata îl privise dezorientată, speriată. Într-adevăr, două procese cu Leonida erau prea mult.

— Nici eu nu vreau proces. Mi-ajunge unul. Mama i-a lăsat Sulcina lui Leonida, s-o stăpînească sănătos. Nu mă

leagă de Sulcina nici o amintire bună, e coşmarul copilăriei mele, rosti Ana Maria.

— Dar ar fi un drept al tău, mamă, şi al mătuşii Agata ! protestă Ionică.

— Înţelege-mă, băiete, ne judecăm pentru Izvorul, avem şi de ce, luptăm împotriva unui testament fals, dar că mama i-a lăsat lui Leonida Sulcina nu mă îndoiesc. Ţi-ai văzut vreodată bunica ? Ai cunoscut-o măcar ? M-ai văzut pe mine ocupîndu-mă de ea, interesîndu-mă măcar de bătrîneţile ei ? Nu-ţi dai seama că, dacă nu m-a preocupat cîtă vreme trăia, n-am să mă reped acum s-o moştenesc ? Spune, Petre, n-am dreptate ?

— Mie mi se pare că nu avem a ne amesteca în povestea asta. Eu mi-am cunoscut soacra, în clipa de faţă n-am nici de ce s-o plîng, nici de ce să vreau să-mi rămînă un capăt de aţă de la ea.

— Eu nu vă înţeleg !

— Tu, Ionică, nu înţelegi, pentru că mare lucru nu ţi-am povestit despre copilăria şi tinereţea noastră petrecută alături de mama. Aici, la Glodeni, stăm toţi liniştiţi, pentru că ştim bine că moştenirea asta ne vine din partea tatii.

— Dar hîrtiile, manuscrisele bunicului ? tresări Laurenţia. Au rămas în mîna lui Leonida. Ce ne facem ?

Toată lumea tăcu. Într-adevăr, cine îi putea cere aceste hîrtii lui Leonida, fără să-i deschidă pofta să le speculeze ? Tot Ionică găsi o soluţie care nu le-ar fi trecut celorlalţi prin cap.

— Îi scriem acestui avocat Mardare că nu atacăm testamentul răposatei decît cu o condiţie : să ne dea toată arhiva bunicului.

— Atunci Leonida are să-şi închipuie că această arhivă are cine ştie ce valoare, dacă renunţăm la hectare de pămînt pentru ea.

— Mă delegaţi pe mine să mă duc la Botoşani, să tratez direct această chestiune cu Leonida ?

— Nici nu-l cunoşti !

— Nu-i nimic. Facem cunoştinţă. Pe mine, vă spun drept, mă interesează mai mult o parte de moşie decît nişte hîrţoage...

— Ionică ! Sînt ale tatii !

— Iertați-mă, am înțeles. Eh, lui Leonida am să-i demonstrez că toată această arhivă n-are pentru urmașele lui Iorgu Movilă decît o valoare sentimentală. Și cu cealaltă mînă am să-i flutur pe sub nas actul de renunțare la partea de pămînt a mamei și a mătușii Agata. Aveți încredere în mine ? Credeți că am s-o scot la capăt ?

Gilbert era fericit că nu mai cădea pe umerii lui și treaba asta grea a documentelor lui Iorgu. Era sătul de procesul pentru Izvorul, care nu se mai sfîrșea. Petre Stamate judeca în felul lui : nu i-am dat niciodată vreun ajutor soacră-mii, n-am nici un drept la averea ei. Simion Mocanu se ferea să aibă vreo părere, de vreme ce soacra lui, Agata, se scutura de moștenirea asta ca de o povară. Toată familia fu de acord ca Ionică să plece la Botoșani, să trateze direct cu Leonida chestiunea arhivei lui Iorgu Movilă.

Seara, în pat, Agata își sprijini tîmpla de umărul lui Gilbert și începu să evoce în șoaptă chinurile și fericirea, fericirea chinuită a acelei depărtate veri petrecute de ei la Sulcina. Ce lucru ciudat, în ziua în care afli că ți-a murit mama, nu-ți poți aduce aminte decît toată suferința pe care te-a făcut s-o înduri și toate bucuriile pe care ai izbutit să i le furi. Să nu poți plînge o lacrimă, să n-ai o amintire, una măcar, care să te înduioșeze !

— Era frumoasă, nu-i așa, Gilbert ? Asta era, e sigur. Și inteligentă. Cînta frumos la pian, picta pe porțelan... Păcat că... păcat că...

— Tu n-ai vrea să dormi, Agato ? Hai mai bine să dormim.

Gilbert Saint-Laurent mai avea și alte amintiri în legătură cu Zenobia, amintiri îngropate bine de mult, și nu voia să le scoată la lumină. În chip ciudat, aceste vechi amintiri se legau în conștiința lui de altele mai noi, nu foarte noi, dar încă neșterse, de care voise în ani cu tot dinadinsul să uite. O strînse pe Agata mai tare la pieptul lui, îi acoperi obrazul cu palma lui fierbinte și o legănă ușor, ca să doarmă. Agata tăcu, cuibărită sub umărul lui și respirația i se făcu din ce în ce mai liniștită, mai egală.

Am șaizeci și trei de ani, se gîndea Saint-Laurent, viața mea e aproape încheiată, au să mă mai țină la facultate doi-trei ani, am să mai administrez Glodenii prost, cum

mă pricep eu, cîţiva ani încă, am o fată măritată, am şi o nevastă, mai am o fată care e cea mai aproape de inima mea, care nu se mai mărită odată ca să mă liniştesc şi în privinţa ei, am făcut o carieră pe care nici nu puteam s-o sper cînd am plecat din Franţa, socotelile mele pe pămînt sînt aproape încheiate cu toţi cei care mă înconjoară, numai cu mine nu. Numai mie nu-mi pot ierta unele fapte, unele patimi. Au trecut, dar nu mi le pot ierta. M-aş fi vrut mai pur, mai întreg. Poate fi cineva de-a lungul vieţii cel care se vrea ? Nu e destul că se luptă cu sine, că smulge buruienile din el ca dintr-un maidan străin ? Nu s-a croit singur după un tipar visat de el înainte de a se naşte. Nu e vinovat... Ah, ar trebui să dorm şi eu, să dorm liniştit cum a adormit Agata, care n-a avut niciodată nimic de tăinuit. Pînă şi marile chinuri pe care le-a îndurat de la maică-sa tot mie mi le datorează. De ce mă socoteşte toată lumea un om atît de cumsecade, cînd numai eu ştiu... Cîntă greierii afară, cîntă ca în nopţile de la Sulcina. Toate se încurcă şi se contopesc în capul meu. Am îmbătrînit, cred, mai devreme decît se cuvenea.

Peste cîteva zile Ionică se întoarse strălucitor de bucurie de la Botoşani. În urma trăsurii în care venea, în care pusese pachete şi lăzi, se tîra ceva mai greu o căruţă plină de lăzi mai mari.

— Toată lumea pe cerdac ! strigă el de răsună casa. Mătuşă Agata, să vină cafelele ! Trebuie să dau socoteală în faţa tuturor de chipul în care am procedat şi să primesc felicitări de la fiecare în parte. Cine descarcă trăsura şi căruţa să ia aminte la saci. Lăzile sînt mai bine împachetate, dar în saci s-au băgat cărţi ca în saci, ce vreţi !

Se adunară toţi pe cerdac. Ionică nu voia să înceapă a povesti pînă nu venea şi Zoe, toată familia trebuia să ia de la el un exemplu de dibăcie.

— M-am ferit să-l caut de la început pe unchiul Leonida. M-am adresat avocatului Victor Mardare, cel care ne-a scris ; o mare puşlama, între paranteze. I-am spus că testamentul doamnei Zenobia Movilă era foarte uşor de atacat şi că asta e intenţia surorilor domnului Leonida. Că surorile, doamnele Saint-Laurent şi Stamate, regretă că va tre-

bui să perinde iar prin fața tribunalului din Iași o afacere care să murdărească numele Movilă, dar nu văd altă soluție. Mardare nu părea foarte încîntat de ideea unui nou proces. Cu tot cîștigul care ar fi fost partea lui de clănțău, cred că își dă foarte bine seama că testamentul Măriuchii Movilă pe care îl posedă Leonida e un fals și că el trebuie să facă pe dracu-n patru ca să-i dovedească autenticitatea. Trebuie mai întîi să cumpere niște grafologi, și asta e o treabă delicată. Mult mai tîrziu, după o discuție întortocheată și amabilă — zău tată, puteai să mă faci avocat! — am pomenit despre o eventuală renunțare în schimbul arhivei bătrînului.

La a doua întîlnire l-am cunoscut și pe unchiul Leonida, un soi de crai bătrîn, de un șic parizian, care mi-a declarat că arhiva tatălui său îi era foarte scumpă. Cum să se despartă de ea? Ne-am înțeles să plecăm toți trei la Sulcina, și să vedem cu ochii noștri despre ce e vorba. Cred că în biroul bătrînului, fie iertat, n-a mai pus nimeni piciorul de ani de zile. Era acolo o vraiște de nedescris. Sertarele, dulapurile, toate pline de hîrtii, un amestec drăcesc de hîrtii în care poate că numai Laurenția se va descurca. Atunci am început să joc teatru, iertați-mă, mamă și mătușă, să vîntur acele hîrtii și să mă prefac că abia îmi pot stăpîni rîsul. Pentru astea, pentru haosul ăsta de note și însemnări, pentru acel plan indescifrabil și acel început de carte în manuscris, erau în stare două femei naive și sentimentale să cedeze partea lor de moșie? Eu n-aș fi făcut-o niciodată, le spuneam, dar eu nici nu mi-am cunoscut bunicul ca să pot prețui acele hîrtii îngălbenite de vreme și sînt un spirit mai practic, mai realist. Eu prețuiesc pămîntul! Nu-mi rămîne decît să mă întorc acasă, să-mi rog mama și mătușa să rupă bucăți actul de renunțare care se afla în buzunarul meu și să ceară contestarea testamentului Zenobiei Movilă. Atunci a venit rîndul lor să mă roage să mă gîndesc mai bine. Avocatul Mardare, destul de dezamăgit de toate acele hîrțoage, îl îmboldea pe unchiul Leonida, și mai decepționat decît el, să încheie înțelegerea propusă de surorile lui. Nimeni n-avea să-i cumpere vreodată maldărele acelea de hîrtii, pe cînd Sulcina întreagă o putea vinde oricînd, numaidecît dacă voia, că doar România n-a intrat în război. Încă un proces înseamnă

vreme pierdută și cheltuială. Am început să le demonstrez că și biblioteca bunicului, plină de cărți vechi, care mucegăiesc, care roiesc de șoareci, cele mai multe scrise cu litere chirilice, nu putea fi vîndută nici măcar Academiei din București, în halul în care se afla. Vă cer încă o dată iertare, cred că unchiul Leonida nu e prea cult, iar avocatul lui îl întrece. Inima lor nu mai stătea deloc în cumpănă, se trudeau acum să mă convingă ei pe mine că cele două surori născute Movilă fac o afacere imensă luînd de la Sulcina „opera" neterminată a bunicului Iorgu. Că Leonida le-o ceda numai pentru că era grăbit să plece în Franța și n-avea vreme să pună în ordine și să valorifice acele hîrtii de o imensă valoare și că, deși nu și-a mai văzut de ani de zile surorile, sîngele apă nu se face, ține el să le facă acest hatîr. Pe scurt, am adunat în lăzi, — erau în magaziile de la Sulcina destule lăzi goale în care se puneau pe vremuri fructele, cred —, toate hîrtiile din sertare și dulapuri și am ales și din bibliotecă ce m-a tăiat capul pe mine că ar fi mai prețios. Aștept felicitări !

— În concluzie, le-ai dat actul de renunțare al surorilor Movilă ?

— Bineînțeles. Dar să știți că n-am făcut-o cu inima ușoară. Numai conacul de la Sulcina, mai frumos decît ăsta de aici de la Glodeni, covoarele, oglinzile, mobila de acolo, toate murdare și neglijate, dar de preț, afară de zecile de hectare ale moșiei, valorează... Mă rog, asta nu mai e treaba mea. Rostul meu a fost să fiu interpretul vostru, neconvins, dar interpret. Am fost. Dacă Laurenția va scoate din toate hîrtiile și ceasloavele astea o carte adevărată, bună, am să fiu mulțumit că i-am dat o mînă de ajutor. Dați-mi să beau ceva, un pahar de vin, mi-e și acum pieptul plin de praful din biroul acela și de praful drumului. Aferim ! cum ar fi spus bunicul, am încheiat o treabă pe care voi o găsiți bună.

— Tata nu spunea niciodată „aferim", rosti cu mare seriozitate Ana Maria.

Și abia în clipa aceea, uitîndu-se la Zoe care ascultase cu atenție povestea animată a vărului ei, își dădu seama cît de mult seamănă fetița surorii ei cu tatăl lor, al ei și al Agatei, cu străbunicul ei adică, Iorgu Movilă. De la el moștenise acei ochi de un albastru palid, acoperiți totdea-

una de o mare lacrimă care nu cădea, părul bălai, sfiala chiar, cumințenia. Numai de nu s-ar lăsa strivită de viață ca tata ! îi gemu inima. Numai de n-ar pune stăpînire pe ea un bărbat hapsîn așa cum a fost mama. Maică-sa, Paula, nu știe s-o crească în așa fel încît s-o învețe să se apere în viață. Poate Laurenția, mătușa ei, de care se pare că o leagă în vara asta o mare prietenie, va trezi în ea puțină putere, o fărîmă de apărare.

Glasul Agatei răsună deodată slab :

— Ai intrat și în casa din Botoșani ? Acolo l-ai cunoscut pe Leonida ?

— Am intrat. O vraiște, o mizerie în casa aceea mare și bună !

— Și casa din Botoșani..., oftă Agata. Ana Maria, ți-aduci aminte de ea ?

— Bineînțeles. Am suferit amîndouă destul și acolo. E greu s-o uităm, rosti Ana Maria.

— Dar acolo era și tata !

— Bunicul e acum aici, în hîrtiile astea, le reteză vorba Laurenția.

Peste cîteva zile, Petre și Ionică Stamate trebuiră să plece la București. Concediul lor de medici se încheiase. Casa deveni deodată liniștită, cei rămași nu mai știau parcă în ce chip să-și întrebuințeze zilele. Nimeni nu mai juca tenis, nimeni nu mai punea gramofonul. Gilbert și Simion Mocanu încercau să pescuiască în balta de aproape, Laurenția se închidea în odaia ei ca să lucreze la teza de doctorat, Ana Maria, Agata și Paula brodau sau citeau pe cerdac, Zoe încerca să pună oarecum în ordine hîrtiile lui Iorgu Movilă, dar descurajată că nu prea se descurca în ele fără ajutorul Laurenției. Atunci cînta ore întregi la pian, apoi hoinărea singură prin livadă sau se ducea la gîrlă. Putea sta la nesfîrșit privind jocul apei printre bolovani, ascultîndu-i clipocitul, începînd în gînd un vers pe care pînă acasă îl uita. Alteori căuta cărți în biblioteca din salon și citea cît era ziua de lungă, culcată pe divanul din odaia ei, spre disperarea Paulei, care ar fi vrut s-o vadă zburdînd la soare ca alți copii.

Într-o zi trebui să se întoarcă la Iași și Simion Mocanu, în casa plină de femei nu mai rămase decît Gilbert Saint-

Laurent. Mai liberă acum să-l urmărească pas cu pas, după ce treburile ei de gazdă se împuținaseră, Agata îi descoperea cu îngrijorare o tristețe de care nu-și dăduse seama pînă atunci. Era bolnav? Îl chinuia atît de mult gîndul că România, în cazul în care ar fi intrat în război, ar fi putut fi împotriva Antantei, lîngă Puterile Centrale? De multe ori crezuse că Gilbert a uitat cu desăvîrșire că e francez, și acum ieșea la iveală dragostea pentru acea patrie părăsită demult. Sau altceva îl rodea?

O scrisoare veni iar să-i tulbure pe toți. Era o epistolă din India, care făcuse drum de cîteva luni pînă la Glodeni. Hajra, cu care mai avuseseră rar cîte un schimb de scrisori, îi anunța cu durere că Georges murise. Din toată familia își mai aduceau aminte de el Agata și Ana Maria, dar își aduceau aminte vag, aburit. Agata îl văzuse odată la Paris, amîndouă surorile îl revăzuseră în țară, cînd venise să se înroleze ca voluntar în războiul din 77. Plecase la război făgăduind că se va întoarce, își va ocroti surorile de teroarea mamei lor, va sta la căpătîiul tatălui bolnav. Nu făcuse nimic din toate astea. Plecase în Egipt, se înrolase în marina engleză, se căsătorise apoi în India. Lăsase numai amintirea unor ochi de un verde străveziu și tare, a unui frumos cap cu păr și barbă aurie, unor hohote de rîs limpezi, a unui curaj, dacă i se putea spune așa, de a se vîrî singur în focul războiului, unei naturi expansive, calde. Cum fusese în adevăr Georges nici una dintre surorile lui n-ar fi putut-o spune. Rar, la distanțe de ani, venea de la el o scrisoare plină de afecțiune, dar încărcată de povestirea unor fantastice isprăvi pe care le făcuse. De cînd locuia, potolit parcă într-un fel, în India, trimisese surorilor lui uneori și pachete în care se aflau mătăsuri colorate bogat și țesute cu fir. Apoi iar tăcea cîțiva ani. Ana Maria, singura din familie care cunoștea limba engleză, încerca să aibă cu Hajra o corespondență cît de cît regulată. Scrisorile Hajrei erau de o excesivă politețe și povesteau totdeauna ceva despre Georges, ceea ce socotea ea că ar fi putut interesa familia lui. La asemenea depărtări, cu o femeie care avea altă educație, alte deprinderi, altă concepție asupra lumii și a vieții, nu se putea lega o adevărată prietenie.

Surorile se priveau una pe alta cu oarecare tristețe, dar nu puteau găsi în ele durere adevărată. Bietul Georges, mu-

rise la cincizeci și nouă de ani ! O viață de aventuri, de vagabondaj, climate greu de îndurat pentru un european, îl secerașeră devreme. El îi ceruse Hajrei să le scrie această scrisoare. În ceasul cel din urmă înviaseră în el amintiri din copilărie și adolescență. Ce demon îl purtase pe toate căile lumii ?

— Are vreun rost să-i facem un parastas la biserica din sat ? întrebă încet Agata. Devenise budhist.

— Dacă tu simți nevoia să faci o slujbă pentru el, fă-o. Știi că eu nu prea cred în asemenea lucruri. Groaza de mînăstire, care mi-a pecetluit copilăria, a șters din mine orice urmă de religie, rosti Ana Maria. Fă tu ceea ce simți nevoie să faci. Cred că Budha n-are să se supere pe el dacă îi faci o slujbă ortodoxă. A fost un om ciudat.

— A fost și generos. Renunțarea aceea la orice moștenire părintească în favoarea noastră !

— Tot nu putea duce cu el Glodenii în India.

— Ana Maria, nu vorbi așa ! El credea că noi toți vom moșteni trei moșii, nu una. Și a renunțat la toate.

— Eh, nici trei moșii nu putea lua cu el.

— Eu nu știu de unde răsare în tine atîta cinism uneori.

— Cinism ? Iartă-mă. Glume proaste, poate că vrei să spui.

Ana Maria simțea și ea uneori că rostește cuvinte sau are atitudini brutale. Și știa bine din ce răsar în ea aceste duritați, pe care nimeni nu le merita în jurul ei. Dacă nu l-ar fi văzut în ziua aceea, în ajunul plecării ei din București la Glodeni, dacă nu l-ar fi văzut la Șosea pe Dinu Olteanu, n-ar fi fost atît de tulburată. Socotise că acea dragoste împotriva căreia luptase cu îndîrjire, care o cufunda uneori în stări de beatitudine pe care nu le cunoscuse decît la începutul tinereții, cînd îl întîlnise pe Petre Stamate, iar alteori deșteptau în ea o mare furie împotriva ei înseși, trecuse. Și iată că fusese destul să-l vadă, să-l vadă din goana trăsurii, ca toată acea patimă să se redeștepte în ea. Își spusese și atunci, își spunea și acum că un om nu poate iubi o singură dată în viața lui, că poate tinerețea ei netrăită sau trăită mai bine zis de la șaptesprezece ani lîngă un singur om, lîngă Petre, se răzbuna rușinos de tîrziu, la cincizeci de ani. Îl iubise, fără îndoială, pe Petre, îl iubise toată viața și-l mai iubea și acum potolit, egal, cu prețuire. Nicio-

dată nu-i dăduse prilejul unei dezamăgiri, niciodată nu simţise că s-a depărtat în vreun fel de ea sau că se plictiseşte lîngă ea. Spitalul, bolnavii, nevasta şi copilul lor îi umpleau întreaga viaţă. Şi ei îi umpluse tinereţea Ionică, dragostea, grija pentru el. Acum Ionică era mare, era medic de cîţiva ani, întîrzia să se însoare. Uneori Ana Maria îşi spunea că e mai bine aşa, că o căsătorie săvîrşită prea devreme duce totuşi la un fel de uzură. Şi-o spusese chiar înainte de a-l cunoaşte pe Dinu Olteanu, ceea ce însemna azi pentru ea că dacă nu l-ar fi întîlnit pe el, pe Dinu, tot ar fi lunecat într-o slăbiciune ruşinoasă pentru altcineva, mai puţin discret, mai puţin delicat decît el. Sau într-una din acele pasiuni dramatice, căreia nu i se răspunde, care trece neobservată de omul de care te-ai îndrăgostit sau e ghicită de el şi-i pare ridicolă, penibilă. Dinu o iubise înainte de a-l băga ea în seamă, o iubise cu toate că era mai tînăr decît ea cu zece ani. Apoi avusese ea revelaţia propriei ei iubiri, cu tot cortegiul ei de emoţii, de aşteptări, de dezolări şi de clocote de fericire. Se stăpînise, nu prefăcuse dragostea asta într-o aventură, nu-şi putea reproşa decît cîteva întîlniri pe stradă, în Cişmigiu, la Şosea, întîlniri în care se rosteau pe jumătate cuvinte de iubire, se făceau mărturisiri pe jumătate, se luau hotărîri mari de a nu se mai întîlni niciodată. În iarna trecută ea izbutise să respecte această hotărîre. Suferise la început mult. Şi iată că fusese destul să-l vadă la Şosea din fuga trăsurii, ca să-şi dea seama că nimic nu trecuse, nimic nu se vindecase.

Trăiseră laolaltă o vacanţă bună, al cărei animator fusese Ionică. Chiar înaintea plecării fiului şi a bărbatului ei la Bucureşti, aflase că flota fluvială austro-ungară bombardase Belgradul. Petre se despărţise de ea îngrijorat, Ionică bravase ca întotdeauna : războiul n-are să se întindă şi, chiar dacă se va întinde, România n-avea de ce să intre în hora lui drăcească. Dar în august, după plecarea bărbaţilor, ca urmare a ultimatumurilor aruncate de o ţară alteia ca mingile la un joc de tenis, urmaseră mobilizări generale în Franţa şi în Germania, declaraţii clare de război de către Germania Rusiei, tot de către Germania şi Franţei, şi Belgiei, de către Anglia şi dominioanele ei Germaniei, de către Austro-Ungaria Rusiei, şi încă altele pe care cei adunaţi în cerdacul de la Glodeni abia le puteau urmări, uluiţi şi

speriați. Pînă și Japonia declarase război Germaniei, războiul devenea mondial. E drept că în 3 august România se declarase neutră, dar asta nu liniștea decît în parte spiritele. Armatele austro-ungare se luptau cu cele sîrbești, trupele germane invadaseră Belgia, țară care se declarase neutră. În clipa de față armatele germane pătrunseseră în Franța, fiind oprite abia pe Marna și Oise.

Un cerc de foc cuprindea Europa. Ana Maria știa să citească și să descifreze sensul unui articol de ziar. Își dădea seama mai bine decît Agata și decît Paula de amploarea, de primejdia evenimentelor care se desfășurau în lume. Ea și Laurenția discutau aprins uneori sensul și perspectivele acestui război, pe cînd celelalte două le ascultau cu spaimă, încercau să priceapă mai bine, și-și dădeau osteneala să mai spere încă.

Ana Maria nu se înțelegea pe sine. Își făcea socoteala că, dacă și România va intra în război, Petre va fi prea bătrîn ca să fie mobilizat, dar Ionică va fi, cu siguranță. Și Dinu Olteanu. Atunci se înfuria împotriva ei înseși. Fiul ei, Ionică al ei, avea să intre în foc, ce mai căuta Dinu în aceste gînduri neliniștite? Ar fi fost mai firesc să se gîndească la Simion Mocanu, bărbatul nepoatei ei Paula, care era încă tînăr. La toți cei care aveau să fie răpiți familiei ei. Și totuși o rodea grija pentru Dinu, și pentru el. Ar fi vrut să se întoarcă la București, să se întoarcă mai repede, să fie acolo dacă România intra și ea în pîrjol, cu toată declarația de neutralitate de la Sinaia, să fie lîngă bărbatul și fiul ei, dar își dădea bine seama că dedesubtul acestui pretext stătea dorința arzătoare să știe ce se va întîmpla cu Dinu, într-o eventualitate de care se temeau toți. Atunci se încorda, se stăpînea, nu-și mărturisea nimănui dorința, și încerca să fie sau să pară liniștită, să fie amabilă cu toți ceilalți, mai ales cu Gilbert, care era cel mai abătut, și să declare că ea, Paula și Agata, pentru care nu se deschideau cursurile ca pentru Laurenția, Gilbert și Zoe, puteau să rămînă la Glodeni și era bine să rămînă, pînă la căderea zăpezii.

Ocuparea orașului Lille, a Anversului de către germani îi păreau lui Gilbert cele mai importante momente ale războiului. Aproape nu mai urmărea ciocnirile dintre armata

rusă și cea austro-ungară, cu victorii și înfrîngeri succesive de o parte și de alta. Ceea ce se petrecea în Franța îi sorbea toată atenția. Așa cum scrisorile care veneau de la Simion Mocanu, la intervale scurte, nu puteau vorbi decît despre succesele sau pierderile austriecilor. Gilbert redevenise francezul de odinioară ; socialistul obiectiv, care fusese gata să răsară în el după multe lecturi, pierise. Simion simțea mai mult decît oricînd că e transilvănean, că e brașovean, și înăuntrul sufletului ar fi dorit ca România să intre în război alături de Antantă, să fie mobilizat, să lupte pentru eliberarea Transilvaniei. Nu i-o mărturisise Paulei ca să n-o sperie, nu voia să fie ghicit nici de Zoe, fetița lui atît de sensibilă și veșnic pradă unei emoții parcă, dar de dorit o dorea.

August se desfășura fastuos peste grădina și livada de la Glodeni. În fiecare amurg Laurența, care lucra toată ziua, o lua de braț pe Zoe și făceau o plimbare către pădure sau către rîu. Acum le era ușor să-și vorbească. Față de Laurența, Zoe își pierduse sfiala. În ceasurile astea nu mai vorbeau despre război. Laurența îi povestea Zoei călătoria pe care o făcuse odată cu vaporul în Bosfor sau cum fuseseră anii ei de studență. Cum se trudea să nu se lase mai prejos decît colegii ei, mai toți băieți, pentru că nu voia ca una din puținele fete care urmau cursurile universitare să dea dovadă de pretinsa inferioritate intelectuală a femeii. Altă dată îi povestea ceea ce izbutise să afle de la maică-sa în privința bunicului Iorgu Movilă, acel cărturar pentru care avea o stimă nesfîrșită.

Zoe, în fața unui amurg cu cer larg întins peste coline, devenea și expansivă, și melancolică în același timp. Recita versuri de Eminescu, ar fi vrut să ajungă cu Laurența la capătul zării, să vadă necontenit coborîrea soarelui dincolo de linia orizontului, să țină amurgul pe loc.

— Îmi pare rău de fiecare zi care trece pentru totdeauna. Atît de mult aș vrea să țin timpul pe loc ! Iar alteori aș vrea să-l grăbesc, să văd mai repede cum va fi mîine. Cîteodată mă tem că viitorul va fi scurt, foarte scurt pentru mine, că n-am să apuc să trăiesc întîmplări mari, răscolitoare. Și iar vreau să țin vremea în loc, vara asta să dureze, să dureze la nesfîrșit.

— Să știi că nu putem nici una, nici alta, timpul are măsura lui.

— Știu, și atunci mă apucă o disperare. Noi, oamenii, nu putem hotărî nimic, sîntem dați de-a rostogolul de timp ca niște mosoraşe, ca niște bile.

— Dar ne putem alege propria noastră viață.

— Crezi, Laurențio? Eu am impresia că nu alegem nimic. Că o mare putere se joacă cu noi.

— Avem și noi puterea noastră să ne împotrivim jocului ei. Hai să ne întoarcem acasă, e tîrziu, Paula are să se sperie iar că ne-am rătăcit.

— Stai puțin, numai puțin. Uite cum se vede cerul de pe tăpșanul ăsta. Deasupra noastră e auriu și jos, în zare e o baltă de sînge. E sîngele soarelui care se duce. Sîngerează în fiecare amurg. Te miri de unde ia putere și viață a doua zi de dimineață să fie iar întreg, rotund și auriu.

— Întreabă-l într-un poem.

— L-am întrebat, dar nu mi-a răspuns. Ah, Laurențio, ce mult aș vrea ca versurile mele să fie bune, dar mă tem că sînt proaste.

— Arată-mi-le, am să-ți spun eu.

— Mi-e rușine. Dar cînd am să fiu eu mulțumită de o poezie a mea, am să ți-o arăt.

În fiecare seară cînd se întorceau acasă, Laurenția și Zoe le găseau pe cerdac încordate de așteptare pe Agata și pe Paula. Zadarnic încerca Gilbert să le liniștească, să le demonstreze că n-aveau de ce să se teamă, zadarnic le lua peste picior Ana Maria pentru teama lor neîntemeiată și veșnic aceeași, cele două femei nu conteneau să aștepte în panică, de parcă cine știe ce primejdie le-ar fi pîndit pe fetele lor, prin livezile vecine pe care le străbăteau spre casă, pe dealurile pe care le coborau în goană pînă jos, la conac.

— Vai, mamă! se supăra Laurenția pe Agata, citești în ziare că s-a dat o bătălie la Lemberg între ruși și austrieci, și te prinde panica pentru noi, care stăm ca puii în puf aici, la conac. Dacă intră și România în război într-o bună zi, ce ai să mai faci? Ai să ne ascunzi pe toți sub pat, ca să ne ferești de orice primejdie?

— Să ne ferească Cel-de-Sus!

Se așezau cu toții la cină în jurul mesei rotunde de pe cerdac. În jurul lor se întindea o liniște infinită, atît de perfectă, atît de bună, încît nu-ți venea să crezi că undeva, pe lumea asta, bubuia tunul, explodau obuze, curgea sînge omenesc și răsunau vaiete. Sub abajurul lămpii suspendate roiau fluturași și țînțari, fața de masă strălucea, albă, mesenii se simțeau pătrunși de dulcea liniște a grădinii, a dealurilor și văilor din jurul ei, începeau să uite ceea ce-i frămîntase peste zi, îi cuprindeau tihna și somnul.

Numai Gilbert Saint-Laurent nu-și găsea liniștea pînă în zori. Nu înțelegea de ce înviaseră în el remușcări trecute, odată cu toată tulburarea pe care i-o stîrnise războiul. De ce scormonea în propriile lui amintiri, ca un om care ar trebui să plece mîine pe front, care e sigur că va muri curînd acolo și-și face ultimele socoteli cu viața. Agata dormea liniștită lîngă el, genele lungi, negre, îi umbreau și acum obrazul ca în tinerețe, fața ei era încă întinsă și catifelată, trupul i se mai împlinise, dar rămăsese mlădiu, plin de grație. Dormea, și prin somn se lipea de el ca odinioară, căuta prin somn căldura lui, se cerea ocrotită de el și în somn.

Oare vestea morții Zenobiei răscolise în el tot ce avea să-și impute față de ea, față de el însuși? Dragostea lui pentru ea fusese totdeauna și de la început chiar o dragoste adevărată sau o afecțiune născută din nevoia de a ocroti, o duioșie față de șubrezenia ei? Știe bine că pe Zenobia o urîse, o urîse atît cît putea el urî, că avusese un fel de teamă și de repulsie față de ea după scurta și crîncena lor patimă. Că i se împotrivise ani de zile cu toată puterea din el. Agata nu știuse nimic, nu bănuise niciodată nimic din ceea ce-l legase cîndva pe bărbatul ei de maică-sa. Asta fusese un lucru bine făcut de el. O minciună necesară. Orice minciună te apasă pe suflet, dar dacă face bine celui căruia i-o spui, dacă adevărul l-ar zdrobi, o păstrezi pentru tine și pînă la urmă te ierți, te împaci cu ea.

Dar iată că acum zece ani, cînd fiica lui Paula era măritată, cînd Zoe, nepoata lui, începuse să alerge pe picioruşele ei, cînd Laurenția intra în facultate, cînd era deci bunic și tată grijuliu și iubitor, se petrecuse cu el ceva ce n-ar fi crezut că mai e cu putință, se îndrăgostise iar. La cincizeci și trei de ani se îndrăgostise din nou de o femeie

mai tînără decît el, care poposise în Iași nu se știe de ce, care venise la facultate să-i audieze cursurile fără să fie studentă, care pusese stăpînire pe el ca Zenobia odinioară, cu tot atîta energie și lipsă de pudoare. Era văduvă sau cel puțin ea spunea că e văduvă, era frumoasă, aprig de frumoasă, voluntară, cinică și clocotitoare ca un vulcan. La început Gilbert se purtase cu ea rece, politicos. Îl urmărea după curs în cancelarie ca să-i ceară lămuriri suplimentare asupra vreunei probleme ridicate de el de la catedră. Dacă îl ruga s-o conducă acasă și el se scuza nedibaci, dar încăpățînat, îl conducea ea pe el, de parcă ar fi făcut cel mai firesc lucru din lume.

Această Valentina Arghir își dăduse toată osteneala să pătrundă în case în care știa că intră și familia Saint-Laurent. Cînd, în sfîrșit, izbutise s-o cunoască pe Agata, îi făcuse mii de complimente, se lipise scai de ea, i se plînsese de singurătatea în care trăia în Iași, o rugase să-i facă cinstea de a o vizita. Agata fusese fermecată de această doamnă plină de grație, atît de caldă, de prietenoasă și atît de singură. Voise s-o poftească la ea, dar Gilbert se împotrivise, de neînțeles pentru Agata, ca doamna Arghir să le treacă pragul. Simțea, pe zi ce trece, că e mai cucerit de frumusețea sălbatică a acestei femei cu ochi de păcură, cu păr negru buclat, cu talie subțire, cu zîmbet larg peste dinții ușor ascuțiți ca ai unui animal de pradă. Nu semăna cu Zenobia, dar o simțea din aceeași familie, gata să pună gheara pe ceea ce alesese și să țină strîns, să sufoce. De ce îl alesese pe el nu-și dădea seama, dar nu putea tăgădui că fusese ales și că trebuia să dea o adevărată luptă ca să scape din strînsoarea ei. Dar ceea ce era mai grav era faptul că începuse și el să simtă un fel de atracție către ea, o nevoie de a o vedea, de a o auzi, de a o simți aproape. Rezistența i se topea încet, pe nesimțite. O dorea, nu mai putea s-o tăgăduie.

Văzînd că nu e invitată în casa Saint-Laurent, Valentina Arghir pornise la atac. O chema aproape zilnic la telefon pe Agata și o ruga să vină la ea, să-i facă cinstea, să-i facă bucuria asta.

Iar Agata nu înțelegea, nu intuia, nu simțea nimic. Îl ruga pe Gilbert să-i facă o vizită împreună doamnei Arghir, care era atît de singură și ținea atît de mult la prietenia

ei. Gilbert se întreba fără să vrea dacă Agata nu era oare proastă, nu numai inocentă, ci proastă de-a binelea, de vreme ce n-avea nici o bănuială. Atîta stăruință din partea acelei doamne n-o punea pe gînduri? Nu, deloc. Iar el, în vremea asta, începea să fie cutreierat de dorință, de o adevărată patimă pentru Valentina.

Se întreba pe sine ce fel de om e. Avea nevoie de un stăpîn mai puternic decît el, așa cum se supusese odinioară Zenobiei? Se săturase de liniștea, de armonia căsniciei lui? Uneori i se făcea foarte milă de Agata care îi călcase împotrivirea și o poftise pe doamna Arghir la ei, alteori îl dezgusta aproape. Atîta inconștiență, atîta naivă siguranță! Ce-și închipuia despre ea însăși? Că trebuie să fie iubită pînă la moarte? Pentru care merite? Și cîteodată se și înfuria împotriva ei. Ce era el? Un rob în lanțuri în căsătoria asta? Un bărbat însurat nu mai are nici un fel de drept, nici o libertate? Se afla în pragul bătrîneții și ultima pîlpîire de viață, ultimul prilej de a mai trăi încă se ivea pe neașteptate, iar el se cuvenea să le înăbușe, să le curme. O privea atunci pe Agata dormind, așa cum o privea în noaptea asta de insomnie. Era abandonată în somn, indiferentă ca o făptură care știa că nu i se poate întîmpla nimic rău. Certitudinea asta îi venea de la faptul că îl știa alături de ea ca un dulău de pază. Și dacă dulăul rupe lanțul și-și ia lumea în cap? O iubise oare vreodată pe făptura asta fără personalitate, fără tărie, fără isteține, o iubise vreodată sau o iubise pe Zenobia, pe care o renega de atîția ani și pe care o regăsise în Valentina, cu toată cruzimea și vigoarea ei?

Așa gîndea acum zece ani, așa gîndea în unele nopți. Apoi îl cuprindeau remușcările, cugeta la devotamentul orb, la dragostea absolută și fără fisuri a Agatei, la fiicele lui față de care era dator să rămînă un tată fără cusur, așa cum îl credeau ele. Paula o cunoscuse pe Valentina, lipsită de instinct și de bănuieli așa cum era, asemeni mamei ei, o aprecia pe doamna aceea din București, atît de inteligentă și amabilă, și o poftise chiar în familia Mocanu. Laurenția o privise cu mai multă prudență, se îndoise de la început de sinceritatea ei și, fără să știe să explice de ce, avea un fel de repulsie pentru „mîța asta blîndă", cum îi spunea ea. Gilbert se gîndea cu groază ce s-ar întîmpla dacă Laurenția

ar descoperi, ar afla adevărul. Şi-ar pierde încrederea nu numai în el, ci în oameni în general, şi-ar pierde încrederea în viaţă, ar avea un şoc care i-ar schimba dacă nu caracterul, cel puţin atitudinea faţă de lume. Da, Laurenţia ar fi nenorocită. De ani de zile, de cînd a izbutit s-o răpească pe Agata din Botoşani, n-a vrut decît fericirea fetelor lui (a Laurenţiei mai ales, în fundul inimii lui), şi a izbutit să le creeze o viaţă de bucurie, de împăcare cu lumea înconjurătoare şi cu propria lor conştiinţă. Era gata acum să dărîme tot ce clădise cu dragoste şi devotament o viaţă întreagă. Era gata să pună în cumpănă fericirea şi liniştea lor, cu fericirea lui personală. Şi ce fel de fericire ar fi fost asta? Se întreba cu luciditate, ce soi de fericire şi cît ar fi putut dura ea, lîngă o femeie pentru care n-avea adevărată preţuire, ci numai o atracţie animalică, foarte asemănătoare cu aceea care îl muncise cîndva pentru Zenobia? E animalul din el mai puternic decît omul? Ceea ce preţuiau în el studenţii lui, prietenii lui, familia lui, ceea ce preţuia el însuşi cînd îşi făcea socotelile cu sine era tocmai omenia lui, acea afecţiune tăcută şi respectuoasă faţă de orice făptură umană cu care avea de a face. Voia acum să calce în picioare nu o reputaţie, o reputaţie se poate clădi şi pe date false, dar chiar ceea ce crezuseră şi el, şi alţii că e Gilbert Saint-Laurent? Nu se putea înfrînge? Cu puţină dibăcie, ar fi putut ascunde de orice privire o adevărată legătură amoroasă cu Valentina, cu puţină abilitate ar fi putut veni acasă de la întîlnirile cu ea senin ca întotdeauna, cu faţa scăldată de cel mai dulce zîmbet patern, cu cea mai blajină expresie de soţ iubitor. Nu era înzestrat cu dibăcia asta şi-i era scîrbă de ea. Avusese o viaţă întreagă tăria să-şi ascundă faţă de Agata trecuta lui legătură cu Zenobia, n-ar mai fi putut-o avea a doua oară.

Se rupsese de Valentina cu brutalitate. O dată, o singură dată îi călcase pragul, intrase în acel salonaş, mobilat cochet, luminat de lămpi cu mari abajururi roşii (ca o casă de prostituţie, se gîndise el), îmbibat de parfumul ei puternic, şi o găsise într-o somptuoasă rochie de casă împodobită cu marabout, pregătită parcă să-l primească în braţele ei de la primele lui cuvinte, pe care le spera, în sfîrşit o mărturisire, în sfîrşit o îngenunchere totală. Dar Gilbert venise să-i spună că o roagă să nu mai vină niciodată

la cursurile lui, să nu mai intre în casa lui nici cînd o va invita Agata, să nu se mai ducă la Paula nici cînd aceasta o va pofti.

— Atît de tare mă iubeşti ? Atît de frică ţi-e de mine ? rîsese încet Valentina.

— Atît de puţin te preţuiesc, rostise Gilbert. Îmi placi, n-o pot tăgădui, ai făcut doar tot ce-ai putut ca să mă cucereşti, da, îmi placi, dar n-am pentru dumneata nici un fel de stimă.

— Nu-ţi cer să mă stimezi.

— Sînt deprins să respect oamenii cu care am de-a face.

— Aşa cum o stimezi pe nevasta dumitale, nu-i aşa ?

— Te rog să nu vorbeşti despre nevasta mea.

— Ea mă stimează, n-ai băgat de seamă ?

— Agata e o făptură de bună-credinţă. Are în ea atîta naivitate, încît ar putea stima şi un ucigaş. Te rog încă o dată să nu vorbim despre ea.

— Atunci să vorbim despre noi doi.

— Noi doi nu sîntem în nici un fel „noi".

— Ce ţi s-a povestit despre mine ? Cine a venit să-ţi învenineze sufletul cu trecutul meu ? Acest trecut, aşa cum a fost el, n-are nici o legătură cu ceea ce sînt azi pentru dumneata.

— Nu mi s-a povestit nimic, nu ştiu nimic. Nici n-am încercat să aflu. Mi-ajunge felul în care ai izbutit să te strecori în casa mea după ce... după ce ai simţit că m-ai cucerit într-un fel.

— Ai venit deci să-mi mărturiseşti că mă iubeşti şi că eu chiar trebuie să te scap de această iubire, ca să rămîi omul pur care ai vrea să fii.

— Am venit să te rog să nu continui acest asalt asupra mea, sprijinindu-te pe simpatia pe care ai dobîndit-o în familia mea. Niciodată, mă auzi, niciodată n-am să încep o adevărată aventură cu dumneata. Întoarce-te la Bucureşti, caută-ţi aici, în Iaşi, altă victimă, trăieşte cum vrei, dar nu-mi mai ieşi în cale. Nu mă sili să nu te mai salut.

— Cît eşti de slab !

— Socoteşte-mă slab, socoteşte-mă virtuos pînă la ridicol, dar lasă-mă în pace. Vieţile noastre nu se pot împleti în nici un fel, n-avem nimic comun, nu ne asemănăm în nimic.

— În afară de faptul că ne iubim.

— Nu pot numi asta dragoste. Dragostea e mult mai mult. E poate chiar altceva. Am venit să lămurim o dată pentru totdeauna ceea ce pare neclar între noi.

— Petrece-ţi noaptea asta aici, măcar noaptea asta, înainte de a ne despărţi definitiv !

Gilbert o salutase şi se îndreptase către uşă. În clipa aceea se simţea mai slab decît oricînd. În clipa aceea ar fi rămas locului. Ar fi rămas poate pentru totdeauna. Aşa simţea : „Aici, pentru totdeauna !" împotriva cuvintelor înţelepte şi aspre pe care le rostise, după ce le pregătise cu multă vreme înainte.

Şi-i trecu prin minte fulgerător : „Mă socotesc un rob, un cîine în lanţ, acasă la mine, în căsătoria mea. În mîinile femeii ăsteia aş fi de zeci de ori mai rob, m-ar ţine sub cîlcîi. M-ar strivi cum voia să mă strivească Zenobia, mai ales acum cînd sînt aproape bătrîn, s-ar sătura repede de mine şi m-ar zdrobi. Pe mine însumi trebuie să mă salvez de patimă grea şi umilinţă. Nu e vorba de familia mea, e de mine. Să fug. Să scap."

Fără să-şi dea seama se oprise în spatele unui fotoliu, cu mîinile rezemate de speteaza lui. Valentina stătea lîngă el, îl privea aproape zîmbind, îi simţea şovăiala, aştepta, spera.

Dar Gilbert se rupse din loc şi ieşi din odaie, din casă.

Valentina nu mai veni la facultate, la cursurile lui, nu-i mai telefonă Agatei. Lui Gilbert îi era uneori un dor năprasnic de ea. Abia acum, cînd n-o mai vedea, auzea în dreapta şi în stînga felurite zvonuri despre această bucureşteancă, poposită fără nici un rost la Iaşi. Se spunea că fusese amanta unui bancher, că soţia acestuia îi făcuse odată, la Capşa, un mare scandal şi o pălmuise în plin restaurant, ceea ce o compromisese în ochii bucureştenilor, că în aceeaşi vreme întreţinea un actor cu banii bancherului, actor care o părăsise cînd nu mai avusese bani. Că şi înainte de legătura cu bancherul fusese legată de un mare negustor, om cu o casă de copii, care s-ar fi sinucis din pricina ei. Oraşul vorbea pentru că se plictisea şi avea nevoie de poveşti senzaţionale. Gilbert le auzea din familia lui, îngrozită că primise în casă o asemenea femeie. Dar nu era încă vindecat. Simţea lipsa Valentinei, o simţea dureros. Îi venea uneori să lase baltă toate treburile şi să se ducă în goană în micul salonaş cu abajururi roşii. Se stăpînea şi suferea. Se putea

prețui pe sine ca pe un om de caracter care știuse să se înfrîngă, dar avea un soi de lehamite față de Agata. Era veșnic aceeași, era calmă ca o baltă stătută, era cuminte de parcă s-ar fi aflat încă în pensionul Doamnelor Augustine. Nici un fel de fantezie, nici un fel de capricii sau de toane. Îi imputa în mintea lui pînă și faptul că n-avea toane.

Într-o zi află că Valentina Arghir a plecat din Iași, s-a întors definitiv la București. Nu se bucură, însă ceea ce ar mai fi fost cu putință într-un moment de sminteală devenea imposibil. Dar cînd Agata se îmbolnăvi într-o bună zi, cînd viața îi fu în primejdie din pricina unei duble congestii pulmonare, cînd o văzu zăcînd resemnată, fără să se vaiete, urmărindu-l cu ochii ei arzători de febră de cîte ori se afla în odaia ei, cu acea nesfîrșită dragoste care îi aducea aminte de zilele tinereții lor zbuciumate, își dădu deodată seama că pe ea o iubea, o iubea în adevăr. Ceea ce avusese pentru Valentina, se topi deodată fără urme. Ba da, cu o singură urmă, o mare rușine de el însuși. De două ori în viață lunecase parcă alături de sine, devenise o făptură străină de el, un animal cuprins de frigurile rutului. Slavă Domnului că împlinea cincizeci și patru de ani, că îmbătrînea, că niciodată n-avea să se mai întîmple cu el acel fenomen ciudat, străin de natura lui obișnuită.

Și în adevăr, de atunci Gilbert rămăsese el însuși, egal, limpede, preocupat de catedra și studenții lui, preocupat de familia lui, preocupat mai cu seamă de Laurența. Pe măsură ce Laurența se maturiza, prietenia dintre ei creștea atît de mult încît Gilbert avea impresia că nu avusese prieten mai bun în viața lui. Sinceritatea ei, caracterul ei ferm pînă la rigiditate uneori, căldura cu care îi înconjura pe toți ai ei sub aparența ei de răceală, patima ei pentru studiu, toate erau așa cum le putea dori un părinte de la fiica lui.

La astea toate se gîndea Gilbert în acea noapte de insomnie, la Glodeni. La propriul lui trecut, ca și cum ar fi trebuit să dea seama cuiva pentru el. Ce însemna asta ? Simțea oare apropierea morții sau numai faptul că oamenii mureau acum pe atîtea fronturi îl făcea să creadă că și viața lui se va scurta ? Dacă aș fi rămas în Franța, își spunea el, dacă n-aș fi venit niciodată în România la chemarea familiei Boian, aș fi fost util acum patriei mele ? Sigur că nu, am șaizeci și trei de ani, cine are nevoie de

bătrîni într-un război ? Şi nici acestei a doua patrii a mea nu-i pot fi util. Mai pot fi de folos studenţilor mei, mai are nevoie Agata de mine, mai are Laurenţia. Sigur, Laurenţia e pe picioarele ei de multă vreme. Dar mă iubeşte mult, aşa cum o iubesc şi eu. Pentru ele mai trebuie să trăiesc. Altfel nu mi-ar mai trebui viaţă, ştirile de pe fronturi mă sfîşie zilnic. Nu mi-ar mai trebui viaţă.

Gilbert deschise şi mai larg fereastra spre grădină. Un vînt uşurel aducea în odaie miros de petunii, flutura perdelele albe ca pe nişte aripi mari care nu puteau zbura departe. Agata dormea pe o parte, cu spatele descoperit. Gilbert se aplecă peste ea şi o acoperi mai bine cu pătura subţire, tricotată de ea.

Aşa, germanii invadaseră Franţa, ajunseseră la Marna şi Oise. Cine ştie, cine ştie ce va mai urma !

*

Ana Maria se trudise din toate puterile s-o facă pe Agata să rămînă numai cu ea la Glodeni pînă la începutul lui octombrie. Toţi ceilalţi plecaseră care la Bucureşti, care la Iaşi, la treburile lor. De ce se grăbea să plece acasă ? o întreba Ana Maria. Ca să stea singură toată ziua, cînd Gilbert era la facultate şi Laurenţia la şcoală ? Avea doar o femeie de serviciu care să-i îngrijească. Paula se putea ocupa şi singură de Zoe şi de Simion, prea îi învăţase pe toţi să stea sub aripile ei ca puii sub cloşcă. Nu se mai preocupa niciodată de ea însăşi, nu de unghiile şi de coafura ei, bineînţeles, dar de lucrurile care o interesau altădată. Cîte cărţi citise în ultimii ani ? întreba ea inchizitorial. Ce pricepea dintr-un ziar, chiar dacă îl răsfoia ? Că e război, că războiul e un lucru rău, atît. Cum voia să nu se plictisească Gilbert lîngă asemenea femeie şi cum voia s-o stimeze Laurenţia ?

Agata cădea pe gînduri. Îşi dădea seama, în adevăr, că Laurenţia putea fi dezamăgită de o asemenea mamă, dar Gilbert, eh, uite, aici Ana Maria n-avea dreptate, Gilbert o iubea ca la început.

— Ca pe vremea cînd recitaţi *Le lac* împreună, nu-i aşa ? Dar din Baudelaire, pentru care Gilbert are acum o adevărată pasiune, înţelegi ceva ? Vezi cît îl frămîntă fiecare înfrîngere a Franţei şi fiecare izbîndă a ei. Ar trebui

să simtă că toate astea te preocupă şi pe tine. Îţi închipui că la bătrîneţe doi oameni care s-au iubit nu se pot răci unul faţă de celălalt, dacă se simt atît de străini şi inegali în concepţiile lor despre lume ?

— Atunci să plecăm cît mai repede acasă.

— Nu e vorba de asta. Dacă plecăm mîine n-ai să te schimbi pînă poimîine. Hotărăşte-te să te scuturi o dată şi bine de inerţia în care ai intrat. Dacă plecăm mîine, ai să intri iar în deprinderile tale care durează de ani întregi. Aici, în singurătate, trebuie să te gîndeşti bine cum să te împrospătezi. Ai numai cincizeci şi cinci de ani, la vîrsta asta n-ai dreptul să-ţi închizi ochii şi urechile la toate zvonurile lumii întregi. Mai stăm pînă se culege livada întreagă, pînă începe frigul şi se pornesc ploile.

Ana Maria ştia că nu-i spune Agatei nici o minciună, dar ştia în acelaşi timp că îi ascunde ceva, groaza ei de a se întoarce la Bucureşti şi a risca să-l vada iar pe Dinu Olteanu, sau, Doamne fereşte, să-l caute chiar, într-o clipă de sminteală. Îi era dor de Ionică, îi era dor şi de Petre, pe care nu încetase un moment a-l iubi. Cum şi cînd se schimbase dragostea pentru el din aprinsă în molcomă, într-un soi de iubire asemănătoare cu a unei surori, nu ştia. Dar ştia bine că iubirea pentru Dinu era ca o boală, ca o febră, ca o mare sete care o ardea necurmat. Şi că iubirea lui, om cu aproape zece ani mai tînăr decît ea, o chinuia ca o obsesie. Cel puţin dacă nu l-ar mai vedea, dacă nu l-ar mai întîlni vreodată. Se încăpăţînase spre uimirea lui Petre, care nu înţelegea nimic, să nu se mai ducă la anumiţi prieteni comuni, unde ştia că el vine des. Nu-şi putea imputa nimic, nu se lăsase îngenuncheată de dragostea asta, dar o simţea în ea ca pe o rană.

Livada care strălucise de aurul sau roşul aprins al merelor, încărcată şi împodobită, era acum culeasă, sărăcită. Frunzişul ei se veştejea treptat, bronzul lui se coclea parcă, ramurile se goleau încet, rămînea un păienjeniş negru pe cerul cînd albastru, cînd alb-cenuşiu, cutreierat de nori. Uneori se pornea ploaia, o ploaie care ţinea şi cîte două zile, conacul rămînea ca o insulă între bălţile care se întindeau pe fostele răzoare de flori din vară. Cele două surori făceau focul în salon şi stăteau alături, pe aceeaşi canapea, ca în adolescenţă, citind fiecare cîte o carte. Răb-

darea Agatei însă se isprăvise. Şi Ana Maria înţelegea că nu are pretexte s-o ţină locului. Şi de fapt, mai devreme sau mai tîrziu, la Bucureşti tot trebuie să dea aceeaşi luptă cu ea însăşi.

Ana Maria poposi o zi la Iaşi, îşi luă rămas bun de la toată familia şi plecă la Bucureşti. Petre şi Ionică o primiră sărbătoreşte, de parcă absenţa ei ar fi durat ani de zile. Dar a doua zi chiar oraşul întreg, ţara întreagă nu mai fu decît îngrijorare : murise regele Carol I. Evenimentul putea aduce după sine consecinţe imediate, România ar fi putut renunţa la neutralitatea ei care, în ochii multora, era numai o fază de trecere pînă la intrarea în război alături de Puterile Centrale, lucru pe care mare parte din ţară presupunea că e dorit de regele Carol. Şi tot o foarte mare parte din ţară voia, ca în cazul în care noi am fi intrat totuşi în război, să fim aliaţii Triplei Înţelegeri. Numai aşa Transilvania, Banatul şi Bucovina ar fi putut fi eliberate de stăpînirea austro-ungară, s-ar fi putut alipi României. Firește, existau în ţară şi cetăţeni care îl admiraseră pe Carol I, care erau plini de simpatie pentru puternica şi bine organizata Germanie. Conflictele, ciocnirile de opinii izbucneau nu numai în ziare, cafenele, dar şi în mijlocul unor familii chiar, ai căror membri aveau păreri diferite.

Doctorul Petre Stamate, care fusese din tinereţe prieten cu Gilbert Saint-Laurent, nu putea gîndi altfel decît el. În timpul studiilor făcute la Bucureşti devenise, ca mare parte din studenţimea contemporană cu el, un admirator al Franţei, aşa că Saint-Laurent, atît de aproape de inima lui, nu făcuse decît să întreţină această admiraţie. Ana Maria, care îşi petrecuse o parte din adolescenţă într-o familie franceză, în Elveţia, avea ca şi el aceeaşi admiraţie pentru Franţa. Nici unul dintre ei nu înţelegea cum fiul lor, crescut de ei, putea fi atît de cucerit de marea personalitate, cum spunea el, a poporului german. Muzica, filozofia, literatura germană o admirau şi părinţii lui în măsura în care o înţelegeau, dar pentru Ionică disciplina, spiritul de organizare, sobrietatea, pînă şi duritatea germană erau motive de stimă, de dragoste chiar. Regele Carol I întruchipa pentru el spiritul german cu toate calităţile lui. Părinţii şi fiul se mai certaseră şi altă dată din această pricină. Stamate nu-i găsea regelui străin de neam decît cusururi, Ionică nu-

mai calități. Cînd se aprindeau, exagerau și unul, și celălalt, iar intervențiile Anei Maria, care voia să-i potolească, dar care nu putea fi decît de partea bărbatului ei, aţîţau și mai mult conflictul.

În ziua în care se află de moartea lui Carol I, Ionică veni acasă încruntat, posomorît, supărat parcă și pe familia lui, ale cărei sentimente le ghicea. Petre, dimpotrivă, nu-și ascundea bucuria. I se părea că moartea regelui înlătură definitiv intrarea României alături de Puterile Centrale în război sau poate prelungi la infinit neutralitatea țării, ceea ce era mai de dorit decît orice. Urmașul la tron, nepotul răposatului rege, prințul Ferdinand, deși german și el, căsătorit cu o englezoaică, putea fi un ponderat, un supus altor influențe, un om cu alte concepții. Se putea încă spera, spunea bucuros Petre.

Ionică dădu deoparte farfuria de supă, trînti lingura pe masă, își răsturnă scaunul și ieși din sufragerie.

— Pune-ți o banderolă de crep negru pe braț ! strigă Petre furios în urma lui.

Ana Maria rămase încremenită. Niciodată Ionică nu se purtase atît de urît, atît de grosolan.

— Să-i trimet cu femeia mîncare în odaia lui, șopti ea.

— Mai lasă-l și nemîncat, nu vezi că jelește ? Nu-i arde azi de mîncare, a rămas orfan.

— Petre ! Și dacă va fi mai rău, nu mai bine ?

— Mai rău decît cu el nu se poate.

— Mănîncă puțină friptură.

— Mulțumesc. Fiul dumitale mi-a tăiat pofta de mîncare.

Anei Maria îi veni să rîdă. De data asta, Ionică era numai fiul ei, nu mai era „băiatul tatii", ca în fiecare zi.

— Cel puțin culcă-te, să te odihnești. Mi se pare că ești de gardă la noapte.

— Nu mă culc deloc. Mă duc pe străzi, vreau să simt atmosfera orașului, să aud ce-și vorbesc omenii la colț de stradă. Să nu mă aștepți, la șase trebuie să fiu la spital.

— Așa, nemîncat ?

— Am să mănînc și eu ce mănîncă bolnavii.

Ana Maria nu intră la Ionică. Se cunoștea pe sine : oricît ar fi fost de ponderată, își ieșea din fire uneori, izbucnea cu o violență de care îi era rușine. Își spunea sieși „și asta

am moştenit-o de la mama !" şi în clipele acelea se detesta. „Bine că nu leşin ca ea cînd mă contrariază ceva sau cineva, asta mi-ar mai lipsi."

Se apucă să facă ordine în casa pe care o găsise curată, dar în care cei doi bărbaţi avuseseră grijă să nu pună nici un lucru la locul lui. Cum realizaseră acest haos în care peria de ghete se afla în dormitor, cămăşile cu piept scrobit ale lui Petre pe un scaun în sufragerie, un tratat de anatomie în odaia de baie, glastra din salon, cea care îi plăcea ei, de cristal lucrat migălos, în cămara de bucate, asta era de neînţeles. Cam pe la ora opt cînd se pregătea să bată totuşi în uşa lui Ionică şi să-l cheme la masă, telefonul sună lung. Era Petre. Vocea lui suna grăbit şi poruncitor.

— Cheamă-l pe Ionică la telefon. Repede.

— Dar...

— Nici un dar. Am nevoie urgentă de un chirurg. Pe doctorul Manolescu nu l-am găsit acasă. Cheamă-l pe Ionică la telefon !

Ana Maria deschise uşa lui Ionică şi-l chemă.

— Tata are nevoie neapărat de tine. Vino la telefon.

Ionică bodogăni ceva, dar se duse să vorbească cu taică-său. Ana Maria nu auzi decît răspunsurile lui :

— Da. Bine. Ce temperatură ? Aşa, vin numaidecît.

Ana Maria înţelese. Petre era internist, avea nevoie urgentă de un chirurg. Ionică şi el lucrau în acelaşi spital. Fiul pricepuse graba tatălui, cazul urgent în care trebuia să intervină el, seriozitatea momentului. Certurile politice n-aveau ce căuta în asemenea împrejurare. O clipă inima ei bătu mai tare. Ionică ştia că înainte de orice e medic, e chirurg.

Pe culoarele largi şi curate ale spitalului se şi instalase liniştea nopţii. Bolnavii mîncaseră mai devreme, acum dormeau sau se trudeau să doarmă. Cîte un bec palid spînzura la cotiturile culoarelor. Mirosea a medicamente şi a altceva, un miros nedefinit, alcătuit din multe altele, care era mirosul bolii. O soră ieşi din camera surorilor cu o seringă plină în mînă, se îndreptă către un salon de bolnavi.

— Nu ştii, soră, unde se află doctorul Petre Stamate ?

— Cred că în sala de operaţii. Au dus acolo adineauri un bolnav, un caz urgent.

În vestibulul sălii de operaţii Petre Stamate, în halat alb, cu tichia albă pusă niţel strîmb pe cap, stătea în picioare,

cu ochii aţintiţi spre uşă. Cînd îl văzu pe Ionică, respiră adînc.

— Un ulcer care a perforat. Bolnavul a venit tîrziu, spune că de două zile are dureri mari şi febră. Azi a avut şi hemoragie pe gură. Ascultă, Ionică, e un scriitor. Eu nu l-am citit, am auzit numai despre el. Trebuie să-l salvezi!

— Chiar dacă n-ar fi scriitor, mormăi Ionică.

Îşi scoase haina, îmbrăcă halatul, începu să se spele pe mîini. Două surori se învîrteau în jurul cutiilor cu instrumente care fuseseră sterilizate.

— Te asist eu, rosti Petre.

— Te-ai spălat pe mîini, tată? Pune-ţi şi mănuşile.

Surorile se repeziră să le lege măştile de tifon. Intrară amîndoi în sala de operaţii. Bolnavul, întins pe masă, acoperit aproape în întregime, doar cu zona stomacului dezgolită, scotea la intervale scurte un urlet de durere.

— Cloroformul! porunci Ionică.

Apoi se aplecă peste cîmpul operator şi începu să lucreze atent, concentrat. Petre îi întindea pe rînd instrumentele. Ionică bombănea din cînd în cînd, pe sub masca de tifon:

— De ce n-a venit mai devreme? De ce afurisitul n-a venit măcar ieri?

Între bonetă şi mască fruntea i se brobonase de sudoare. O soră i-o ştergea din cînd în cînd cu un tampon de vată. Mîinile i se mişcau repede şi dibaci, dar privirea pe care i-o arunca din cînd în cînd tatălui său avea în ea un fel de disperare. Petre îşi încleşta fălcile, îi părea că fiecare mişcare făcută de Ionică o făcuse el însuşi, se contopea cu chirurgul pînă la a nu mai şti dacă asistă, dă ajutor sau operează chiar.

Operaţia dură mult. Apoi doi sanitari somnoroşi duseră bolnavul într-o rezervă. Cei doi medici îşi scoaseră mănuşile, măştile şi intrară în camera de gardă.

— Ce crezi tu, Ionică? Va scăpa?

Ionică ridică din umeri mohorît.

— A venit tîrziu. A pierdut sînge mult. Nu mai e tînăr. Nu ştiu. Sper. Tată, ai o ţigară?

Fumară amîndoi tăcînd, obosiţi, descurajaţi. Tîrziu, Petre spuse:

— Tu ai putea pleca acasă. Eu rămîn, sînt de gardă în noaptea asta.

— Rămîn și eu. Vreau să văd, să urmăresc... Poate că-l mai pot ajuta, deși n-am mare nădejde. Mai dă-mi o țigară.

Petre puse pachetul pe masă. Din cînd în cînd unul dintre ei se ridica și se ducea să vadă bolnavul. Apoi se întorcea lîngă celălalt, se așeza lipit de el pe pătucul îngust și tăcea.

— Ar trebui să atipești puțin, tată. Uite, am să stau eu pe scaun și dumneata întinde-te pe pat.

— Nu mi-e somn. Lasă, stai lîngă mine. Știi de ce mi-am adus aminte? Ce ciudat vin amintirile peste om, parcă fără nici o legătură cu ceea ce se petrece în acea clipă. Mi-am adus aminte de tine cînd erai copil și te jucai odată în grădină la Glodeni. Te jucai cu Pică, dulăul. Voiai să-l înveți să facă sport și aruncai o piatră ca să ți-o aducă el, dar ai greșit și l-ai lovit în bot cu piatra aia. Lui Pică îi sîngera botul, schelălăia și tu plîngeai cu hohote de disperare.

— Eram un copil atît de slab?

— Erai un copil sensibil și mulțumesc cerului că așa ai rămas.

— Cum de ți-ai adus aminte de asta? Doar nu mi-a tremurat mîna nici o clipă. De unde ai scos că sînt atît de sensibil?

— Ți-am văzut ochii în timp ce operai. Te uitai la mine într-un anumit fel.

Ionică nu se simți la largul lui. Era mîndru de tăria, de siguranța lui cînd opera. Trebuise să-l asiste taică-său ca să-și dea seama cineva că, dincolo de tărie și siguranță, exista în el o mare emoție. Îl trase puțin de barbă pe Petre, în glumă, așa cum făcea cînd era copil și se jucau împreună, rîse scurt, puțin stingherit și spuse:

— Mă duc să-l văd. Adineauri i-am făcut un ulei camforat, dar nu sînt mulțumit de inima lui.

Petre se rezemă de capul patului și i se păru o clipă că atipise. Se trezi brusc la intrarea lui Ionică.

— Cum îi e?

— Prost. Am telefonat donatorului de sînge Tomescu. L-am trezit din somn. Vine acum. Operatul a pierdut mult sînge.

— I-ai mai făcut un ulei camforat ?

— I-am făcut. Acum să vină Tomescu ! Am pus surorile să aranjeze tot pentru transfuzie.

Băură cîte o cafea fumînd în tăcere. Liniştea nopţii, liniştea spitalului adormit îi cuprindea din toate părţile. Li se părea că sînt singuri pe lume, rătăciţi, închişi într-o încăpere albă pe care n-o mai văzuseră niciodată. Li se părea amîndurora că trebuie să ducă ceva la capăt, ceva care li se împotrivea şi cu care era greu de luptat.

Sora Ştefania intră încet în odaie.

— Domnule doctor, drena s-a înfundat. Aşa mi se pare. Şi temperatura urcă.

Săriră amîndoi în sus şi se îndreptară în acelaşi pas către rezerva operatului. Drena, în adevăr, se înfundase. Cu mîini grijulii, pricepute, Ionică o scoase pe jumătate, o curăţă, o potrivi iar.

— Dacă i-ai face şi o injecţie cu electrargol ? întrebă aproape cu sfială Petre.

Ionică îl aprobă din cap şi-i arătă fiola pregătită pe masa bolnavului.

În sfîrşit sosi şi Tomescu. Locuia departe, pe strada Dorobanţi, şi venise pe jos pînă la spital. Era un zdrahon tînăr, totdeauna zîmbitor. Se dezbrăcă de surtuc şi de cămaşă, se culcă pe patul vecin cu al operatului, întinse spre marginea patului braţul lui vînjos, alb. Cu atenţie, cu mişcări delicate, Ionică făcu legătura între braţul cel puternic şi braţul slab al operatului. Sîngele sănătos şi tînăr trebuia să pătrundă picătură cu picătură în trupul vlăguit.

— Du-te, tată, în camera de gardă, odihneşte-te puţin.

— N-ai nici o nevoie de mine ? întrebă cu tristeţe, Petre.

— N-am în clipa asta. Dar de dumneata am totdeauna nevoie.

Petre ieşi încet pe culoar. Niciodată Ionică nu-i făcuse o asemenea declaraţie, fiul lui se ferea să pară sentimental, era mai curînd zeflemitor chiar în momente în care gluma îi părea nepotrivită lui Petre. În cuvintele de adineauri parcă pusese, fără să-şi dea seama, un adevăr pe care nu-l mărturisea altădată.

Petre intră într-un salon, intră în altul. Aproape toţi bolnavii dormeau. Trecu printre paturi, se uită în raza de

lumină a becului slab care veghea deasupra fiecărei uși, la fețele lor palide, la mîinile lor abandonate sau crispate deasupra păturilor. Ce visau, ce puteau visa ? Ce spaime sau ce dureri se ghemuiau în fundul viselor lor ? Unul singur zîmbea în vis, și inima lui Petre se încălzi de bucurie. Cel puțin unul visa fericire, sănătate, se visa poate acasă, între ai lui sau pe vreo pajiște înflorită sau într-o pădure răcoroasă, cu alt aer decît cel al spitalului.

Intră și în salonul de femei, aceeași liniște, aceleași chipuri îngrijorate în somn. Cînd se îndreptă spre camera de gardă văzu o femeie în picioare, în dreptul unei ferestre.

— Ce e cu dumneata ? Ce cauți aici ? De ce nu dormi ?

— Dacă n-am somn, domnule doctor !

— Ai să răcești aici. Du-te înapoi, în pat.

— Vezi că afară plouă și mă uitam la ploaie. Stau de o lună în pat și nu văd nimic decît pe celelalte bolnave. Acum văd ploaia și parcă mă spală pe dinăuntru, în piept, în suflet.

Petre se uită și el pe fereastră. Stropi mari izbeau în geam, sub lumina slabă a felinarului din curtea spitalului cădea o cortină deasă de ploaie. Simțea și el, ca bolnava, că ceva înăbușitor din pieptul lui se limpezește, se spală.

— Eh, acum te-ai uitat la ploaie, ajunge. Trebuie să intri în salon, să te culci. Nu simți ce curent e aici ? Poftim, n-ai nici papuci în picioare ! Vai de mine, nici ciorapi ! Vrei să faci și o congestie pe lîngă... pe lîngă...

Cunoștea bolnava asta palidă, cu părul totdeauna împletit într-o coadă subțire, săracă, era doar pacienta lui, dar nu-și mai aducea aminte acum ce boală are.

— Pe lîngă boala mea de ficat, vreți să spuneți. Ce legătură are ficatul cu răcoarea ? Mă înăbuș acolo, în salon.

— Să știi că are mare legătură. Dumitale îți trebuie căldură, mă auzi ? Hai, du-te în pat.

Bolnava plecă ascultătoare, cu capul plecat. Codița subțire i se legăna pe spate. Lipăia încet cu picioarele goale pe ciment. Petre rămase locului pînă o văzu intrînd în salon, apoi mai stătu o bucată de vreme în dreptul ferestrei. Ba chiar o și întredeschise o clipă, aspiră adînc aerul umed și curat de afară, apoi o închise repede. Intră în camera de gardă și aprinse iar o țigară. Se uită la ceasul mare pe care

îl purta în buzunarul vestei, sub halat. Era ora două. Da, şi ceasornicul trebuia întors, aseară uitase.

În sfîrşit veni şi Ionică. Pe chipul lui nu se putea citi nimic.

— Spune, Ionică !

— Nu pot fi încă sigur. Sper. Transfuzia s-a sfîrşit. Mai tîrziu am să-i fac şi un ser antistreptococic.

— Crezi că dacă i-ai făcut un electrargol, serul mai foloseşte la ceva ?

— Trebuie să încerc orice, tot ce ştiu, tot ce se poate. Aş vrea atît de mult să-l salvez !

Rostise ultimele cuvinte cu un fel de încrîncenare.

— Ştiu, tată, că şi pentru voi, interniştii, problema se pune la fel. Te agăţi cu disperare de un caz aproape pierdut. Nu ştii la ce fel de viaţă îl întorci, poate la una grea, urîtă, poate la una plină de bucurii. N-are importanţă. Îl întorci la viaţă. Şi toţi ne iubim viaţa, oricum ar fi ea. Tai, spintec un om, umblu în măruntaiele lui, şi strîng din dinţi : vreau să-l scap. Să-l fac sănătos. Meseria noastră ar fi groaznică dacă n-ar avea un ţel precis : să scapi un om de moarte. Nu ştim nimic despre moarte, dar ştim cîte ceva despre viaţă. Mă gîndesc că bolnavul meu vrea să trăiască aşa cum vreau şi eu, şi eu vreau cu toate puterile din mine să trăiesc. Nu ştiu, tată, de ce iubesc atît de sălbatic viaţa !

Privirea cu care spusese cuvintele astea fusese aproape de copil. Petre nu i-o mai văzuse de mult. Îi venea să-l strîngă la piept, dar se stăpîni. În ceasul ăsta Ionică era un medic puternic, încăpăţînat. Nu se cuvenea să se comporte ca un tată cu un fiu. Fiul avea în clipa asta o mai mare răspundere decît el.

Sora Ştefania intră iar în odaie cu două cafele şi spuse încet :

— Febra i-a scăzut. Pulsul e mai bun.

Cei doi medici se priviră unul pe altul zîmbind.

— Îmi beau cafeaua şi vin să-l văd iar, rosti Ionică. Ce-ai spus, tată, că e bolnavul ăsta ? Parcă ai spus ceva la început.

— Scriitor, Ionică. Îl cheamă... parcă... nu mai ştiu şi doar e un nume cunoscut. N-avem în casă nici o carte de-a lui.

— Eh, să-l citim și noi după ce s-o vindeca. Cît e ceasul ?

— Patru, fiule. Se sfîrșesc țigările.

— Asta e destul de grav. Să mă caut și eu prin buzunarele pardesiului. Nu, n-am nici una. Acum mă duc la bolnav. Nu te supăra, ultima țigară păstrează-mi-o mie.

— Poate că are Ștefania. Și ea fumează, dar pe ascuns.

Petre ațipi iar. Cînd se trezi, o lumină leșioasă pătrundea prin geamurile ude de ploaie. Ionică stătea pe un scaun, lîngă el.

— Da, ce e ? întrebă buimac Petre.

— Îl cred salvat, rosti Ionică. Glasul lui era cel de fiecare zi, limpede și parcă gata de rîs.

— Să trăiești, băiete !

— E firesc să fi izbutit operația, am avut doar un asistent de prima mînă ! glumi Ionică.

Petre îl trase ușor de urechi.

— Dormi și tu acum un ceas, că pe urmă te așteaptă, poate, o zi grea. Eu mai fac ultimul tur prin saloane, îmi scriu raportul și mă duc acasă să mă odihnesc.

Ionică se întinse pe pat, vru să spună ceva, dar chiar în clipa aceea adormi. Petre puse o pătură pe el, o netezi cu mîna de parcă ar fi mîngîiat trupul de sub ea, și plecă în saloane. O întîlni pe sora Ștefania și o rugă să-l trezească pe Ionică la opt. Se opri și el îndelung lîngă patul operatului, îi luă pulsul, îi ascultă inima, controlă drena și plecă mai departe cu pas ușor, întinerit.

*

Mabel Barrow părăsise casa cea albă din Londra de la începutul războiului. Plecase la Roundstone-Farm unde mai fusese la începutul primăverii ca să supravegheze primele lucrări la cîmp, în livadă și în grădină (acum ea singură, cu ajutorul unui administrator bun, se ocupa de toate), se întoarse la Londra în iulie cu gîndul să facă o călătorie în Suedia și Norvegia, dar la 4 august, cînd Anglia și dominioanele declarară război Germaniei, se răzgîndise și se întorsese la țară. Era mai bine să stea acasă la ea, să rămînă în Anglia, cînd războiul care se pornise amenința să cuprindă întreaga Europă. Ca orice englez serios, era convinsă că Angliei, țară atît de puternică, atît de bine ocrotită din

toate părţile de mare, nu i se putea întîmpla nimic. N-o înspăimînta singurătatea ei în casa din Roundstone-Farm, aşa cum n-o înspăimînta singurătatea ei de la Londra. Se deprinsese a fi singură. Miss Wood murise de mult într-un azil de bătrîni, foarte bine îngrijită, Sir Gerald Barrow murise subit la clubul în care juca whist, de o congestie cerebrală, doamna Joyce Barrow trăise pînă în 1902, cînd o doborîse o pneumonie. Răcise la o serbare de binefacere dată în grădina unei prietene. Pînă la moarte n-o putuse convinge pe Mabel să se ocupe de opere filantropice, dar nici nu murise într-un azil sau un spital, fiica ei o ţinuse acasă şi o îngrijise cu un devotament pe care doamna Barrow nu ţinea minte să-l fi avut pentru propria ei mamă. În ceasurile de luciditate pe care i le lăsa boala, cînd febra îi scădea, doamna Barrow se mira în sinea ei de două lucruri : că Mabel era o făptură caldă, aşa cum n-o bănuise niciodată, şi că nu se stingea ea însăşi într-un azil, ca maică-sa. I se păruse atît de firesc pe vremuri să-şi interneze mama în azil, avea doar treabă, nu se putea ocupa de ea cînd mii de orfani sau de bătrîni aşteptau biscuiţi făcuţi în casă. Şi Mabel avea treabă, avea răspunderea întregii ferme dar îşi găsea vreme şi pentru ea. Dar cînd o cuprindea iar febra, vorbea tare despre tombole, despre nişte fulare albastre care trebuiau făcute numaidecît, despre Gerald al ei care întîrzie la ceai.

Mabel se deprinsese cu singurătatea. I se părea că a duce la bun sfîrşit toate treburile proprietăţii era un lucru pentru care merita să trăieşti. Iarna, la Londra, mai existau concertele, spectacolele, cîteva cunoştinţe, vara, între seceratul grîului şi culesul cartofilor, lăsa celelalte operaţiuni : culesul livezilor, trimiterea florilor de sezon la Londra, pe seama administratorului Stone şi făcea o călătorie în Italia, în Spania, în Grecia. Îşi dădea sieşi impresia că îşi mobila frumos viaţa, că îşi îmbogăţea cunoştinţele. Ce putea fi mai bun pe lume decît să-ţi împarţi viaţa între o muncă rodnică şi unele satisfacţii spirituale, care te împiedică să te prefaci într-un robot ? Nu se întreba pe sine cum de nu se măritase. Aşa se petrecuseră lucrurile şi nu altfel. Multe prietene ale ei rămăseseră fete bătrîne. Anglia era doar plină de fete bătrîne. Cîteva dintre ele deveniseră misionare, pentru că erau credincioase şi voiau să salveze sufletele necredincio-

şilor. O îndemnaseră şi pe ea să facă la fel. Mabel nu pricepea de ce trebuie să se ducă în India sau în China, să stea pe capul unor budhişti care aveau religia lor, o religie frumoasă, şi să se trudească a-i face protestanţi. Nici în Africa de Sud, într-o climă care poate ar fi îmbolnăvit-o, nici chiar într-o ţară europeană, catolică sau ortodoxă, unde misiunile engleze se strecuraseră. Nu ştia mare lucru despre catolicism, nici despre ortodoxie, şi, dacă era sinceră cu ea însăşi, nici despre protestantism nu ştia prea mult. Fusese educată în această religie, dar nu era o credincioasă, n-avea „chemare", cum ar fi spus prietenele ei.

Trăia o viaţă de ceasornic bine întors. Se bucura, ca la începutul tinereţii, de o recoltă bună, de speciile rare de trandafiri care îi izbutiseră, de merele din livada ei care rivalizau pe pieţele din Londra cu toate celelalte mere de soi. Nu se întreba des ce se va întîmpla cu ferma, cu castelaşul, cu casa din Londra după moartea ei. Fără îndoială că n-avea să facă testament în favoarea Societăţii pentru protecţia animalelor. Mai curînd avea să lase totul unui spital. Avea şi rude, nu prea apropiate, dar care nu meritau nimic după opinia ei. Erau oameni destul de bogaţi, trebuia să găsească un spital mai sărăcuţ, la Londra sau în alt oraş din Anglia, ca să-l facă moştenitorul ei.

Cînd se întîlnise la Veneţia cu sora lui Georges Movilă îşi dăduse seama cît de mult se gîndise în toţi aceşti ani la el. Sau nu se gîndise clar, conştient, dar nu-l uitase, îl purta ca pe un imens regret în fundul sufletului ei. Nici un bărbat nu-i mai plăcuse de atunci, din acea vară trecută de mult. Şi, în chip ciudat, nici unul nu se mai apropia de ea. Pesemne că devenise de gheaţă, pesemne că respingea, fără să-şi dea seama, orice încercare de apropiere. Abia atunci, la Veneţia, se uitase cu atenţie în oglindă. Avea impresia că nu se mai privise de mult, că nu se mai interesa de propria ei înfăţişare. Sigur, se pieptăna cu grijă, se îmbrăca de gală cînd se ducea la un concert, dar nu se văzuse niciodată. Doamne, cît de obosiţi îi erau ochii, cum îi pierise strălucirea pielii, cum îi murise parcă părul odinioară plin de viaţă proprie, zburlit, auriu ! Era tot subţire, dar era şuie, graţia îi părăsise trupul. Mîinile îi rămăseseră albe, dar păreau scheletice, oase uşor învelite în piele.

Şi Georges ! Colinda lumea, sora lui îl credea stabilit acum în India, dar rîdea şi ea cînd spunea cuvîntul „stabilit". Nu putuse afla de la acea doamnă Stamate, care nu semăna deloc, dar absolut deloc cu fratele ei, multe amănunte. Nici discreţia ei englezească nu-i îngăduia să pună întrebări, nici doamna Stamate nu ştia mare lucru despre Georges care scria rar cîte o scrisoare acasă, la intervale de ani.

Şi totuşi Mabel se împrietenise cu aceşti doi români cu o uşurinţă pe care nu şi-o recunoştea. Sora lui Georges era reţinută, dar amabilă, cumnatul lui era expansiv, entuziast, cald. Lui Mabel îi părea că se leagă iar de o parte din tinereţea ei pierdută. Cînd regretase ea acea perioadă de tinereţe ? Nu ştia, probabil că acest regret existase totdeauna în ea. Întoarsă acasă, începuse o corespondenţă cu Ana Maria Stamate. Spera, fără să şi-o mărturisească sieşi că poate va mai afla ceva despre Georges. Schimbul de scrisori mergea oarecum silit, cele două femei se cunoşteau prea puţin ca să aibă ce să-şi comunice, dar Mabel începuse prin a-i povesti Anei Maria nimicuri din viaţa ei de fiecare zi, şi Ana Maria învăţase de la ea ce se poate pune într-o scrisoare pe care n-ai vrea, dar simţi că trebuie s-o scrii. Uneori Mabel, pe seară, se plimba prin grădină şi se oprea în micul cimitir de cîini, ale cărui pietre funerare în zid se înmulţiseră. Stătea pe banca pe care stătuse de cîteva ori cu Georges şi încerca să şi-l aducă aminte. Nu putea. Trecuseră de atunci mai bine de treizeci de ani, imaginea lui i se aburise în minte. Ridica uşor din umeri şi se întreba ce nevoie avea să-şi amintească chipul sau glasul acelui domn al cărui caracter nu-i plăcuse. În general Mabel socotea că nu trebuie niciodată să priveşti în trecut. Trebuie să accepţi trecerea vremii ca pe o lege împotriva căreia nu există luptă şi să încerci să faci prezentul suportabil sau, mai curînd, cum ziceau englezii : *confortable*". Se justifica faţă de sine ; nu coresponda cu doamna Stamate pentru a afla noutăţi despre Georges, îi scria pentru că şi Ana Maria şi soţul ei fuseseră atît de amabili cu ea la Veneţia.

Acum, cînd războiul începuse, scrisorile din România veneau rar şi greu. Mabel urmărea ziarele. Crucişătoarele germane erau scufundate de marina engleză, alte vase engleze erau torpilate de crucişătoare germane, şi iar se scu-

fundau unii pe alţii, fără să-ţi poţi da seama ce se întîmpla exact, care era viitorul mers al lucrurilor. Războiul se desfăşura şi în estul Europei, dar Mabel, cu harta în faţă, pricepea mai greu avantajele şi dezavantajele Tripei Înţelegeri din cuceririle care aveau loc în ţările acelea depărtate. Nu-şi petrecuse niciodată iarna la fermă, n-avea de lucru, nu-şi prea găsea locul. Cînd coastele britanice fuseseră victimele unui raid naval german, fusese cuprinsă de o puternică dezorientare. Va să zică, şi asta era cu putinţă.

Abia în decembrie, înainte de sărbători, primi o scrisoare de la Ana Maria. O anunţa că Georges murise în India cu cîteva luni în urmă. Mabel citi scrisoarea, împături hîrtia la loc, o bagă în plicul ei şi se duse la bucătărie să mai dea cîteva recomandări în legătură cu prăjiturile care trebuiau făcute de sărbători. Apoi se întoarse în odaia ei, se aşeză în fotoliul de lîngă vatra în care ardeau buşteni mari, îşi sprijini picioarele de micul grilaj din faţa portiţei deschise a vetrei şi reciti scrisoarea. Cîţi ani putuse împlini Georges ? Şaizeci sau poate nici atît. Era mai mare decît ea cu doi-trei ani. Şi murise ! Îl istovise clima de acolo sau poate întreaga lui viaţă de vagabond, de aventurier, îi măcinase puterile. În clipa asta, în care aflase că murise, i se năzărea în faţa ochilor mult mai limpede, mai precis decît în amurgurile în care încercase, în grădină, să-şi aducă aminte cum arăta. Îi vedea ochii de un verde tare, deschis şi străveziu, părul blond ondulat, bărbuţa aurie, creaţă. Îi auzea rîsul limpede şi puternic. Îşi aducea aminte de dezolarea lui naivă cînd îşi privea mîinile veşnic crăpate, pline de pămînt sub unghii, pe cînd mîinile ei rămîneau curate.

Îi părea ciudat, foarte ciudat că după treizeci şi şase de ani poate toate îi răsăreau atît de viu în minte. Pesemne că toţi aceşti mulţi ani fuseseră goi, deşi ea se trudise să-i umple cu muncă şi călătorii. Fuseseră goi de ceea ce simţise atunci pentru prima oară în viaţă, şi care nu se mai repetase niciodată, acel lucru căruia se ferise totdeauna să-i dea un nume şi care trebuia să recunoască acum că se numea dragoste. Dacă ar fi fost atunci mai puţin exigentă, mai puţin neînduplecată, dacă s-ar fi încăpăţînat mai puţin să facă din Georges alt om, un om desăvîrşit de corect, ar fi rămas lîngă ea ? S-ar fi schimbat treptat, în timp, şi ar fi rămas pentru totdeauna în Anglia ? O iubea doar. De asta fusese

mai sigură decît de propria ei iubire, care îi părea atunci că nu poate fi întreagă decît pentru un om întreg şi el, fără cusururi. Ce absurditate, ce stupiditate să ceri unui om să n-aibă cusururi ! Ca şi cum ea, sau familia ei, sau cunoscuţii lor ar fi fost perfecţi. Niciodată nu întîlnise în lume perfecţiunea. Ar fi rămas aici Georges, dacă ea nu s-ar fi purtat cu el ca un pedagog sever ? Era mai curînd probabil că tot şi-ar fi luat într-o zi lumea în cap, aici se trăia o zi aidoma cu alta, el era plin de fantezie, el avea nevoie de schimbare, el se născuse ca să cutreiere lumea în lung şi-n lat. Dar uite că în India rămăsese, se însurase, se cumînţise ! E drept, dar nu mai era tînăr cînd ajunsese în India, călătoriile, viaţa de marinar, aventurile îl uzaseră.

Mabel încetă să se mai gîndească la Georges, imaginea lui o clipă atît de proaspătă în ochii ei se stinse iar. Mabel se gîndea la ea însăşi. La ce bun, vară după vară, se ocupase de grîu, de mazăre, de mere şi de cartofi ? În ce măsură îi umpluseră preocupările astea viaţa ? I-o umpluseră, dar cu ce satisfacţii minore, aceleaşi în fiecare an ! Chiar concertele sau seratele la care se ducea iarna la Londra, o îmbogăţeau cu ceva, aşa cum îşi spunea sieşi ? La Florenţa sau la Veneţia se umplea de frumuseţea unui peisaj, unui muzeu, unui dom. Înghiţea singură aceste bucurii, le nota conştiincios într-un carneţel şi pleca mai departe sau se întorcea acasă cu sentimentul că săvîrşise un lucru necesar, că fusese fericită. Abia cînd se întîlnise cu familia Stamate şi pentru prima oară în viaţa ei legase o prietenie cu străini la drum, îşi dăduse seama cît de mari erau bucuriile împărtăşite în doi. Se repercutau de la unul la altul, ca nişte imagini reflectate în două oglinzi puse faţă în faţă, creşteau, se prefăceau într-o stare de entuziasm adevărat. Şi la prînz, şi la cină, cei doi soţi îşi mai povesteau o dată unul altuia ceea ce văzuseră împreună peste zi sau în ajun şi, cu toate că Ana Maria era mai stăpînită decît bărbatul ei, bucuria lor răsuna tare, ca un duet de viori.

Ar fi putut oare vedea toate aceste frumuseţi alături de Georges ? Ar fi fost mai fericiţi împreună decît era ea singură, e cert. Ar fi avut poate copii. Copiii merită mai mult să te ocupi de ei decît ceapa sau varza de la fermă. Nici la asta nu se gîndise niciodată, că ar fi fost bine să aibă copii. Atunci la ce se gîndise toată viaţa ? În clipa asta n-ar

fi putut-o spune. Se gîndea exact la ceea ce se afla sub nasul ei. Urîtă treabă. Urîtă viaţă. Avea acum cincizeci şi şapte de ani. Chiar dacă în clipa asta s-ar fi altoit pe ea un sentiment nou, speranţa să spunem, n-ar mai fi avut ce spera. Putea năzui să se sfîrşească războiul repede şi cu victoria Angliei, dar pentru sine, pentru aproape bătrîna Mabel Barrow, nu mai era nimic de dorit, nimic de aşteptat.

Se ridică şi se privi în oglindă, ca în seara aceea, la Veneţia. Era uscată, uscată toată ca o păstaie degerată, vestejită înainte de a avea boabe înlăuntrul ei. Era severă, era stinsă. Pe chipul pe care se stinsese viaţa, rămăsese numai severitate. Împotriva a ce, a cui atîta asprime ? Poate că împotriva ei chiar, o merita din plin. Georges nu fusese omul potrivit cu ea, dar altul, n-avusese ochi pentru nimeni altul o viaţă întreagă ? Cîtă sărăcie era în făptura ei pe care pînă mai ieri o stimase pentru că o găsise corectă ! Ce stimă stupidă pentru corectitudine, ca pentru singurul merit din lume !

Apucă pătura cadrilată cu care îşi acoperise genunchii, coborî la parter, intră în salon. Era foarte frig, nu se făcuse focul. Îşi puse pătura în spinare, deschise capacul pianului şi începu să cînte. Da, muzica era un leac bun, dar nu vindeca chiar tot. Îşi spusese de atîtea ori : „muzica mă îmbogăţeşte". Cu ce o îmbogăţise ? N-o făcuse nici mai bună, nici mai apropiată de oameni, nu-i dăduse mai multă fantezie, nici mai multă generozitate, nici mai multă înţelegere pentru ceea ce se petrecea în jurul ei, mai aproape sau mai departe, se văzuse doar adineauri în oglindă, îşi deslușise toată asprimea. Mîinile îi îngheţau pe clape, dar continua să cînte. Şi să se întrebe ce va face cu ea însăşi mai departe. Maică-sa murise la aproape optzeci de ani, taică-său la peste şaptezeci. Ce va face cu ea însăşi dacă va moşteni longevitatea lor ? N-are oricine norocul unei congestii cerebrale pe neaşteptate, ca Sir Gerald Barrow, şi încă şi pe el îl lovise tîrziu.

Frumos Crăciun o aştepta ! Avea să stea la masă cu administratorul Stone şi cu nevasta lui, cu argaţii care nu-i fuseseră mobilizaţi — aşa era tradiţia casei Barrow, la Londra unde îi apucau sărbătorile stăteau în noaptea de Crăciun cu tot personalul la cină —, avea să încerce să zîmbească şi să pară prietenoasă cu toată lumea, avea să

ridice paharul pentru victoria Angliei, doamna Stone avea să lăcrimeze discret pentru că fiul ei era mobilizat, apoi avea să se urce în odaia ei, să se culce în patul rece — de la o vreme suferea grozav de frig — să încerce să nu se mai gîndească la nimic şi să doarmă, să doarmă !

*

Primăvara anului 1915 se revărsa peste ţara românească cu tot belşugul ei de lumină, de muguri, de iarbă proaspăt încolţită, cu toate ţipetele de bucurie ale naturii întoarse la viaţă, la propria ei viaţă, străină de zbuciumul şi moartea ce secera mii de oameni, pe zeci de fronturi, pe uscat şi pe mări.

La 17 martie, în România fuseseră mobilizate contingentele 1909—1915. Leonida Movilă n-avea în privinţa asta nici o grijă. Împlinise cincizeci şi opt de ani, nu mai risca nimic în eventualitatea intrării României în război, eventualitate în care nu credea. Oricum însă s-ar fi simţit mai liniştit în Franţa, deşi Franţa lupta. Aşa cum cunoştea el patria lui adoptivă, nu se putea îndoi că va fi pînă la urmă victorioasă. Unde să trăiască un om ca el, cu gusturi rafinate, cu exigenţe, deprins cu o civilizaţie superioară ? În fundătura asta de lume care se numea Botoşani ? La Iaşi chiar, pe care îl considera tot o mahala, dar o mahala mai mare ? La Bucureşti ? Nici Bucureştiul nu era decît o adevărată mahala europeană, şi acolo te simţeai în Orient. Şi apoi, dacă era vorba ca România să intre totuşi în război, mai bine era să fii în Franţa în condiţii grele, decît în ţara asta înapoiată, în condiţii şi mai grele încă.

Izbutise să vîndă Sulcina după moartea Zenobiei. Ii mai rămăsese de descurcat procesul cu surorile lui pentru Izvorul. Acum îşi ruga avocatul, pe Victor Mardare, să nu mai tărăgăneze lucrurile, aşa cum voise la început, ci dimpotrivă, să grăbească treaba pe cît poate. Şi avea mare încredere în puterea şi dibăcia lui Mardare. Tot el îi vînduse şi moşia Sulcina, pentru care surorile lui n-avuseseră nici o pretenţie ; se mulţumiseră cu mîzgălelile bătrînului Movilă. Avea dreptate mama cînd le numea *les deux imbéciles*. Mardare îl asigurase că toată hîrţogăria aceea nu făcea un ban. Leonida nu-şi dădea seama de ce ţineau ele atît de mult la notele, fişele şi textele chirilice ale moşului. Credea

mai degrabă că, obosite și sătule de primul proces, n-aveau tăria să se mai vîre în altul și atunci găsiseră un pretext nobil, de fanfaronadă sentimentală, ca să se mulțumească cu Glodenii și cu eventualitatea unei părți din Izvorul. Pesemne că nici bărbații lor nu erau mai bătăioși. Cînd se întîlnise cu nepotul său, doctorul Ionică Stamate, să facă tîrgul și schimbul, avusese la început impresia că tînărul ăsta e mai energic, că are în față un om cu simț practic cu care va fi greu de luptat. Dar și acest doctoraș din București, frumușel, bun de gură și abil, se dovedise pînă la sfîrșit un guguman.

Cu învoirea lui Leonida, Mardare vînduse Sulcina cu tot ce se afla în conacul ei, așa cum voise cumpărătorul. Prețul fusese bun. Leonida mai cercetase o dată conacul din pivniță pînă în pod, să vadă dacă nu cumva, acceptînd prețul ăsta global, se păcălise și dacă nu putea lua pe neștiute vreun lucru de valoare, care-i scăpase poate din ochi cumpărătorului, cînd cercetase întîi conacul și apoi stabilise prețul. Sigur, erau acolo și veselă bună, și oarecare argintărie, și covoare, dar Mardare îl sfătuise să le lase la locul lor, boierul Dinică Sava poate făcuse, dacă nu pe hîrtie, cel puțin în mintea lui un inventar al obiectelor care înzestrau conacul. Nu făcea ca, pentru cîteva mofturi, acolo, să se compromită un Movilă, ultimul Movilă, cel care avea o situație strălucită la Paris, așa cum știa tot tîrgul. Slavă Domnului, casa din Botoșani era plină de mobile, de oglinzi, de vechi portrete de familie, și nici una din surori nu ridica pretenții asupra acestei case. Era ca de la sine înțeles că-i rămînea tot lui Leonida, care o locuia și acum ca un stăpîn.

Cînd cercetase conacul de la Sulcina, fusese întovărășit de soții Mardare. La un moment dat Linica îl luase de braț, cînd intraseră toți trei în odaia de odinioară a băieților.

— Nu te emoționa, fii tare ! îi șoptise ea.

Abia atunci înțelesese Leonida că în fața sentimentalei Linica și chiar a vigurosului Victor Mardare s-ar fi cuvenit să pară mișcat de acea vizită ultimă, de despărțire, în conacul în care copilărise. Căută în el o amintire înduioșătoare, un regret, o imagine măcar a întregii familii, familie care fusese a lui, adunată aici în fiecare vară, dar nu-și putu aduce aminte nimic. Copilăria lui trecuse parcă

fulgerător de repede şi fără nici un eveniment important care s-o coloreze. Mai curînd îşi aducea aminte de casa Filipeştilor la Iaşi, cînd îşi făcuse gimnaziul, atît cît îl făcuse, mai curînd îşi aducea aminte de marchiza Josette d'Aubépine. Şi totuşi aici copilărise lîngă maică-sa. Îl iubea altfel decît pe ceilalţi copii ai ei, parcă pe atunci o iubea şi el. Da, atunci Zenobia era foarte frumoasă şi lui îi trecea cu vederea toate nebuniile. Îşi scoase grav o batistă din buzunar, o duse la ochi şi şopti încet :

— Mama !

Linica îl strînse şi mai tare de braţ. Bietul Leonida, cum îşi iubise mama ! Victor Mardare îi grăbi să treacă în altă odaie, toate erau înghеţate şi prăfuite, aveau să se îmbolnăvească dacă stăteau locului. Chiar dacă pomii din livadă înfloriseră, între zidurile astea care păstrau în ele încă frigul iernii trecute, se puteau alege cu vreo pneumonie. Ştia şi el, cum ştia tot tîrgul, cît îşi îngrijise Leonida mama în ultimul an. Îi respecta durerea, dar nu voia să-l lase să se cufunde în ea.

În odaia care fusese a fetelor, Leonida se opri brusc. Pe masa de toaletă rămăsese o oglindă mică, ovală, cu rama şi mînerul lucrate în mozaic mărunt. Nu-şi aducea aminte s-o fi văzut vreodată, pesemne că-i aparţinuse Agatei sau Anei Maria.

— Pe asta cel puţin am s-o iau. A fost a mamei. Ţin la ea. Lasă-mă, domnule Mardare, s-o ofer soţiei dumitale. Dinică Sava rămîne aici cu o întreagă avere, doar n-o să intre în conflict cu mine pentru o oglindă de mînă, pe care nici n-o fi observat-o. Vreau ca doamna Mardare să aibă un lucru care a fost al mamei.

Linica se emoţionă, îi dădură lacrimile. Mardare nu se împotrivi. Leonida era încîntat de sine. Făcea un gest care pentru Linica trebuie să fi însemnat mare dovadă de dragoste.

Pe măsură ce primăvara înainta, Leonida era şi mai grăbit să sfîrşească procesul şi să plece în Franţa. Legăturile între el şi Linica Mardare deveniseră în timpul iernii foarte strînse. Era destul ca Mardare să plece la Iaşi sau la Bîrlad,

sau în alt oraș unde ajunsese faima lui de avocat meșter și descurcăreț, pentru ca Leonida să-și petreacă noaptea la Linica. Se fereau cît puteau de ochii slugilor, uneori Leonida trebuia să se scoale cu noaptea în cap să plece înainte de trezirea personalului de serviciu, alteori pleca după miezul nopții, ca să poată dormi liniștit, pînă tîrziu, acasă, în patul lui. Îi părea firesc să fie iubit, să fie adorat de femeia asta mult mai tînără decît el. Nu era doar prima femeie care îl iubea. Toate îi găsiseră farmec, toate îl socotiseră frumos, toate i se devotaseră, începînd cu marchiza, cu doamna Tussot care era de o calitate mult superioară nefericitei aceleia de marchize, și sfîrșind cu portăreasa Jeannette, care l-ar fi slujit în genunchi. Eh, mai trecuseră cîțiva ani peste el. Ce importanță avea asta? În ochii Linichii vedea bine că nu are nici o însemnătate. Eleganța, manierele lui nu le avea nici un bărbat din Botoșani.

În nopțile în care Mardare era acasă, Leonida mai juca vreun pocheraș cu noile cunoștințe pe care le făcuse în oraș. De obicei pierdea, pierdea în chip inexplicabil. Îl muncea ideea că boiernașii ăștia de provincie jucau cu cărți măsluite, că aveau intenția să-l scuture de bani, pentru că știau că acum, după vinderea Sulcinei, avea destui. Să trișeze, slavă Domnului, știa și el, dar se temea s-o facă. Poate că pierdea numai pentru că îl părăsise norocul și că ceilalți l-ar fi surprins dacă ar fi făcut vreo șmecherie. Parisul e mare, te pierzi în el, poți să nu mai întîlnești niciodată insul pe care l-ai tras pe sfoară ieri, dar în tîrgul ăsta amărît dai nas în nas zilnic cu aceiași oameni și o asemenea pozna se află într-o singură zi de la un capăt la altul al Botoșanilor. Izbutise, după vinderea Sulcinei, să trimeată cea mai mare parte din bani la Paris, printr-un francez cunoscut la Iași, Jean Armand, care descoperise cu bucurie că era prieten cu Charles de Vaubant și care se repatriase destul de greu, luînd calea prin nord, trecînd prin Petersburg, Suedia și Norvegia ca să ajungă acasă. Dar de atunci nu mai primise nici o veste de la el. Poșta mergea greu, Leonida începuse să se îndoiască și de acest amabil Jean Armand, și de mersul corespondenței în asemenea vremuri.

Din 4 februarie încă Germania declarase războiul submarin. La nordul țării armatele ruse se luptau cu cele austro-ungare cu înfrîngeri și victorii succesive de amîndouă păr-

ţile. Lupte se dădeau şi în Dardanele, şi în Marea Adriatică şi în zona Canalului Suez, şi aproape de coastele Islandei. Venise luna aprilie, venise mai, şi nimeni n-ar fi putut spune ce era de prevăzut în viitor. Leonida ar fi vrut să părăsească ţara dar nu-şi simţea curajul acelui francez care plecase cu banii lui. Totuşi îi spunea necontenit Linichii că într-o zi vor găsi mijlocul cel mai bun de a se strecura printre fronturi către Paris. Era necesar să i-o spună. Linica trecea prin adevărate stări de disperare, rămăsese însărcinată şi nu-şi dăduse seama de la început. Leonida, cînd aflase evenimentul, se umpluse de mîndrie. La cincizeci şi opt de ani fusese în stare de asemenea ispravă ! Virilitatea din el nu slăbise, era încă un bărbat care putea găsi la Paris, acum, cînd avea şi bani, o femeie tot atît de bogată ca el, o femeie superioară Linichii, biată cuconiţă de provincie. În sinea lui ştia bine că, dacă izbuteşte să plece, n-o va lua cu el pe Linica, ar fi fost o nerozie. Astea erau basme cu care trebuia s-o încînte, datoria unui bărbat era înainte de toate să-i creeze femeii iluzii de fericire. Asta era ceva cavaleresc. Nu pricepea deloc dezolarea Linichii. Era doar femeie măritată, nu era nimic nefiresc dacă năştea un copil. N-o putea îndemna să divorţeze de Mardare, spunea el, cînd procesul pentru Izvorul era în mîinile lui. Linica trebuia să înţeleagă acest lucru. Da, ea îl înţelegea, dar dezolarea ei era aceeaşi. Îi venea greu să mărturisească pricina acestei dezolări, dar trebuia totuşi să i-o spună. Mardare mai fusese însurat de două ori şi divorţase pentru că nevestele lui nu-i putuseră face un copil. Cînd se însurase cu Linica, dezamăgit că nici de data asta nu-i venea pe lume moştenitorul visat, fuseseră amîndoi la un celebru medic din Bucureşti. Doctorul declarase că doamna avea un organism absolut normal, dar că domnul Mardare, fără să fie bolnav, suferea de o anumită sterilitate. Mardare se resemnase în sfîrşit. Cum avea să-şi explice faptul că nevasta lui era însărcinată ? Bineînţeles că o va bănui de înşelăciune. Care era bărbatul care le venea zilnic în casă ? Leonida Movilă ! Avea să izbucnească un scandal de pomină, urmat firește de un divorţ zgomotos, aşa că raporturile dintre Mardare şi Movilă tot se vor rupe, dar ruşinos. Linica socotea că e mai bine să înceapă chiar acum divorţul, Leonida s-o ia în căsătorie, iar apoi tîrgul n-avea decît să socotească lunile

care se scurseseră între această căsătorie şi naşterea copilului. Ce altă soluţie găsea Leonida ?

Leonida nu găsea deocamdată nici una. Îi trecu la un moment dat prin cap să-i spună Linichii că nici el, în nenumăratele lui legături, nu zămislise vreun copil, că probabil şi el era înşelat de ea, să-i joace o mare scenă de amant trădat şi s-o lase baltă, să se descurce cum va şti. Dacă ar fi putut pleca chiar acum din România, ar fi fost grozav. Dar greutăţile plecării îi apăreau din ce în ce mai mari. Linica nu trebuia să divorţeze pentru nimic în lume, îi spunea el, pînă nu vor putea fi siguri că pot părăsi ţara. El pierdea Izvorul în acest caz şi amîndoi buna lor reputaţie. Cînd fugi, puţin îţi pasă ce se spune în urma ta, cînd rămîi locului cu asemenea dandana pe cap, trebuie să ştii să te strecori printre evidenţe şi accidente neplăcute.

— Cum ? întreba Linica plîngînd. Dacă cel puţin n-ai fi vîndut moşia de la Sulcina, m-ai fi invitat acolo, acum, cînd sarcina mea începe să sară în ochi, aş fi născut acolo în taină şi e sigur că Victor n-ar fi venit la Sulcina, ocupat cum e pînă peste cap cu atîtea procese.

— Draga mea, dacă aş fi bănuit ce se va petrece cu tine, n-aş fi vîndut Sulcina. Asta e sigur. Dar poate că voi cîştiga procesul pentru Izvorul. Dacă-l cîştig, am unde să te ascund. Totul depinde de Mardare, de felul în care va şti să descurce acest proces.

— Vorbeşti de parcă Victor ar avea vreo vină ! plîngea Linica. Ştii bine cît se zbate pentru procesul tău.

— Văd bine, din aceste cuvinte ale tale, că încă ţii la el. Îl aperi !

— Leonida ! Nu fi nedrept ! Cum te poţi îndoi de dragostea mea ? Găseşte ceva, născoceşte ceva, du-mă departe de Botoşani, pînă nu e prea tîrziu !

Viaţa lui Leonida fusese ca un scrînciob, cînd plină de noroc, cînd mizeră. Şi de data asta norocul fu de partea lui. Cîştigă procesul pentru Izvorul, cu toate că lupta se dădea pe temeiul unui testament fals. Victor Mardare ştiuse să învîrtească în asemenea chip lucrurile, să cîştige de partea lui grafologii, să facă daruri consistente şi să pledeze înflăcărat, încît Leonida se pomeni stăpîn al moşiei Izvorul. Simion Mocanu, avocat şi el la tribunalul din Iaşi, nu se amestecase deloc, era vorba de familia lui. Cheltuielile făcute

de Mardare cu acest prilej, chiar banii pe care îi cerea pentru sine ca avocat care trudise din greu cu acest proces, îl usturaseră pe Leonida. Şi mai trebuia acum să facă sacrificii băneşti şi pentru Linica. Blestema în gîndul lui această legătură, o blestema şi pe femeia asta bleagă, care nu ştiuse de la început să facă ceea ce făcuseră la rîndul lor alte femei de care fusese legat timp mai îndelungat sau mai scurt. Poate că lăsase copilul tocmai ca să-l oblige s-o ia de nevastă, cine putea şti ? Linica era tandră, egală, părea că are un caracter ferm, dar, dacă avea într-adevăr caracter, de ce-şi înşelase bărbatul cu el ? Asta însemna că nu era nici mai bună, nici mai rea decît alte femei.

În mintea lui, Leonida socotise de mult că, dacă va cîştiga procesul, va vinde Izvorul. Nu mai avea punga doldora de bani de cînd trimesese în Franţa banii luaţi pe Sulcina. Războiul trebuia să se termine azi-mîine, doar n-avea să dureze o veşnicie. Dacă vindea Izvorul, depunea banii la o bancă unde se înmulţeau, el n-avea să se ducă la ţară să facă agricultură. Acum însă trebuia să amîne această vînzare. Linichii i se păruse lucru de la sine înţeles ca Leonida s-o ducă la conacul de la Izvorul, să găsească o femeie de încredere pe care s-o plătească bine pentru tăcerea ei, să nască acolo şi să încredinţeze copilul unor ţărani, înzestrîndu-l aşa ca să le convină şi lor. Totul era logic, onoarea Linichii salvată, dar Leonida trebuia pentru prima oară în viaţa lui să cheltuiască pentru o femeie şi asta îl revolta. Şi ce bine îşi făcea socotelile femeia asta pe care o crezuse dezinteresată, îndrăgostită de el cu toată patima ! Toate socotelile astea erau pe spinarea lui, fără nici o sfială sau stinghereală din partea ei. I se părea normal ca Leonida s-o ocrotească, s-o salveze de un scandal, ajunsese pînă acolo încît îi trecuse prin minte şi cum avea să procedeze cu noul născut ! Oare ea n-avea economii ? Copilul era numai al lui ? I se dăruise cu o uşurinţă uluitoare, nici măcar nu-şi putea spune sieşi că dăduse o bătălie grea ca s-o cucerească. Asta era soarta lui, să placă, să farmece femeile. Odată şi odată tot trebuia să plătească acest farmec. Îl plătea acum.

Începu să-i demonstreze lui Victor Mardare că Linica era palidă şi slăbită, că avea nevoie de aer curat, că, de vreme

ce conacul de la Izvorul era gol, nu se putea găsi pe lume loc mai bun de odihnă şi destindere. La rîndul ei, Linica trebui şi ea să se împotrivească puţin, să spună că-i va fi greu să trăiască departe de Victor al ei, şi să se lase convinsă de amîndoi bărbaţii că la Izvorul avea să trăiască în tihnă. Mardare se îndoia că o va putea vizita, era înecat în procese la Iaşi şi chiar în cîteva la Bucureşti. Leonida se oferi amabil s-o instaleze el pe doamna Mardare la Izvorul şi s-o viziteze din cînd în cînd.

— Nu-ţi dai seama că are şi el o legătură la Iaşi? Eu aş putea jura, altfel n-ar fi tot timpul acolo. Şi n-ar fi insistat atît să pleci tu singură la moşie. Vrea şi el puţină libertate. Aşa că de remuşcare nu poate fi vorba, scumpă Linică. Toată chestiunea e să scapi cît mai repede de copil.

— Ce înseamnă : cît mai repede ? Crezi că pot să-l nasc săptămîna viitoare, pentru că aşa vreau eu ?

Leonida era dezgustat. Descoperea în Linica o vulgaritate pe care nu i-ar fi bănuit-o. O duse totuşi la Izvorul. Se înspăimîntară amîndoi de starea conacului, de murdăria, de vraiştea pe care o găsiră acolo. Măriuca, stăpîna lui, nu mai ieşise ani de zile din casa de la Botoşani, iar Zenobia, cînd dăduse cîte o raită pe aici, mai scormonise în dulapuri şi lăzi în căutare de lucruri de preţ, dar nu pusese nimic la locul lui. Ultimul vătaf, Ţurcă, însărcinat cu treburile cîmpului şi ale livezii, n-avusese niciodată cheia conacului, Zenobia o lua totdeauna cu ea. Ca să intre în casă, Leonida şi Linica trebuiră să cheme lăcătuşul din sat, să spargă broaştele, să facă alte noi. Nici Ţurcă nu era acolo, fusese mobilizat. Şi ogoarele şi livada şi grădina erau în paragină. Leonida nu ştia ce trebuie să facă mai întîi. Linica fu aceea care, gospodăreşte, puse ordine în toate. Chemă cîteva femei din sat să cureţe bine casa, apoi îl hotărî pe Leonida să angajeze un vătaf care să aducă oameni, să sape şi să cureţe livada, să are pămîntul şi să-l semene. Părinţii ei nu fuseseră moşieri, tatăl ei fusese numai portărel la judecătoria din Botoşani, dar pe Linica o tăia capul cum trebuie să procedezi cînd eşti bogat. Apoi angajară numai pentru ea o femeie dintr-un sat mai depărtat, intuind într-un fel că îi va fi credincioasă şi va şti să tacă.

*

Cînd familia Saint-Laurent primi vestea că pierduse procesul, răsuflă din adînc, ca de o povară care li se luase de pe umeri. Paula şi Simion Mocanu regretau paguba asta mare, nedreptatea asta, dar se stăpîneau să-şi manifeste zgomotos părerea de rău. Nu ei, ci Gilbert fusese cel care bătuse treptele tribunalului, se ostenise, se zbătuse. Moştenirea era a Agatei, iar Agata arăta destulă indiferenţă faţă de pierderea Izvorului. Chiar şi Laurenţia dădea din umeri, vorbea mai mult de necinstea oamenilor decît de paguba care era şi a ei.

În schimb, la Bucureşti, soţii Stamate fuseseră furioşi. Cel mai revoltat era Ionică, pentru care se părea că moştenirea asta avea mare preţ. Dar nici Ionică n-avea destulă vreme să-şi manifeste supărarea, să-l dispreţuiască pe unchiul Gilbert pentru incapacitatea lui, pentru că tocmai atunci, în martie, fu mobilizat. Trebuia să plece la regimentul lui, deocamdată statornicit în Giurgiu.

Cînd primi ordinul de mobilizare, Ionică încercă să-şi liniştească părinţii. Taică-său devenise întîi foarte palid, apoi stacojiu şi trecuse repede în odaia alăturată, ca să-şi ascundă lacrimile. Niciodată nu fusese atît de slab ca în aceşti ultimi ani. Îşi aducea aminte de sine ca de un om curajos, energic, în stare de orice efort cînd era nevoie, capabil să-şi ducă munca la capăt fără şovăieli şi fără îndoieri nepotrivite. Acum era altul, trebuia să recunoască zilnic că era alt om. Muncea şi acum de nădejde, dar se emoţiona lesne şi în faţa unor drame ale altora, şi doar în spital tot cu drame avea de-a face, şi în faţa veştilor de pe toate fronturile, şi în mijlocul familiei lui, ca acum de pildă, la vestea mobilizării fiului său. Însuşi faptul că fuseseră mobilizate cîteva contingente era un semn nu numai de prudenţă din partea României, dar şi de anumite intenţii într-un viitor mai îndepărtat sau mai apropiat, intenţii pe care nu le putea încă nimeni ghici, dar întîmplarea care voia ca Ionică să facă parte din primul lot îi părea un nenoroc care îi leza pe ei, familia Stamate, de parcă diavolul îi alesese anume.

Ana Maria primise vestea ca pe o ghiulea în piept, dar rămăsese dreaptă pe scaunul ei, neclintită, căutînd cuvintele cele mai potrivite pentru împrejurarea asta, care cerea calm.

— Petre ! strigase ea. Petre, vino înapoi ! Eu găsesc mobilizarea asta un lucru foarte firesc. Nu-i aşa, Ionică ?

Petre se întoarse în odaie cu ochii încă umezi.

— Ce-aţi fi vrut ? rosti zîmbind Ionică. O ţară înconjurată de război de toate părţile poate sta cu mîinile în sîn ? Şi pe urmă aţi auzit, că doar am citit tare, unde mă duc. La Giurgiu ! La doi paşi de Bucureşti. Sigur că voi avea destule permisii ca să vin să vă văd.

— Eu nu mai plec în vara asta la Glodeni, hotărî Ana Maria.

— Ba ai să te duci frumuşel în vacanţă cu restul familiei. Să nu facem din asta o tragedie, să nu exagerăm nimic, să nu ne influenţăm în rău unul pe altul. Încă nu s-a întîmplat nimic şi poate că nici n-are să se întîmple. Războiul se poate sfîrşi înainte ca România să ia o hotărîre. Tată care să bîzîie şi mamă stană de piatră n-am văzut în viaţa mea !

— Ionică, eşti obraznic !

— Sînt, mamă, n-am vrut cu obrăznicia asta decît să vă fac să rîdeţi. N-am izbutit, iertaţi-mă ! Eu ies puţin în oraş.

— Du-te, băiete. Pînă te întorci, îţi strîng eu cîteva lucruri ce mi se par necesare pentru bagajul tău. Mîine ai tot timpul să vezi tu ce lipseşte, ce mai trebuie. Pleci poimîine, după cîte am înţeles.

— Poimîine.

— Să nu stai mult unde te duci acum ! îl rugă cu glas slab Petre.

Ana Maria îi aruncă o privire scurtă, dojenitoare. Băiatul trebuie lăsat în pace, nu i se putea cere să-şi limiteze timpul pe care voia să şi-l petreacă lîngă fata aceea cu care era de presupus că se va însura.

Odată Ionică plecat, maică-sa începu să caute în dulapul din odaia lui lenjerie de corp potrivită pentru vara care se apropia. Apoi, fulgerată de un gînd care o înfioră toată, se gîndi că s-ar putea să treacă vara peste el, să-l apuce şi iarna acolo şi că se cuvenea să-i caute şi flanele mai groase. Da, Giurgiu era aproape, Ionică mai avea să vină în permisie la Bucureşti, putea să-şi schimbe albiturile luate cu el, dar numai gîndul că ceea ce începea acum era

un eveniment de durată, de o durată pe care n-o putea ghici, că faptele puteau lua o întorsătură cumplită, o făcea să încurce lucrurile cu mîinile ei care tremurau, să uite ce căutase o clipă înainte. Ar fi trebuit să sfîrşească mai repede, să intre în dormitorul în care o aştepta Petre, să-şi dea silinţa să pară cît mai liniştită şi mai sigură de ea, ca să-l liniştească şi pe el. Dar cu cît se grăbea mai tare, cu atît mîinile o ascultau mai puţin, gîndurile i se încîlceau mai mult.

Deodată, pe neaşteptate, îi răsări în minte Dinu Olteanu. S-ar fi putut să fie şi el mobilizat ? Nu, deocamdată erau chemate contingente mai tinere. Ce căuta Dinu în gîndurile ei, cînd uite, alegea cămăşi, flanele, ciorapi pentru Ionică ? Flanela asta albastră i-o împletise ea, îi stătea atît de bine, n-avea să se vadă pe sub uniformă. Copilul pleca la regimentul lui, copilul pleca de acasă. Dinu era un străin. Oh, Doamne, cît ar fi vrut să fie un străin, cît ar fi vrut să nu-i aibă în clipa asta în faţa ochilor privirea aceea tristă, fierbinte, cu care o urmărise anul trecut la Şosea. Toată iarna se stăpînise, refuzase să-l întîlnească atunci cînd el o chema sfios la telefon şi-i cerea s-o vadă măcar cîteva minute. O singură dată se văzuseră de departe, la un concert la Ateneu. Ea era cu Ionică, Dinu singur. Se priviseră lung peste capetele cîtorva rînduri de ascultători. Ana Maria simţise că nu e vindecată, că, dacă ar asculta în clipa aceea de inima ei şi nu de raţiune, s-ar ridica din stal, l-ar aştepta pe Dinu în capul scărilor unde sigur că el ar urma-o, şi ar pleca la capătul lumii cu el, ar pleca în clipa aceea. Dinu o salutase. Ionică întrebase : „Cine e domnul acela frumos ?" şi ea răspunsese cu un glas de gheaţă : „Un prieten al familiei Georgescu. L-am cunoscut la ei." Apoi rămăsese cu mîinile încleştate una în alta pe genunchi şi nu mai auzise concertul, nu mai auzise nimic.

Şi uite că tocmai acum, cînd o grijă atît de mare se aşezase peste familia ei ca o lespede de piatră, i se năzărea glasul lui încet, fierbinte, în pîlnia telefonului şi privirea tristă şi frumoasă. Ana Maria se scutură de năluciri, de gînduri. Se încordă. Alături se afla Petre, doborît de îngrijorare. Poimîine Ionică avea să plece. Despre asta era vorba acum.

Ionică deschise portița micii grădini din fața casei, sună la ușa marchizei cu geamuri colorate. Îi deschise mama Mioarei. Era o femeie scundă, subțirică, cu părul prea negru ca să nu fie vopsit, cu un zîmbet prea mieros ca să fie sincer.

— N-ai mai dat de mult pe la noi, doctore ! Ne-ai uitat !

Adevărul era că Ionică nu fusese la familia Cosma de trei zile, dar doamna Cosma își cam pierduse răbdarea. Nu pricepea de ce acest doctor, care evident îi făcea curte Mioarei, n-o cere de nevastă. Ce aștepta ? E drept că Mioara nu avea zestre, e drept că după pension nu mai făcuse nici un fel de studii, dar era frumoasă, era grațioasă și, în sfîrșit, dacă doctorul Stamate îi dădea tîrcoale de aproape doi ani, însemna că o iubește. Dacă o iubea, să se hotărască odată ! Din pricina vizitelor lui prea dese, nu le mai venea în casă nici avocatul care părea și el îndrăgostit de Mioara, nici profesorul de franceză — care, fie vorba între noi, era un pîrlit —, amîndoi socotind pesemne că Mioara era ca și logodită cu doctorul. Doamna Cosma îl prefera, firește, pe Ionică Stamate, avea salariu la spital, avea și clienții lui particulari, așa cel puțin auzise ea, și o sfoară de moșie care era a maică-si, dar pe care tot el avea s-o moștenească. Și uite că acest „curtezan", cum se spunea pe vremea tinereții ei, aducea flori, aducea bomboane, scria scrisori lungi cînd nu era în București, dar nu se declara odată, nu se hotăra odată. Ea îl invitase de cîteva ori la masă pe Ionică, el la rîndul lui o invitase pe Mioara la prînz din partea părinților lui. Nu era un lucru care se face, dar doamna Olimpia Cosma, văduvă fără apărare, care nu știa de la cine să ceară un sfat, o lăsase pe Mioara să se ducă. De ce familia Stamate n-o invitase și pe ea împreună cu fiica ei, asta era de neînțeles, cum de neînțeles era faptul că doamna Ana Maria Stamate nu-i călca pragul, deși ea îi spusese clar lui Ionică, și chiar de cîteva ori, că i-ar face plăcere să-i cunoască mama. Oameni înfumurați, cu nasul pe sus. Se spunea că doamna Stamate era dintr-un neam nobil, de asta probabil că nu dădea nici o atenție unei văduve de judecător de ocol din Pitești, care își cumpărase căsuța din București cu tot ce-i rămăsese de la bărbatul ei și acum trăia dintr-o pensie modestă. Poate că părinții lui îi și interziseseră lui Ionică să se însoare cu Mioara, iar el continua să le vină în casă pentru că îi plăcea fata, dar

știa că n-o va lua niciodată. În felul ăsta nu făcea decît s-o compromită și să înlăture alți pretendenți cu prezența lui stăruitoare.

În seara asta doamna Olimpia Cosma era hotărîtă să vorbească între patru ochi cu Ionică, să spună lucrurilor pe nume și să-i ceară să nu le mai calce pragul dacă n-avea „intenții serioase". În doi ani un om poate lua o hotărîre. Și frumusețea fragedă a Mioarei se putea vesteji într-o bună zi și atunci va fi prea tîrziu să mai cucerească alți pretendenți.

Cînd intră în salonaș Ionică, Mioara ședea pe unul dintre fotoliile mici, îmbrăcate în pluș gros, înflorat, cu picioarele acoperite de o perdea de ciucuri. Citea o carte. Ridică marii ei ochi albaștri-cenușii, fața totdeauna îmbujorată i se umplu de zîmbet și se ridică să-l întîmpine. Era trupeșă, fără să fie grasă, aproape tot atît de înaltă ca el, cu mijlocul strîns evident într-un corset. Ionică se gîndea totdeauna că, dacă Mioara n-ar purta corset, ar avea întocmai trupul Venerei din Millo, bogat și desăvîrșit. Dar cine o putea convinge, cînd așa era moda, să-ți subțiezi pe cît poți talia? Nici mîinile ei nu erau mici, dar erau albe, îngrijite, nici picioarele nu aveau laba mică, în schimb glezna era bine făcută, destul de subțire, de frumos croită. Între trupul de statuie greacă și capul cu trăsături de păpușă exista o diferență care pe Ionică îl fermeca. Ochii mari, limpezi, gura mică, totdeauna zîmbitoare, nasul delicat, cu nări ușor arcuite, urechile trandafirii, ca două scoici mărunte, toate îi dădeau o gingășie care îl cucerea de cîte ori o vedea.

— Am numărat zilele de cînd n-ai mai venit! spuse ea cu acel glas care nu știai niciodată dacă glumește, e serios sau e indiferent.

— Am avut mult de lucru la spital.

— Am bănuit eu. Știu că bolnavii îți sînt mai scumpi decît orice.

Ăsta e un reproș pe care mama nu i l-a făcut niciodată tatii, se gîndi Ionică. Dar era oare un reproș? Cine putea ghici din tonul nepăsător al Mioarei? Poate că fusese numai o constatare.

— Am venit să-ți spun un lucru grav.

Zîmbetul Mioarei nu pieri, parcă nici gravitatea n-o impresiona.

— Oh! rosti ea. Foarte grav?

— Nu știu cît de grav e pentru tine. Am primit ordin de mobilizare, poimîine plec la regimentul meu.

I se păru o clipă că Mioara stă în cumpănă dacă trebuie să manifeste dezolare sau spaimă. Zîmbetul i se șterse ușor și întrebă cu un glas aproape răgușit :

— Pentru multă vreme ?

Hotărît lucru, e proastă, gîndi Ionică, așa cum mai gîndise și altă dată. Glasul totuși i s-a schimbat, a dovedit îngrijorare, poate chiar mai mult.

— Pînă vom intra în război, apoi am să plec, bineînțeles, pe front.

Nu era sigur că așa se vor petrece lucrurile, dar voia s-o vadă o dată speriată de-a binelea, capabilă de spaimă, de durere.

Privirea cenușiu-albastră a Mioarei se întunecă.

— Are să fie război și tu ai să pleci la luptă ?

— La luptă e un fel de a spune, am să plec ca medic de front, probabil.

— Dar va fi la fel de primejdios, nu-i așa ?

— La fel.

Mioara își lăsă ochii în jos, amuți. Apoi privirea i se opri asupra mîinilor ei așezate în poală, constată probabil că i se rupsese o unghie sau așa ceva și încercă, absorbită, să rupă așchia crăpată. Dacă maică-sa ar fi făcut același lucru, Ionică și-ar fi spus că o face inconștient, din nervozitate. Pe Mioara însă o acuză numaidecît în mintea lui că trece cu toată atenția de la o preocupare la alta. Pentru ea se părea că unghia aceea era cel mai important lucru din lume în acel moment.

— Ia o forfecuță, de ce te chinuiești așa ? rosti el.

Mioara ridică încet ochii, îl privi lung și întrebă :

— Poftim ?

Nici nu-l auzise. O nedreptățea iar, la el se gîndea, nu la unghie.

— Cînd am să te mai văd eu ? șopti ea.

Chipul ei își pierduse expresia copilărească, era îngrijorat și trist. Lui Ionică i se făcu milă de ea, milă de el însuși.

— Am să mai viu în permisii.

— Adevărat ? întrebă Mioara și zîmbi iar, ca și cum aceste permisii rezolvau toată problema eventualului război.

Nu e un om, un om adevărat, se gîndi Ionică. Dacă e necăjită o clipă, abia aşteaptă un pretext de nimica toată ca să se scuture de supărare.

Mioara se aşeză pe canapea lîngă el, îi cuprinse gîtul cu braţele ei puternice, îi trase capul la pieptul ei şi începu să-l sărute repede şi apăsat pe ochi şi pe gură.

— Am să te aştept, murmură ea, am să te aştept pînă la sfîrşitul războiului. Oricît.

Ionică simţea iar că îşi pierde toate îndoielile în privinţa ei. Şi înţelegea în acelaşi timp că nu cuvintele ei îl cucereau, ci îmbrăţişarea ei fierbinte. Dar nu se putea opri să n-o strîngă şi el în braţe, să nu-şi lipească obrazul de faţa ei caldă, de gîtul ei suplu, neted ca mătasea.

— Am să mă întorc, am să mă întorc, iubito. Să mă aştepţi. După război ne vom cununa.

Mioara îşi dezlipi obrazul de al lui, îl privi în ochi, şi ea întreagă nu mai respira decît fericire. În clipa aceea doamna Cosma intră cu tava de cafele în salonaş.

— Mamă, Ionică m-a cerut de nevastă ! strigă Mioara.

— Într-un ceas bun ! răsuflă din adînc doamna Cosma.

— Dar acum trebuie să plec la regiment, pe urmă pe front, dacă va fi război.

Doamna Cosma se întunecă. Adică fata ei avea să se mărite cu unul care va muri poate în război, sau să se mărite după război, dacă doctorul se va întoarce. S-ar putea să nu se întoarcă întreg. Şi un medic poate să-şi piardă un braţ sau un picior pe front. Ar fi de mirare ? Nu asemenea bărbat visa ea pentru Mioara. Uite pentru ce aşteptase doi ani, ca s-o ceară Stamate ăsta tocmai cînd pleca la regiment ! Cununie, acum ? Era o nebunie. Două văduve în casa asta ar fi prea mult. Are să dea o luptă cu Mioara s-o convingă să se mărite cît mai repede, de cum s-o ivi prilejul, cu cine i-o părea mai potrivit, în lipsa doctorului. Asta are să facă ! Aşa cum e Mioara, nici nu-ţi dai seama dacă îl iubeşte sau nu. Are s-o convingă ea că iubeşte pe altul.

Ionică o urmărea cu privirea pe Mioara. Orice crispare sau tristeţe se ştersese de pe faţa ei. Era fericită că o ceruse în sfîrşit de nevastă, războiul, mobilizarea îi pieriseră complet din minte. Şi iar se întrebă dacă e oare proastă, superficială sau indiferentă. Dar cît era de fermecătoare cu zîmbetul ei strălucitor, cu ochii ei limpezi, cu decolteul ei larg

care lăsa să se ghicească sînii rotunzi, cu brațele ei goale, albe, netede.

Doamna Cosma se instalase într-unul din micile fotolii și nu dădea semne că vrea să-i lase singuri, ca altădată. Ionică înțelese, nu-i mai convenea deloc acum asemenea căsătorie. Cîtă vreme nu fusese vorba de mobilizare, își găsea mereu treburi prin alte odăi pentru ca tinerii să „ajungă atît de departe" încît doctorul să nu mai poată da înapoi. Viitoarea lui soacră vorbea vrute și nevrute, povestea ce flori și ce zarzavaturi răsădise sau semănase în grădinița din fața casei, ce soi de vecini se mutaseră alături, oameni nesimțiți al căror cîine lătra toată noaptea, ce material de rochie de vară îi cumpărase fetei ei.

Ionică o privea cu disperare pe Mioara, se uita la ceas ca să-l înțeleagă și ea că se grăbește, că ar vrea să fie singur cu ea, dar Mioara o asculta cu răbdare pe maică-sa, sau nici n-o asculta, privea în gol și zîmbea absentă. Enervat, Ionică se ridică să plece. Doamna Cosma se ridică repede și ea, vizita asta îi păruse destul de lungă. Abia atunci Mioara se desmetici :

— Cum ? Pleci ? Mai vii și mîine seară ?

— Mîine seară stau cu părinții mei.

— Oh, dar noi n-am vorbit deloc ! Mai stai !

Doamna Cosma se așează repede la loc. Ionică însă nu-i mai putea răbda prezența. Îi sărută mîna și se îndreptă spre ușă. Mioara își puse un șal pe umeri și-l întovărăși pînă la poartă. Straturile de pămînt răscolit miroseau bine, era răcoare, aerul era umed, un sfert de lună se ivea pe cer și lumina fața albă a Mioarei.

— Cînd vei avea prima permisie ?

— De unde vrei să știu eu ?

— Adevărat, nu poți ști de acum. Am pus o întrebare prostească. Iartă-mă ! Asta pentru că mi-e dor de tine chiar de acum.

— Ești sigură ?

— Oh, Ionică, nu fi rău cu mine ! Nu știu multe lucruri pe lume, dar ceva știu sigur : că te iubesc. Și că mă iubești și tu.

— Ești atît de sigură ?

Fața Mioarei încremeni de uimire.

— Atunci de ce m-ai cerut azi de nevastă ?

— Poate că am glumit.

— Nu, asemenea glume nu se fac. Şi nici nu eşti tu omul care poate glumi aşa.

Ionică n-o văzuse niciodată atît de gravă şi poate şi de logică. O cuprinse în braţe. Ea îşi lipi obrazul de umărul lui. Şi el simţi iar că o iubeşte, că o iubeşte mult, că ceea ce numeşte superficialitatea ei e inocenţă, că asemănările pe care le face în gînd între ea şi mama ei nu există şi că frumuseţea ei îl leagă de ea cu o putere de neînfrînt.

— Ai să mă aştepţi, Mioaro ?

— Oricît !

Pe drum, spre casă, sub lumina albă a lunii care desena pe trotuare cu negru crengile încă golaşe ale pomilor, Ionică se gîndea la marea deosebire dintre Mioara, mama lui şi toate femeile din familia lui. N-o preocupa nimic, era aproape incultă, era numai frumoasă. Şi poate că îl iubea, nu făcea socoteala, ca doamna Cosma, că un doctor e o partidă bună. Era destul ca o femeie să fie frumoasă şi să aibă un fel de dragoste pentru tine („un fel", nu-şi putea spune *altcum*, Mioara iubea cu intermitenţe şi cu adîncimea cu care ar iubi o vrabie), ca să te hotărăşti să-ţi trăieşti toată viaţa lîngă ea ? Nu poţi lupta cu tine ? Nu poţi cîntări cu întreaga judecată ? Dragostea e o boală, o fatalitate, un blestem ? O iubea şi o ceruse de nevastă. Nu mai putea da înapoi şi, de fapt, nici nu voia să dea înapoi. O iubea.

Acasă părinţii nu se culcaseră, îl aşteptau în sufragerie. Altădată s-ar fi revoltat că îl aşteaptă, că îi controlează ca unui licean venirile noaptea. De data asta se aşeză de cealaltă parte a mesei, de parcă ar fi fost cel mai firesc lucru din lume să-l aştepte şi începu să vorbească despre vacanţa pe care o vor avea ei la Glodeni, despre marele noroc care s-ar putea să-i pice lui de a avea o permisie mai lungă, în care să se repeadă pînă la moşie.

*

În aceeaşi vreme, la Iaşi, Agata se îmbolnăvise de o boală ciudată, o boală fără dureri, cu temperatură care creştea zilnic spre seară, cu o slăbiciune în tot trupul pe care nu era în stare s-o explice bine medicilor, cu o lipsă de putere fizică, cu un dezgust pentru orice efort, cu o ameţeală care

o îndemna mereu să rămînă în pat. Doctorul Petre Stamate venise şi el de la Bucureşti ca să ţină un consult cu medicii din Iaşi, dar nici împreună nu putuseră pune un diagnostic precis. Se părea că nici un organ nu era bolnav, singurul lucru cert era o anemie pe care cu nimic n-o puteau stăvili, dar care creştea mereu.

Agata stătea în patul ei, ridicată pe perne, se lăsa îngrijită de Gilbert şi de Laurenţia cînd erau acasă, de Paula, care o vizita des, de Zoe, care alerga la ea de cîte ori putea veni şi mare lucru nu se pricepea să-i facă, dar multe ceasuri din zi era singură. Atunci se gîndea la viaţa ei trecută, îşi aducea aminte întîmplări de mult uitate, îi mulţumea în gînd lui Gilbert pentru că ştiuse s-o smulgă din casa în care era atît de oropsită şi să fie totdeauna pentru ea o permanentă şi nealterată fericire. Îşi socotea soţul un om desăvîrşit şi norocul de a-l avea o binecuvîntare cerească. Şi cu copii buni o binecuvîntase norocul, cu o nepoată pe care o iubea şi care era un copil potolit şi sensibil, cu un tată pentru care respectul şi dragostea ei nu se stinseseră nici azi, cu un frate ca Georges care era destul de ciudat, dar atît de expansiv şi de nobil uneori ! Cum venise Georges s-o scoată din pension la Paris acum aproape patruzeci de ani, cum trecuse pe acasă înainte de război, prin 1877 şi-i făgăduise sprijinul lui ! E adevărat, nu se ţinuse de cuvînt, firea lui era alta decît a ei sau a Anei Maria, nu i-o puteai imputa, dar era sigur că ar fi vrut. Apoi le trimesese lor, surorilor lui, o scrisoare prin care renunţa la orice moştenire în favoarea lor. Un bărbat cu adevărat nobil. Ana Maria era un om şi jumătate, o fericire să-ţi fie soră. Numai mama, vezi, mama fusese altfel de făptură. Şi doar ea, Agata, o iubise, o iertase pe rînd de toate suferinţele pe care o făcuse să le îndure, şi totuşi mama o urîse. Ce lucru straniu ! Nici Leonida nu era un frate bun, era egoist şi fără simţul familiei, dar cînd ai fost dăruită cu atîtea rude apropiate pline de căldură şi de caracter, te poţi supăra pe viaţă că nu te-a înzestrat destul ? Nu, ar fi o ingratitudine. Şi Măriuca, buna, blajina mătuşă ! Era un păcat s-o uiţi ! Măriuca îndulcise copilăria ei şi a celorlalţi aşa, cu puterile ei puţine, cu bunăvoinţa ei nesfîrşită. Făcuse şi testament pentru cele două nepoate ale ei, Agata era sigură că cel de-al doilea testament era fals, dar dacă aşa socotise şi hotărîse tribunalul, nu mai

era nimic de făcut. Izvorul era pierdut pentru totdeauna și pentru fetele ei, și pentru băiatul Anei Maria. Era păcat, era o mare pagubă, dar, cum spusese Gilbert, Paula avea tot ce-i trebuie lîngă Simion Mocanu al ei, Laurenția avea o profesiune și după doctorat va avansa în grad, Ionică Stamate era medic și cîștiga bine și toți laolaltă aveau Glodenii. Pe vremuri, spunea Gilbert, fetele fără meserie și băieții trîntori nu puteau trăi fără zestre. Azi nu mai era o nenorocire să n-ai nu știu ce moștenire. Chiar și Zoe avea să învețe mai departe, să facă studii superioare, să-și cîștige viața singură.

Agatei îi părea că toate sînt bine rînduite în jurul ei. Mai exista amenințarea asta de război, dar nu voia să creadă în ea. Îi scrisese Ana Maria că Ionică fusese mobilizat. Nici asta nu însemna mare lucru. Măsuri de prevedere, cum spunea Gilbert. E mai bine să nu te gîndești la război. Cînd ești bolnav, așa cum era ea acum, nu trebuie să macini în minte spaime viitoare. Astea țin boala pe loc. Ce va fi fost oare boala asta a ei ? Slăbiciunea asta pe care n-o putea înfrînge ? Împlinise cincizeci și șase de ani, fusese în toți acești ani sănătoasă, harnică, puternică. Și așa, deodată, o anemie ! Era îndopată cu sirop iodotanic și granule de glicerofosfat, era silită să mănînce mușchi în sînge și ficat, i se făcuse silă de atîtea medicamente și atîta mîncare, dar forțele nu-i reveneau. Dacă încerca să se scoale din pat, o cuprindea o amețeală cumplită.

Gilbert era mai grijuliu cu ea decît oricînd. Dacă uneori n-ar fi citit un fel de spaimă pe chipul lui, ea n-ar fi fost speriată. Creșteau globulele albe din sînge. Eh, aveau să se oprească odată, leacurile trebuiau să le vină de hac. Laurenția părea mult mai liniștită decît Gilbert. Era plină de grijă să nu-i lipsească nimic, îi primenea patul aproape zilnic, ceea ce o exaspera. Acum, cînd se aflau în plină primăvară îi umplea odaia cu flori, îi aducea albume de pictură cînd se iveau în librărie, pentru că o obosea mai puțin să privească imagini decît să citească o carte. Tot ea pregătea și bagajul întregii familii pentru vara pe care aveau s-o petreacă la Glodeni și avea destulă răbdare să scoată sau să pună la loc în dulapuri lucrurile pe care Agata le socotea cînd necesare, cînd de prisos.

Dar seara, după ce Agata adormea, Laurenția rămînea pînă tîrziu cu tatăl ei, în grădina mică pe care Agata anul

ăsta nu mai avusese putere s-o îngrijească, şi stăteau de vorbă. Abia atunci Gilbert dădea frîu liber disperării din el. Ar fi vrut să-şi cruţe fiica, dar nu era în stare, o simţea mai puternică decît el şi avea nevoie de această putere. Ştiau amîndoi, aşa cum ştia şi restul familiei afară de Zoe, că boala Agatei n-avea leac, că era un cancer al sîngelui, o leucemie, cum le spusese cu ochii în lacrămi Petre Stamate, boală împotriva căreia nici picăturile cafenii de sirop iodotanic, nici granulele de glicerofosfat de sodiu, nici fripturile în sînge nu foloseau.

— De ce, de ce o asemenea boală a trebuit să cadă tocmai peste ea ? repeta la nesfîrşit Gilbert. Tu nu ştii, Laurenţio, cît de bună, cît de delicată, cît de pură a fost femeia asta toată viaţa !

— Ştiu, tată, ştiu, încerca să-l domolească fata şi-i strîngea mîinile fierbinţi în mîinile ei. O cunosc doar pe mama.

— N-o cunoşti destul. Eu sînt un păcătos pe lîngă ea.

— Tată, te rog nu te supăra, dar vorbeşti prostii.

— Nu, fetiţo, ştiu eu ce spun. Sînt un păcătos.

— Chiar dacă ai făcut în viaţa dumitale unele greşeli sau ceva ce ţi se pare greşeală, mama a fost fericită de cînd s-a măritat pînă azi. Asta ţi se pare puţin ?

Laurenţia se gîndea la greşelile pe care susţinea tatăl ei că le făcuse. N-ar fi vrut să le afle, n-ar fi vrut să le ştie. Tatăl ei trebuia să rămînă pentru ea, aşa cum era pentru Agata, un om desăvîrşit, fără pată. Îl iubea prea mult ca să poată îndura gîndul că vreodată călcase alături de linia dreaptă a comportării lui în viaţă. Poate că-şi imputa acum vreo vină care pentru alţii n-ar fi însemnat nimic, scrupulos şi exigent cum era cu el însuşi. Poate că în adevăr săvîrşise vreodată un păcat faţă de Agata. I-ar fi fost lui mai uşor dacă îi mărturisea fiicei lui, cu care era atît de prieten, greşeala aceea ? Poate că da, dar ea, Laurenţia, nu-i putea da acest ajutor, nu-l putea lăsa să-şi descarce inima. Ar fi putut face pentru el orice jertfă la nevoie, ar fi murit bucuros în locul mamei ei dacă ar fi fost posibil, dar nu îndura o umbră pe făptura lui iubită.

— Şi are să moară, Laurenţio, are să moară ! Auzi tu, nu se poate face nimic împotriva acestei boli.

— Ştiu, tată. Să fim mulţumiţi că ea nu-şi dă seama, să fim mulţumiţi că o putem îngriji bine, că vom merge vara

asta cu ea la Glodeni. Că nu știm termenul pe care i l-a fixat moartea.

— Slabe mulțumiri !

— Știu, tată. Nu putem face nimic, decît s-o iubim și mai mult atîta vreme cît mai e printre noi. Înțeleg, totul e nedrept, e absurd. Gîndește-te numai că dacă intrăm în război, vor muri mii și mii de oameni. Oameni tineri.

— Agata nu e bătrînă.

— E mai nefiresc și mai dureros să moară copiii înaintea părinților. Cîți părinți vor suferi în cazul unui război ? Cîți suferă și în ceasul ăsta în lumea întreagă ? Trebuie să ne resemnăm, tată. Suferința noastră nu e singura din lume.

— Niciodată nu și-a pierdut grația, blîndețea, nevinovăția. Niciodată.

Laurenția nu mai știa ce să spună. Îl mîngîia pe Gilbert pe cap, pe mîini, îl săruta pe obraz, îl strîngea la piept. Uneori era foarte obosită, ar fi vrut să se culce, dar știa că tatăl ei are insomnii chinuitoare și rămînea lîngă el, încerca să se scuture de oboseală și să spună cuvinte de îmbărbătare care nu-l îmbărbătau.

Zoe venea să stea cu bunica ei imediat după ce-și sfîrșea lecțiile. Se așeza pe un scăunel scund lîngă pat, lua mîinile Agatei și nu prea știa ce i-ar putea povesti. Tot ce se întîmpla la școală era atît de plicticos, de apăsător. Colegele ei nu erau interesante, unele la vîrsta asta pe care o avea și ea, la cincisprezece ani, începuseră să fie foarte preocupate de cum arătau, să ascundă oglinjoare în pupitre sau să se oglindească îndelung în ferestrele clasei înainte de a pleca acasă, să-și scoată zulufi de sub pălărie și să se sclifosească cînd treceau prin fața internatului de băieți, să-și vorbească la ureche între ele taine pe care Zoe nu le afla, dar pe care le bănuia și o înfiorau. Altele rămăseseră cu minte și purtări de copii, se jucau zgomotos în recreații, nu citeau o carte în afară de manualele școlare, zburdau ca niște iezi fără să ia seama că se deșiraseră ca niște prăjini sau se împliniseră ca niște femei, nu înțelegeau o poezie și nu le interesa decît nota lor din catalog.

Zoe n-avea nici o prietenă, afară de Laurenția, dar nici Laurenției n-avea îndrăzneala să-i spună tot ce-i trecea prin cap. Laurenția se purta cu ea așa de parcă ar fi fost de o vîrstă, dar Zoe nu putea uita că mătușa ei e profesoară, și

asta o făcea să păstreze un fel de timiditate față de ea. Profesoarele ! Oh, erau îngrozitoare, te scormoneau cu privirea de parcă ar fi ghicit ce se petrece în tine, de parcă te-ar fi acuzat în fiecare ceas de cine știe ce „nesupunere", de parcă le-ai fi enervat și cînd te bîlbîiai sub ochii lor pătrunzători, și cînd te exprimai prea bine, ca un om matur. Profesoarele te bănuiau că ești altfel decît celelalte și asta nu le plăcea. Iar Zoe se simțea altfel decît celelalte. N-ar fi vrut să fie înfumurată, dar uite că era altfel decît celelalte. N-ar fi putut explica acest altfel, dar nu se potrivea cu nimeni, era vădit și nu putea comunica nimic din ceea ce se petrecea în ea. Parcă sufletul i-ar fi dat mereu pe dinafară, ca dintr-o închisoare prea strîmtă, cînd citea o poezie, cînd vedea o grădină, cînd privea un amurg, cînd cînta la pian. Trebuia mereu să-și stăpînească lacrimile în fața frumuseții, a unei suferințe străine, a unei muzici armonioase. Cîteodată îi venea să plîngă cînd vedea o cerșetoare bătrînă sau un cățel slab și flămînd. Nu știa dacă asta era bine sau rău, taică-său spunea adesea : „Zoe e prea sensibilă". Era asta un soi de boală ? Era o bogăție pe care alții n-o aveau ? Nu-și dădea seama, dar nu se putea constrînge să fie altfel. Acum suferința bunicii ei o tulbura adînc. Toată familia era tulburată de această boală, e adevărat, dar toți se stăpîneau unii față de alții, numai ea nu se putea domina, o întreba cînd pe maică-sa, cînd pe Laurenția ce avea să se întîmple, ce se putea spera.

Și încă despre toate aceste lucruri mai putea vorbi cu Laurenția, nu chiar de-a dreptul, pe ocolite, și-și dădea seama că Laurenția n-o osîndea nici pentru emoțiile ei excesive, nici pentru lacrimile care îi umpleau mereu ochii mari și prea albaștri, prea decolorat albaștri. Dar ceea ce începuse în primăvara asta să se petreacă în ea nu trebuia ghicit nici de Laurenția. Era ceva rușinos, ceva care o speria. Nu făcuse pînă acum nici un fel de deosebire între bărbați și femei. Erau toți făpturi omenești, unele ostile, altele amabile. Și deodată începuse să simtă că lumea se împarte în două, că poți fi timidă și în fața unei femei, dar în fața unui bărbat nu poți fi decît sfioasă, pierdută, speriată. Era din alt clan, din altă specie parcă. Uneori vedea pe stradă un domn cu ochi foarte frumoși și ochii aceia o urmăreau zile întregi. Alteori auzea glasul profund și armonios al unui client al

tatălui ei, amintirea ochilor frumoși se ștergea, glasul îi rămînea în auz, îl visa și noaptea, îi răsuna în urechi și la școală, cînd asculta în banca ei explicațiile profesoarei de matematici. Din prima clasă de liceu avusese un profesor de fizico-chimice. Abia acum îi descoperise farmecul. O durea parcă farmecul lui. Dar și durerea asta trecu, cînd un medic tînăr veni s-o vadă pe bunica. Zoe nu pricepea ce se petrece cu ea. Era parcă totdeauna ușor beată și plină de imaginea unui bărbat, apoi de a altuia. Și acum, de pildă, cînd stătea pe scăunel lîngă patul bunicii, se gîndea la acel medic tînăr și spera să-l vadă intrînd pe ușă. Asta era ceva rău, ceva urît, ar fi trebuit să se gîndească numai la bunica ei.

— Povestește-mi ceva, fetițo ! se ruga Agata.

Zoe se dezmeticea, dar nu știa ce-ar fi putut povesti : o farsă pe care o făcuseră fetele dintr-a șasea pedagogei lor ? Asta era o prostie grosolană de care ea nu putuse rîde cum rîdeau colegele ei. Cît de frumos era acum la Copou ? Poate că bunica s-ar fi întristat că zace nemișcată în pat, cînd afară e atît de frumos. Să-i spună cum fusese concertul de Mozart la care o luase Laurenția ? Avea ea cuvinte potrivite pentru asta ? Sigur că Laurenția îi povestise mai bine maică-si cum fusese acel concert. Mai bine i-ar citi ceva cu voce tare.

— Nu vrei să-ți citesc ceva, bunico ?

— Nu știu dacă am să pot să te urmăresc, Zoe. Spune, ce-a mai fost azi la școală ?

La școală ! Iar la școală ! Ce se putea întîmpla la școală, între zidurile ei groase, sub șaua și între hamurile disciplinei care te călărea, înconjurată de colege neinteresante ? Nimic din ce se petrecea acolo nu merita a fi povestit.

— Am luat un opt la latină, dar eu cred că mi se cuvenea nouă, se auzi spunînd și-i fu silă de ceea ce spusese.

— Eh, nota n-are atîta însemnătate, răspundea molcom Agata. La Doamnele Augustine, la Paris, unde am învățat eu, primeam cîte o mică medalie sfințită în loc de notă pentru fiecare răspuns bun, pentru fiecare săptămînă în care mă purtasem bine. M-am întors acasă cu o cutie plină de asemenea medalii, nici nu știu în ce pod sau cămară s-or fi rătăcit de mult. Și uite, cu toate că am primit atîtea medalii, nu sînt deloc mulțumită de cultura mea. Laurenția știe mult mai mult decît mine. Dacă n-aș fi avut norocul

de a-l avea pe Gilbert profesor înainte de a mă mărita cu el, cunoştinţele mele ar fi fost foarte limitate. Ştii că Gilbert mi-a fost profesor ?

Faţa Agatei se lumina toată şi parcă ea întreagă se cufunda în amintiri fermecate. Nu mai spunea nimic, nu-i mai cerea nici Zoei să povestească ceva, se pierdea în trecut. Uneori o umbră îi trecea prin ochii mari, cu gene dese, apoi umbra pierea şi Agata părea fericită. Zoe nu îndrăznea nici să se mişte, ca să nu-i schimbe gîndurile. Poate că ar fi trebuit să-i facă un ceai, să-i încălzească puţin lapte, să-i mai aşeze pernele, dar continua să tacă, să-i mîngîie uşor mîinile care deveniseră foarte subţiri, şi se pierdea şi ea în gîndurile ei. Ce bine ar fi fost să vină acum acel doctor tînăr s-o vadă pe bunica ! L-ar fi privit şi ea îndelung, ca să-l ţină minte bine. Apoi, la plecare, l-ar fi condus pînă la poartă, aşa se cuvenea, nu era nimeni alt în casă care să-l conducă. El ar fi admirat trandafirii galbeni din grădină. Ea ar fi tăiat un trandafir şi i l-ar fi dat lui. El i-ar fi mulţumit zîmbitor. Şi asta era firesc, nu-i aşa ? Oh, Doamne, dar niciodată n-ar îndrăzni să facă aşa ceva. N-are să-i dea niciodată vreun trandafir şi el n-are să-i zîmbească niciodată. E plăcut însă, e foarte plăcut să-ţi închipui în amănunt un asemenea moment. Uite că în clipa asta şi ea şi buniţa sînt fericite. În casă e linişte, prin ferestrele deschise intră un vînticel uşor, răcoros, pendula din sufragerie bate şase bătăi grave, sonore.

Dar pe neaşteptate vine Paula şi strică toată această pace. Ţine morţiş să schimbe cămaşa de noapte a maică-si, deşi Laurenţia i-a schimbat-o ieri, s-o facă să mănînce o felie de şuncă proaspătă, să-i urce căpătîiul mult mai sus, ca să poată vedea prin fereastră în grădină. Pipăie în grabă gîtul Zoei, nu se ştie de ce se teme să n-aibă febră, ia scăunaşul de lîngă pat, trage în locul lui un fotoliu pe care se aşază ea şi vrea neapărat ca Zoe să plece acasă să se odihnească sau să-şi mai repete o dată lecţiile de mîine. E ea aici, nu mai e nevoie de Zoe. Are să stea cu maică-sa pînă se va întoarce Laurenţia sau tata acasă.

Zoe pleacă încet, cu regret. Fusese atît de bine cu bunica, fiecare cu gîndurile ei, liniştite, singure. Uneori boala bunicii parcă nici nu e boală, seamănă cu o odihnă senină. Cînd nu încearcă să coboare din pat, ceea ce o ameţeşte

totdeauna, bunica Agata, cu fața ei albă, cu părul încă negru, cu mîinile ei parcă străvezii de subțiri ce sînt, cu ochii ei atît de închiși albaștri încît seamănă cu panselele cele mai întunecate la culoare, bunica parcă ar fi o fată tînără, parcă e soră cu fiicele ei. Zoe n-ar putea spune dacă mama ei, Paula, e mai frumoasă decît bunica, iar despre Laurenția știe sigur că nu e chiar frumoasă, și-i pare rău. E prea bine legată Laurenția, nițel băiețoasă, puternică și parcă lipsită de grație. Nu, nu e, Doamne ferește, grosolană ca înfățișare, dar nici feminină nu e. Așa cum știe în fiecare moment ce vrea, mișcările ei au și ele aceeași siguranță, o siguranță prea mare. Mîinile ei nu șovăie în aer, nu descriu linii ondulate ca ale mamei sau ale bunicii, pasul ei e cam soldățesc. Și nu vrea deloc să se fardeze, nici să se pudreze măcar, își strînge într-un coc părul castaniu și se uită drept la tine cu ochii ei verzi-căprui, care nu ascund nimic.

Amurgul coboară ușor, umple străzile. Zoe merge spre casă din ce în ce mai încet. Din grădini vine mireasmă de petunii, uneori chiar de fîn proaspăt unde iarba a și fost cosită. În fața ei calcă ușor, cu pas aproape neauzit, o pereche, un bărbat tînăr care ține strîns de braț o fată, tînără și ea. Zoe nu vrea să-i depășească, vrea să-i vadă mereu înaintea ei. Vrea să-și închipuie că ea e fata aceea, iar bărbatul... bărbatul ar putea fi clientul tatii, cel cu voce frumoasă, ba nu, mai bine doctorul tînăr care vine la bunica. Ce i-ar spune ei, Zoei, dacă ar fi la brațul lui în seara asta atît de minunată, atît de dulce ? Sigur că n-ar întreba-o dacă și-a făcut lecțiile pe mîine, i-ar vorbi ca Félix de Vendenesse din *Crinul din Vale* sau i-ar recita : „Te duci, și ani de suferință n-or să te vadă ochii-mi triști". Zoe simte că își pierde capul numai imaginîndu-și cum i-ar asculta cuvintele. Dar tînăra pereche o ia la dreapta, ea a ajuns în fața casei lor, trebuie să intre, n-are încotro.

Tata a sosit acasă, stă în birou și citește un dosar. Zoe intră, îi spune bună seara și moare de frică să nu i se deslușească pe față gîndurile de adineauri. Ca un făcut, tata spune :

— Ce e cu tine ? Te doare capul ?

— Nu. Deloc.

— Îți strălucesc ochii, ești îmbujorată la față. M-am speriat.

— N-am nimic, tată. Mi-e bine.

— Stai jos. Mama mai întîrzie ?

— Cred că puțin.

— Vreau să sfîrșesc de citit dosarul ăsta și pe urmă să stăm de vorbă.

Zoe se sperie. Tot a văzut tata ceva pe fața ei, i-a înțeles gîndurile.

— Despre ce ? întreabă în șoaptă.

— Despre orice. Am atît de puțin timp pentru tine, fata tatii, încît mi-e dor să vorbim și noi puțin.

Zoe se așază, tace și așteaptă. Gîndurile încep să i se încurce. Nu mai e vorba acum despre perechea de pe stradă, nici de alte imagini tulburătoare. Uite, tata are mereu cîte un proces, uneori le povestește și acasă, unchiul Leonida a cîștigat procesul lui cu bunica și sora ei, toți spun că e un lucru nedrept. Oamenii se încaieră, auzi mereu vești de pe atîtea fronturi, familia cînd se bucură, cînd se întunecă. Oamenii mor pe fronturi. Ce groaznice trebuie să fie aceste morți ! Să fii lovit de un glonte în cap, să zaci singur în noroi, în propriul tău sînge, să treacă în goană cu bocancii peste tine sau cu copitele cailor. Să te lase acolo singur.

— Tată, oamenii sînt foarte răi ?

Simion Mocanu ridică fruntea, iese din preocupările lui, își aude cu întîrziere fiica. Tace o clipă, apoi începe să rîdă :

— Cum îți vine să crezi așa ceva ? Oamenii sînt feluriți. De unde ai scos concluzia asta ?

— Mă gîndeam la război și la unchiul Leonida.

— Leonida e o pușlama, născut din întîmplare în neamul maică-ti. Iar războiul, cum să-ți spun eu ? Războiul se naște din interese economice și din dorința de supremație. Înțelegi ?

— A cui ?

— A unor state. Armatele ? Sînt alcătuite din oameni obligați să lupte. Oameni buni și oameni răi de-a valma. Sînt unii care ar ști pentru ce luptă (grăiește ardeleanul din el), alții o fac numai pentru că n-au încotro.

Zoe mai tace o clipă și deodată întreabă net :

— Tată, există Dumnezeu ?

— Eu, fetițo, nu știu, răspunde puțin încurcat Simion. Eu n-aș ști să-ți spun. N-am avut niciodată revelația lui.

Zoe se cufundă în gînduri. Va să zică tata n-a avut revelația... Sînt atîtea lucruri greu de înțeles pe lume! Nu, viața nu e deloc ușoară...

*

Leonida n-avea răbdare să stea mereu la Izvorul, lîngă Linica. Se făcuse prea greoaie, prea urîtă, prea veșnic preocupată de sarcina ei, de nașterea pe care o aștepta cu frică. O naștere era de fapt ceva dezgustător, cum dezgustătoare era și femeia asta pe care o apreciase la început pentru supleţea și eleganța ei. Un butoiaș, asta era acum Linica, atît de umflată, încît Leonida se gîndea uneori ce grozăvie ar fi să nască gemeni. Asta i-ar mai trebui și ei și lui! Cu femeia aceea angajată dintr-un sat de departe, Cosînești, cu Tinca Ispir care era și cutezătoare, și încă tînără, și nesinchisită de părerea altora, se înțeleseseră din vreme. Ea avea s-o moșească pe Linica, ea avea să plece cu copilul în satul ei, să-l declare pe numele ei și să nu se arate niciodată în Botoșani, să nu-i caute pe nici unul dintre ei, să nu-i pomenească niciodată copilului sau altcuiva că ar avea alți părinți. Tinca ceruse o sumă cam măricică pentru treaba asta, Leonida se văitase că n-o are, Linica o completase cu economiile ei și cu prețul unor cercei cu briliante, vînduți de Leonida la Iași. Cu banii ăștia Tinca avea să-și repare casa, să-și cumpere o vacă, să-și facă o fîntînă în curte. Linica nu se mulțumise cu jurămintele Tincăi, o pusese să jure și în fața icoanelor că va păstra taina. N-avea cine să se mire în satul ei, spunea Tinca, doar toată lumea știe că se ținuse cu un flăcău care n-o luase de nevastă. Oricine avea să-și închipuie că pruncul e al ei și al ticălosului de flăcău.

În vreme ce Leonida se temea că Linica va naște gemeni și pretențiile Tincăi vor crește, Linica spera să nască un prunc mort și să scape și de remușcările pe care presupunea că le va avea, și de obligațiile față de Tinca Ispir. Și, mai ales, de teama care n-o va părăsi niciodată că femeia asta bine plătită nu va comite vreodată o indiscreție.

Vara se apropia, venise chiar. În casă era cald, era uneori înăbușitor, dar Linica nu cuteza să iasă decît pe cerdac, și atunci îmbrăcată în rochii lungi și largi, ca nici unul din oamenii care treceau prin ogradă către hambare,

către magazii, să n-o vadă și să nu-i ghicească starea. În conac nu intra decît Tinca, femeie la toate. Leonida stătea la Botoșani, cu treburi spunea el, iar cînd se întorcea la Izvorul nu mai era îndrăgostitul de altădată. Părea preocupat, cu gîndurile împrăștiate.

— De grija ta, explica el. Îți închipui ce-ar fi să te pomenești aici într-o bună zi cu Mardare ? Cînd îl întîlnesc în Botoșani fac toate eforturile să-l conving să-și vadă de treburi, pentru că tu te simți foarte bine aici.

Linica ar fi vrut să-l vadă lîngă ea, tandru ca un om care se simte tată, curtenitor ca odinioară, atent la fiecare mișcare a ei. Dar Leonida nici măcar nu mai dormea în aceeași odaie cu ea, „ca s-o lase liniștită". De fapt, nu putea suferi respirația ei grea ca un sforăit, petele cafenii care îi ieșiseră pe obraz, gleznele care i se umflaseră. Ce nevoie avusese el de toată încurcătura asta, care îl și costase atîția bani ? Se prăpădise vreodată după Linica ? Ea căzuse cu dragostea pe el. Uite, de asta prețuia el atîta Parisul, pentru că acolo o femeie ar fi lichidat ușor o asemenea pacoste. Fără să mai pomenim de viața culturală de acolo și alte marafeturi, despre care vorbeau snobii, gîlgîindu-și vorbele în gîtlej.

La Botoșani aranjase totuși problema care i se părea esențială : plecarea lui în Franța. Se împrietenise cu un boiernaș plin de spirit de aventură, tînăr care își făcuse studiile la Paris, lăsase acolo o logodnică și voia neapărat să ajungă la ea. Planul lui era asemănător cu al francezului căruia Leonida îi încredințase banii : să ajungă în nordul Rusiei, ocolind zonele de front, să străbată țările scandinave și să coboare de acolo în Franța. Leonida se temea destul pentru pielea și pentru banii lui, bani pe care avea să-i realizeze prin vinderea Izvorului, dar rămînerea în Botoșani îl îngrozea și mai tare. Asta însemna prelungirea legăturii lui cu Linica, descoperirea poate a acestei legături, obligația, Doamne ferește, de a o lua de nevastă, o viață ternă de provincie, o bătrînețe plicticoasă și urîtă. Se simțea încă puternic, se socotea încă frumos, visa o aventură nouă, mai strălucitoare decît cele consumate, care să spulbere amintirea tuturor momentelor grele prin care trecuse în viața lui. Aștepta numai ca Linica să nască, s-o ducă înapoi la Mardare al ei, ca să vîndă repede, în taină, Izvorul și să

plece cît se mai putea pleca. Ar fi vîndut bucuros și casa din Botoșani, dar nu era numai a lui, era de drept și a surorilor lui, și o vînzare ca asta nu s-ar fi putut să nu stîrnească vîlvă și alt scandal cu *les deux imbéciles*. La ideea asta trebuia să renunțe și n-o făcea ușor. Se puteau vinde pe ascuns, și nu fără risc, unele lucruri mai de preț din casă, dar însăși casa trebuia păstrată, ca și cum ar fi avut de gînd să se mai întoarcă în ea, încuiată, ferecată și abandonată pentru totdeauna. Era păcat, dar așa era mai prudent.

Împreună cu noul lui prieten, Nicoară Verești, făcea zi și noapte planuri de felul cum s-ar putea strecura printre fronturile din nord. Nicoară mărturisea că și el își trimisese din vreme grosul averii la o bancă din Paris. Îi apuca noaptea aplecați peste hărți, cu cîte o sticlă, două scoase din beciurile Zenobiei, care păreau că n-au fund. Dincolo de lăzi, de mobile disparate și șchioape, în cotloanele cele mai ascunse, Leonida descoperise mereu alte sticle pitite sau uitate acolo. Uneori se duceau împreună la cafenea să joace un pocher. Și Nicoară era dintre cei care cîștigau mereu în vreme ce Leonida nu înceta să piardă.

Tot Nicoară cunoscuse acel colonel din armata țaristă în trecere prin Iași care îi făgăduise să le înlesnească drumul pînă la Petrograd, de unde aveau să se descurce singuri. Îi mai rămînea lui Leonida să găsească un cumpărător pentru Izvorul, un om care să accepte să ia în primire moșia abia în august, s-o plătească înainte și să nu vorbească nimănui despre treaba asta decît după plecarea lui. Cumpărătorul, care fusese găsit tot de Nicoară Verești (omul ăsta era atît de abil încît l-ar fi scos și pe diavol din hruba lui), cunoștea din întîmplare Izvorul, avea doar o moșie vecină cu el, așa că nu cerea să vadă „marfa" înainte de a o cumpăra. Știa că nu poate avea nici o încurcătură cu ceilalți descendenți din familia Movilă, cunoștea rezultatele lungului proces din familie și înțelegea ceea ce i se explica : Leonida nu voia să stîrnească zgomot în jurul acestei vînzări și nici în jurul eventualei lui plecări. Nici el, cumpărătorul, n-avea nevoie să trezească tot neamul Movileștilor, care, deși nu mai avea nici un drept asupra Izvorului, ar fi comentat, desigur, înstrăinarea moșiei care fusese a familiei generații de-a rîndul. După plecarea lui Leonida avea

de gînd să se ducă frumușel să culeagă roadele, să ia în primire hambarele pline — fiind vecin de moșie cu Izvorul ştia că în anul ăsta pămîntul şi livada fuseseră lucrate. Socotea că asta era mîna de stăpîn a lui Leonida, se minuna că un om care se pricepe atît de bine se îndură să se despartă de pămînt şi i se părea că prețul cerut nici nu e prea mare cînd afară de conac, acareturi, şi terenuri mai ai şi o întreagă recoltă pe deasupra. Răzbătuse pînă la el vestea că în conacul de la Izvorul Leonida ar ascunde o femeie, dar cei care povesteau n-o văzuseră niciodată, așa că istoria asta îi părea conului Dinică Sava o născocire. Şi chiar dacă era adevărat, treaba asta nu-l privea şi nu-l încurca în nici un fel. Dacă Leonida Movilă ascundea acolo o femeie, pesemne că voia s-o ia cu el la plecare. De asta îşi ascundea, probabil, şi plecarea, ca să poată lua pe tăcute femeia sau fata aceea. Mai curînd o fată, judeca el, o fată păzită de părinții ei, căreia Movilă ăsta, un crai cam trecut, îi sucise capul.

Linica stătea zile întregi singură. Cosea zestrea viitoare a copilului, tot căptușită de nădejde că-l va naşte mort. Căuta prin sipete şi dulapuri şi nu găsea nimic acătării, dădea numai de pălării vechi cu penele prăfuite şi jumulite, pălării din veacul trecut, de jupoane pe droturi cu dantela putredă, de cearceafuri îngălbenite de cînd zăceau acolo. Căuta în bibliotecă şi găsea reviste nemțești sau franțuzești, cu hîrtia arsă de vreme ca de foc, cu desene care reprezentau cucoane încinse cu corsete enorme, cu părul clădit din bucle ca niște clăi. Era vorba în ele de asediul Parisului în 1870 sau de încoronarea lui Franz Josef. Apoi urmau pagini întregi de reclame pentru o cremă împotriva coşurilor de pe obraz sau împotriva căderii părului. Linica se distra o clipă cu vechiturile astea, apoi începea să se plictisească. În fosta bibliotecă nu existau cărți. În salon se afla un pian, dar era atît de dezacordat, încît scotea numai gemete răguşite, nu sunete.

Ziua în care trebuia să nască se apropia. Îi era frică de ziua aceea. Leonida nu mai venise de mult s-o vadă. Avea să nască singură aici, cu ajutorul Tincăi, care spunea că se pricepe, că mai moşise şi altă dată, dar nu orice naştere e normală. A ei putea fi grea, nenorocită, avea doar treizeci

de ani, nu mai era tînără. Imposibil să chemi un doctor, să mai ceri şi ajutorul altcuiva, taina ar fi fost descoperită.

Începuse să se întrebe stăruitor de ce Leonida, după ce cîştigase procesul, nu-i ceruse să divorţeze, ca să se mărite cu el. Lucrul îi păruse firesc pe vremea în care Leonida avea nevoie de Mardare pentru procesul lui. Dar după el? Explicaţiile cu care o convinsese Leonida îi păreau acum din ce în ce mai obscure. Totuşi, parcă n-ar mai fi vrut ca pruncul să se nască mort. Simţea cum încolţeşte şi creşte în ea dorinţa de a se bucura de copilul ei. Da, era vorba de o plecare în Franţa cu Leonida, o plecare grea şi plină de riscuri, n-ar fi putut căra şi un copil în faşă cu ei. Plecarea asta îi părea din ce în ce mai imposibilă. Un divorţ, o căsătorie cu Leonida, un copil al lor crescut de ei, o viaţă paşnică, plină de dragoste, în frumoasa casă a Movileştilor la Botoşani, sau aici la Izvorul, astea erau lucruri în adevăr de dorit. Dar Leonida nu mai venise de aproape trei săptămîni la moşie, din fericire nici Victor Mardare nu dăduse pe acolo, ea era singură, frămîntată de gînduri pe care n-avea cui le împărtăşi, gînduri care nu mai semănau cu cele cu care venise aici. Ce se întîmpla cu Leonida? Era bolnav? O iubea mai puţin? De ce stătea la Botoşani? Numai ca să-l ţină locului pe Mardare, să-l împiedice de a veni aici? Ce-l oprea să-i scrie măcar, că doar în sat era o poştă şi Tinca se repezea acolo aproape în fiecare zi. Se înţeleseseră că, dacă îi va scrie vreodată, împiedicat de treburi să vină mai des, îi va adresa scrisorile pe propriul lui nume, pentru ca nimeni să nu afle în sat despre prezenţa ei aici. Nu venea nici o scrisoare.

Seara, după ce zăduful zilei se potolea, după ce ograda se golea de oameni, Linica ieşea pe cerdac. Vedea cerul desfăşurîndu-se larg deasupra livezii, cerul pe care nu-l zărea niciodată peste zi, auzea cîntecul greierilor, foşnetul frunzelor clătinate uşor de vînt. Tinca se aşeza la picioarele ei, aprindea o lumînare, îşi punea o sită pe genunchi şi începea să-i dea în bobi.

— Vine, coniţă, vine!

— Cine? Domnul?

Domnul era, firește, Leonida pentru ea.

— Vine pruncul şi e de parte bărbătească. Pe drum de seară vine, cu noroc şi cu sănătate.

Un băiat! Ce-ar fi să nască un băiat? Taţii sînt mai bucuroşi să aibă băieţi, dar ea şi-ar fi dorit o fetiţă! Ce prostie! Din ce purcede dorinţa asta, cînd n-avea să aibă parte de copilul ei decît cîteva ore? Leonida şi-ar dori un băiat? Era tată Leonida? Avea vreun sentiment în această împrejurare? El voia numai să scape „cît mai repede" de copil. Asta însemna poate şi mai puţină dragoste pentru ea decît avusese la început. De ce-i ieşise omul ăsta în cale? De ce avea pentru el şi admiraţie, şi iubire, aşa cum nu avusese niciodată pentru Mardare? Într-adevăr era altfel decît toţi bărbaţii din tîrg. Şi uite că şi acum era altfel decît oricare altul, mai rece, mai depărtat tocmai cînd femeia pe care spunea că o iubeşte trecea prin ceas de cumpănă. Altul ar fi...

Linica nu voia să gîndească mai departe. Îi venea să plîngă şi se stăpînea. Măcar de-ar veni atunci cînd i-o sosi ei sorocul, poate peste cîteva zile!

Leonida nu veni nici în acea seară în care Linica fu cuprinsă de marile dureri ale naşterii. Închisă în dormitor împreună cu Tinca, se stăpînea să nu geamă şi să nu ţipe, ca să nu se audă în ogradă, în livadă. În fiecare seară se strecurau în livadă oaspeţi nepoftiţi, care furau poame. Era destul s-audă ei, ca să se afle în tot satul. Cîinii de pază pe care ei îi făceau să tacă aruncîndu-le bucăţi de mămăligă, ar fi putut să urle la auzul urletelor ei şi să atragă şi ei atenţia cine ştie cui asupra celor ce se petreceau în conac.

Faţa îi era scăldată în lacrimi, trupul zguduit şi frămîntat de suferinţă. O mare spaimă pusese stăpînire pe ea, mototolea cearceaful în mîinile prefăcute în gheare şi-şi încleşta fălcile. I se părea mereu că în minutul următor va muri, îşi pierdea puterile, apoi le regăsea, puterile unei dureri fără nume.

— Numai puţin, coniţă, numai puţin, spunea încet Tinca învîrtindu-se în jurul ei. Acuşi, acuşi e gata!

După o sfîşiere parcă a întregului ei trup, Linica nu mai simţi, nu mai auzi nimic. Cînd se trezi, lîngă ea ceva mieuna slab ca un pisoi. Tinca schimba aşternuturile de sub ea.

— Ai văzut, coniţă, că bobii mei nu mint? E băiat, să-ţi trăiască! Apoi se corectă viclean: Să-mi trăiască!

— Vreau să-l văd puţin!

— Să-l spăl și să-l înfăș întîi. Stai acolo cremene și cearcă un pic să dormi.

Linica nu adormi. Stătea întinsă pe spate, privea la tavanul pe care jucau umbre și lumini de la cele două lumînări aprinse pe masă. O liniște ciudată se întindea în trupul ei chinuit pînă adineauri. În sfîrșit, Tinca îi puse în brațe un pachet de cîrpe albe din care ieșea mieunatul slab de adineauri și la capătul căruia se vedea, mic cît un pumn, un căpșor pleșuv, o fețișoară roșie, creață. Linichii îi păru că pachetul ăsta de cîrpe e cald, că scheunatul e dulce, înduioșător, că fețișoara cea creață e frumoasă, sau poate numai gingașă, dulce, sfîșietor de fragedă. Îl ținu la pieptul ei pînă dimineața și pînă dimineața plînse încet, cu noian de lacrămi.

Dimineața Tinca se îmbrăcă de drum.

— Trebuie să-l duc în sat, la Cosînești, la mama.

— Mai lasă-mi-l o zi.

— Păi se cuvine să mă duc acolo, la primărie, să-l pun de la început pe numele meu. Nu-i mai bine așa ?

— Aș vrea să-l vadă și domnul. Poate vine azi.

Tinca strîmbă nițel gura într-o parte, se uită piezîș la Linica.

— Cine știe cînd o veni domnul, că pînă acum nu s-a grăbit. Eu zic să duc copilul.

— Du-l, șopti Linica. Ai luat biberonul, ai luat pelincile ?

— Tot. Cum să-l botez ?

— Nu știu, nu m-am gîndit. Stai... spune-i Mihai. Cînd te întorci, Tinco ?

— Pe seară, că doar nu te-oi lăsa singură aici. Ți-am pus mîncare pe masa de la căpătîi.

— Să-i spui mamei... mamei dumitale...

— Să aibă grijă, știu. Are să aibă ea grijă, că doar și ea are să creadă că-i al meu.

— Mai dă-mi-l puțin !

Linica mai strînse o dată copilul la piept. Tinca plecă cu el. În casă era liniște, liniște. Nu trosnea un dulap, nu se zbătea o perdea la fereastra deschisă. Linica plîngea încet, fără zgomot. Era atît de mic, de fraged, de slăbuț ! Toată făptura lui neajutorată cerea apărare. Aveau să-l apere, să-l răsfețe vreodată ? Cine ? Îl va iubi vreodată cineva ? Ea îi era datoare țîncului ăstuia, ea îl adusese pe lume, și-și plătea

datoria cu bani! Ce cumplit, ce rușinos! L-ar fi ținut în brațe la nesfîrșit, simțea și acum în piept căldura dulce care izvora din el, l-ar fi ținut în brațe să-l apere, să-l simtă al ei. Îl dăduse, îl lepădase. N-avea să-l mai vadă niciodată. Nici Leonida n-avea să-l vadă, să-și dea măcar seama cît era de fragil, de sfîșietor de plăpînd. Și de frumos. Sau, poate, numai frumușel. Da, era tare frumușel. Pe Leonida nu-l interesa, nu-l mai interesa nici măcar ea. Și cum stătea pe vremuri la picioarele ei, cu capul pe genunchii ei!

Abia seara, cînd se întoarse Tinca, Linica își mai veni în fire. Tinca povesti cu vioiciune cum îi lăsase copilul maică-si, cum mama se bucurase de purcoiul de bani adus odată cu pruncul și de cei care aveau să mai vină încă, nu încheiase toate socotelile cu cineva — doar nu-i spusese maică-si cu cine, mama credea că era vorba de acel flăcău cu care se ținuse fie-sa, — cum îl înscrisese la primărie pe numele de Mihai Ispir, cum sugea Mihăiță din biberon de parcă se născuse învățat cu treaba asta. Nu venise încă domnul? Eh, să nu se mîhnească duduca, avea să vină el peste două-trei zile și era mai bine așa, avea s-o găsească odihnită, limpede la față și frumoasă.

Leonida veni abia peste trei zile. Linica era tot în pat, nu se limpezise la față, ochii ei erau roșii de plîns, numai trupul și picioarele i se dezumflaseră.

— Păcat că nu l-ai văzut! strigă ea. O frumusețe de băiat!

— Mai bine că nu l-am văzut, m-aș fi emoționat prea tare, spuse înțelepțește Leonida. Apoi îngenunche lîngă pat, sărută mîinile Linichii — văzuse odată scena asta la teatru și i se părea potrivită în acest moment —, își culcă obrazul pe pieptul ei și tăcu o clipă.

— Era foarte frumos! spuse încă o dată cu multă convingere Linica.

— Draga mea, nu trebuie să te mai gîndești niciodată la el. Ai scăpat cu bine, ai trecut peste o mare spaimă, acum toate au intrat în trecut. Trebuie să capeți cît mai repede puteri, să plecăm la Botoșani, altfel ne paște primejdia de a ne pomeni aici cu Mardare. Vrea să vină să te vadă. Abia l-am oprit, și cu ce tertipuri! Niciodată o taină nu e destul de bine ascunsă, mai bine să fim noi acolo, decît el aici.

— Da, bine, înțeleg. În cîteva zile cred că am să mă pot da jos din pat. Să fiu în stare de a călători cu trăsura. Leonida, dragule, ai adus restul de bani pe care trebuie să-l dăm Tinchii ?

Leonida își desfăcu brațele în semn de neputință, de disperare.

— Nu. Nu am de unde-i lua. Tu nu mai ai nimic ?

Linica mai avea un inel cu rubin. Se putea vinde destul de bine ?

— Știu eu ? Sper. Asta înseamnă că mîine trebuie să plec la Iași ca să-l vînd. Să te las iar cîteva zile singură. Sînt dezolat !

Leonida era mai mult dezamăgit. Auzise că femeile dobîndesc după naștere o strălucire, o frumusețe nouă. Linica însă era prea plînsă, cu ochii prea încercănați, prea palidă. În noaptea aceea dormi iar în odaia învecinată, ca să „n-o incomodeze" și în zori plecă la Iași. Din fericire putu vinde repede inelul și se întoarse peste două zile la Izvorul. Linica stătea pe cerdac, tristă, singură, dar mai înfiripată. La capătul săptămînii, după ce încheiară socotelile cu Tinca, porniră spre Botoșani.

Linica nu-l găsi acasă pe Mardare, era la Iași, și fu mulțumită. Se putu reface mai bine în zilele astea de odihnă, n-avea să-l sperie cu slăbiciunea ei, după ce se odihnise atîta vreme la țară. Se aștepta să fie vizitată zilnic de Leonida, dar el venea rar, stătea puțin, nu vorbea decît despre posibilitățile fugii lor a cărei dată n-o cunoștea încă, nu părea deloc dispus să plîngă împreună cu ea de înstrăinarea copilului lor, îi cerea să și-l șteargă din minte așa cum făcuse el efortul de a-l șterge. O dată sau de două ori Linica încercă sfios să-i vorbească despre divorțul ei, posibil acum, despre căsătoria lor, posibilă și ea, și despre rămînerea lor în țară, la Botoșani și la Izvorul. Leonida nici nu voi să audă de asemenea propuneri, el voia cu tot dinadinsul să plece și aveau să plece împreună. Provincie, copil mic, viață ternă, astea nu erau pentru el și nici pentru o femeie ca ea care nu-și cunoaște încă valoarea.

În sfîrșit, Mardare se întoarse acasă. Era bucuros să-și revadă nevasta, găsi că nu-i priise grozav aerul de la Izvorul, dar tot era cea mai frumoasă femeie din Botoșani. Ba chiar nici la Iași nu întîlnise una ca ea. Avea acum

cîteva procese în Botoşani, putea rămîne acasă o bucată de vreme; era o fericire pentru el să nu mai fie atîta pe drumuri, să stea liniştiţi împreună în casa lor tihnită. Era război, e drept, în atîtea locuri din lume, în Europa şi în jurul ei, dar el se simţea la adăpost în România care, după părerea lui, n-avea să se amestece niciodată în pîrjolul ăsta. Chiar acum, în august, avuseseră loc la Bucureşti tratative între aliaţi şi România, care făgăduise să nu îngăduie tranzitul de material de război destinat Turciei. Pentru el, asta era o nouă dovadă de neutralitate hotărîtă. Dar dacă am intra şi noi în război, nu tocmai pe el, om de patruzeci şi unu de ani, aveau să-l cheme din capul locului. Pînă să vină rîndul contingentului lui, se putea aranja prin multe cunoştinţe pe care le avea să fie mobilizat în spatele frontului, într-o slujbă utilă patriei, pentru care era nevoie de oameni capabili şi de încredere.

De la venirea acasă a lui Mardare, Leonida nu se mai arătă deloc în casa lor. Linica tăcea, cu inima strînsă, aştepta. Într-o seară Mardare se întoarse acasă uimit şi niţel nervos.

— Nu ştiu ce se petrece cu Movilă ăsta al nostru. Îmi mai datorează nişte bani şi, dacă am văzut că nu mai dă pe aici şi nu-l mai întîlnesc nici la restaurant, am trecut pe la el. Casa e încuiată. Ferecată. O fi la Iaşi, o fi la Bucureşti, dar putea să treacă pe aici înainte de plecare să ne vadă, să ne spună cînd se întoarce şi cînd îşi lichidează datoria faţă de mine. O fi el boier, dar se poartă ca un mîrlan !

Linica nu putu dormi în noaptea aceea. Totul era de neînţeles, totul era aşteptare şi suferinţă pentru ea.

Abia după o săptămînă adevărul izbucni în casa Mardare, adus tot de Victor.

— Auzi, Linico ? Prietenul meu, bunul meu prieten, pentru care am făcut pe dracu-n patru ca să-i cîştig procesul, pe care îl primeam amîndoi în casa asta ca pe un frate, domnul Leonida Movilă, pardon ! prinţul Movilă, cum îşi spunea el în momentele de destăinuire după ce bea un pahar, a tulit-o din ţară. Nu mi-a plătit datoria, n-a venit să-şi ia rămas bun ! A vîndut Izvorul pe ascuns, ăluia, lui Dinică Sava, cel cu moşia vecină cu a lui, va să zică ar fi avut şi bani să-mi plătească ce-mi mai datora, dar

și-a luat picioarele la spinare împreună cu altă pușlama, cu Nicoară Verești. Știe tot tîrgul. S-or fi ascuns ei, dar de aflat tot s-a aflat. Îți place prințul ? Ce spui tu de treaba asta ?

Linica făcu un efort imens să nu-și piardă cunoștința. Mîinile și picioarele i se răciseră, fruntea i se îmbrobonase de o sudoare înghețată. Se rezemă bine cu spinarea de spătarul canapelei.

— O canalie ! șopti ea.

— Mai curînd o pușlama, un pungaș. Canalie e prea mult spus. Și-a făcut socoteala că șederea ta la Izvorul l-a costat cam cît îmi datora mie.

Linichii îi trecură prin minte cerceii și inelul ei vînduți de Leonida. Își scosese el paguba. În clipa asta nu se năruia numai iluzia pe care încercase veșnic Leonida să i-o creeze că vor pleca departe împreună, ci și speranța ei mai ascunsă, mai înrădăcinată, că va divorța, se va mărita cu Movilă și va lua înapoi copilul, copilul ei, de la Tinca.

— Eh, în cine să mai crezi ? întrebă Mardare cu cea mai dureroasă sinceritate din lume. Apărase el un testament fals, dar îl apărase cu devotament prietenesc. În cine să mai creadă ?

Linica se gîndea că în singurătatea de la Izvorul putea cel puțin plînge în voie. Aici, acum, nu putea plînge. Avea nevoie de o putere pe care nu și-o cunoștea, ca să se ridice, să se așeze la cină, să mai și vorbească. Și totuși se ridică, se așeză la masă și vorbi.

— Cred că în noaptea asta are să plouă. Simt o presiune pe inimă, pe plămîni. Se pregătește o vijelie.

— Uite de ce-i arde dumneaei ! bodogăni Mardare. Eu mă gîndesc la ticăloșia lui Movilă și ea se teme de vijelie ? Dar să știi de la mine, ăsta n-ajunge departe. Are să se prăpădească pe drum, între fronturi, cu Nicoară Verești cu tot. Îmi pare rău că n-am să aflu niciodată cînd și cum, ca să-i aprind o lumînare.

— Eu mă duc să mă culc, șopti Linica. Presiunea asta atmosferică îmi face rău.

— Te-ai enervat și tu, te cred. Numai cîte mese bune i-ai pregătit ! E adevărat că vine o vijelie, se zgîlțîie ferestrele, mă duc să le închid. Culcă-te, dacă vrei, vin și eu curînd.

Mardare trebui să mai lipsească o săptămînă din Botoşani. Linica îşi plînse toate lacrimile din ea, apoi luă o hotărîre. Ştia ce-i va cere lui Victor, odată întors acasă.

— Victore dragă, m-am gîndit la ceva. Ascultă-mă cu răbdare. Toată viaţa ţi-ai dorit un copil. Ai divorţat de două ori din pricina asta. Nu-l poţi avea nici cu mine. Casa noastră e pustie şi viaţa noastră lipsită de ţel.

— Te rog, Linico, să nu vorbim despre ceea ce ştim amîndoi că nu e cu putinţă.

— Ceva e totuşi cu putinţă. Am putea adopta un copil. Aş căuta eu undeva, prin vreun sat, un copil sănătos...

— Linico ! E o absurditate. Nu vreau să cresc odrasla altuia, pe care n-am s-o iubesc niciodată şi care poate evolua cine ştie cum.

— Dar, Victor, s-ar putea...

— Nimic. Nu s-ar putea nimic. Să nu-mi vorbeşti niciodată despre aşa ceva. Să nu te gîndeşti nici tu la o asemenea prostie. Mai curînd îţi dau ţie oricînd libertatea de a te despărţi de mine şi a te mărita cu altcineva, dacă îţi doreşti atît de mult un copil. Dar jivină străină nu aduc în casa mea.

Libertatea ? Ce mai putea face acum Linica cu libertatea ? Ultimele nădejdi îi erau spulberate. De amintirea lui Leonida îi era groază, de prezenţa lui Victor se înfiora. Se simţea copleşită de actul ei de trădare. Şi totuşi, lîngă Mardare era ocrotită. N-avea ce face nici cu libertatea, nici cu singurătatea.

*

Cele din urmă zile ale lui august îşi cerneau soarele prin frunzişul des al copacilor care înconjurau conacul de la Glodeni, printre crengile pline de rod ale merilor din livadă. Era cald, era bine, ar fi fost şi linişte dacă în sufletul celor care îşi petreceau vacanţa acolo n-ar fi existat temeri, îndoieli, aşteptarea a ceva cumplit care avea să se întîmple cu siguranţă, şi a altor evenimente, tot grozave, pe care poate degetul destinului avea să le îndepărteze de România. Dar dacă războiul era pentru ei o posibilitate, o eventualitate, boala Agatei, acea boală fără scăpare, era pentru toţi o certitudine. Îşi ascundeau tristeţea unii faţă de alţii, o ascundeau mai ales faţă de bolnavă şi n-o lăsau să se stră-

vadă prea limpede nici față de Gilbert. El era cel mai covîrșit, cel mai dezolat dintre toți. Îmbătrînise în vara asta cu zece ani parcă deodată. Laurenția nu știa de cine să se ocupe mai întîi, de maică-sa care se topea sub ochii lor sau de taică-său care nu mai avea nici putere, nici interes pentru nimic altceva în afară de nevasta lui. Pînă și ziarele care îi veneau zilnic îl preocupau mai puțin decît înainte. Urmărea mai ales frontul francez, luptele fără rezultate concludente, definitive, care se dădeau acolo. Nu-i ieșea din minte atacul cu gaze asfixiante al germanilor în Flandra, îi părea lucrul cel mai grav întîmplat pînă acum în acest război. Dar pe urmă lăsa ziarele deoparte, se învîrtea în jurul sofalei de pe cerdac, pe care zăcea Agata, se așeza la căpătîiul ei, se ridica, pleca în livadă, se întorcea și iar se așeza lîngă sofa.

Paula luase toată grija gospodăriei pe seama ei. Știa că asta poate ea face bine, mai bine decît a găsi cuvinte de îmbărbătare sau a aduce în discuție lucruri care să îndepărteze gîndurile celorlalți de la boală. Era adînc îndurerată de starea maică-si, dar durerea asta nu se vedea pe fața ei frumoasă, cu trăsături regulate, în ochii ei verzi, totdeauna limpezi. Muncea mult, avea grijă să nu lipsească nimănui nimic, călca și scrobea, ca și acasă cămășile lui Simion sau rochiile Zoei, se repezea, deși la conac era, afară de argați, și o femeie care se ocupa numai de casă și de stăpîni, să spele și să cîrpească și rufele lui Gilbert sau ale Laurenției, încerca să fie de folos tuturor și mai ales să-și umple întreaga zi cu treburi, ca să nu se gîndească prea mult la nenorocirea fără scăpare care se strecurase în familie și pusese stăpînire pe toate sufletele. Cînd o vedea trebăluind atît, „slugărind" pe toată lumea, cum spunea în gîndul ei Ana Maria, o asemăna mătușii Măriuca. Paula era frumoasă, fizic nu aducea deloc aminte de biata mătușă atît de ștearsă, de lipsită de personalitate, dar ca fire parcă ar fi fost fiica Măriuchii, atît era de cuminte, de supusă, de potolită. Dacă i-ar fi poruncit cineva, așa cum îi poruncea Zenobia Măriuchii pe vremuri, sigur că Paula ar fi ascultat fără să crîcnească.

E o Movilă din cap pînă în picioare, se gîndea Ana Maria, de la Movilești a moștenit răbdarea și resemnarea. Numai frumusețea i-a venit de la alți străbunici. Ochii ei

sînt ai mamei, dar nu se întunecă, nu fulgeră, nu urăsc niciodată. Pe cînd eu, tare mă tem că am în mine ceva din asprimea, din duritatea mamei. Din familia Duca sau poate, Doamne ferește, din acei Stavros pe care nu i-am cunoscut, am moștenit o fire uneori aprigă. Sper, doresc din tot sufletul să am spiritul de justețe al tatii, ceva din puritatea lui, dar uneori tare mă îndoiesc eu de mine. Îl iubesc atît de mult pe Petre, îl respect atît, îl iubesc pe Ionică infinit, cum de mai rămîne loc în mine pentru acea pasiune sau, mai puțin, obsesie, slăbiciune pentru Dinu Olteanu ? Am înfrînt-o și o înfrîng în fiecare zi, dar ea există, nu m-a părăsit nici acum cînd, departe de el, veghind-o pe Agata, mă fulgeră uneori un dor aprig de Dinu. Dacă vom intra în război, Petre nu va pleca pe front, e prea bătrîn pentru asta, dar Ionică va fi trimes cine știe unde. Ar fi destul să mă gîndesc la asta și la Agata, ca să nu mai am loc în minte pentru alte gînduri. Și uite că totuși îmi spun : va fi trimes și Dinu, are patruzeci și doi de ani, e mai tînăr cu zece ani decît mine, știu bine socoteala, și asta îmi mărește neliniștea. Ah, Doamne, sînt o Stavros, nu merit să mă numesc fiica lui Iorgu Movilă ! Și în definitiv, ar fi timpul să isprăvesc cu socotelile astea de ereditate, ești ceea ce ești, cum ești, ducă-se pe pustii de strămoși, dacă ești un om adevărat și încerci să răspunzi de tine însuți, te poți înfrîna, te poți modela, te poți apropia de ceea ce ai vrea să fii. Nu cred în fatalitate și nici în trăsături înnăscute pe care, cu cap lucid, nu le poți modifica. Mai bine aș face să sper în vizita pe care Ionică voia să ne-o facă aici. N-a putut încă, dar cine știe, într-o zi ne vom pomeni cu el.

Laurenția lucra prost și puțin în vara aceea. Teza ei de doctorat îi părea un lucru cu totul străin de împrejurarea prin care treceau toți. Între ei, în casă, în mijlocul acestei familii legate strîns și fericite, da, ar fi putut spune fericite, se strecurase umbra aceea atotputernică, haină, de neînlăturat, care se numea moartea. Laurenția nu se mai întîlnise niciodată cu ea. Auzise nu demult că unchiul Georges se prăpădise în India, dar nu-l cunoscuse niciodată și India era atît de departe, încît îi părea totuna să ai un unchi viu sau mort acolo. Murise și bunica Zenobia pe care n-o văzuse niciodată, murise la Botoșani și nimeni din familie n-o plînsese. Pesemne că nu merita să fie plînsă. Acum însă

moartea era aproape, la Glodeni chiar, după cum înțelesese de la unchiul Petre Stamate. Bărbatul mătușii Ana Maria își petrecuse luna iulie aici și la plecare își luase rămas bun de la Agata cu multe cuvinte de încurajare, dar, odată urcat în docarul care avea să-l ducă la gară, izbucnise în plîns, își acoperise fața cu mîinile și le șoptise lor : „Să fiți pregătiți, dragii mei, să fiți calmi. Se va întîmpla curînd."

Laurenția încercase s-o pregătească pe Zoe, care înțelesese tot și tremura ca frunza de plop. Îi spunea că totuși bunica avea un noroc : n-avea să îmbătrînească niciodată, să se facă urîtă, să se gîrbovească, să sufere de dureri neprevăzute în cine știe ce parte a trupului, a acestui trup făcut din mădulare care toate puteau să treacă prin cine știe ce suferințe, din măruntaie care puteau avea fiecare boala lui, să-și piardă dinții, să-și piardă părul, să-și frîngă un picior și să șchioapete ani la rînd. Știa că nu minte, dar știa și că la cincizeci și șase de ani, încă frumoasă, încă sensibilă, iubită de toți cei care o înconjurau, mama ei murea prea curînd. Făptura ei n-avea să se degradeze, să se ruineze, era adevărat. Dar bucuriile, bucuriile pe care poate că maică-sa le-ar mai fi avut încă, astea n-aveau să mai existe niciodată. Viitoarele ei bucurii intrau în pămînt, netrăite, odată cu ea. Zoei însă trebuia să-i vorbească numai de chinurile bătrîneții de care Agata scăpa.

Luaseră la Glodeni o parte din fișele lui Iorgu Movilă, pentru ca Zoe să le pună într-o oarecare ordine. Nici la asta n-o putea îndemna prea mult Laurenția, de vreme ce și ei îi era atît de greu să lucreze. Plecau uneori împreună în pădure, căutau bureți, căutau buruieni de leac, se așezau pe malul pîrîului care venea de la deal, curat, zgomotos și limpede. Zoe era chinuită de tot felul de întrebări și o chinuia la rîndul ei pe Laurenția, care n-avea la toate răspuns.

— Crezi că există suflet, Laurențio, un suflet care dăinuie și după moarte ?

— Nimeni dintre noi n-o știe, Zoe. Eu sînt adepta teoriei care susține că sufletul e numai un rezultat al materiei vii și că se stinge odată cu intrarea materiei în descompunere. Asta e o părere. Mai există și altele. Mai tîrziu vei alege tu singură, după ce vei citi mai multe, vei înțelege mai multe.

— Dar e grozav să nu mai fim deloc.

— Poate că uneori e mai grozav să fim.

— Nu înţeleg.

— Există vieţi foarte nefericite, deosebiri sociale care pe unii îi ridică mai sus decît merită, pe alţii îi coboară mai jos decît s-ar cuveni.

— Şi nu se poate face nimic ca să fie altfel ?

— Poate că da. Eu nu mă pricep destul, Zoe. Bunicul tău Gilbert ştie mai mult decît mine, el a cercetat mai mult această problemă. Zoe, vezi floarea aia de pe malul celălalt al pîrîului ? Cea albastră sau mai curînd mov. Cea ca un clopoţel. Se cheamă campanula. Ai curaj să-ţi scoţi sandalele şi să treci pîrîul ca s-o culegi ? S-o ducem bunicii. Are să-i placă. Dar vezi să nu cazi în apă !

Zoe se descalţă, trece apa călcînd din piatră în piatră, se întoarce cu floarea, dar nu renunţă la gîndurile ei.

— Laurenţio, mie mi-e frică de moarte.

— Nu se poate s-o vindecăm pe mama. E o boală fără scăpare.

— Nu de bunica vorbesc acum. Mi-e frică de moarte, de moartea mea.

— E departe, Zoe.

— Dar e de neînlăturat. Odată, mai curînd sau mai tîrziu, tot va veni. Mi-e frică.

— Ia taci puţin ! Auzi ciocănitoarea ?

— O aud. Parcă bate cuie într-un sicriu.

— N-ai auzit niciodată cum se bat cuie într-un sicriu. Nici eu. De ce să facem asemenea comparaţie dramatică ? E o păsărică frumoasă, colorată, care caută mîncare pentru ea şi pentru puii ei. Dacă am putea-o vedea, am fi încîntate de ea.

— Să mergem acasă să-i dăm floarea bunicii, pînă nu se ofileşte.

Laurenţia era disperată. Altădată Zoe îi atrăgea ei atenţia asupra unui cîntec de pasăre, a unei raze trecute printre ramuri, a susurului pîrîului. Acum toată sensibilitatea, toată atenţia ei se concentra în jurul ideii morţii, nu mai recepţiona nimic altceva.

Zoe, în adevăr, nu se mai frămînta cu gîndurile care o munciseră în primăvară. Acel lucru de care se ruşina, dar

pe care îl prefăcea în mintea ei în roman de dragoste, obsesia unui chip, a unui glas bărbătesc plin de misterioasă frumusețe pierise. Nu mai exista pentru ea decît moartea, apropierea morții, prezența morții la Glodeni. Uneori se apropia încet de sofaua bunicii, să surprindă expresia de pe fața ei. Dacă bunica stătea cu pleoapele închise, o săgeta o teamă : a murit ! Așa arată moartea ! Bunica a simțit-o oare, s-a temut de ea ? Dacă respirația Agatei îi ridica ușor pieptul, Zoe se liniștea : trăia încă ! Avea să mai vorbească, să încerce să zîmbească, s-o mîngîie pe ea pe obraz. Ce fericire !

Uneori Agata îi cerea Zoei să-i cînte la pian orice, oricît de mult. Să intre în casă, să deschidă fereastra salonului spre cerdac și să cînte. Și Zoe cînta îndelung, puțin rușinată că n-a studiat niciodată destul pianul, că nu e sigură pe mîinile ei, dar mulțumită că-i face o plăcere bunicii.

Pe bolnavă o scotea zilnic pe cerdac Simion, pe brațele lui puternice. Își mai amînase treburile avocățești de la Iași sau uneori se ducea pînă acolo și se întorcea repede, pentru ca Paula, celelalte femei, chiar Gilbert, care nu mai era el însuși, să nu fie singuri în ceasul din urmă al soacrei lui. Ceea ce nu putea face pentru mama lui rămasă departe, în Șcheii Brașovului, încerca să facă pentru mama Paulei. Poate că astfel plătea de aici eforturile cuiva de acolo, care o îngrijea pe bătrîna lui. Nu gîndea limpede acest lucru, nu-și închipuia niște îngeri care le văd pe toate și le răsplătesc, dar în fundul sufletului lui, într-un ungher obscur, exista, păstrată din părinți și strămoși, ideea unei justiții imanente. Și pe urmă o și iubea pe Agata, se simțea de la începutul căsătoriei lui adoptat ca un fiu, răsfățat ca un copil rupt de propria lui familie. Din toată casa el era singurul care în tăcere, fără s-o mărturisească nimănui, ar fi dorit ca România să intre în război și, firește, alături de Antantă. El putea lupta încă, nu împlinise patruzeci de ani, avea pentru ce lupta. Cu toată dragostea lui pentru Paula și pentru Zoe, s-ar fi dus la război. Era doar transilvănean, războiul ar fi fost și al lui.

Agata nu se plîngea de nici o durere, nu se plîngea nici de starea asta de sfîrșeală care creștea în fiecare zi mai mult. Era bucuroasă cînd era dusă afară, pe cerdac. Vedea grădina, vedea livada, auzea vîntul în frunze, auzea zgomo-

tele din bucătărie și pe cele mai depărtate, ale unui car care trecea pe drum, ale unor copii care se fugăreau și țipau prin fața porții, ale oamenilor angajați din sat să culeagă merele și prunele din livadă. Gilbert voia să alerge, să potolească glasurile și zgomotele.

— Lasă, spunea încet Agata, vreau să-i aud. Îmi face plăcere. Parcă aș fi încă în mijlocul vieții.

Apoi își regreta cuvintele, le corecta :

— Cînd am să mă vindec, să ne ducem împreună în pădure, Gilbert. Vrei ?

Gilbert înțelegea că Agata știe că va muri, de asta vrea să se mai simtă în mijlocul vieții, dar că încerca să-l facă să creadă în vindecarea ei, sau cel puțin în speranța ei de vindecare.

— Și în pădure, sigur, și sus pe deal, sub stejarul cel mare, în amurg, să vedem clopotnițele din patru sate și să auzim clopotele de vecernie, spunea Gilbert smulgînd cu greu minciuna din el. Vrei să-ți dau puțin compot de mere ?

— Nu vreau nimic. Nu mi-e încă foame. Vreau să stai așa lîngă mine și să ne aducem aminte amîndoi de vara de la Sulcina. Știi, Gilbert, am uitat toate chinurile de acolo, nu-mi aduc aminte decît de banca din fundul grădinii unde ne întîlneam pe ascuns, de serile în care stăteam la fereastra deschisă să te văd strecurîndu-te printre tufișurile de trandafiri. Ce fericiți am fost noi doi, Gilbert, ce fericiți am fost !

— Sîntem și acum, draga mea. Să te mai întărești tu puțin și...

— Gilbert, am să-ți spun ceva. Nu mă doare nimic, nu sufăr de nimic. Sînt înconjurată de voi toți cu o dragoste... cu o dragoste pe care numai eu o pot avea pentru voi. Cred că am să trăiesc, dar, dacă am să mă duc, tu să te bucuri că mor fără suferință. Gîndește-te că aș fi putut muri în chinuri, mai tîrziu. Ar fi fost mai rău și pentru mine, și pentru voi.

— Dar n-ai să mori, Agato !

— Te cred, n-am să mor. Vreau numai să spun că dacă s-ar întîmpla totuși, voi trebuie să fiți mulțumiți că a fost așa, și nu greu, în dureri și disperare.

— Agato ! Te rog ! Nu te mai gîndi la moarte.

— Nu la ea mă gîndesc, ci la trecutul nostru atît de frumos şi la voi toţi. Ai două fete atît de bune, Gilbert, o ai pe Zoe. N-ai să fii niciodată singur. Hai să vorbim despre altceva, ai dreptate. Culeg acum prunul cel mare ? Adu-mi şi mie nişte prune. Vrei ?

Gilbert pleca năuc în livadă. În alte zile Agata părea că n-are habar de moarte, că speră în medicamentele care o vor face bine, că se interesează de ce a mai scris Ionică, de lucrul Zoei la fişele lui Iorgu Movilă. Dar uneori, ca azi de pildă, liniştită şi resemnată, vorbea lucid de moartea ei apropiată. O uita uneori sau se prefăcea că o uită ? Cînd se întoarse pe cerdac cu un coşuleţ de prune mari, brumate, Agata adormise. Lîngă ea stătea Zoe şi se uita nemişcată la faţa ei calmă şi albă. Îi făcu semn bunicului să n-o trezească pe bolnavă. Se lipi de el şi o priveau amîndoi pe Agata.

— Ce gene lungi şi negre are bunica ! şopti Zoe.

— Aşa le-a avut totdeauna. Şi ochii ei mari sînt albaştri închis, ca în tinereţe. Nu s-au decolorat deloc. E încă tînără Agata.

— E atît de albă ! Albă ca o floare.

— Da, e prea albă acum. Pielea ei era ca de chiparoasă, ca de fildeş. Acum e străvezie parcă, e albă ca hîrtia. Du-te, Zoe, du-te în grădină, nu mă lăsa să spun prostii, nu mă face să mă jelesc în faţa ta. Du-te la Laurenţia, trebuie să fie în birou. Poate are nevoie de tine.

Zoe se desprinse de el cu părere de rău şi se pierdu în grădină.

Cîteodată se adunau nori pe cerul intens albastru, lumina zilei se umplea de plumb, fulgere lungi se ţeseau pe cer şi tunetul bubuia din ce în ce mai aproape. Atunci alergau cu toţii din toate părţile casei s-o aducă pe Agata înăuntru. Dacă Simion nu era acolo, Laurenţia îi îndepărta autoritar pe ceilalţi, o ridica numai ea pe maică-sa, care devenise uşoară ca un copil, şi o ducea în dormitorul vechi, care fusese al părinţilor lui Iorgu Movilă. Acolo nu se schimbase nimic, nici paturile imense şi greoaie, al căror lemn se înnegrise de vreme, nici dulapurile adînci ca nişte cămări, nici lavoarul cu lighean de porţelan albastru cu flori de aur, nici cana pîntecoasă din acelaşi porţelan, grea de abia o ridicai.

O așezau pe Agata în pat, o acopereau bine pentru că ea cerea să-i lase fereastra deschisă, să simtă umezeala de afară și mirosul vegetației spălate și rămîneau un timp în jurul ei, „ca să n-o înspăimînte" tunetele, cum spunea Paula. Agata rîdea ușor, nu-i fusese niciodată frică de tunete, dar îi plăcea să-i vadă pe toți în jurul ei.

Noaptea Gilbert trecea în patul ei larg, o cuprindea în brațe ca să-i țină de cald și mai ales ca s-o simtă încă vie, să se asigure că trăiește încă. Petre Stamate îi spusese că Agata se poate stinge pe nesimțite, fără un geamăt, fără o zvîrcolire. El îi ținea strîns îmbrățișat trupul care slăbise, care se întorsese parcă la tinerețe și-i asculta respirația ușoară, regulată. Uneori se speria, i se părea că mîinile ei sînt prea reci, că nu i se mai aude răsuflarea, și atunci nu se putea opri să nu întrebe încet :

— Agato, dormi ?

— Cred că da, parcă visam ceva sau era adevărat, era un gînd, nu știu. De ce nu dormi, Gilbert ?

— Acum m-am deșteptat, dar am să adorm numaidecît la loc. Mi-e foarte somn.

Se apropia septembrie și Gilbert ar fi trebuit să-și înceapă cursurile la facultate, Laurenția la liceu, Zoe să se prezinte la școală. Se întrebau cu cîte riscuri o vor duce la Iași pe Agata, care era acum mult mai slăbită decît la începutul verii, cînd venise aici. Numai Ana Maria ar mai fi putut rămîne cu ea, ca în anul trecut, dar nu cuteza. Agata se cuvenea să se sfîrșească în mijlocul familiei ei. Ar mai fi putut rămîne și Paula, era însă îngrozită la gîndul că maică-sa putea muri în brațele ei, pe neașteptate, și că nu va ști ce ajutor să-i dea în ultimul ceas.

Agata îi scuti de întrebările și frămîntările astea.

Zăcea într-o dimineață călduță pe cerdac, acoperită cu multe pleduri. Nu simțea nimic deosebit în ziua aceea, decît un frig pătrunzător. Și îi era încă somn, cu toate că noaptea dormise bine. Închidea ochii și i se părea că e purtată de o sanie care luneca ușor, ușor, peste o zăpadă foarte moale. Se afla la Sulcina, ar fi vrut să ajungă în biroul tatălui ei, dar era încuiat. Încuiată în sanie ? Ceva se încurca în gîndurile astea. Era la pension, la Doamnele Augus-

tine, îl aştepta pe Georges s-o ia la plimbare, ba nu, asta era foarte plăcut, se îndrepta spre o lumină mare, albă, care trebuie să fi fost o colină acoperită de zăpadă. Cineva spune lîngă ea :

— Mamă, ţi-am adus puţin lapte cald.

Deschise ochii, Laurenţia stătea în picioare lîngă ea cu o ceaşcă în mînă. Draga de Laurenţia ! Vru să întindă braţul, nu putu. Încercă să zîmbească, nu mai avu forţa. Închise iar pleoapele, respiră de două ori foarte adînc şi uită tot. Adormi. Adormi pentru totdeauna.

Laurenţia puse ceaşca pe măsuţă, îşi apropie obrazul de gura mamei ei. Nu-i mai simţi respiraţia. Îşi lipi tîmpla de pieptul ei, nu-i mai auzi inima. O strigă încet, la ureche, mama n-o auzi. Laurenţia îngenunche lîngă sofa, sărută repetat mîinile care se răciseră poate mai de mult, sărută obrajii palizi, fruntea albă, apoi se ridică. Trebuia să-i cheme pe ceilalţi, în faţa lor n-avea să-şi mai sărute mama. În faţa lor trebuia să pară liniştită şi puternică. Ca odinioară Ana Maria cînd îi murise tatăl, simţi nevoia de a-şi lua rămas bun de la maică-sa singură, durerea ei să n-aibă martori. Acum începea lucrul cel mai greu : să-l sprijine pe tatăl ei, ca să nu se prăbuşească de tot.

Către seară, după ce toţi plînseră fiecare în ungherul lui, după ce Laurenţia, cu ajutorul a două femei din sat şi al Anei Maria o scăldară, o îmbrăcară frumos pe Agata, familia se adună în sufragerie ca să hotărască ce avea de făcut mai departe. Unde aveau s-o ducă şi s-o înmormînteze pe Agata ? Gilbert ar fi vrut să ceară o autorizaţie ca s-o îngroape în grădina de la Glodeni. Era lucru greu de obţinut şi Laurenţiei îi părea că tatăl ei n-avea să se mai poată odihni niciodată aici, la moşie, atît de aproape de mormîntul nevestei lui. La Iaşi ? Ar fi prea singură în cimitirul din Iaşi, suspină Paula, nimeni dintre ai noştri nu e încă acolo.

— Atunci pe locul părintesc din Botoşani, lîngă tata, rosti Ana Maria. Tata o iubea mult, şi ea îl iubea pe el. Eu cred că, iertaţi-mă, lucrurile astea n-au nici o însemnătate, dar e adevărat că tata a cumpărat la Botoşani parcela

aceea mare pentru toată familia. Dacă asta vă liniştește pe unii dintre voi, s-o ducem la Botoşani.

— Atît de departe de Iaşi ? De mine ? întrebă Gilbert.

— Pe rînd ne vom duce toţi lîngă ea, tată, rosti Laurenţia. Şi dumneata, şi eu, toţi. E o grădină frumoasă cimitirul acela.

Agata fu dusă la Botoşani. Simion sosi în grabă de la Iaşi şi Petre de la Bucureşti. Nimănui nu-i veni în minte să poposească în casa părintească. Acolo era sau nu era Leonida, dar de casă se rupseseră toţi. Traseră la hotel. Cînd Gilbert se duse cu Laurenţia la cimitir să aleagă locul viitoarei gropi, se hotărî repede. Agata trebuia să se odihnească între Iorgu şi Alexandru, cît mai departe de Zenobia.

Abia după înmormîntare aflară întîmplător că Leonida nu se mai afla în Botoşani, că plecase el ştia unde în vremea asta în care orice plecare era o nebunie, că vînduse Izvorul, iar casa cea mare din tîrg era zăvorîtă şi părăsită. Dar nimănui nu-i păsa de Leonida acum, nici măcar de înstrăinarea Izvorului pentru care se zbuciumaseră destul. Pierduseră ceva mai însemnat decît orice.

*

La Iaşi, sărbătorile din iarna aceea trecură ca şi cum n-ar fi fost. În casa Saint-Laurent nimeni nu se gîndi la ele. Cu toate că şi Gilbert şi Laurenţia aveau vacanţă, nici unuia dintre ei nu-i trecu prin minte să pregătească nici bucate mai deosebite, nici să primească oaspeţi. Gilbert se schimbase mult, părea alt om. La Universitate, la catedră, îşi păstra ţinuta de odinioară, era clar în expuneri şi egal cu studenţii lui, pierduse orice notă de umor (şi altădată glumea rar, dar glumele lui fermecau studenţii şi erau aşteptate de ei), în schimb părea mult mai cald, mai lesne de înduioşat, mai iertător. Acasă însă, dezbrăcat de atitudinea de profesor, devenea un bătrînel slăbuţ, veşnic pe gînduri. Dacă Laurenţia îşi petrecea braţul în jurul umerilor lui, cînd se aşezau seara în faţa grătarului vetrei, ar fi rămas aşa la nesfîrşit, fără să vorbească, sprijinindu-se de ea.

Nici Laurenţia nu-şi putuse da seama înainte de moartea Agatei ce însemnase maică-sa pentru ea şi cît loc ţinuse în casa asta. Acum avea remuşcări că o mustra uneori pentru faptul că se limita la familia ei, la griji mărunte, că

ignora marile probleme ale lumii. Îşi dădea seama că tocmai atenţia asta îndreptată necontenit către toţi ai ei le ţinuse de cald tuturor. Că marea ei inocenţă, marea ei puritate limpezeau pe tăcute şi ceea ce se tulbura sau se învolbura în ei. Agata nu avea niciodată bănuieli, nu se îndoia de oameni, era de o bună-credinţă şi o sinceritate absolute. Poate că Paula moştenise aceste calităţi, dar Laurenţia nu le simţea în ea însăşi. Cîntărea necontenit fiecare gest al celor ce-o înconjurau şi căuta, cu neîncredere parcă, să găsească sub virtute cine ştie ce viciu ascuns. Asta era ceva chinuitor, o trăsătură de caracter care o ţinea veşnic trează, încordată. Agata plutea uşor pe apele vieţii ; ea, Laurenţia, înota în apele vieţii, înota voinicește, cu efort, de parcă ţărmul ar fi fost totdeauna departe. Mulţi ani crezuse că dragostea pe care i-o purta tatălui ei era de altă intensitate, de altă calitate decît afecţiunea puţin ocrotitoare, ca pentru un om slab, pe care o avea pentru maică-sa. Abia acum ieşea la lumină acea mare stimă, admiraţie chiar pe care ar fi trebuit s-o aibă totdeauna pentru Agata. Şi părea că şi însuşi punctul ei de vedere asupra oamenilor şi a vieţii se schimbase de cînd îi murise mama. Îi era ruşine de ea însăşi, ar fi putut în atîţia ani să-i dovedească Agatei altfel de dragoste, altfel de preţuire. Pentru asta fusese nevoie de intervenţia morţii ! Atunci îşi revărsa toată afecţiunea de care era în stare asupra tatălui ei şi asupra Zoei. Îi iubise totdeauna, acum încerca să li se dăruiască cît mai mult : Gilbert se sprijinea de ea. Zoe o avea pe maică-sa, o făptură cam fără personalitate, spunea în gîndul ei Laurenţia (apoi se certa singură că nu se putea opri de a judeca aspru oamenii), îl avea pe taică-său, om blajin, plin de preocupări profunde, care îşi iubea fata, dar nu se pricepuse niciodată să-i fie prieten aşa cum era Gilbert cu ea, cu Laurenţia. Se simţea ea datoare a fi călăuza Zoei.

Şi uneori se gîndea cu tristeţe că la vîrsta ei, la treizeci de ani, ar fi putut avea propriii ei copii, ar fi putut avea un bărbat. Nici nu-şi dădea seama dacă i se făcuse curte vreodată. Nu se ducea la baluri, nu se dusese la serate. Avusese colegi de universitate, sigur. De ce, din pricina cărei infirmităţi lăuntrice nu simţise pentru nici unul ceea ce se chema dragoste ? Nu cunoştea decît prietenia. Şi de ce n-o iubise nimeni ? Era atît de urîtă, de dizgraţioasă ? E drept că nu

se prea ocupa de înfăţişarea ei, dar nu se credea chiar urîtă în clipele în care avea timp să se gîndească la asta. Parcă o dată, cînd era studentă, o urmărea pînă acasă un coleg cu ochi de viţel, care-i aducea şi violete, dar nu-l luase în serios. Mai tîrziu, profesoară de liceu, profesorul de latină încercase să-i facă nişte complimente cam stîngace. Asta se întîmpla în primul ei an de profesorat, era foarte obosită de meseria în care debuta. Profesorul de latină, un zdrahon negru-vînăt de brun ce era, îi recita din Vergiliu. Apoi fusese mutat la alt liceu şi ea aproape nu-i băgase în seamă lipsa. Fără îndoială că era vorba de o infirmitate psihică. Nu trebuie să se gîndească la asta şi, de fapt, nici nu se gîndea des. Îl avea pe taică-său, o avea pe Zoe, avea eleve, învăţa pentru doctorat, viaţa era plină. Numai lipsa Agatei din casă crea un gol pe care nu-l putea umple cu altceva.

Familia Mocanu nu luă în seamă nici ea sărbătorile în acel an. Zoe era prea mare ca să i se mai împodobească un brad. Paula era prea abătută, Simion prea ocupat. Şi în casa lor dura încă doliul după Agata. Se duceau să-i viziteze pe Gilbert şi pe Laurenţia şi li se punea un nod în gît cînd le treceau pragul. Din casă lipsea ceva ca o lumină foarte dulce, pe care şi ei aveau impresia că nu ştiuseră s-o preţuiască destul. Laurenţia îşi dădea toată osteneala să lege o conversaţie generală, să-i anime puţin. De obicei Gilbert şi Simion se retrăgeau într-un ungher să vorbească despre mersul războiului, Paula îi cerea Laurenţiei tot ce era de cîrpit în casă, pentru că o ştia mai puţin meşteră decît ea, iar Zoe răscolea prin bibliotecă, frunzărea sau citea ceva, intra tiptil în dormitorul bunicilor, ca să plîngă acolo nevăzută, moartea Agatei. Laurenţia n-ar fi crezut niciodată că Zoe se va vindeca atît de greu de prima dispariţie din familie. Socotise că la cincisprezece ani o fată uită mai uşor, luată de alte preocupări, dar Zoe suferise o traumă şi sensibilitatea ei excesivă nu o lăsa să se reechilibreze. Laurenţia nu ştia, deşi prietenia ei cu Zoe se legase strîns, că fetiţa nu fusese niciodată foarte echilibrată. Zoe îşi mărturisea gîndurile, dar nu pe toate.

Soţii Stamate, la Bucureşti, nu erau mai fericiţi. Simţeau cumplit lipsa lui Ionică, iluzia lor dintru început că băiatul va veni în permisii dese acasă — se afla doar la un pas, la Giurgiu — se spulberase. Ionică avea gradul de locote-

nent, era medicul regimentului din care făcea parte, dar colonelul lui se dovedea de o mare severitate, nu acorda nimănui permisii dese, își strunea subalternii ca pe soldați. Se duceau ei, Ana Maria și Petre, uneori la Giurgiu, să-l vadă, și cînd se întorceau acasă li se părea că nu l-au văzut destul, că a slăbit, că e trist, că mimează numai veselia cînd îi vede, și măcinau împreună fel și chip de îngrijorări, ca orice părinți care au un singur copil și-l iubesc.

Petre lucra mult în spital, se oferea să fie de gardă de cîte ori un coleg îi cerea să-l înlocuiască, știa bine că acasă, fără alte preocupări, se va gîndi iar și iar la Ionică, la ce se va întîmpla cu el dacă țara intra în război, la ce se va întîmpla cu țara însăși în această eventualitate care părea din ce în ce mai sigură. Și la spital îi lipsea Ionică. Altă dată, cînd își dădea seama că unul dintre bolnavii lui trebuie trecut repede la secția chirurgie, că nu-l poate vindeca el numai cu un tratament anume, făcea apel la Ionică, deși mai erau doi chirurgi în spital. Îi stima și pe aceia, dar în mîna lui Ionică avea o încredere fără margini. Bolnavul „lui" era al lui, o simțise asta din totdeauna ca pe o răspundere personală față de cineva care îi fusese încredințat lui, nu altuia, o simțise de pe cînd era elevul doctorului Carol Davila.

Ana Maria n-avea nici un prilej, așa cum avea Petre spitalul, de a se cheltui în afară și pentru altul sau alții. Ea torcea veșnic în minte aceleași gînduri. A supraveghea o gospodărie îi părea un lucru nevrednic și mărunt pentru o femeie încă puternică. Dar se scuza pe sine că nu știe nimic, că nu poate nimic mai mult. Copilăria îi fusese furată de boală, adolescența supusă sub călcîiul maică-si. Tot ce știa învățase cu Solange Duroc, asta era puțin lucru. Solange îi deschisese pofta de a citi, de a se cultiva. Dar cum se cultivase ? Înghesuise una peste alta, la întîmplare, lecturi literare, lecturi științifice care se stratificaseră prost în mintea ei. Măritîndu-se foarte devreme cu Petre, încercase prin el să cunoască mai mult, să înțeleagă mai clar. Ah, dacă ar fi urmat o facultate, ca Laurența, poate că ar fi lucrat azi bine și cu folos undeva. Agata greșise cînd n-o determinase și pe Paula să urmeze învățămîntul superior. Greșise și Gilbert, și asta era de mirare. O lăsaseră pe Paula să se mărite devreme, pentru că se îndrăgostise. În zilele de azi ăsta

nu mai e un argument hotărîtor. Pentru ea şi pentru Agata fusese, ele îşi trăiseră tinereţea în alte vremuri. Ele trebuiseră să se smulgă din casa părintească, altfel ar fi fost cu totul zdrobite.

Apoi Ana Maria începea să se gîndească la Agata. Simţea, aşa cum simţea şi restul familiei de la Iaşi, că dacă în copilărie o iubise mult pe Agata, mai tîrziu dragostea asta nu scăzuse, dar se modificase. Blîndeţea, îngăduinţa, nevinovăţia surorii ei fuseseră socotite de ea, cît timp Agata trăise, slăbiciuni. Acum, dacă se compara în mintea ei cu Agata, se găsea mult inferioară ei, aspră, prea sigură pe sine (De ce ? Parcă ar fi avut o mare personalitate ! Eh, n-o avea, ea era un nimeni !), ironică uneori şi poruncitoare faţă de acel înger îngăduitor şi supus. Nu se întîlneau decît vara, la Glodeni, dar îşi scriau tot restul anului şi scrisorile Agatei, „gen Lamartine" cum spunea ea pe atunci rîzînd, erau ca un balsam. Ce n-ar fi dat să mai poată primi încă asemeni scrisori, uneori foarte naive, dar pline de gingăşie, de blîndeţea Agatei ! Acum legătura între ei, cei din Bucureşti şi familia rămasă la Iaşi, o făcea Laurenţia. Ea răspundea scrisorilor Anei Maria. Şi Ana Maria se întreba care din ele e mai sobră ca ton, mai succintă în informaţii. Paula scria rar epistole cam dezlînate, vagi, din care nu înţelegea bine cum îi era fiecăruia dintre ei. Un lucru reieşea cert din toată această corespondenţă, că Gilbert, fără să fie bolnav, nu mai era el însuşi, era abătut, îmbătrînit. Ana Maria şi-l aducea aminte tînăr, cu părul lui de flacără, cu ochii lui aproape negri şi fierbinţi. Îşi aducea aminte cum îl recunoscuse la Botoşani, fără să-l fi cunoscut vreodată, numai din descrierile aprinse ale Agatei, în ziua în care, încuiate în casă de Zenobia, se uitau cu dezolare pe fereastră, spre strada pustie. Şi apoi, ani de zile, Gilbert rămăsese un bărbat frumos, iubitor, un tată admirabil. Prăbuşirea lui începuse astă-vară la Glodeni, cînd Agata zăcea, fără putere, fără speranţă de vindecare. Avea acum şaizeci şi patru de ani. S-ar fi putut să-şi mai revină.

Ana Maria stătea mult în casă. Spera că în fiecare zi Ionică ar putea veni pe neaşteptate pentru cîteva ore. De două ori o chemase la telefon Dinu Olteanu. Se întîmplase să fie singură acasă. Îi ascultase cu sete cuvintele de dragoste discrete şi fierbinţi. Se întreba pe sine dacă nu e

vindecată sau o măgulește numai faptul că e încă iubită stăruitor, la vîrsta ei. Chiar fidelitatea și discreția lui Olteanu însemnau seriozitate. Uneori se surprindea gîndindu-se la el, încercînd să-și redeștepte limpede imaginea lui în minte. Se scuturase ca de o rușine, dar glasul, privirea, cuvintele lui o urmăreau. Alteori se îmbrăca în grabă și ieșea să colinde străzile, în speranța că-l va întîlni. Ar fi putut să-l cheme la telefon, să-i spună că la cutare oră se va afla în cutare loc, dar nu voia. Îi părea că ar fi mai puțin vinovată dacă l-ar întîlni din întîmplare. Nu-l întîlnea, și se întorcea acasă obosită, dezamăgită și în același timp mulțumită. Nu mințise pe nimeni, cel mult pe sine cu o nădejde care nu se împlinise.

Și totuși, într-o zi de sfîrșit de februarie, cînd ieșise în oraș să cumpere ciorapi groși și flanele pe care voia să i le trimeată lui Ionică, se întîlni cu Dinu Olteanu față în față, pe Calea Victoriei. Dinu se opri înaintea ei, hotărît parcă să-i taie drumul. Se opri și ea.

— E atît de mult de cînd nu te-am văzut, șopti el.

— E foarte mult. Și ca vorbele ei să nu fi sunat a slăbiciune, a emoție, adăugă rîzînd: Am mai îmbătrînit puțin de atunci.

— Nu. Deloc. Stai puțin de vorbă cu mine. Fă-mi acest dar.

— E foarte frig. Nu putem sta locului și nici nu ne putem plimba împreună.

— Să intrăm undeva, să bem o cafea.

— Ar fi mai bine să ne vedem fiecare de drumul lui.

— O dată, o singură dată! Cunosc pe aproape o cofetărie. Să stăm cîteva clipe împreună. Vino, nu e un local plin de lume. E o pustietate. Are să dea curînd faliment. Te rog!

Ana Maria nu mai răspunse nimic. Plecă fruntea și Dinu înțelesese că acceptă. Cotiră pe cîteva străduțe și intrară într-o cofetărie mică, goală de oameni.

— N-aș fi îndrăznit, n-aș îndrăzni nici să te chem vreodată la telefon, dacă n-aș avea impresia, nu, siguranța că și dumneata ai pentru mine un sentiment pe care te trudești să-l înăbuși.

— Poate că siguranța asta e o greșeală.

— Nu. Nu e. Dacă n-ar fi așa, n-ai fi primit să fii acum cu mine aici.

— Vrei s-o regret ?

— Nu, te rog. Vreau să spun că o femeie ca dumneata, Ana Maria, nu se îndură numai din compasiune să stea de vorbă cu un bărbat care o iubește. Îți făgăduiesc să nu mai pomenesc de presupusele dumitale sentimente. Lasă-mă să-ți vorbesc despre mine. Poți să mă asculți puțin ?

— Da. Spune.

— Ar fi trebuit să mă însor de mult. Nu sînt în stare. Sînt prea îndrăgostit de dumneata. Dacă vom intra în război, fără îndoială că voi pleca și eu.

— Și fiul meu, răspunse scurt Ana Maria.

— Știu. N-am spus acest lucru ca să te șantajez sentimental cu eventuala mea moarte pe front. Dar înțelege că simt nevoia să te mai văd o dată de aproape, ca acum. Să-mi dau iluzia unei intimități de o clipă. Cîteodată mi-e atît de dor de dumneata !

— Dinule, sînt mai bătrînă decît dumneata cu zece ani. Îți dai seama cît de mulți sînt acești zece ani ? Am un băiat doctor, care va lupta în război ca și dumneata. Nu ți-aș putea fi mamă, e adevărat, dar anii ăștia care stau între noi ? Și respectul pe care îl am pentru bărbatul meu, afecțiunea mea pentru el !

— Nu-ți cer nimic, Ana Maria. Nu-ți cer decît să stăm așa, față în față, și să ne închipuim că nu e vorba de un ceas, ci de o viață întreagă. O viață care ar fi posibilă...

— Dacă n-aș fi eu bătrînă, măritată și așa mai departe...

— Dacă nu ne-am fi întîlnit atît de tîrziu !

— Cînd trebuia să te întîlnesc, Dinule ? Cînd aveam eu șaptesprezece ani și dumneata șapte ? Cam la acea vîrstă m-am măritat.

— Ana Maria, taci ! Lasă-mă să vorbesc numai eu. Am ce spune. Poate niciodată întîmplarea n-are să mi te mai scoată în cale ca azi. Iubesc înfățișarea dumitale, aparenta dumitale indiferență. Ochii ăștia castanii, puțin oblici. Fermitatea dumitale. Uite că le încurc, trăsăturile fizice cu cele de caracter. Îmi place tot la dumneata și din pricina asta nu-mi place nimic la altă femeie. Lucrez, ridic case, vile, sînt chemat acum într-un oraș de provincie să construiesc o gară. Toate astea îmi plac, munca mea îmi place, dar la

fiecare plan mă gîndesc la dumneata. Îmi închipui că acea casă, acea vilă o fac pentru Ana Maria, asta mă ajută să-mi cer mie mai mult. Pînă și în viitoarea mea gară te văd coborînd dintr-un tren, privind clădirea și spunînd: „Ce frumoasă e! Cine a făcut-o?"

Ana Maria tăcea. Cuvintele lui Dinu o umpleau de o fericire al cărei gust îl uitase din tinerețe. Dacă ar fi vorbit și ea, dacă ar fi spus și gîndurile care o chinuiau uneori, și dorul de el care o cutreiera cîteodată, în ce s-ar fi transformat convorbirea asta în șoaptă? Într-un incendiu, își spuse ea, da, într-un incendiu. Flacăra mocnită din ea ar fi ars cu pălălaie, ar fi făcut una cu flacăra înaltă care se ridica din fiecare cuvînt al lui Dinu.

Femeia bătrînă care stătea în dosul vitrinei cu prăjituri, cea care avea în curînd să dea faliment, cum spusese Dinu, se uita la ei prin ochelarii cu ramă de sîrmă, se uita trist și nostalgic, de parcă ar fi privit în propriul ei trecut. Ana Maria încercă să deslușească dacă privirea aceea îi găsea nepotriviți, și nu văzu în ea nici o mustrare care să însemne: „o femeie în vîrstă ca asta, cu un bărbat tînăr!" Nu, cofetăreasa îi privea numai cu un fel de jind, cu cine știe ce amintiri trezite în ea.

— Ar trebui să plecăm, Dinule.

— Atît de repede?

— A trecut aproape o oră. E mai bine așa.

Nu explică deloc ce era mai bine. Nu explică teama ei că ar fi putut vorbi și ea, spune ceea ce ar fi vrut să rămînă ghicit, dar nu cunoscut bine de Dinu.

— Mă ierți că am delirat așa în fața dumitale, care ești numai luciditate și măsură? Mă ierți?

— Îți mulțumesc!

Lui Dinu îi zvîcni inima în piept de parcă voia să i-l spargă. Îi mulțumea! Femeia asta tăcută, iubită, îi mulțumea! Era cea mai clară mărturisire pe care i-o făcuse vreodată.

— Îmi dai voie să te conduc o bucată de drum?

— Mai bine nu. Lasă-mă singură. Tot la dumneata am să mă gîndesc, Dinule, nu te îndoi de asta. Și te rog să nu mă mai chemi la telefon. Trebuie să lăsăm amîndoi să se limpezească, să se așeze tot ce-am tulburat astăzi în noi.

Trebuie să lăsăm ca totul să rămînă în urma noastră. Într-o zi vom uita. Mai tîrziu. Rămîi cu bine!

Ana Maria se depărtă cu pasul ei sigur, iute. Își dădu seama că nici nu-i întinsese mîna la despărțire. Era totuna. Înserarea i se părea cumplit de frumoasă. Cerul vînăt, roșcat spre apus, era un cer cum nu mai văzuse de mult. Poate că uitase de ani de zile să privească la cer. Trupul ei era ușor, ușor. Nu mergea, plutea. Un sentiment de nesfîrșită fericire o umplu toată. Era fericită că se despărțise pentru totdeauna de Dinu, de acest Dinu de care nu se apropiase niciodată? Era fericită că-l iubea atît de mult, că era atît de iubită. I se ridicaseră parcă treizeci de ani de pe umeri. Străzile lunecoase încă de ninsoarea din ajun străluceau sub lumina felinarelor acum aprinse. Înainta pe ele ca pe o panglică de argint care șerpuia între case cu ferestre luminate. Și ferestrele erau cumplit de frumoase cu lumina lor aurie, caldă. Orașul, în care locuia de atîția ani îi părea necunoscut, nou, scos dintr-o carte de basme. Oamenii întîlniți i-ar fi putut fi poate toți prieteni, dacă i-ar fi cunoscut. Ea însăși era o ramură pînă mai adineauri uscată, care acum se umplea de sevă, înmugurea. De ce se gîndise vreodată că e bătrînă? Se simțea tînără, proaspătă, receptivă, privirea ei culegea numai frumusețe, auzul ei prindea numai clinchete sonore sau lungi sunete adînci, vibrante. Băteau clopotele unei biserici, nu știuse pînă acum că răsunetul lor era atît de adînc, de muzical. Nu trebuie așteptat nimic mai departe, prezentul ajungea cu bogățiile lui. Și bogăția din lăuntrul ei ajungea. Nu există ieri, nu există mîine. Nu era pe lume decît acum, și acest acum semăna a primăvară, a lumină fierbinte de soare. În mijlocul acestei ierni înghețate, în pieptul ei purta soarele verilor înflorite. El, Dinu, crease și soarele, și vara, și cerul înstelat, și tinerețea ei renăscută, vibrantă. El era creatorul a toate.

Ana Maria se opri o clipă în dreptul unor ferestre prin care răzbăteau sunetele dulci și curate ale unui pian. Cineva cînta înăuntru ceva de Liszt parcă. Ascultă cîteva minute, apoi o prinse frigul și plecă mai departe. În auz îi picurau neîncetat acele sunete. Mergea ca în vis, un vis fantastic, plin de lumină și de muzică.

Deodată, pe celălalt trotuar, văzu venind înspre ea o pereche. Bărbatul îi era cunoscut. Se dezmetici. Ofițerul acela

cu pas sprinten, cu umeri largi, care călca pe trotuarul lunecos cu siguranța și grația cu care ar fi păşit pe parchetul unei săli de bal, ofițerul acela care ținea strînsă de braț o femeie tînără și o sprijinea să nu lunece era Ionică.

Ionică în București! Nu venise acasă, la părinții lui, în scurta permisie de care probabil că se bucura acum, se dusese la Mioara Cosma! Ionică nu venise acasă! Într-o secundă, toată tinerețea, toată fericirea de adineauri se scuturaseră de pe ea ca zăpada de pe o ramură uscată, uscată așa cum era de fapt ea, și o mare tristețe o cuprinse. Copilul ei nu venise s-o vadă, nu-i fusese dor mai întîi de mama lui. Sau poate trecuse întîi pe acasă, n-o găsise nici pe ea, nici pe Petre, și se dusese la Mioara. Nu-i așteptase, se dusese la Mioara. Era firesc, cum nu se poate mai firesc. Anormal, păcătos era ceea ce se petrecuse cu ea. Dacă l-ar fi așteptat acasă ca aproape în fiecare zi, ar fi găsit-o, ar fi rămas de vorbă cu ea. Ar fi aflat în amănunt cum își petrece zilele, dacă e foarte sănătos, dacă îi lipsește ceva. Vina nu era a lui, era a ei, a mamei care pînă adineauri fusese fericită, plină de neîngăduită fericire, de o inconștientă fericire. Uitase că e mamă, se simțise întinerind, zburînd.

Ionică n-o văzu. Era prea preocupat de femeia de la brațul lui. Rîdeau amîndoi și își vedeau de drum. Ana Maria își văzu și ea de drumul ei. Ajunse acasă. Mersul i se îngreuiase, prea lunecau trotuarele, pînă adineauri nici nu băgase de seamă. Îi venea să se aplece înainte de parcă ar fi purtat o povară grea în spinare.

Petre stătea în salon, citea ziarul cufundat într-un fotoliu sub lampa cu picior înalt, cu abajur mare.

— Ești de mult, acasă, Petre?

— De pe la patru și jumătate. Femeia mi-a spus că atunci plecaseși tu în oraș.

— Nu m-a căutat nimeni?

Petre lăsă ziarul de-o parte, o privi peste ochelari.

— Nu. Trebuia să vină cineva?

— Croitoreasa. Uitasem. Abia în oraș mi-am adus aminte, bîigui Ana Maria.

— N-a fost. O fi uitat și ea.

La ce bun să-i mai spună și lui Petre că Ionică e în oraș, și n-a trecut pe acasă? L-ar fi durut prea tare. Poate că Ionică avea să vină seara, să doarmă acasă. Oricum, ea

trebuie să pregătească de mîncare ceva mai bun, ca din întîmplare. Băiatul avea să vină flămînd. Sigur că nu se va opri la un restaurant cu Mioara, asta ar fi fost prea de tot. De ce era așa de sigur ? Se putea și asta. Așa cum alergase întîi la ea, se putea să și întîrzie cu ea. Și tu, mama lui, îl aștepți zile de-a rîndul. Mama lui ! Unde a fost mama lui în după-masa asta ? Să-i cumpere ciorapi de lînă și flanele, e drept. Dar pe urmă ? Sînt pe lume lucruri interzise unei mame. Era mai nepăsător Ionică nevenind întîi la părinții lui, sau ea era o mamă păcătoasă, care fusese fericită fără să mai aibă dreptul la o asemenea fericire ? Cîte gînduri neclare, chinuitoare, încîlcite !

Intră în bucătărie și făcu repede o budincă. Îi plăcea lui Ionică. Dacă venea, îi putea frige repede și o bucată de carne. Trebuia să vină !

— Nu ne bem ceaiul ? o întrebă Petre cînd se întoarse în salon.

— Acum, curînd.

— A ce miroase atît de bine ?

— Am făcut o budincă.

— O budincă ? Ce ți-a venit ? Acum, seara ?

— Parcă mi-era foame. Și tu mănînci prea puțin seara și muncești prea mult ziua.

— Oh, mie îmi ajunge un ceai cu pîine cu unt. Și acum așteptăm să se coacă budinca ?

— Încă puțin, Petre. Nu mai are mult.

— Anglia a încheiat un acord la Londra cu Statele Unite, privitor la intrarea eventuală a Statelor Unite în război.

— Toate eventualitățile astea au să ne omoare într-o zi.

— Nu mai mult decît moartea adevărată pe atîtea fronturi.

— Să mergem la cină. Cred că a trecut de opt.

— E aproape nouă. Să mergem.

Stăteau la masă față în față, fiecare cu gîndurile lui. Petre măcina în mintea lui mersul războiului, Ana Maria îl aștepta pe Ionică. Ar fi fost în stare să nu vină deloc ? Poate trebuia să se întoarcă în seara aceea chiar la Giurgiu, poate avea să doarmă la Mioara. Era cu putință ? În sfîrșit, soneria sună lung. Femeia se duse să deschidă. Ana Maria

stătea neclintită pe locul ei. Ionică intră în sufragerie, fața lui frumoasă părea luminată pe dinăuntru de o mare bucurie.

— Băiatul ! strigă Petre. Băiatul tatii ! și sări de pe scaun.

Ionică îi îmbrățișă pe rînd. Se așeză la masă.

— Mi-e o foame de lup !

— Eh, să știi că mamele au presimțiri ! glumi Petre. Tocmai în seara asta maică-ta a făcut o budincă ! Altceva mai ai, Ana Maria ?

— Am să-i fac și o friptură. O clipă, Ionică.

Parcă și Petre căpătase poftă de mîncare avîndu-și în față băiatul. Conversația sărea ca o lăcustă de la una la alta, totul era vesel, Ana Maria aproape uitase întîmplarea tulburătoare de peste zi, preocupîndu-se de ceea ce mînca băiatul la regiment, de lenjeria care îi mai trebuia completată, de camarazii de oaste care erau prietenoși sau ostili lui Ionică.

— Și opiniile lor, care sînt opiniile lor politice ? Întrebă Petre.

Ana Maria se mohorî. Întrebarea tatălui avea iar să deștepte în fiu propriile lui păreri, pe care i le cunoșteau. Ionică venea destul de rar acasă, Petre fusese neabil răscolind iar o veche dispută de familie.

— Opiniile lor ? zîmbi acru Ionică. Aproape toți ar vrea să intrăm în război, s-au săturat să trăiască întregi și nevătămați, și încă ar vrea alături de Antantă.

— Îmi pare rău, fiule, dar dacă e vorba să intrăm, iar mie mi se pare imposibil să stăm la infinit cu brațele încrucișate cînd și noi avem ceva de revendicat, ceva ce ne e foarte scump, atunci e firesc, e logic, să intrăm alături de Antantă.

— Eu am impresia că nici Marghiloman nu e un idiot cînd are o părere cu totul opusă.

— Nici Nicolae Filipescu, nici Take Ionescu nu sînt idioți, dacă e vorba să judecăm cu mintea altora și nu cu a noastră.

Petre se congestionase la față, tremura.

— La Verdun nemții tăi n-au izbutit să spargă frontul francez. Și eu sînt fericit din pricina asta, mă auzi ? Sînt fericit !

— În sfîrșit, tată, nu noi doi putem hotărî, aici, în seara asta, soarta țării. Așa că e mai bine să vorbim de altceva.

— Băiete, Ionică ! Vreau să te întreb ceva și vreau să-mi răspunzi tot atît de fără ocoliș, cum te întreb eu. Dacă vom lupta alături de Antantă, și impresia mea e că nu mai e mult pînă atunci, tu... tu care ai alte păreri și alte sentimente, ai să fii tot atît de devotat... cum să-ți spun eu ție ? tot atît de credincios datoriei tale de medic ofițer ?

De data asta Ionică se încinse în obraji.

— Tată ! Îți poți închipui altceva despre mine ? Nu mă cunoști ? Eu voi avea acolo de îngrijit răniți, de salvat vieți și asta voi face. Și independent de părerile mele, nu sînt înainte de orice medic ? Și poate că mai sînt ceva ce știi dumneata bine, ceva care se declamă prea mult la tribuna Camerei și Senatului, prea mult în articole de ziare, ceva ce trebuie să ții închis în tine și de care să fii sigur : sînt român. Nu voi face altceva decît să mă supun voinței țării mele. Cum de mă poți jigni așa, tată ?

Petre apucă repede mîna lui Ionică, își lipi obrazul de ea, apoi îl sărută pe amîndoi obrajii.

— Iartă-mă, fiule ! Am pus o întrebare nătîngă !

Ana Maria ieși repede să facă patul lui Ionică. Nu voia să se lase cuprinsă de emoția lor. Copilul ei nu se dezicea, era așa cum îl credea, cum îl prețuia ea.

*

Se apropia sfîrșitul anului școlar. Odată cu venirea primăverii Gilbert, a cărui stare se mai îmbunătățise în parte, care fără să-și regăsească seninătatea, era mai echilibrat, părea mai preocupat decît pînă atunci de știrile aduse de ziare. S-ar fi spus că viața lui personală pierise cu totul, nu mai exista. Între cursurile predate la catedră și citirea și recitirea amănunțită a ziarelor, abia avea timp să atingă în treacăt creștetul Laurenției, cînd trecea pe lîngă ea, s-o mîngîie pe obraz pe Paula care venea des să le mai rînduiască puțin gospodăria, să-i zîmbească slab, absent, așa cum zîmbea acum Zoei, cînd îi vizita. Dacă venea la el Simion, atunci aveau amîndoi ce vorbi, închiși singuri în birou. Li se auzeau glasurile înfierbîntate pînă în sufrageria în care Laurența își pregătea lecția pe care trebuia s-o predea a doua zi, Paula cosea o bluză pentru Laurența

sau cîrpea rufele tatălui ei și foarte des și Zoe, lîngă ele, învăța.

Laurenția ridica fruntea și se uita la nepoata ei. Zoe stătea cu o carte sau un caiet în față, cu un creion în mînă, și se uita în gol sau pe fereastra prin care se zăreau copacii înmuguriți. Nici la școală nu mai lua notele mari de odinioară. Laurenția n-o îmbia să învețe mai mult. Înțelegea că adolescența nepoatei ei suferise o traumă serioasă la moartea Agatei și că în mintea Zoei trebuie să se fi încurcat multe idei despre moarte, despre viață. Nici atîtea întrebări ca odinioară nu-i mai punea Zoe, sieși poate că și le punea, dar erau prea încurcate ca să le rostească tare. O lăsa în apele ei, limpezirea avea să vină singură. Din birou se ridicau glasurile celor doi bărbați, se auzea cînd: „În China știi bine că s-a restabilit regimul republican", sau: „Englezii și francezii au făcut o convenție privitoare la împărțirea teritoriilor otomane din Orientul Apropiat", apoi glasul mai gros și mai molcom al lui Simion care gemea: „Toate astea mă preocupă, firește, dar eu mă gîndesc la Transilvania mea. Aștept să lupt pentru ea."

Paula ofta, dacă bărbatul ei abia aștepta să lupte, ea n-avea dreptul să spună nici un cuvînt. El știa mai bine și de ce dorește atît de mult să intre țara în război, de ce dorește și nu șovăie să meargă chiar către moarte. El știe orice mai bine decît ea. Zoe ciulea și ea urechea. Ochii mari și liniștiți de obicei i se tulburau puțin. Laurenția pricepea că în asemenea atmosferă, fata nu putea să nu fie chinuită de tot felul de gînduri. Ea însăși, care nu-și schimbase comportarea față de nimeni, care le părea tuturor calmă și egală, era zbuciumată în gîndurile, în sufletul ei. Și fiecare cetățean cunoscut sau necunoscut de ea purta pe chip același zbucium, aceeași așteptare, aceeași neliniște.

Din aceeași pricină Ana Maria le scria de la București că pregetă să vină vara asta la Glodeni. Era de înțeles că voia să fie cît mai aproape de Ionică și lîngă Petre, dacă se întîmpla ceea ce se așteptau toți să se întîmple. Laurenția însă o chema stăruitor să vină, să se odihnească puțin și ea și Petre, arătînd că totuși o hotărîre de a intra în război a unei țări nu cade chiar ca un fulger și aprinde toată țara ca trăsnetul o pădure. Aveau să se orienteze din timp și să poată pleca la nevoie acasă la ei, fără panică.

Zoe se prezentă la examene atît de slab, încît nici familia ei, nici profesorii care o cunoşteau şi o preţuiau nu se dumiriseră ce se întîmpla cu ea. O teză strălucită la limba română, în care era vorba despre Alecsandri, scriitor a cărui faimă scăzuse de cînd poezia lui Eminescu era pe toate buzele, o teză în care eleva Mocanu Zoe, cu entuziasm şi recunoştinţă mulţumea creatorului aproape a tuturor genurilor literare în ţara noastră, îi ridica media de trecere. Simion era îndurerat, el nu cunoscuse niciodată decît disciplina, o muncă organizată, cu rezultate potrivite cu eforturile lui. Fata lui, pe care o iubea, era inegală, foarte des absentă de la ceea ce o înconjura, cuprinsă uneori de melancolii a căror pricină n-o cunoştea, scoţînd altă dată la lumină gînduri neaşteptate, prea mature pentru vîrsta ei. Şi nevasta lui, Paula, era o făptură egală cu ea însăşi, fără scînteieri de inteligenţă, pe care Simion nici nu le aştepta de la ea, aşa cum ştia că nu le are nici el însuşi. Se mulţumise totdeauna cu înţelepciunea, gîndea el, sau ca să nu-i dea un nume prea mare calităţii pe care şi-o recunoştea şi lui, şi Paulei, cu măsura, cu bunul simţ. Toţi ai lui, cei din Şcheii Braşovului, fuseseră cuminţi, cumpătaţi, harnici fără întrerupere. În toţi cuminţii ăştia, ca şi în el, ardea şi izbucnea uneori o singură flacără : dorinţa ca Transilvania să facă una cu România. În cetate trăiau duium de saşi, prin străzi mai mărginaşe ale oraşului de jos destui maghiari. Prietenii adevărate legau românii între ei, chiar dacă învăţau carte la Pesta sau la Viena. Cei care puteau pleca pe acolo la şcoli înalte, se adăpau la cultura străină cu tot ce era preţios în ea, dar, odată întorşi acasă, erau din punct de vedere naţional, al conştiinţei naţionale ar fi zis Simion, aceiaşi care plecaseră. Aşa cum el trăind de mulţi ani în Iaşi, se simţea tot transilvănean care arde de dorinţa de a vedea Transilvania lui alipită României.

Ar fi vrut ca fata lui să aibă aceleaşi sentimente ca el. Cînd stătea de vorbă cu ea, cînd avea vreme să stea, Zoe părea că îl înţelege foarte bine şi simte ca el. Dar o vedea atît de des cu mintile împrăştiate, citind nu ştiu ce roman franţuzesc sau ce versuri tocmai cînd pe fronturile europene se petrecea un mare eveniment, încît îl prindea disperarea. Laurenţia, pe care o stima mult, încerca să-i explice ca un pedagog ce era, că nu trebuia să se neliniştească de

crizele de melancolie sau absență prin care trecea Zoe. Erau firești la vîrsta ei și copila avea o sensibilitate deosebită.

— De unde atîta sensibilitate ? ofta amărît Simion.

— Îți pare rău că o are ? Asta e un dar al firii, o bogăție.

— Mie îmi seamănă a boală. Toată viața ei are să fie lovită fata asta și are să sufere, ai să vezi.

— Nu tăgăduiesc. Și ar fi cu putință ca din loviturile astea să se nască ceva deosebit, o operă poetică, poate altceva, nu știu încă ce. În orice caz, ceva ce n-a zămislit încă nici familia dumitale — nu te supăra ! —, nici a noastră. Poate că din unirea ăstor două familii va ieși ceva care să împlinească năzuințele noastre, ale tuturor, pe care nici unul din noi nu le-a atins.

Simion o privea lung și cu recunoștință pe Laurența. Părea atît de sigură de ceea ce spunea, era o femeie serioasă, care nu arunca vorbele în vînt, numai ca să consoleze pe cineva. Și pe urmă parcă Zoe se înțelegea mai bine cu ea decît cu propria ei mamă, decît cu el, tatăl ei. Laurența avea, fără îndoială, să scoată un om din Zoe. El avea să plece la război, — sigur că războiul ne va cuprinde și pe noi —, Paula avea să se îngrijească de hrana, de hainele, de somnul Zoei, mai departe nu cuteza să se apropie de fata ei care începuse s-o intimideze de la o vreme, dar Laurența n-avea s-o slăbească din ochi, avea să-i urmărească evoluția pas cu pas și să intervină la nevoie, cu energia și tactul ei.

Gilbert sfîrșise examenele cu studenții lui. Laurența, ajutată de Paula, făcea bagajul pentru plecarea la Glodeni. Scrisorile de la București ale Anei Maria înclinau acum spre o venire, chiar scurtă fie ea, la moșie. Petre era foarte obosit, avea nevoie de puțină odihnă. O întîlnire a întregii familii le-ar fi făcut bine tuturor. De vizitele lui Ionică nu mai putea fi vorba, nici la București nu mai izbutea să vină. Fusese ea de curînd la Giurgiu, și reușise să-l vadă cîteva ore. Războiul plutea deasupra tuturor capetelor. Putea veni de la o zi la alta. Voia să-și mai vadă o dată nepoatele și să-l facă pe Petre să-și uite zilnicele preocupări. Pe urmă nimeni nu putea prevedea cum se vor desfășura lucrurile, dar toți spuneau, toți năzuiau la o victorie.

Cu cîteva zile înainte de plecarea la Glodeni, Gilbert îi spuse Laurenţiei că el avea de gînd să facă un ocol prin Botoşani. Suferise pe tăcute toată iarna că mormîntul Agatei era atît de departe de el, că nu cugetase bine cînd o înmormîntaseră acolo. Cine îngrijea acel mormînt ? Cine îi ducea flori Agatei ? Adevărat, era aproape de tatăl ei, de mătuşa ei, de fratele ei mort în adolescenţă, dar apropierile astea ale trupurilor prefăcute în ţărînă nu însemnau nimic. Poate că nici a pune flori pe un mormînt nu însemna nimic. Sufletul ? Dacă exista un suflet, dacă în adevăr exista, nu stătea acolo, nu dădea ocol scheletelor şi mormintelor. Dacă exista, şi el, Gilbert nu credea în aşa ceva, acest suflet era mai curînd în preajma lor, a celor lăsaţi în urmă. Simţea însă nevoia să meargă la mormîntul Agatei, era singur de atîtea luni. Laurenţia hotărî să meargă cu el. Paula şi Simion simţeau şi ei, pe tăcute, aceeaşi nevoie, Zoe se rugă să fie luată şi ea. Simion ezita, n-ar fi vrut ca fata lui să-şi răscolească iar inima. Propuse să plece el la Glodeni cu ea, înaintea celorlalţi : Zoe se încăpăţînă, voia neapărat să meargă la mormîntul bunicii. Laurenţia îl convinse pe Simion că nu cu asemenea cruţări aveau să atenueze sensibilitatea fetei. Era mai bine să dea piept cu suferinţa sau cu amintirea ei, dacă voiau s-o deprindă puţin cu viaţa.

Plecară toţi, într-o zi însorită la începutul lui iulie. Pentru toţi, în afară de Gilbert, Botoşanii erau un oraş în care veniseră cu un an în urmă, pe care nu-l văzuseră bine din pricină că ochii le erau împăienjeniţi de lacrămi, din care ţineau minte numai cimitirul în care o lăsaseră pe Agata între mormintele alor ei, un oraş cu case boiereşti înconjurate de grădini mari, cu străzi străbătute încă de trăsuri şi foarte rar de cîte un automobil Pentru Gilbert însă oraşul era plin de amintiri fericite şi dureroase, de-a valma, în oraşul ăsta se petrecuse cea mai zbuciumată parte a tinereţii lui. Nici măcar Ana Maria nu era cu ei, ca să-i poată spune cuiva : „Ţi-aduci aminte ? Ţi-aduci aminte cît am aşteptat în frig în seara aceea să poată veni Agata la portiţa din fundul grădinii şi ea n-a izbutit ? Ţi-aduci aminte cum am tăiat cu trăsura mea în care era şi Petre al tău, drumul alaiului de nuntă ? Cum a alergat Agata din cupeul ei, pe zăpadă, cum şi-a pierdut şi haina în fuga ei disperată spre mine ? Ţi-aduci aminte cum tatăl vostru, neuitat fie numele lui,

cum conu Iorgu Movilă a lăsat-o să plece de lîngă el ca să fugă cu mine ?" Celelalte amintiri, în care se amestecau ochii ca de fiere ai Zenobiei şi îmbrăţişările ei sălbatice, fuseseră uitate.

Botoşanii însemnau tinereţea lui, a Agatei, dragostea lor dintru început, care nu se stinsese niciodată. Dacă cineva i-ar fi spus acum : „Cine era Valentina Arghir ?" nu şi-ar fi adus aminte. Fusese o nălucă şi intrase în lumea năluci-lor, vie poate şi azi, pe cînd Agata cea definitiv pierdută era tot atît de adevărată, de prezentă în mintea lui ca atunci, cu mai bine de patruzeci de ani în urmă.

Cimitirul era pustiu. Pe cele cinci morminte crescuseră buruieni. Zoe îngenunche lîngă mormîntul bunicii şi începu să smulgă bălăriile. Laurenţia şi Paula curăţară celelalte morminte. Simion se duse la poartă să caute un grădinar care să vină, să răsădească ce flori va fi avînd la îndemînă, sau cel puţin, în lipsă de grădinar, să-i împrumute o sapă şi să-i vîndă răsaduri.

— Trebuie să-i punem mamei o cruce de marmură şi să aşezăm cîte o placă pe fiecare mormînt, pentru că tot nu vom putea veni destul de des să smulgem buruienile, spuse cu un soi de calm Laurenţia.

Îşi simţea inima strînsă ca într-un pumn, ar fi vrut să se aşeze jos şi să plîngă, dar se stăpînea, scotea din ea un glas mai rece decît de obicei. Îl fura cu coada ochiului pe taică-său, aşezat pe banca de piatră pe care o pusese aici cîndva Iorgu Movilă, ca să poată sta lîngă mormîntul lui Alexandru. Piatra se acoperise de muşchi mărunt, ruginiu, se înclinase într-o parte. Gilbert îşi păstra pălăria pe cap, barba lui scurtă era acum cu desăvîrşire albă. Îşi rezemase amîndouă mîinile în baston, se uita ţintă la mormîntul Agatei. De sub ochelari îi luneca din cînd în cînd o lacrimă care i se prelingea pe obraz şi i se pierdea în barbă. Laurenţia se temea de emoţia lui, se temea pentru ceea ce se petrecea în inima lui, dar nu se apropia de el, ca să nu-i dea impresia că e considerat slab, că vrea cineva să-l ocrotească.

Petre veni cu grădinarul care împingea o roabă plină de răsaduri şi unelte.

— Să-i punem mamei busuioc şi petunii. Nu-i aşa, tată, că mamei îi plăcea busuiocul ? întrebă Laurenţia cu acelaşi

glas rece, ca să-l deştepte puţin pe taică-său din gîndurile în care se pierdea.

— Da, da! tresări Gilbert. Şi caprifoi! Dacă am găsi caprifoi!

Deasupra băncii din fundul grădinii de la Sulcina, unde se întîlneau odinioară, unde se ascundeau cu atîta teamă, creştea un caprifoi.

— Cînd vom pune aici o cruce de marmură, voi răsădi şi caprifoi, îl linişti Laurenţia.

Paula curăţa mormîntul bunicului Iorgu Movilă, pe care nu-l cunoscuse, despre care maică-sa şi mătuşa Ana Maria vorbeau cu atîta respect. Curăţase şi mormîntul acelei mătuşi Măriuca, pomenită în familie cu dragoste. Şi al unui Alexandru Movilă, vecin cu Iorgu, despre care nu i se prea vorbise. Apoi, pe cînd grădinarul punea răsadurile, după o clipă de şovăială, se apucă să smulgă buruienile de pe mormîntul Zenobiei Movilă. Nimeni nu protestă, nimeni nu-i dădu ajutor. Zoe se aşezase pe bancă lîngă bunicul ei şi-l ţinea strîns de braţ. Îşi lipise tîmpla de umărul lui, şi se uita departe, printre tei, printre castani. Nimic nu era de înţeles, nici viaţa, nici moartea, nici verile care veneau ca să treacă repede, nici primăverile care te răscoleau, nici pedeapsa asta îngrozitoare de a intra sub pămînt cînd eşti încă frumos, cînd răspîndeşti încă lumină, aşa cum răspîndea bunica Agata.

Pe pietrişul unei alei scîrţîi un pas, singurul în cimitirul pustiu. O doamnă subţire, zveltă, îmbrăcată în negru, trecu foarte aproape de ei, întîrzie o secundă să privească mormintele, să-i privească pe ei toţi pe rînd, repede, apoi se depărtă şi se aşeză pe altă bancă de lîngă alte morminte. Nimeni n-o luă în seamă, numai Laurenţiei îi păru că femeia aceea e indiscretă, că şi de la distanţă îi urmăreşte cu ochii ei căprui, cercetători.

Cînd se hotărîră în sfîrşit să plece, abătuţi, dar cu sentimentul că îşi împliniseră totuşi o datorie care le stătea pe inimă, Laurenţia avu impresia că doamna vine în urma lor, păstrînd mereu aceeaşi distanţă.

Linica Mardare fusese în cimitir la mormîntul tatălui ei, pierdut de curînd. Cînd trecuse prin faţa mormintelor Movileştilor, acolo unde cu aproape doi ani înainte stătuse lîngă Leonida ca să-l sprijine în marea lui durere, nu se putu

opri să nu-i privească cu sete familia. Ăştia erau deci neamurile omului pe care îl iubise atît ! Asta era familia pe care Leonida, ajutat de soţul ei, Victor Mardare, o jefuise de moşia de la Izvorul. Avea şi ea vreo vină faţă de ei ? Poate că da, dar pentru vina asta era destul de pedepsită. Şi ce chipuri aveau ! Erau distinşi ca Leonida, dar pe feţele lor se citea altceva, poate simţul onoarei, poate cinste, simplitate, în sfîrşit, ceva ce i se părea Linichii că n-a întîlnit des. Poate i se părea numai.

Aproape de poartă domnul cel mai bătrîn din grup se opri în faţa unei cruci cam dărăpănate.

— Ianachi Boteanu ! citi el tare.

— Cine era ? întrebă Paula.

— Un prieten, o cunoştinţă a familiei. Un detracat, sărmanul. A sfîrşit prost, am auzit. Cred că dacă Leonida ar fi rămas să-şi sfîrşească zilele la Botoşani, ar fi mers pe urmele lui. Îi semăna grozav. Oameni care ştiu în viaţă un singur drum : al decăderii. Bieţi escroci fără noroc.

— Bieţi escroci ! mormăi Laurenţia. Eu nu-i plîng, tată.

Linica Mardare îi lăsă să iasă pe poartă. Le auzise şi cuvintele din urmă. Se simţea mai covîrşită de durere şi de dispreţ pentru sine decît oricînd. Familia lui Leonida se depărta, ea rămăsese lîngă mormîntul părăginit al lui Ianachi Boteanu şi nu avea alta de făcut decît să se ducă acasă, la Victor Mardare.

*

Ajunsă acasă, Linica nu se putea linişti. La cimitir îi trecuse o clipă prin minte că, dacă Leonida n-ar fi mințit-o, azi ar fi făcut şi ea parte din acea familie sobră, atît de deosebită în ochii ei de toţi oamenii ceilalţi. Ce absurditate ! Leonida era doar rupt de ai lui, îi înşelase, îi jefuise, niciodată n-ar mai fi fost toţi laolaltă. Domnul cel bătrîn spusese în faţa unui mormînt : „Un detracat ! Nu cunoştea decît drumul decăderii, biet escroc fără noroc !“ şi-l asemănase pe acel răposat cu Leonida. Şi ea îl judeca aspru în mintea ei pe cel pe care îl iubise şi-l admirase, îl socotea chiar o canalie, pentru felul în care o părăsise, dar nu-l credea „detracat“, nici sortit decăderii. Acum îl vedea întreg, aşa cum era oglindit în cuvintele lor. Şi escroc ? Bineînţeles, şi pe ea o jefuise de bijuterii cînd avea buzunarul plin de banii luaţi

de pe Izvorul, vîndut fără ştirea ei, şi pe ei îi jefuise cu acel testament fals. Putea să-şi jure sieşi că nu ştiuse sau nu ghicise la timp că Mardare apără un testament fals ? Ba înţelesese foarte bine, dar dragostea o orbea atît de tare încît acest fapt îi părea normal, o datorie a bărbatului ei, care era avocat şi trebuia să se zbată pentru interesele, oricare ar fi fost ele, ale clientului său, iar domnul Movilă merita orice pe lume, pentru că era un om superior. Cuvîntul „fals" îi luneca pe lîngă ureche, nu voia să-l cîntărească. Fusese nevoie să fie ea lovită din plin de Leonida, furată şi minţită la rîndul ei, ca să se dezmeticească.

Ce dorise toată viaţa ? Să parvină ! Se măritase cu Mardare, om de două ori divorţat pînă atunci, nu pentru că îl iubea — ar fi vrut numai să-l iubească — ci pentru a ieşi din casa tatălui ei, biet portărel, şi a urca o treaptă mai sus, a se ridica în „lumea bună" a Botoşanilor. De la început Victor Mardare o dezamăgise cu gusturile lui vulgare, cu expresiile lui triviale, cu comportarea lui grosolană. Cu toate eforturile, nu-l putuse iubi. Intrase, în adevăr, în altă lume, dar parcă toţi semănau cu Mardare. Se ştia frumuşică, se îmbrăca mult mai bine decît putuse la părinţii ei, încerca să se cultive cît de cît, să citească, să înţeleagă muzica, toate astea o interesau în adevăr, dar îşi dădea seama că nu erau decît pospăieli de cultură. Temeliile nu le aşezase la vremea lor. Avea numai patru clase de liceu, nu putea face faţă unei discuţii temeinice cu oameni în adevăr cultivaţi. Atunci privea lung şi nostalgic, cu ochii ei încondeiaţi cu negru, aproba, strecura cîte o expresie auzită cîndva, şi lăsa impresia că soţia avocatului Victor Mardare e o femeie instruită.

Întîlnirea cu Leonida Movilă fusese o explozie în viaţa ei uniformă. Luase aerele, ţinuta, limbajul lui semănat cu vorbe franţuzeşti, amintirile lui culese din lumea întreagă, drept o dovadă de mare superioritate. Şi acest personaj — „personalitate" cum îi spunea ea atunci — se îndrăgostise de ea şi i-o spunea fierbinte, într-un chip discret, stăruitor. Cum era o femeie ca ea — şi cînd îşi spunea „ca ea" Linica punea în cuvintele astea tot dispreţul, toată scîrba de sine — să nu se lase cucerită, să nu i se dăruiască, să nu-l iubească ? Leonida fusese a doua mare păcăleală pentru ea. Şi nimeni nu era vinovat, toată vina era a dorinţei ei aprige de a se depăşi, de a urca încă o treaptă, şi în socie-

tate, și în propria ei arhitectură interioară. Acum rămăsese numai cu dezgustul de ea însăși, cu sensibilitatea — dacă asta era sensibilitate — ferfeniță, cu Victor alături, de care mai trebuia să și ascundă tot ce o muncea, tot ce o rănise. Să iasă în lume cu el, să se îmbrace bine, să zîmbească în dreapta și în stînga, să-și adune gîndurile ca să poată înțelege ce se vorbea în jurul ei și să și rostească uneori un cuvînt care să pară inteligent. Îi mai murise în primăvară și tatăl, omul acela modest, de care se rușina de cînd devenise doamna Mardare. În casa lui învățase să fie corectă, sinceră. Din ea însăși, nu din biata educație primită acasă, se născuse dorința de parvenire. N-avea nici dreptul să se compătimească, se socotea o nemernică.

Întîlnirea cu toată familia lui Leonida la cimitir i-l reînviase în minte cu tot farmecul și cu toată ticăloșia lui. Dar mai mult decît de el, se trezise în ea un dor aprig de copilul pe care îl părăsise atît de mic, atît de gingaș și de care, conform înțelegerii cu Tinca Ispir, nu mai știa nimic. Dealtfel, Tinca nici nu cunoștea adevăratul ei nume, ea îl știa numai pe boierul Leonida Movilă. N-ar fi putut da niciodată de urmele ei. Leonida era departe, cine știe pe unde, ea putea trăi liniștită. Dar dacă pînă acum copilul murise ? Și asta ar fi fost cu putință, la țară mor copiii cu duiumul cînd sînt foarte mici și prost îngrijiți. Era poate mai bine așa. Ce aveau să facă din el ? Un plugar ? Un pădurar ? Era născut dintr-un tată aproape bătrîn, de viță veche și degenerată, dintr-o mamă fără mare putere fizică, plină de spaime și zbucium cît timp îl purtase în sînul ei. Nu va fi potrivit pentru muncile grele de la țară. Va fi doborît de ele. Era mai bine să fi murit. Și cînd își spunea asta, Linica simțea o sfîșiere în piept. Nu, să nu moară ! Să nu moară ! Să crească mare, sănătos. Poate că odată și odată va putea să-l ia înapoi. Se va întîmpla ceva care să-i îngăduie să-l ia înapoi. Nu-și spunea : „Dacă ar muri Mardare — se ferea s-o gîndească — dar poate că odată, cine știe..."

Cum o fi el acum, cînd a împlinit un an ? Dacă Tinca îl ia în brațe, el îi cuprinde gîtul cu brațele lui mici. Ea n-are norocul ăsta. Acum învață să vorbească, să meargă. Tinca trebuie să-și fi găsit alt ibovnic, nu i-o fi arzînd să-l ia în brațe. Bunica lui, adică mama Tinchii, îl răsfață, poate,

puțin. Îl crede al fetei ei, îl răsfață. Cum ar vrea să-l vadă, măcar puțin, măcar o clipă ! Nu e cu putință. L-a rupt de ea pentru totdeauna ca să nu-l piardă pe Mardare. N-are nici o meserie, nu știe să facă nimic decît gospodărie, cînd o face și pe aceea. Cu ce să trăiască ea cu un copil ? Dar dacă l-ar vedea în treacăt, o clipă ?

Dorința asta începu s-o frămînte atît de tare pe Linica, încît nu mai dormea noptile. Ar fi putut trece prin sat, prin acel Cosînești, să-l zărească o dată în curte ? Nu fusese niciodată în Cosînești, nu cunoștea casa Tincăi. Știa numai de la ea că e chiar în dosul morii din sat. Să ia o dată o trăsură, să treacă pe lîngă conacul de la Izvorul în care domnea acum Dinică Sava, să ajungă în Cosînești, peste trei sate, să se plimbe în dosul morii. O putea cunoaște birjarul din Botoșani, o putea recunoaște Tinca, dacă era pe afară, sau băiatul ei Mihai putea dormi chiar atunci în casă, la umbră. De ce ar fi fost tocmai în clipa aceea în curte ? Atîtea riscuri, atîtea piedici ! Nu, nu era cu putință. Apoi, fără vrere, își relua gîndurile de la început : să închirieze o trăsură, să iasă din oraș, să ocolească Izvorul, să intre în Cosînești, să coboare, să dea tîrcoale morii. Și totuși s-ar fi putut. Era acum în doliu după taică-său. Nu purta voaluri lungi, cum făceau toate doamnele cernite, nu-i plăcea să-și afișeze pierderea. Uite, avea să-și prindă pe pălăria neagră un voal des, care să-i acopere fața. N-o va recunoaște nici birjarul, nici Tinca dacă va fi pe afară. Au să se uite curios cumetrele din sat la arătarea asta care umblă în jurul morii. Trebuia să se îmbrace cît mai prost, mai simplu, să nu semene a cucoană. Simplu ? De unde să scoată boarfe de cerșetoare sau mai știu eu ce ? Și parcă multe cerșetoare poartă văluri negre pe obraz ?

Și totuși își încropi o îmbrăcăminte potrivită, după părerea ei, cu împrejurarea, și într-o dimineață în care Mardare era la Iași, înainte de trezirea femeii de serviciu, ieși ușurel din casă și se îndreptă spre piața în care stăteau trăsurile în așteptare de mușterii. Nu se afla acolo decît una singură, al cărei birjar, un tinerel încă adormit, îi era necunoscut. Îl angajă pentru toată ziua, drumul era lung.

Rezemată pe pernele trăsurii, săltată la hîrtoape, înghițind valuri de praf, recunoștea pe drum un mal de apă acoperit de sălcii plecate, o fîntînă la răscruce de drumuri,

un şir de bordeie ţigăneşti, un şir de case văruite, cu cerdac, o troiţă puţin strîmbă, pe care le văzuse de două ori, cînd alături de Leonida făcuse drumul spre Izvorul şi tot alături de el se întorsese acasă. Inima ei era atunci plină de dragoste şi de spaimă. Dar parcă dragostea era mai mare decît spaima, parcă se simţea ocrotită, se liniştea cu gîndul că e foarte iubită. Era acelaşi drum, dar nimic în ea nu semăna cu ceea ce se petrecea atunci.

Un zid scund, o poartă mare de fier, un şir de plopi duceau la o casă mare, albă, cu cerdac înalt sprijinit de coloane. Era conacul de la Izvorul. Linica se ridică puţin dintre perne, se săltă să vadă mai bine casa în care sperase, se temuse, suferise şi renunţase la tot ce nădăjduise atunci. Pe pajiştea din faţa cerdacului erau deschise două umbrele mari, albastre şi roşii, de soare. Cineva stătea tolănit într-un şezlong, parcă o femeie îmbrăcată în alb, cîţiva copii alergau strigînd pe iarba moale, voiau să prindă o minge. Purtau rochiţe cu volane scrobite, pantalonaşi scurţi, ţipau ascuţit, fericiţi.

Trăsura trecu mai departe. Linica se miră de cîte putuse prinde privirea ei în acea scurtă trecere. Dacă Leonida ar fi luat-o de nevastă, Mihai al ei ar fi alergat acum pe pajiştea aceea. Sau ar fi mers de-a buşilea şi ea l-ar fi privit cu grijă şi încîntare, îmbrăcată într-o rochie albă, aşezată în şezlong, sub marea umbrelă albastră.

Acum trecea prin sate pe care nu le mai văzuse niciodată. Drumul era şi mai prost, căldura prea mare. Deodată birjarul opri şi-i arătă cu coada biciului :

— Ăsta-i Cosîneşti, coniţă. Unde tragem, la preot sau la coana Zamfira a lui Spandache ?

— Nu, nu ! strigă speriată Linica. Dumneata te opreşti aici, tragi la umbră şi mă aştepţi. Am numai puţină treabă şi mă întorc numaidecît.

Birjarul ridică din umeri şi opri. Dacă aşa voia cucoana, treaba ei. Linica se gîndi că nu-l nimerise tocmai bine pe vizitiul ăsta care cunoştea Cosîneştii, şi casa preotului, şi chiar pe acea a cucoanei Zamfira a lui Spandache, cine o fi fost ea. Întors la Botoşani, avea să povestească că el a dus o doamnă cernită pînă la intrarea în Cosîneşti, una cam într-o ureche, care căuta ceva în sat şi nu voise să-i spună

lui pe cine, ca s-o ducă frumos pînă acolo, să nu tropăie ea prin pietre şi gropi.

Linica se pomeni că intră pe uliţa mare a satului. Prin curţi, pe la porţi rar o babă sau un moşneag, era vremea secerişului şi oamenii se aflau pesemne la cîmp. O moară nu e niciodată în mijlocul satului, se gîndi înţelepţeşte Linica. E pe malul unei ape şi satul de obicei e şi el pe un mal. Trebuie să caute acel mal. Îl putea zări printr-o uliţă lăturalnică, îl putea ghici după şirul de sălcii care cresc de obicei lîngă rîu. Călca greu cu tocurile ei înalte, îi era foarte cald sub vălul gros lăsat pe obraz. Mergea mereu înainte, privind în dreapta şi în stînga, de cum se deschidea o uliţă, un drumeag. Nu voia să întrebe pe nimeni, nu voia să ghicească nimeni ce caută. La un moment dat nu mai ştia nici ea de ce se află aici, ce vrea. Cîte o bătrînă o petrecea cu ochii plini de curiozitate, cîte un cîrd de gîşte îi tăia calea, un grup de copii golaşi, murdari, o urmăriră un timp, apoi se săturară şi se întoarseră la joaca lor. Cîinii din curţi o lătrau. Se pomeni că ieşise afară din sat. Se opri şi cercetă cu privirea în urmă, pe care latură a satului putea curge o gîrlă ? Hăt, departe, tocmai la capătul de unde venea ea, se vedea un şir de plute şi de tufişuri dese. Acolo trebuie să fi fost apa. Se întoarse, dar nu prin sat ci pe lîngă el, pe cîmp, pe un soi de potecă bătătorită între bălării. Merse mult, pînă auzi clipocit de apă. Se apropie mai tare de ea. Două case, una în spatele alteia se înşirau de-a lungul iazului. Porţile lor erau legate de potecă prin cîte o punte aruncată peste iaz. Dincolo de ele, moara a cărei roată vîntura apa sau mai curînd era întoarsă de ea cu zgomot mare.

De moară era lipită o odaie văruită, cu muşcate în fereastră. Asta era a morarului, bineînţeles. Care dintre cele două case putea fi a Tincăi Ispir ? Amîndouă erau în spatele morii. Cum să ghiceşti ? Una avea acoperiş nou. Asta trebuie să fie, hotărî Linica. Tinca spunea că are nevoie de bani ca să-şi dreagă acoperişul. Amîndouă casele păreau pustii. Linica înaintă uşor pe podeţul care ducea la casa cu acoperiş nou. În curte, goi, pe pămînt, se jucau doi copii. Ţineau în mînă cîte un darab de mămăligă şi cu cealaltă mînă îşi aruncau unul altuia ţărînă în obraz şi rîdeau cu hohote. Erau la fel de mici, foarte mici, copii care puteau

avea un an, poate ceva mai mult. Şi unul era al ei! Fără îndoială că asta era casa. Fără îndoială că unul din ţînci era al ei. Care? Nu, nu cel bălan, cu părul moale ca o petică, rotund la faţă şi cu ochi albaştri. Cel cîrlionţat, aproape brun, cu feţişoara ca o piersică pîrguită era Mihai. Era sigur el. Fu gata să-l strige, dar îşi înghiţi strigătul. Cît era de drăgălaş, de jucăuş, de frumos! Ce mînuţe arse de soare, plinuţe avea. Cum rîdea de tare! Ceva se topea în inima ei, poate chiar inima, ca în ziua în care îl ţinuse la piept, călduţ şi scîncind cu un an în urmă.

Fără să-şi dea seama, Linica înaintă pe punte ca să vadă mai bine, se apropie de poartă. Deodată, copilul cel bălan o zări, feţişoara i se încreţi toată şi începu să plîngă tare. Mihai al ei privi şi el spre poartă şi prinse şi el a plînge cu disperare.

Linica înţelese, cu vălurile ei negre, cu straiele ei negre, era o spaimă pentru bieţii copii. Se întoarse pe punte, nu mai nimeri poteca, o luă de-a dreptul prin lăstăriş, îşi agăţă hainele de pe ea, îşi sfîşie vălul şi în sfîrşit ajunse în capul satului, la cîţiva paşi de trăsura care o aştepta. Birjarul dormea. Îl trezi.

— La Botoşani! Haide.

Putea plînge în voie de duioşie şi de disperare, sub vălurile rupte, cu care îşi ascundea faţa.

*

Familiile Saint-Laurent, Mocanu şi Stamate erau din nou adunate la Glodeni. Fiecare din ei simţea dureros absenţa Agatei, era urmărit de imaginea ei pe cerdacul pe care zăcuse, de liniştea ei dulce din ultimele zile, din ultimele ceasuri. Fiecare din ei simţea lipsa lui Ionică, a cărui prezenţă plină de clocot, de energie dezlănţuită, al cărui umor ar fi dat puţină viaţă şi o fărîmă de uitare întregii case.

Paula purta singură toată grija gospodăriei. Îşi dădea osteneala să fie toţi bine hrăniţi, să strălucească de curăţenie casa în jurul lor. Ştia şi ea, din conversaţiile bărbaţilor mai mult decît din ziare, că războiul era aproape. Ştia că Simion al ei va pleca pe front. Îşi dădea seama în ce măsură doreşte el acest lucru, şi nu cuteza nici în gîndurile ei să i se împotrivească. Nu putea decît să dorească să se în-

toarcă teafăr înapoi. Atît. Datoria ei era să vrea ceea ce voia el, să facă una cu el.

În Ana Maria se zbăteau multe griji, temeri și ceva ce nu era chiar remușcare, dar nici împăcare cu sine nu era. Îl vedea pe Petre în grădină, pe o bancă, sub o boltă de glicină, cu părul aproape alb răvășit de vînt, cu gîndurile departe, nițel încovoiat de spate, cum n-ar fi trebuit să fie la șaizeci și unu de ani ai lui, cu mîinile obosite pe genunchi. Omul ăsta nu-și făcuse meseria ca oricare alt medic, se înhămase la ea ca o vită la jug, își mîncase zilele și nopțile în spital, nu-și acordase odihnă și destindere decît vara la Glodeni, și încă și aici găsea motive să-și scurteze vacanța. Îl întreba uneori, supărată : „Tu crezi că fără tine ar muri toți bolnavii din spital ? Ai atît de puțină încredere în colegii tăi ?" Petre răspundea smerit, sincer : „Nu disprețuiesc pe nimeni. Nu sînt înfumurat. Îmi stimez toți colegii, în sfîrșit, aproape pe toți. Dar cînd sînt acolo, mi se pare că ceea ce fac eu nu va face altul atît de prompt și de atent. Tu trebuie să înțelegi, Ana Maria, cînd văd un om suferind, devine atît de al meu, mă simt atît de dator față de el, încît parcă nu mai existăm pe lume decît el și eu. Bineînțeles că mai presus de orice sînteți tu și Ionică, dar cînd sînt acolo, în spital, nu mai sînt decît ei, bolnavii, și cu mine. Să știi că și Ionică e la fel, e glumeț, pare chiar sarcastic uneori, poate părea alteori și indiferent, știu eu ? Dar să-l vezi cînd operează, să-l vezi după ce a operat cum se ocupă de bolnav ! Știi, Ana Maria, eu cred că dacă și tu ai fi medic, te-ai purta la fel ca noi. Te cunosc eu, așa te-ai purta !"

Ana Maria îi trecea mîna prin păr, îi așeza gulerul cămășii, îl săruta pe obraz. Avea pentru el o stimă ca pentru un părinte și o dragoste grijulie ca pentru un copil. Nu știa cînd sentimentele astea înlocuiseră dragostea înflăcărată de odinioară pentru bărbatul puternic și frumos, dar asta simțea acum și simțea cu tărie. Îl urmărea cu gîndul și pe Ionică. Unde, pe ce front, în ce spital de front avea să-l azvîrle războiul ? Se va întoarce întreg ? Cît va fi de schimbat după asemenea încercare ? Înainte de venirea ei la Glodeni o vizitase acea Mioara Cosma, pe care o cunoscuse cîndva, o invitase la masă dîndu-și seama că Ionică ține serios la ea, dar pe care n-o mai văzuse de mult. De data asta Mioara îi spusese limpede că e logodnica lui Ionică, lucru pe care fiul ei

nu i-l mărturisise sau n-avusese vreme să-l mărturisească. În scurtele lui vizite acasă, în şi mai scurtele ceasuri cînd îl putuse vedea ea la Giurgiu, Ionică nu pomenise de nici o logodnă. Dar această Mioara, cu ochii ei mari, cenuşii, cu privirea vagă, cu capul de păpuşă bine pictată, cu trupul de felină pe care şi-l legăna în mers, vorbise despre logodnicul ei Ionică, liniştit, ca de un lucru pe care Ana Maria ar fi trebuit să-l ştie. N-o putea nici descoase, nu putea tăgădui ceva ce i se afirma cu atîta naturaleţă. Ana Maria se crezu datoare s-o primească prietenește, fără să intre în nici un fel de amănunte. Fata vorbea şi ea lucruri fără importanţă, apoi tăcea brusc, se uita în jurul ei de parcă ar fi cercetat interiorul în care trăia Ionică, dar privirea ei era destul de vagă, n-o puteai acuza că vrea să cîntărească valoarea lucrurilor pe care avea să le moştenească odată. Deodată întrebă brusc :

— Plecaţi la moşie, la Glodeni ? Trebuie să fie foarte frumos acolo. Mi-a povestit Ionică. Acum în Bucureşti e atît de cald ! E atît de greu de trăit !

Asta e ! gîndi o clipă Ana Maria. Ar vrea s-o luăm cu noi la Glodeni, ca pe o adevărată logodnică. De asta a venit azi să mă vadă !

Dar Mioara continuă cu acelaşi ton nesigur :

— Eu am să plec cu mama la Slănic. Am cumpărat bilete de tren.

Va să zică, nu Glodenii erau ţinta vizitei ei.

— Am vrut să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră.

Da, sigur, nu m-a văzut ea de un an, dar dacă azi se socoteşte logodnica lui Ionică, a venit să-şi ia rămas bun. E natural.

— Îţi doresc petrecere bună la Slănic.

— Oh, ştiu eu dacă am să petrec ? Habar n-am dacă există acolo un cazino, dacă se dansează.

De asta îi arde ! se gîndi Ana Maria. E o secătură sau o prostănacă ?

— Cînd îl veţi vedea pe Ionică, să-i spuneţi că mi-e foarte dor de el. I-am scris, îi scriu des. Da, mi-e foarte dor de Ionică. Vă doresc o vacanţă bună !

Ana Maria rămase nedumerită. Nu înţelegea deloc cum e Mioara asta şi nu înţelegea dragostea lui Ionică pentru ea. Un om întreg, ca Ionică ! O singură dată o mai surprinsese

dureros în viață, afară de micile ciocniri de opinii politice pe care le avea cu tatăl lui, atunci cînd ținuse morțiș, cu lăcomie parcă, să cumpere ei treimea din Glodeni pe care o vindea Leonida. Agata avea două fiice, una din aceste fete, Paula, o avea pe Zoe, poate că era normal ca familia Mocanu să cumpere acea treime, dar Mocanii n-aveau bani în clipa aceea, și Ionică se zbătuse crîncen ca să-și convingă părinții să cumpere pe loc partea lui Leonida. Ana Maria era obișnuită ca în familia ei să existe caractere ferme, oameni cu totul curați, sau alții, ca propria ei mamă, ca fratele ei Leonida, în întregime detracați, răi, egoiști. Oh, da, mai existase și Georges, el fusese un mare amestec de sminteală și generozitate, un aventurier fără socoteală și măsură, cu accese de romantism și de indiferență. Ionică nu avea atîtea cusururi, dar uite că se aflau pe lume oameni ale căror trăsături de caracter se ciocneau între ele, ca binele și răul în lumea întreagă.

Apoi Ana Maria se surprindea gîndindu-se la Dinu, la acea după-masă de iarnă în care statuseră de vorbă într-o cofetărie mizeră. La fericirea pe care o simțise atunci, la valul de tinerețe care o inundase. De ce — se întreba acum — nu pot fi amestecate în Ionică trăsături atît de contradictorii, cînd ea însăși era parcă făcută din bucăți care nu se potriveau una cu alta ? Iubirea pentru Petre, care era o certitudine, dragostea pentru fiul ei, nemărginită, și acea slăbiciune, pasiune poate, nu știa ce nume să-i dea, pentru Dinu Olteanu ? Toate coexistau în ea, toate erau profunde, era sub stăpînirea lor, ea, cea puternică !

Laurenția încerca să-și găsească pacea lucrînd mult și antrenînd-o și pe Zoe la lucru. Era încă atîta vraiște în notele bunicului Iorgu, trebuia să se pună odată ordine în ele ! Amîndouă, la fel de preocupate de sănătatea și echilibrul lui Gilbert, fără să și-o mărturisească una alteia, se trudeau să-l hotărască la o plimbare în pădure, la rîu, peste ogoare în amurg, cînd cerul se aprindea la apus și cîmpia părea a nu avea sfîrșit. Gilbert se lăsa dus, era cuprins uneori de emoție în fața frumuseții naturii, apoi ros parcă de remușcări, se cufunda în tristețea lui obișnuită.

Într-o dimineață ieși pe cerdac ținînd în mîinile care îi tremurau foarte tare un ziar.

— Petre ! Simion ! Laurenţia ! Unde e Laurenţia ? Veniţi repede toţi. Ascultaţi, România a declarat război Austro-Ungariei alături de Franţa ! Alături de Antantă ! Dacă n-ar fi liberalii cu Ionel Brătianu la putere, lucrurile puteau lua o altă întorsătură.

Laurenţia împinse repede un fotoliu de răchită lîngă el şi îl sili să stea jos. Ochii lui Gilbert se umpluseră de lacrimi. Se aşeză şi se uită pe rînd la toţi ai lui. Privirea i se opri asupra lui Simion. El şi Petre erau prea bătrîni, Simion avea să se ducă la război. Alături de Franţa ! Pentru eliberarea Transilvaniei ! În clipa asta îi era mai aproape decît oricînd, era mai mult decît oricînd fiul lui, dar era şi cel mai expus primejdiei. Întinse mîna către el. Simion i-o apucă, apoi se aplecă repede şi-l sărută pe păr. Gilbert îl strînse la pieptul lui, îl strînse tare şi-i dădu repede drumul. Toţi ceilalţi îl priveau, se simţi ruşinat de starea asta de emoţie, de slăbiciune în faţa familiei întregi.

— Poate că trebuie să plecăm imediat la Bucureşti, rosti uscat Ana Maria. Să-l mai vedem pe Ionică.

— Eu cred că mai puteţi sta cîteva zile, spuse Laurenţia cu şovăială...

Paula se lipise de Simion. Tăcea. Înţelesese ce înseamnă acest început. Zoe se uita de departe, din cadrul uşii la tatăl ei. Ochii de un albastru şters i se făcuseră şi mai mari, şi mai umezi. Ana Maria gîndi o clipă văzînd-o : „ochii tatii cînd a plecat Georges la război, în '77", dar uită repede ce-i trecuse prin cap. Oricum, zilele de stat la Glodeni erau numărate, ea avea să pregătească bagajele lor, şi dacă Petre va vrea să mai rămînă puţin, vor rămîne. Îi mai fulgeră prin minte „şi Dinu va pleca pe front !", dar nu la asta trebuia să se gîndească acum. La ceilalţi, la toţi ai ei trebuia să-i fie mintea. Nimeni nu putea şti cum se vor precipita lucrurile acum.

— Eu, oricum, trebuie să plec la Iaşi, îmi poate veni acasă un ordin de chemare, rosti Simion.

— Liniştiţi-vă puţin ! îi ruga Laurenţia. Să aşteptăm, să vedem cum se vor desfăşura evenimentele. Abia aţi venit toţi ! Nimeni nu s-a odihnit încă. Avem nevoie de putere, de linişte interioară.

Nimeni n-o înţelegea. Toţi erau cuprinşi ca de friguri. De doi ani se întreba fiecare şi-l întreba unul pe altul ce va

face România. Unii dintre ei doriseră aprig intrarea ei în război, cei bătrîni cu un fel de ruşine că doreau un eveniment care avea să secere multe vieţi dar la care ei nu vor participa, că doreau adică eroismul şi sacrificarea tinerilor, femeile ştiau că nici de ele nu va avea nevoie războiul, dar Paula înţelegea dorinţa lui Simion, Laurenţia pricepea şi era şi ea străbătută de fiorul de patriotism care înflăcărase atîta lume în jurul lor. Ana Maria se temea pentru fiul ei, însă nu se putea mărgini la această teamă, încerca să gîndească obiectiv, nu ca o mamă. Zoe se visa uneori travestită în în soldat, luptînd vitejeşte, murind chiar pe cîmpul de bătălie. Apoi se scutura de asemenea gînduri, ştia că mintea ei o ia razna, încerca să se gîndească numai la tatăl ei, la primejdiile pe care le va înfrunta, la victoriile la care va lua parte. Nu dormea nopţile întrebîndu-se dacă tata se va întoarce sau nu din război.

Acum războiul a început. Nimeni nu se mai putea îndoi de nimic. Cel dintîi care părăsi Glodenii fu Simion. Le rugă pe Paula şi pe Zoe să rămînă locului, dacă avea să primească un ordin de mobilizare avea să telegrafieze numaidecît sau să telefoneze chiar la postul de jandarmi din sat, ca ele să afle imediat şi să poată veni la Iaşi.

După el Petre nu mai avu tihna să rămînă la moşie. Se grăbea de parcă spitalul în care lucra ar fi fost plin de pe acum de răniţi lipsiţi de ajutorul lui. Ana Maria plecă odată cu el. Zadarnic încerca Laurenţia s-o convingă că poate Ionică fusese mutat de la Giurgiu de pe acum în alt spital cine ştie pe unde, după vreun nou plan de organizare a armatei şi a corpului medical, mătuşa ei spera să-şi vadă repede fiul şi nu voia să-şi lase singur bărbatul. Rămaseră la Glodeni Gilbert, Laurenţia, Paula şi Zoe. Se simţeau toţi patru suspendaţi undeva, în aer, fără contact cu pămîntul, ca nişte păsări, ca nişte vrăbii pe o sîrmă de telegraf, gata să-şi ia zborul. Încerca Laurenţia să creeze un climat de linişte, dar era peste putinţă. Ar fi vrut să-l vadă pe tată-său odihnindu-se, însă el era din ce în ce mai nerăbdător, mai neliniştit. Se gîndea uneori că îi chinuie pe toţi ţinîndu-i aici cu forţa, că mai bine le-ar fi fost acasă la ei, unde în fiecare zi puteau avea veşti sigure, oficiale. În sfîrşit, înţelese ea singură că trebuiau să plece pe loc. Se porni cu Paula la facerea bagajelor, le umplu tuturor coşuri cu mere de vară, cu

păsări tăiate, încuie cămările, puse păturile la naftalină, îl însărcină pe vătaful Nicodim cu adunatul recoltei de toamnă şi se urcară toţi în două trăsuri încărcate care aveau să-i ducă la Iaşi.

Nicodim avea mai bine de cincizeci de ani, n-avea să fie mobilizat. Era un om cinstit, rămînea numai să aibă cu cine culege porumbul, cartofii şi fructele. Tineretul tot se va duce pe front, fără îndoială. Paula, gospodina casei, devenise cu totul absentă, nu se mai preocupa de nimic, gîndurile îi erau numai la Simion, care nu le trimisese încă nici o veste.

Cînd erau încă pe drum, aflară că Germania declarase la rîndul ei război României. Era un lucru aşteptat, dar asta le tulbura şi mai mult inimile. Drumul pînă la Iaşi le părea nesfîrşit de lung, parcă crescuse odată cu frămîntarea din ei. Şoselele erau pline de oameni în marş, mobilizaţi care se îndreptau spre unităţile lor. Unii cîntau tare cîntece soldăţeşti, alţii înaintau pe tăcute. Trăsurile lor se strecurau greu printre ei. Valuri mari de praf îi înecau şi pe soldaţi şi pe ei, ghemuiţi în trăsuri printre valize şi coşuri. Tăceau, îşi simţeau inimile bătînd tare. Zarurile erau aruncate, le dori-seră, acum abia începea măcelul, victoria sau înfrîngerea, acum abia avea să înceapă aşteptarea încordată, dureroasă a fiecărei zile cu veştile ei noi, pînă la veştile cele definitive.

Sperau că vor găsi la Iaşi o scrisoare de la Ana Maria, prin care să afle ce se petrecea cu Ionică. Multă vreme încă nu primiră nimic. În aceeaşi zi în care ei se aflau în drum spre Iaşi, aflară că armata română trecuse Carpaţii în Transilvania. În oraşul potolit pînă acum, era o nemaipomenită zarvă. Oamenii n-aveau răbdare să stea în casele lor, pe străzi necunoscuţii care îşi citeau pe chip acelaşi entuziasm se îmbrăţişau brusc, alţii se îndepărtau la fel de brusc cu chipuri încruntate. Erau cei care făceau politica lui Marghiloman şi a lui Petre Carp, a conservatorilor care erau siguri de victoria Germaniei şi a Austro-Ungariei, care aveau impresia că România se duce de rîpă.

Gilbert Saint-Laurent întinsese pe perete, în biroul lui, o mare hartă a Franţei şi alta a Europei. În fiecare zi stătea în picioare în faţa lor, muta steguleţe mici prinse cu ace cu gămălie, pe frontul românesc, pe cel francez. Pe Somme armatele franceze şi engleze dăduseră o puternică ofensivă, ca

să slăbească presiunea de la Verdun. Românii trecuseră Carpaţii. În septembrie chiar, la Merişor şi Petroşani armata română învinsese rezistenţa inamică. Cu un deget tremurător, Gilbert le arătă pe hartă fetelor lui şi nepoatei pînă unde ajunseseră trupele române. Ochelarii i se abureau. Conştiinţa lui, care înclina de mult spre socialism, era împăcată : acest război era unul de liberare, cum ar fi spus Dobrogeanu Gherea.

Simion Mocanu plecase pe front. Îşi îmbrăţişase strîns nevasta şi fiica, stăpînindu-şi emoţia, liniştit în aparenţă, cu inima ruptă între ceea ce lăsa acasă cu durere şi regimentul spre care se îndrepta cu elan la fel de stăpînit. Nu-i putea spune socrului său : „Ai grijă de ele !" Gilbert nu mai era el însuşi. Se apropiase însă de Laurenţia şi-i şoptise cu toată încrederea şi admiraţia pe care o avea pentru echilibrul ei : „Tu, nu-i aşa ? Tu ai să veghezi asupra..." N-avusese nevoie să-şi încheie fraza, Laurenţia îi strînse mîna şi-i răspunse ferm : „Fii fără teamă, Simioane. N-am să le părăsesc nici o zi."

Nu ştiau încă în ce punct se va afla regimentul din care făcea el parte. Avea să le-o scrie mai tîrziu sau să le trimeată cel puţin adresa lui cifrată, după cum va fi dispoziţia. Laurenţia voi să le mute pe Paula şi pe Zoe la ei. Gilbert nu se mai culca în dormitorul lui. Mama şi fiica ar fi putut locui foarte bine în acel dormitor, dar Paula se împotrivise. Nu voia, nu putea să-şi părăsească locuinţa. „Am o fire de cîine de pază", îi explică ea Laurenţiei. Lucrurile rămaseră aşa, locuiau destul de aproape ca să se poată vedea zilnic.

În sfîrşit primiră o scrisoare de la Ana Maria. N-avea nici claritatea, nici fermitatea ei obişnuită. Nu izbutise să-l vadă pe Ionică la sosirea lor în Bucureşti, nu se mai afla la Giurgiu, trecuse în lipsa lor pe acasă, le lăsase un bilet drăgăstos în care le spunea să nu-i ducă grija pentru că „iarba rea nu piere", fusese mutat în alt spital undeva, pe la poalele Carpaţilor. Şi el, ca şi Simion Mocanu, avea să le trimită adresa lui mai tîrziu şi avea să le scrie cît va putea de des. Petre, spunea Ana Maria, se îngropase de viu în spitalul lui din Bucureşti, avea impresia, scria ea cu amărăciune, că războiul depinde, probabil, de el. Venea seara frînt de oboseală, pleca din zori de parcă l-ar fi sunat o goarnă.

Ea simţea mai greu decît oricînd ce însemna să fii o femeie fără meserie, fără o treabă serioasă în viaţă, pentru care merită să trăieşti. O biată femeie !

Întreaga scrisoare avea un gust amar pe care Laurenţia îl simţi bine. Avu impresia că mătuşa ei e foarte tulburată, socoti că tulburarea asta îi venea din pricina grijii pentru Ionică şi din conştiinţa că e un om inutil. Sau poate că Ana Maria era bolnavă şi nu voia să le-o mărturisească. Niciodată nu se numise ea pe sine „o biată femeie". Siguranţa ei obişnuită parcă se topise, printre rînduri se ivea un dispreţ de sine pe care nu i-l cunoştea. Îi răspunse pe loc, cu acel ton ferm care era de obicei al amîndurora. Evită îmbărbătările făţişe, care pe Ana Maria poate ar fi jignit-o, dar îi povesti totul despre ei, cei din Iaşi, cu un optimism care spera că va fi molipsitor. Şi Paula îl avea pe Simion plecat, toţi aşteptau veşti bune. Un ghimpe în inimă tot îi rămăsese, dar încerca să creadă că nu se întîmplase cu Ana Maria nimic în afară de ceea ce povestea ea singură. Cel mai tare om are momente de slăbiciune, îşi spunea ea.

*

Şi totuşi Anei Maria i se intîmplase ceva ce socotea ea foarte grav, ceva ce i se părea că o pătează pentru tot restul zilelor ei.

Ajunsă la Bucureşti la începutul lui septembrie, i se păruse că biletul lăsat de Ionică era prea scurt, prea glumeţ în asemenea împrejurare. Regreta, ca şi Petre, că nu se întorseseră mai curînd, aşa cum fusese primul lor imbold interior, Ionică i-ar fi găsit acasă. Nu era vina Laurenţiei, care stăruise să mai rămînă, era vina lor că se înduplecaseră. O căută ea de data asta pe Mioara Cosma, să afle dacă Ionică o văzuse, dacă îi spusese ceva mai mult decît le scrisese lor, să-i povestească cum arăta, care era adevărata lui stare de spirit înainte de plecare. Mioara o primi cu o bucurie de pisicuţă mîngîiată, doamna Cosma se trudi să-i zîmbească amabil. Nu, Ionică nu plecase îngrijorat, fusese vesel ca totdeauna de parcă ar fi plecat la o petrecere. Uite, chiar scrisoarea pe care o primise alaltăieri de la el era plină de curaj şi de bună dispoziţie. Ana Maria îşi stăpînise nodul care i se urca în gît. Mioarei se grăbise să-i scrie, dar lor, părinţilor lui, nu. Poate că scrisoarea către ei se pierduse pe drum,

poate că avea s-o găsească acasă la întoarcere. Conversația cu doamna Cosma nu se lega deloc. Doamna cu părul vopsit foarte negru și cu obrajii mult fardați, care jinduise totdeauna la o legătură prietenească, intimă, cu familia doctorului Stamate, nu era deloc flatată în clipa asta de vizita „cucoanei de neam mare" care le călcase în sfîrșit pragul. Acum, cînd doctorul putea muri în război ? Mulțumesc de asemenea cinste ! Mioara trebuie să-l uite pe Stamate, nu să se atașeze cumva de actuala ei soacră. Și cum stătea pe scaun cucoana asta, cît se ținea de drept ca pe un tron, ce mutră severă avea, ca cioplită în lemn, ce întrebări precise punea, ca de judecător unor inculpați. Și bărbatu-său fusese judecător de ocol, dar nu se ținea cu nasul pe sus, era chiar prea smerit, Dumnezeu să-l ierte !

Mioara se învîrtea în jurul doamnei Stamate ca un fluture zăpăcit de lumină. Ba îi aducea dulceață, ba îi aducea cafea, ba îi propunea să-i cînte la pian, de parcă sloiului ăstuia de gheață numai muzică îi trebuia. Îi povestea amestecat că la Slănic petrecuse destul de bine, că-i ducea grija lui Ionică, logodnicul ei — doamna Stamate tresărea cînd Mioara îl numea astfel pe doctor —, că un unchi al ei, profesor la Craiova, plecase și el la război, săracul, și lăsase acasă trei copii mici. Ana Maria o asculta și din nou nu pricepea dacă fata asta le amestecă așa pe toate numai pentru că era emoționată sau pentru că era imbecilă. O iubea Ionică numai pentru frumusețea ei de netăgăduit ? Nu putea să nu-i admire trupul voinic, dar grațios, capul de copil sau de înger pictat de Rafael, gingășia cînd inocentă, cînd nu chiar perfidă, dar sigur vicleană. Fără să vrea, vedea salonașul din jurul ei cu dantele groase pe mese și pe spetezele fotoliilor, statuetele de ghips de pe pian, un Beethoven cam prăfuit, un Goethe ciobit și o pisică roșie, de lut, cu coada în sus, între ei doi. Ce căuta Ionică în casa asta ? De ce să se mai întrebe, pe Mioara o căuta, și bibilica asta avea farmec, n-o putea tăgădui.

Acasă, în odăile pustii în care simțea din ce în ce mai acut lipsa băiatului, lipsa bărbatului ei, se învîrtea ca un suflet rătăcitor. O scrisoare de la Ionică veni în sfîrșit, era senină, glumeață și scurtă. Nu-i dădea încă adresa la care i-ar fi putut răspunde.

Foarte des se gîndea la Dinu Olteanu, avea tentația să pună mîna pe telefon și să-l cheme, apoi se stăpînea. Poate că pînă în ceasul ăsta era și el plecat. De la el nu putea veni nici o scrisoare, nu, niciodată. I se năzărea în față, înalt subțire, cu ochii lui de un căprui atît de adînc, de cald, cu părul lui des, castaniu, în care se iviseră cîteva fire albe. Se bucurase cînd văzuse firele acelea albe, parcă Dinu n-ar mai fi fost atît de tînăr pe lîngă ea, dacă încărunțea. Ce prostie, zece ani erau o distanță atît de mare ! Era destul să se gîndească că atunci cînd ea era la mînăstire, la Văratec, chinuită de maici, el abia se năștea. Și totuși, nici rațiunea, nici ironia față de sine, nici devotamentul față de Petre, nici dragostea pentru Ionică nu izbuteau să-i șteargă din inimă acel dor surd, tenace și amintirea fericirii pe care o trezise în ea ultima lor întîlnire, sentimentul de întinerire, de întoarcere la o sensibilitate pe care o avusese de mult și care vibra ca atunci, proaspăt, febril.

Într-o după-amiază telefonul sună lung. De cîte ori Petre nu venea acasă la prînz de la spital, îi telefona cînd putea. De data asta își spuse : „Ce-ar fi să fie Dinu și nu Petre !" și lăsă telefonul să sune mai departe, ca să-și prelungească iluzia asta absurdă. Cînd ridică receptorul, auzi în el glasul cunoscut, emoționat, adînc.

— Sînt eu, Dinu, Ana Maria. Poți vorbi o clipă cu mine ?

— Da, sigur. Spune. Te socoteam plecat.

— Voi pleca mîine. Asta voiam să-ți spun. — Urmă o pauză lungă, apoi Dinu rosti și mai emoționat : Aș vrea să te văd în după-masa asta. Puțin. Cîteva minute. Cît vei vrea dumneata.

Ana Maria îngheță. Ar fi vrut să spună „nu", dar nu putea spune decît „da".

— Unde ? întrebă ea sugrumat.

— Nu știu. Pe stradă. La Șosea, la cofetăria de data trecută, oriunde vrei.

— Unde locuiești, Dinule ?

— Pe strada Olari. La numărul 5, suflă Dinu.

— Bine, nu e departe de mine. În jumătate de ceas pot fi acolo. La revedere.

Da, așa era mai bine decît să bătătorească Cișmigiul sau Șoseaua și să se ferească de cunoștințe. Știa că Dinu locu-

ieşte singur. Aveau să fie singuri cîteva minute, o jumătate de ceas. Ce fericire ! Nici el, care o respecta, nu va înţelege că vizita asta e o renunţare totală la atitudinea ei de pînă acum, nici ea n-avea să lunece în cine ştie ce stare de slăbiciune şi de abandon. Dar aveau să fie singuri jumătate de ceas ! Îşi îngăduia o dată în viaţă un lucru la care nu s-ar fi aşteptat niciodată de la ea însăşi. Dar n-avea rost să şi-o ascundă, îl iubea pe Dinu, azi o ştia mai limpede decît oricînd, azi cînd avea să-l vadă poate pentru ultima oară. Chiar dacă Dinu avea să se întoarcă teafăr din război, era hotărîtă să nu-l mai întîlnească niciodată. Azi, numai azi avea poate să-l îmbrăţişeze şi atît. Putea fi asta o vină faţă de Petre, şi-o datora ei, i-o datora lui Dinu. O dată în viaţă trebuie să fii credincios sentimentelor tale, dincolo de orice obligaţie pe care ţi-ai luat-o cîndva faţă de tine, faţă de omul de lîngă tine.

Cînd sună la uşa micului apartament de la numărul 5, i se deschise imediat de parcă Dinu ar fi aşteptat-o în spatele uşii. Era parcă şi mai slab, şi mai înalt, foarte palid, cu ochii arzînd ca de febră.

— Eşti cumva bolnav ? îl întrebă Ana Maria cu un glas fără culoare, cu un glas pe care şi-l pregătise pe drum.

Dinu dădu din cap în semn că nu. Cu un gest timid o pofti în casă. În cele două odăi pe care le locuia era o vraişte cumplită. Pe fotolii, pe scaune, cămăşi, flanele, pe divan o valiză deschisă, în mijlocul acestui salonaş-birou, o ladă de campanie din care se revărsau albituri. Dinu dădu jos valiza de pe divan, îi făcu loc Anei Maria. În dormitorul a cărui uşă era dată de perete se vedea mai multă ordine, dar n-ar fi îndrăznit s-o invite acolo, ca să nu interpreteze ea poftirea lui ca pe o înţelegere greşită, abuzivă a hotărîrii ei de a-l vizita.

— Iartă-mă, vezi ce-i aici ! Îmi adun lucrurile şi nu sînt prea priceput.

Ana Maria se gîndi o clipă că i-ar putea pune ea rînduială în bagaje în jumătate de ceas, dar şi gestul ar fi fost de prea mare intimitate, şi jumătatea de ceas hotărîtă de ea ca termen limită al acestei vizite ar fi fost pierdută. Se aşeză pe divan, Dinu îşi trase un scaun aproape de ea şi tăcură amîndoi o bucată bună de vreme. Se priveau în ochi, fără

să clipească parcă, cu tot ceea ce avea fiecare pe suflet, deschis și fierbinte.

— Și unde pleci ? întrebă într-un tîrziu Ana Maria.

— La regimentul în care mi-am făcut armata. Unde voi fi trimis, nu știu.

— Da, da. Nu știm nimic. Nici eu nu știu unde e fiul meu.

Fiul ăsta, care se ivea totdeauna pe buzele Anei Maria, îl făcea pe Dinu să-și înghită cuvintele pe care ar fi vrut să le spună, pe care le sucea și le răsucea luni de zile în mintea lui.

— Și nepotul meu de soră a plecat pe front. Cumnatul meu, știi că cumnatul meu e francez stabilit în România înainte de războiul din '77, deși s-a adaptat de mult aici, suferă acum pentru Franța de parcă ieri s-ar fi desprins de ea. Adică suferă și pentru patria lui adoptivă, și pentru cea în care s-a născut, suferă pentru amîndouă și ne temem pentru sănătatea lui. Moartea surorii mele l-a zguduit profund anul trecut și acum... și acum...

Ana Maria nu mai știa ce să spună. Pentru asta venise aici, ca să facă istoricul familiei ei ? Dar, de fapt, pentru ce venise ? Acum parcă nu mai înțelegea și ar fi vrut să fugă acasă. O dragoste prea mare, prea năvalnică o umplea, o covîrșea, pentru omul din fața ei. Se gîndise acasă că avea să-l îmbrățișeze. Doamne ferește ! Cine știe ce ar fi declanșat îmbrățișarea asta.

— Ana Maria, lasă-mă și pe mine să vorbesc.

Așa o rugase și data trecută în cofetărie. Îl lăsase, și el îi spusese cuvinte care o fericiseră, o întineriseră deodată.

— Aici, în odaia asta, mă gîndesc zile și nopți la dumneata. Ai făcut bine că ai venit, de acum înainte odaia va fi plină de imaginea dumitale. Îmi voi spune : aici s-a așezat, aici i-a răsunat glasul, în scrumiera asta și-a pus țigara. Dacă am să mă întorc, am să găsesc ceva din prezența dumitale aici.

— Dinule, ai să te întorci plin de atîtea alte imagini, pe care azi nici nu le bănuiești încît ai să uiți și că m-ai cunoscut vreodată. Și va fi mai bine așa.

— Nu știu dacă va fi mai bine. Chiar așa cum se petrec lucrurile între noi, sau cum nu se petrec, dar chiar așa cum te iubesc eu de departe și uneori îți aud vocea la telefon

şi o simt încărcată de emoţie, eşti totuşi pentru mine o bogăţie. O bogăţie a mea. Şi o speranţă pe care o ştiu neîntemeiată, dar care mă ajută să muncesc, să trăiesc, să merg mai departe. Incerci să pari rece şi depărtată, simt ce flacără ascunzi sub această răceală. Chipul dumitale pare inexpresiv sau poate chiar sever, e parcă sculptat de un maestru din evul mediu pentru statuia unei Madone sau a unei sfinte austere. Îl iubesc aşa cum e, sever, şi iubesc tot ce e Ana Maria. Şi virtutea ei o iubesc, virtute care nu-i îngăduie să rostească vreodată ceea ce simte pentru mine. Aşa am fost totdeauna, n-am iubit decît ceea ce merită respect. Nu mi-am iubit destul mama pentru că mi-a părut superficială, limitată. Mi-am adorat tatăl, pentru că era un om desăvîrşit, sobru, profund.

Ana Mari se gîndi o clipă că Dinu găsise în sfîrşit în ea o mamă pe care o putea preţui, dar alungă acest gînd muşcător, dureros. Timpul trecea înfiorător de repede. Se uită la ceas, jumătatea de oră pe care şi-o îngăduise se scursese.

— De ce te uiţi la ceas ? întrebă speriat Dinu. Trebuie să pleci ?

Ana Maria nu-i răspunse. Îi cuprinse faţa în mîinile ei, o apropie de ea şi-l sărută îndelung pe ochii mari şi fierbinţi, pe obrazul palid şi slab, pe buzele care tremurau. Dinu îşi petrecu braţele în jurul umerilor ei, o strînse la piept, îşi lipi faţa de părul ei, îi sărută gura şi rămase aşa o clipă lungă cît o viaţă. Ana Maria se smulse din îmbrăţişarea lui şi se ridică în picioare. Dinu o cuprinse iar, i se păru că trupul ei se abandonează, cedează, apoi o simţi încordîndu-se în braţele lui, redobîndindu-şi puterea şi voinţa, desprinzîndu-se de el, de care se lipise o secundă ca o iederă pe o coloană. Îşi lăsă braţele în jos, moi şi descurajate. Ana Maria îşi aşează părul, pălăria.

— O dată în viaţă ! rosti ea cu glas alterat. Aşa spune o eroină din Cehov, din *Unchiul Vania*, cred.

Încercă să rîdă ca de o glumă şi nu putu. I se părea că dacă va mai întîrzia va plînge poate, sau îl va îmbrăţişa iar, sau va duce pînă la capăt slăbiciunea asta împotriva căreia lupta cu cîtă putere mai rămăsese în ea. Era cu putinţă, era foarte cu putinţă ca omul acesta delicat şi frumos, omul acesta pe care îl iubea în clipa asta cum nu-şi aducea aminte

să fi iubit în tinereţe, omul acesta care o deşteptase la o viaţă altfel vie decît cea cotidiană, decît cea de mamă chiar, omul acesta plin de har, de febră, de gingăşie şi discreţie să nu se mai întoarcă niciodată sau să se întoarcă schilodit, urîţit, infirm. Nu-l putea apăra în nici un fel, aşa cum nu-şi putea apăra copilul. Dacă i-ar fi făcut darul făpturii ei trupeşti pînă la capăt, asta n-ar fi însemnat pentru el decît o vagă amintire în focul în care intra, iar pentru ea o veşnică remuşcare, o vină de neiertat. Gîndi asta cu răceală şi-şi puse mănuşile.

Resemnat, Dinu o conduse pînă la uşă. Îi sărută repetat dreapta cea încă neînmănuşată, simţi că buzele ei îi ating părul şi apoi o văzu plecînd, cu pas şovăielnic, nu cu pasul sigur cu care plecase de la cofetărie cu cîteva luni în urmă. Se întoarse în odaie, se aşeză pe divan, alături de locul pe care stătuse ea, ca să-şi închipuie că e încă acolo. Nu, era de necrezut. Poate că visase tot ceea ce se petrecuse adineauri. El trebuie să-şi facă bagajul, trebuie să plece a doua zi la unitatea lui. Femeia iubită trecuse pe aici, gura îi ardea de sărutarea ei. Spusese că nu-l va mai întîlni niciodată. Nici asta nu era de crezut. Totul se încurca şi se împăienjenea în mintea lui. În odaie mirosea a violete. Unde erau violetele ? Şi asta i se năzărea ? Nu, Ana Maria mirosea a violete şi parfumul ei rămăsese în casă, ca o dovadă că el nu visase, că ea fusese acolo.

Pe stradă Ana Maria se mai uită încă o dată la ceas. La ora asta Petre s-ar fi putut întoarce. Nu era încă în stare să dea ochii cu el. Se simţea vinovată, dar se simţea şi foarte fericită, plină de o fericire la care n-avea dreptul. Se însera, dar ea avea impresia că soarele răsare undeva şi o loveşte în plin cu lumina lui de miere, sau răsare chiar în ea, plin de strălucire şi căldură. Ocoli pe cîteva străzi, se rătăci pe uliţi foarte cunoscute dar care acum îi păreau străine, se opri în dreptul gardului unei grădini în care cîţiva copii, căţăraţi într-un pom, culegeau mere, se uită la ei nedumerită E primăvară ? E toamnă ? Uite că merele erau coapte. Sigur, era toamnă, era începutul lui septembrie, începutul războiului. Petre trebuie să fi venit obosit acasă şi ea nu era acolo să-i aşeze cina. Grăbi pasul, recunoscu străzile, ajunse. Nici o fereastră nu era luminată la casa lor din strada Toamnei. Intră repede, îşi scoase pălăria şi se duse de-a dreptul

la telefon, să cheme spitalul. I se răspunsese că doctorul Petre Stamate plecase chiar atunci, trebuie să fi fost pe drum.

Se dezbrăcă în dormitor, își puse rochia de casă și intră în bucătărie să vadă dacă femeia încălzise pentru „domnul" mîncarea lui de la prînz. Asta e casa mea, își spuse ea, astea sînt treburile mele, acum va veni bărbatul meu. Ceea ce s-a întîmplat adineauri a intrat în trecut pentru totdeauna, n-are să se mai repete niciodată. Și soarele ăsta fierbinte care arde în mine trebuie acoperit cu un abajur, ca o lampă. Ca o lampă cu gaz, în care gazul se consumă, se isprăvește și flacăra se stinge. Așa are să fie, pentru că așa trebuie, așa vreau eu, așa se cuvine.

În zilele care urmară, zepelinul german începu să treacă noaptea deasupra Bucureștilor. Întîi băteau prelung clopotele de la Mitropolie, răsunînd în liniștea întregului oraș, apoi sergenții începeau să colinde străzile suflînd în țignale și strigînd cu glas tare că toată lumea trebuie să stingă lămpile, să se adăpostească. Adăpostirea asta era ceva foarte vag, foarte nesigur. Unii coborau în pivnițe, alții, dacă locuiau la etaj, se duceau la vecinii cu case scunde, se duceau cu copiii în brațe, înfofoliți în cîte un șal, într-o cuvertură, cu cîte o valijoară în mîini, în care își adunaseră actele și cîteva lucrușoare care le păreau mai prețioase. Se răspîndise părerea că dacă zepelinul lăsa să cadă o bombă, atunci ochea o casă arătoasă, mare, nu o căsuță oarecare. În strada Nisipari, nu foarte departe de strada Toamnei, o bombă dărîmase pînă la temelii o clădire cu etaj. Cei din același cartier se duceau să vadă ruinele și-și dădeau seama de absurditatea adăpostirii în pivnițe. Casa se prăbușise doar în propria ei pivniță. Rămînea nădejdea unei scăpări în căsuțe, în bordeie.

Cei din strada Toamnei se adunau și ei pîlcuri în case scunde. Lipită de locuința doctorului Stamate era o odăiță mică, în care stătuse cîndva o bătrînă care se prăpădise de mult. Acolo veneau cîteva familii, se așezau tăcînd, somnoroase, speriate, cu copii în brațe sau de mînă, cu bocceluțe sau geamantane, totdeauna prevăzute pentru asemenea împrejurare. Zumzetul-vuiet pe care îl făcea zepelinul umplea inimile de înfiorare. Unii, mai curajoși, ieșeau în curte să-l vadă trecînd pe cer ca un imens pește de argint și se întorceau bucuroși să-i vestească pe ceilalți că se depărtase,

că plutea deasupra cine știe cărui cartier al Bucureștilor. Copiii plîngeau sau așteptau plini de excitație, de o curiozitate inconștientă un eveniment senzațional potrivit cu neliniștea părinților lor. Nu se întîmpla des mare lucru. Clopotele Mitropoliei băteau, agenții fluierau, oamenii se trezeau grăbiți și-și părăseau paturile calde, babele se închinau și copiii scîncau, dar rar scuipa peștele de argint o bombă.

La început Ana Maria și Petre veniseră și ei în odăița acea plină de lume speriată, înghesuită, crispată. Apoi, după cîteva seri, Petre refuzase să se mai scoale din pat. Era prea obosit, a doua zi trebuia să se deștepte în zori, goana asta în toi de noapte n-avea nici un sens. Nemții, după părerea lui, făceau mai ales zboruri de recunoaștere și de înspăimîntare a unui oraș. El nu voia să se lasă înspăimîntat. Deocamdată armata română înainta în Transilvania. Da, la Turtucaia armatele noastre fuseseră silite să se retragă. Asta nu însemna încă nimic. El era plin de nădejdi. Voia să doarmă, să doarmă, ca să fie a doua zi bun de lucru. Ana Maria nu se mai ducea nici ea în odăița numită adăpost. Dacă avea să i se întîmple ceva lui Petre, n-avea decît să i se întîmple și ei. Ionică era mult mai expus primejdiilor decît ei doi, și altcineva era la fel de primejduit, dar la acel om nu trebuia să se mai gîndească, nu trebuia să-i rostească nici numele în gînd.

Și totuși, într-o zi, cam pe la două după-masă, zumzetul zepelinului sfîrîi ascuțit peste cerul capitalei. În plină zi! Apoi urmară bubuiturile groaznice ale unor explozii. Unde se întîmpla asta? Zepelinul părea că se depărtează. Dar Ana Maria auzise bine acele explozii și toată lumea care mergea sau alerga acum pe strada Toamnei, vorbea cu neliniște, cu spaimă de același lucru. Glasurile tulburate, îngrozite chiar, ale acelor oameni pătrundeau pe fereastra deschisă. „Peste spital? S-ar putea?" se întrebă Ana Maria. Alergă la telefon, învîrti manivela, ceru centralei numărul știut. Spitalul nu răspundea. Cineva spuse tare pe stradă: „Peste Cișmigiu! Au căzut peste Cișmigiu!" și altcineva răspunse cu furie parcă: „Ce vrei să fi bombardat în Cișmigiu? Lacul? Au bombardat Palatul!" Ana Maria vru să cheme din nou spitalul la telefon. Centrala era mereu mută. În sfîrșit domnișoara de la Centrala telefonică îi răspunse cu un glas slab, îngrozit:

— Spitalul nu răspunde, doamnă.

— De ce ?

— Nu știu. Ambulanțele aleargă ca nebune spre Piața Mare. Acolo au bombardat. Pesemne că la spital nimeni nu mai are grija telefonului.

— În Piața Mare ? Da ? Bine, dar spitalul trebuie să păstreze legătura prin telefon cu alte spitale, cu autoritățile.

— Poate că au fost rupte firele de telefon de zguduirea asta sau de vreo schijă. De unde vreți să știu eu ?

Ana Maria puse receptorul în furcă. Trebuia să alerge acolo, la spital, să vadă cu ochii ei că era întreg, în picioare. Se îmbrăcă grăbit și porni într-acolo. Străzile erau pline de lume, toți vorbeau tare, se întrerupeau unii pe alții, se întrebau și nu-și răspundeau. Cu cît se apropia mai mult de centru, cu atît simțea că atmosfera era plină de un praf gros, înecăcios. În adevăr, ambulanțele alergau către spitale claxonînd nebunește. Toate păreau a veni dinspre piață și se îndreptau către Colțea, către Colentina, către Brîncovenesc.

Ajunse cu respirația tăiată în fața spitalului în care lucra Petre. Porțile lui erau deschise larg. Două mașini ale Salvării pătrunseră înăuntru. Vru să intre în urma lor. Portarul, care o cunoștea de mult, o opri :

— Doamnă, vă rog să nu intrați. N-am voie să dau drumul înăuntru nici unei persoane străine.

Ana Maria trebui să se tragă într-o parte, altă ambulanță se repezea nebunește în curte.

— Avem atîta jale și treabă ! oftă portarul. Ce vă trebuie, ce vreți să vedeți ?

— Pe bărbatul meu.

— E acolo, înăuntru. Are destule pe cap. Nu-i mai lipsiți decît dumneavoastră ! La o parte, vă rog ! Sînt de zece ani portar aici, dar asemenea îngrămădeală de nenorociri n-am mai văzut. Haide, duceți-vă acasă. N-aveți ce căuta... la o parte ! la o parte !

Ana Maria înțelese. Făcu drumul înapoi cu picioarele tremurînd, cu o lespede grea pe suflet. Acasă nu putu mînca. Se așeză lîngă telefon și așteptă s-o cheme Petre într-o clipă de răgaz. Așteptă mult, pînă pe seară. Tîrziu, cînd se îngîna ziua cu noaptea, telefonul sună în sfîrșit.

— Draga mea, fii liniştită. N-am să vin la cină. Nu ştiu cînd voi ajunge acasă. Poate că nici nu ajung în noaptea asta. Culcă-te, Ana Maria.

— Sînt atît de mulţi răniţi ?

— Am să-ţi povestesc eu mîine. Mă grăbesc.

— Dar tu nu eşti chirurg, Petre. Îmi închipui că acolo e nevoie de chirurgi.

— De unde vrei să scoatem atîţia ? răsună dezolat glasul lui Petre. Sînt, cel puţin, medic. Noapte bună, draga mea.

Gîndul inutilităţii ei o sfîşie iar pe Ana Maria. Nu făcuse nimic, nimic toată viaţa ei. Crescuse un copil. De ani de zile copilul ăsta nu mai avea nevoie de ea. Şi el era acum sub focuri poate, acolo unde faptul că ai o mamă pe undeva nu-ţi foloseşte la nimic. Petre ? Îmbătrînise sub ochii ei, trudea sub ochii ei. Nici lui nu-i folosea la nimic. Să ai lîngă tine o femeie înţeleaptă, bună ! Ce baliverne ! La trudă, în boală, în moarte eşti tot singur, cu preocupările tale, cu suferinţa ta, cu moartea ta.

A doua zi Petre veni abia la prînz. Era desfigurat, istovit. Se aşeză într-un fotoliu înainte de a mînca şi povesti încet, cu glas răguşit de oboseală, ce văzuse, ce făcuse. În istorisirea lui se perindau capete sfărîmate, picioare care trebuiau tăiate, mîini zdrobite, coapse despicate. Piaţa Mare fusese plină de oameni la acea oră, măcelul fusese cumplit. Operase şi el, salvase şi el ceea ce mai putea fi salvat, îi muriseră în mîini oameni tineri sau bătrîni, copii, da, şi copii. Ce nerozi spuseseră că zepelinul face zboruri de recunoaştere ? Lovise în plin, în mulţime. Şi poate că avea să mai lovească. Ce-l oprea să vină pe cer, deasupra unui oraş paşnic ? Adevăratele bătălii se dau în Transilvania, se dau în Dobrogea, departe de Bucureşti şi totuşi, uite cît sînge cursese ieri în mijlocul oraşului, ce măcelărie de oameni fusese !

Ana Maria se trudea să-l facă să mănînce ceva, dar Petre nu contenea să vorbească, să vadă în faţa ochilor mereu ceea ce văzuse ieri şi în dimineaţa de azi.

— Eşti doar medic, Petre ! Eşti deprins cu asemenea imagini !

— Eu ? Eu sînt internist, am de-a face cu oameni care zac, am intrat în studenţie şi în sala de operaţii, bineînţeles

și în sala de disecții. L-am și asistat pe Ionică uneori la cîte o operație grea, dar atunci era vorba de un singur bolnav, de o operație făcută în toate condițiile de liniște, de salubritate. Ceea ce am văzut acum, Ana Maria, a întrecut tot ce cunoșteam. Un abator, am trăit într-un abator uman. Cînd am ieșit adineauri pe poarta spitalului am trecut printr-o mulțime de nenoriciți care se agățau de mine, mă prindeau de haine și mă întrebau despre un copil, o mamă, o soră care era înăuntru, știau ei bine că e înăuntru de vreme ce nu se întorsese acasă ieri de la piață. Voiau să afle dacă e viu sau mort cel care era al lor. Ce le puteam spune eu ? Cunoșteam numele celor pe care îi hărtănisem ca pe vite cu iluzia că-i salvez ? Și poate că nefericiții aștia care așteptau plîngînd ar fi trebuit să alerge la alt spital ca să-și găsească ruda sau rudele. Dar nici acolo n-ar fi aflat mare lucru.

— Petre, trebuie să mănînci ceva și să te culci.

— Să mă culc, da. Sînt foarte obosit, dar dacă n-am să iau puțină valeriană n-am să pot dormi. Imaginile acelea mi s-au lipit de ochi. Nu le pot alunga. Nu-mi da să mănînc, are să mi se facă rău.

— Te rog să bei numai o ceașcă de lapte cald. Atît.

Petre adormi greu. Vorbea în somn, cerea un bisturiu, un ferăstrău. Ana Maria stătea la căpătîiul lui. Se gîndea. Dacă un medic obișnuit cu spitalul era atît de tulburat, ce grozăvie trebuie să fi fost acolo ! Sau poate bietul Petre îmbătrînise prea devreme, devenise anormal de sensibil, de slab. Ionică trecea acum zilnic prin ceea ce trecuse Petre ieri și astă-noapte. Era deprins să opereze, dar în condiții de liniște, de salubritate, cum spusese Petre adineauri. La ce spital, în spatele cărui front era acum Ionică ? Și acolo probabil că se auzeau zilnic zgomote de explozii, împușcături, urlete. Sau poate că spitalul nu era chiar atît de aproape de front. Nu există și spitale bombardate ? Poate că da. Ea stătea aici, într-un fotoliu adînc, cu genunchii acoperiți de un pled, și el era acolo, nu știa unde, opera, se odihnea puțin și prost, mînca la repezeală ce i se dădea, opera iar. Oricînd i se putea întîmpla ceva, doar nu era pus la adăpost. Și așa ca ea, în momentul ăsta, mii de mame, sute de mii de mame din toată Europa, își urmăreau copiii

cu gîndul, tremurau de grija lor, nu puteau dormi. Nu-şi puteau ocroti copiii, ştiau bine că ele, mamele, nu-i mai pot ocroti în clipa asta şi-şi frîngeau mîinile de disperare, de neputinţă, de grijă. În ceasul ăsta de noapte, Anei Maria i se părea că vede cu ochii deschişi aceste sute de mii de mame dezolate, în aşteptarea a ceva cumplit sau a unei veşti bune cu care chinurile aşteptării să se încheie, în aşteptarea unor veşti care nu veneau, în aşteptarea sfîrşitului războiului, sfîrşit care era încă departe, după cum mergeau lucrurile. Femei ca ea, biete mame, pretutindeni. Pămîntul era plin de mame care tremurau şi plîngeau.

— Unde e băiatul ? strigă deodată Petre din somn şi se ridică jumătate în aşternut.

— Ai visat ceva, dragă. Fii liniştit. E numai un vis.

— Da. Am visat. Operam cu Ionică şi pe urmă parcă eu îl operam pe Ionică. Era acolo, în faţa mea, trebuia să-i retez un braţ.

— Un vis urît, Petre. Dezmeticeşte-te. Îţi mai încălzesc puţin lapte. Mă culc acum şi eu lîngă tine. Am să te ţin în braţe şi n-ai să mai visezi urît.

Ana Maria se duse la bucătărie să încălzească laptele. Lumea nu era plină numai de mame care sufereau. Era plină de oameni care sufereau, la toate vîrstele, acasă la ei sau pe fronturi. Pentru cîţi ani era întreruptă tihna, liniştea omenească ? Nimeni n-o ştia, toţi se cufundau în zbucium, durere şi speranţă. Interese superioare de stat ! Or fi fost, or fi fost ! Noi avem ceva vrednic de jertfele noastre. Asta era adevărat. O ştia şi ea. Dar acele interese superioare de stat, de supremaţie, asta nu era de priceput. Un miros acru, înecăcios o trezi din gînduri. Dădea laptele în foc.

Cînd ajunse cu ceaşca în dormitor, Petre dormea adînc, neclintit, fără să respire parcă. Somnul lui semăna într-atîta a moarte, încît Anei Maria îi veni să-l strige, să-l scuture puţin, ca să se asigure că e viu. Se stăpîni. Mintea ei îşi luase cîmpii. Dormea, bietul om, în sfîrşit dormea liniştit. Se strecură în pat lîngă el, îi trecu un braţ peste umeri cu iluzia că-i împrumută ceva din căldura ei, că-i transmite ceva din dorinţa ei aprigă de a-l vedea odihnindu-se, şi adormi şi ea.

Totul se petrecuse atît de repede, sau timpul nu mai avea pentru nimeni dimensiunile lui normale, încît Paula se gîndea uluită cum de se putuse ca trupele române, care la sfîrşitul lui septembrie încă se luptau la Sibiu, acum, în noiembrie, să se retragă din Ardealul cucerit cu atîta elan, cu atîta bravură.

La Oituz, în octombrie, ofensiva inamicului fusese respinsă, dar tot în octombrie zona petroliferă de pe Valea Prahovei fusese incendiată chiar de noi, la cererea aliaţilor, ca să nu cadă în mîna inamicului. Rezistenţa română fusese înfrîntă în bătălia de pe Neajlov şi Argeş, în bătălia de la Tîrgu-Jiu. Acum, calea spre Bucureşti era deschisă armatelor duşmane.

Paula cunoştea toate aceste evenimente, le citea în ziare împreună cu Zoe, tremurau amîndouă de uimire şi disperare, şi aşteptau să vină Laurenţia, să le dea puţin curaj, să le asigure că nimic nu era încă definitiv. Ştiau acum că Simion face parte dintr-un regiment care lupta în Ardeal, care probabil se retrăgea şi el spre linia Carpaţilor, dar scrisorile de la el veniseră cu mare întîrziere şi de fapt, în clipa asta, nu mai puteau şti dacă e viu, e mort, prizonier sau rănit în vreun spital. Laurenţia, îngheţată de mersul evenimentelor, mai împietrită şi mai puţin expansivă decît oricînd, le vorbea înţelepţeşte, aproape dur, ca să le reteze nevoia de a se plînge, de a se întreba iar şi iar ce se întîmplă cu Simion, cu întreaga armată română şi ce se va întîmpla mai departe. Trebuiau să fie la înălţimea evenimentelor, spunea ea, nu erau singurele în această situaţie, ce-ar fi fost dacă toate soţiile şi fiicele din ţară, cuprinse de descurajare, ar fi făcut un cor de bocet general ? Uite, scrisorile venite de la Ana Maria, care îşi avea fiul pe front, erau ferme, scurte, fără jelanii şi lacrimi. Nu puteau fi şi ele ca mătuşa de la Bucureşti ?

Zoe îşi dădea toată osteneala să semene cu Laurenţia, nu cu mama ei. Se stăpînea, îşi domolea mama, se ducea să-l vadă pe bunicul Gilbert. Cursurile de la facultate fuseseră suspendate, Gilbert nu mai avea altă preocupare decît să mute steguleţele pe hărţi, cînd cu bucurie, cînd cu deznă-

dejde. Zoei îi căzuse în mînă o revistă bucureşteană care publicase o poezie de un anume Oreste. Mai tîrziu aflară că adevăratul lui nume era Oreste Georgescu. Îi văzuse şi chipul în aceeaşi revistă, era un bărbat tînăr, delicat, cu o bărbuţă care trebuia să fi fost blondă, cu o expresie de suferinţă sau de boală pe faţă. Versurile şi chipul lui îi rămaseseră în inimă. Aşa cum o urmărea cu doi ani în urmă o privire, un glas bărbătesc, era obsedată acum de chipul suav al acelui Oreste. Oh, dacă ar fi putut să-l cunoască ! Sigur că l-ar fi iubit. Poate că-l iubea şi acum, aşa, de departe. Nu cunoscuse niciodată vreun poet, şi-i închipuia pe toţi gingaşi, visători, poate nefericiţi. Aşa trebuie să fi fost şi Oreste. Învăţase pe de rost acea poezie şi i-o recita bunicului ei :

Ardeal iubit şi Bucovină,
Alsacia, Lorena noastră,
Luaţi lumină din lumină
Că vine, vine vremea voastră.

Gilbert pleca fruntea ca să nu i se vadă privirea emoţionată. Zoe o recita pînă la capăt, se gîndea că, dacă tatăl ei ar fi de faţă, ar simţi aceeaşi emoţie. Oreste parcă scrisese anume pentru Simion şi pentru Gilbert Saint-Laurent aceste versuri. Şi pentru ea, care era o punte aruncată între cele două familii.

Către sfîrşitul lui noiembrie, guvernul român se refugie la Iaşi. Toată lumea înţelese că din direcţia aceea cel puţin mai era nădejde de a respinge inamicul, că Bucureştiul avea să fie ocupat. Un iureş, o năvală din Muntenia, de instituţii cu funcţionarii lor, care se stabileau în Iasi. de familii întregi din Bucureşti şi alte oraşe pentru care ocupaţia inamicului devenea o certitudine, care căutau adăpost tot în Iaşi sau în alte tîrguri ale Moldovei, inundă această parte a ţării. Mulţimea asta, care venise să-şi continue activitatea aici sau numai ca să scape de jugul unei ocupaţii străine trebuia să aibă unde locui, trebuia să se hrănească. Unele gospodării îşi deschiseră larg porţile în faţa fraţilor din sud, în altele trebuiră să fie rechiziţionate odăi, refugiaţii n-aveau doar să fie lăsaţi în drum.

În casa Paulei fu repartizată o familie întreagă, un funcționar de la Ministerul de Finanțe cu nevasta și cu un băiețel de șase ani. Nu era nimic de spus, Paula n-avea de ce protesta, îi părea firesc să doarmă ea cu Zoe în dormitorul cel mare, să lase familia Dincă să se instaleze în biroul lui Simion și în odaia Zoei, să mănînce pe rînd în aceeași sufragerie și să gătească împreună cu Ema Dincă în aceeași bucătărie. Ce să gătească, asta era altceva. Băcăniile se goliseră dintr-o dată, piața se golise și ea. La Glodeni recolta se strînsese, dar Nicodim le scrisese că cerealele și mare parte din legume îi fuseseră rechiziționate pentru armată. Dacă cineva din familie s-ar fi putut duce acolo, pentru că el, Nicodim, se temea să lase gospodăria, conacul singure, ar fi putut lua la Iași ceea ce mai rămăsese, cartofi, mere, păsări, ouă, bine ascunse. Paula se sfătui cu Laurenția. Gilbert, fără îndoială, nu putea fi pus pe drumuri, nu putea fi însărcinat cu asemenea treburi. Paula nu îndrăznea să plece singură, pe șosele pe care mărșăluiau armate, s-ar fi dus doar cu Laurenția. Cartofi ! Găini ! Asta însemna o avere în clipa aceea, ceva mai prețios decît bijuteriile. Trebuiau ridicate, aduse cîtă vreme Nicodim le mai putea ascunde. Gabriel Dincă cel găzduit la Paula, ar fi mers bucuros cu Laurenția, dar el era slujbaș, ministerul la care lucra abia își rînduia acum arhiva adusă cu el, toate hîrtiile și dosarele luate în grabă, talmeș-balmeș din București. Părerea lui era că Laurenția putea fi întovărășită de nevasta lui, Ema, o femeie energică, descurcăreață, fără frică. Ema Dincă nu se dădea în lături. Laurenția nu-și dădea seama dacă e numai inimoasă sau spera într-o împărțire frățească a bunurilor aduse de la moșie. Oricum, tovărășia ei îi prindea bine și i se părea cu totul firesc să împartă cu familia Dincă proviziile pe care le vor aduce de la Glodeni, dacă le vor putea aduce. Zoe o privea cu ochi rugători, dar Laurenția se prefăcea a nu băga de seamă. Dacă drumul era primejdios, nu voia s-o expună pe Zoe primejdiei.

Ema Dincă era o femeie vioaie, puternică, în orice împrejurare, cît de grea, gata să găsească latura comică, să se pornească pe rîs, apoi să se oprească, rușinată că rîsese în

vreme ce alţii păstrau mutre grave şi nu-şi puteau scoate din cap nici o clipă drama în care pluteau cu toţii. Dacă se ducea să cumpere pîine sau fasole, se întorcea stăpînindu-şi rîsul. Făcuse coadă, e adevărat, izbutise să ia o pîine şi pentru Paula, ca să nu mai fie silită să iasă şi ea din casă cu noaptea în cap, dar văzuse ceva care i se părea foarte caraghios : precupeţul care vindea fasolea era bîlbîit, mai era şi arţăgos şi se certa cu fiecare cumpărător pe rînd într-un limbaj pe care nimeni nu-l înţelegea. Era grozav de bîlbîit ! Ema se pornea pe un hohot de rîs, încerca să imite acel precupeţ, apoi se oprea brusc. Gazda ei îşi avea bărbatul plecat pe front, Zoe avea mereu ochii plini de lacrămi, rîsul ei era nepotrivit, poate jignitor.

Laurenţia găsi la marginea oraşului un căruţaş cu doi cai cam jerpeliţi, dar cai, şi porni împreună cu Ema, aşezate în paie în fundul căruţei, înfofolite în pături şi şaluri, către Glodeni. Căruţa lor trebuia să tragă des la marginea drumului ca să lase să treacă un convoi militar sau alt convoi de refugiaţi, amărîţi, istoviţi, care în căruţe, care în trăsuri închiriate la Iaşi, unde nu mai găsiseră adăpost, care pe jos chiar, şi unii, rar, în cîte un automobil care pufnea, scotea fum, suna ca un maldăr de fierărie care acum-acum avea să se desfacă în bucăţi. Cele două femei se uitau cu groază în urma lor. În clipele de popas silit, scoteau dintr-un coş o bucată de pîine, o bucată de brînză, o împărţeau cu căruţaşul, şi mîncau în tăcere, privind la convoaiele care se depărtau. Uneori Ema începea să rîdă : „Ia te uită la ăla, e popă sau femeie ? Stă călare pe capra căruţei, lîngă vizitiu, şi burta i s-a aşezat pe genunchi, de parcă ar duce în poală o minge mare pentru nepoţi !" Laurenţia nu se putea opri să nu zîmbească, apoi era iar furată de imaginile grozave ale acestui exod. Ema tăcea, se gîndea că iar făcuse o gafă. Cînd unul din caii lor slăbănogi „strănută", nu se putu opri să-i strige : „Să-ţi fie de bine !" apoi îşi acoperi gura cu mîna.

Ajunseră foarte tîrziu la Glodeni. Din drum se vedeau toate ferestrele conacului luminate. Laurenţia îl rugă pe căruţaş să deshame în drum, să nu intre cu zgomot în curte, s-o aştepte să se întoarcă după ce va fi aflat ce se petrece în casă. Se strecură uşurel în căsuţa din fundul ogrăzii, unde

locuia Nicodim. Bătrînul tocmai îşi mînca borşul cu mămăligă. Sări în sus bucuros cînd o văzu.

— Ce se întîmplă, Nicodime ?

— Un pluton în trecere pe aici a ocupat conacul. Adică în conac stau căpitanul şi nişte ofiţeri. Soldaţii au tras în sat, pe la oameni. Mi se pare că s-au rătăcit de batalionul lor. Îl caută. Dar s-au oprit aici pe seară, frînţi de oboseală.

— Le-ai dat de mîncare ?

Nicodim o privi niţel cruciş şi ridică din umeri.

— Eh, dacă m-aş grăbi eu să dau la toţi ! Crezi că mult a mai rămas ? Unii îşi iau singuri, şi ăştia şi-au luat.

— Foarte bine.

Nicodim o privi iar nemulţumit.

— Unde o să dormim noi, Nicodime ?

— Adică... cine mai e cu dumneavoastră ?

— O doamnă. Aşteaptă la poartă.

Nicodim oftă.

— O să dormiţi aici, la mine. E mai bine aşa. Casa e plină şi au şi băut oleacă. Ai curaj, ce să zic, să vii pînă aici numai cu o cucoană. Două femei ! Mă duc să aduc aici cucoana, o fi îngheţat afară.

— Să aduceţi şi caii, sînt deshămaţi, şi căruţaşul. Căruţa nu cred că e nevoie s-o mai tragem în curte. Face prea mult zgomot.

Se aşezară toţi patru la măsuţa mică din odaia lui Nicodim şi mîncau în tăcere borş fierbinte cu mămăliguţă.

— Ştiţi ce zic eu ? rosti Nicodim. Dumnealui şi cu mine să ne culcăm în podul de fîn. Dumneavoastră două aici, în patul meu. Dar să ne sculăm toţi cu noaptea-n cap, să umplem încă pe întuneric căruţa. E mai bine aşa. Şi tot pe întuneric să plecaţi, cum vă spui eu. Să ascundem bine sub fîn tot ce aveţi de luat — şi mare lucru nu e, să ştiţi de la mine. Viu eu să vă trezesc. Noapte bună !

Nicodim şi căruţaşul ieşiră. Laurenţia mai puse un lemn în sobă, se uită la patul lui Nicodim, dădu cerga deoparte. Dedesubt era un cearceaf aproape curat.

— Ne culcăm aşa, îmbrăcate, ce zici ? Avem puţin timp de dormit. Nu mai pierdem vremea şi cu îmbrăcatul în zori.

— Bine. Așa e mai bine, fu de părere Ema. Apoi se porni pe un hohot de rîs: Toată viața am visat să dorm în patul lui Moș Nicodim, dar cu el, nu cu dumneata!

Laurenția rîse și ea. Apoi, numaidecît suflă în lampă. În ogradă se auzea limpede un pas greu. Stătură amîndouă ținîndu-și răsuflarea. Pasul se depărtă.

— Știi de ce mă tem de ei, de-ai noștri chiar? șopti pe întuneric Laurenția. Nu pentru că sînt bărbați, poate și băuți. Cred că aș ști să vorbesc cu ei un grai omenesc, că nu mi s-ar întîmpla nimic. Am însă sentimentul ciudat că am venit aici să-i fur. Înțelegi? Eu pe ei! Ei sînt siliți să mănînce acolo unde poposesc, eu îmi iau merindele acasă, pe ascuns, pentru că îmi spun că Glodenii sînt ai familiei noastre. E ceva încurcat aici, necurat parcă. Nu crezi la fel și dumneata?

Ema adormise. Peste puțin timp adormi și Laurenția. Cînd le trezi Nicodim, li se păru că abia atunci ațipiseră. Nicodim pesemne că nici nu se culcase. Sub stratul de paie proaspete din căruță, îngrămădise cartofi, mere, morcovi, cîteva găini tăiate „ca să nu cîrîie pe drum și să le audă careva", o pulpă de porc afumată, o lădiță mică cu ouă.

— V-aș fi pus și puțină țuică, am făcut toamna asta, dar mi-au găsit-o și au băut-o, zise el cu amărăciune. Apoi se răsti deodată la Laurenția, de parcă ea ar fi protestat: Trebuie și ei să bea, nu-i așa? Ce? E dulce viața în război?

— Asta spun și eu, Nicodime, îl potoli Laurenția. Tocmai asta spun și eu.

— Să nu-ți închipui cumva că am făcut eu negustorie cu bunurile stăpînilor!

— Niciodată n-o să-mi închipui așa ceva, Nicodime.

Femeile se suiră în căruță. Vizitiul dădu bici cailor. În întunericul vag străpuns de o lumină albăstruie de zori, îl văzură pe Nicodim bătîndu-și palmele una de alta, ca un om care se sperie că a uitat ceva.

— Să ne întoarcem? întrebă Ema.

— Înainte, să mergem! Orice ar fi uitat, nu mai avem vreme de întoarcere. Se luminează de ziuă.

Nicodim uitase să se intereseze de ceilalți membri ai familiei. Preocupat cum fusese să le adăpostească pe tăcute, să le ascundă merindele în căruță, nu mai întrebase de conul

Gilbert, care, Doamne ferește, putea fi și mort, de coana Paula, în sfîrșit de toți cei pe care îi cunoștea. Nici Laurenția nu-l întrebase de nepotul lui cel plecat pe front. Ce vrei, în zilele astea îți pierzi capul, nu alta.

Drumul la întoarcere nu mai fu așa de greu, șoselele nu erau chiar atît de aglomerate, dar cele două femei erau mai neliniștite, mai îngrijorate decît la dus. Laurenția păstra mereu impresia că duce cu sine lucruri de furat, Ema se temea să nu fie oprite în drum, n-ar fi putut spune de cine, și să nu li se ia merindele cele prețioase. O singură dată o mai umflă rîsul, cînd se încrucișară cu o trăsură în care o doamnă, îmbrăcată într-o haină de blană, cu o pălărie cu pene, cu un aer de măreție pe care fuga nu i-l putuse risipi, ținea pe genunchi o mică valiză de piele, pe care o acoperea cu mîinile ei înmănușate.

— Asta nu duce găini tăiate, duce bijuterii ! Și nici măcar nu le-a ascuns, proasta, le ține în gheare ca uliul puiul !

La intrarea într-un sat, un călăreț ieși din spatele unor tufe și-și așeză calul pieziș în fața căruței lor. Vizitiul opri. Călărețul purta haine militare, o căciulă ciobănească pe cap. Ar fi părut ofițer, dar n-avea epoleți. Se apropie de căruță. Ochii lui erau tulburi, rătăciți. Cînd deschise gura să vorbească, văzură că avea dinți urîți și colțoși.

— Nițel fîn pentru cal, ceru el.

Vizitiul sări jos, luă un braț de fîn de la spatele căruței, pus acolo pentru caii lui.

— Și ceva de mîncare, porunci călărețul.

Ema deschise bocceluțele lor în care le pusese Nicodim pentru drum o bucată de pîine și cîteva felii de slănină. I le întinse insului cu dinți uriași.

— Acum bani ! spuse el aspru. Dați-mi bani !

— Bani n-avem, răspunse scurt Laurenția. Dar aud că se apropie o trupă. Poate că sînt ai dumitale de care te-ai pierdut. Așteaptă-i aici. Ei au de toate, și fîn și mîncare și bani.

În adevăr, de departe se auzea apropiindu-se tropot de cai. Călărețul dădu pinteni calului și se făcu nevăzut peste băltoace, în spatele tufișurilor.

— Ce-o fi fost cu ăsta ? întrebă speriată Ema.

— Un dezertor probabil. Așa cred, mormăi Laurenția.

Mai tăcură o clipă, apoi Ema izbucni în rîs.

— Ai văzut ce dinți avea ? Ăstuia nu-i folosește peria de dinți, cred că și-i spală cu peria pentru podea, cînd are vreme de așa ceva.

— Spune-mi, doamnă Dincă, știi să desenezi ?

— Eu ? Da de unde ! De ce mă întrebi ?

— Ai scris vreodată literatură, măcar pentru dumneata, ca orice adolescentă care încearcă să scrie o poezie, două ?

— În viața mea ! Compunerile mele erau cele mai proaste din clasă. Mi-aduc aminte de una despre patinaj de care a rîs toată școala ca de o neghiobie. Toți patinatorii mei cădeau și-și turteau nasul.

— Dumneata nu-ți dai seama ce schițe umoristice ai putea scrie sau ce scene caricaturale ai putea desena. Ai un spirit de observație unic și un haz cuceritor.

— Rîzi de mine ?

— Da de unde ! Rîd odată cu dumneata, oricît aș fi de abătută. Așa s-ar întîmpla și cu cititorii sau privitorii desenelor dumitale. În clipele de mare durere, în epocile de multă suferință și descurajare, oamenii au nevoie să și rîdă, ca să scape teferi de sub apăsare. Dumneata ai putea fi un medic pentru suflete.

— Asta-i bună ! se miră cu toată sinceritatea Ema Dincă. Nu te cred, dar mă înalți în ochii mei.

Ajunseră pe străzile aglomerate ale Iașilor în amurg. Oamenii, cea mai mare parte din ei, îți dădeau impresia că rătăcesc buimaci, în căutarea a ceva ce nu era de găsit. Alții, localnici probabil, se amestecau printre ei, ceva mai siguri de propria lor ființă. Cîte o perdea se ridica la o fereastră, un cap curios se uita în drum, apoi perdeaua cădea repede, cel dinăuntru se temea să nu fi fost văzut, să nu se pomenească cu oaspeți nedoriți.

Laurenția opri la casa Paulei. Descărcă acolo toate proviziile aduse.

— Paulo dragă, asta e tot. Sînt obosită, am să-ți povestesc altă dată drumul nostru. Sau să ți-l povestească doamna Ema Dincă. E chiar mai bine așa. De la ea ai să înțelegi că am făcut o excursie plină de haz, istorisirea mea ar putea fi dramatică. Din tot ce-am adus aici păstrează o

parte pentru tine și Zoe, ne dai o parte mie și tatii și fireşte împărțim cu familia Dincă.

— Eh, noi trebuie să ne cîștigăm pîinea cu sudoarea frunții, glumi Ema. E destul că ne găzduiți, nu mai trebuie să ne și hrăniți. Gabriel al meu are salariu!

În clipa aceea năvăli în bucătărie Sandu, copilul Emei, se repezi în brațele ei, o cuprinse de gît, o sărută cu lacrimi de disperare și bucurie.

— Mi-a fost dor de tine! Mi-a fost foarte dor de tine!

— Și mie, puiule. Uite, mama e acum acasă. Hai, sărut-o și pe mătușa Laurenția.

Ema îi întinse copilul Laurenției. Ea îl luă în brațe, îi simți mînuțele în jurul ei, îi simți capul mic și cald lipit cu încredere de pieptul ei. „Ar fi putut fi al meu!" îi trecu prin minte, apoi alungă repede gîndul. Poate că timpul era trecut pentru ea, poate că minunea n-are să se mai împlinească niciodată. A ei era vina, minunile se întîmplă celor care le așteaptă.

— Poți lua acum ceva pentru tata?

— Dă-mi cîteva mere și o găină. Ce face Zoe?

— E la voi acasă sau poate pe drum încoace.

Laurenția se îndreptă spre casă. I se părea foarte frig, era pătrunsă de oboseala drumului, a nopții nedormite, de încordarea în care trăise două zile.

Gilbert o aștepta în hol. Zoe plecase probabil pe alt drum spre casa ei.

— Bine că ai venit, te așteptam cu grijă.

— Să intrăm în bucătărie, tată, am adus cîte ceva, dar nu mult. Am lăsat tot la Paula. La Glodeni nu mai e nimic în hambare, în cămări. Mie mi se pare firesc.

— Și mie, fata tatii. Bine că te-ai întors tu sănătoasă.

Gilbert o mîngîie pe obraz. Laurenția își dădu seama după privirea lui care nu era îndreptată asupra ei, ci undeva pe lîngă ea, că-l preocupă ceva.

— Ce e, tată? Ce s-a întîmplat?

— Uite, ieri, după ce ai plecat tu, au venit aici două doamne din București. Aveau adresa noastră scrisă de mîna Anei Maria. Nici o scrisoare de la ea. Spuneau că n-a avut vreme să ne scrie. Ele erau foarte grăbite să fugă, să se refugieze.

— Şi ce vor ? Să stea la noi ?

— N-au spus asta. Am impresia că Ana Maria le-a îndreptat spre noi ca să le găsim o locuinţă. Eu n-am ştiut ce să fac, unde să le trimet. Le-am poftit ieri să doarmă la noi. Am făcut rău ? Tu ce-ai fi făcut în locul meu ?

— Ştiu eu ? Poate că acelaşi lucru.

— Mai e ceva ciudat. E vorba de o mamă cu fiica ei. Ele spun că fiica e logodită cu Ionică. Tu ai ştiut că Ionică e logodit ?

— Ana Maria nu ne-a scris niciodată aşa ceva. Poate că s-o fi logodit cînd a venit în vreo permisie la Bucureşti, înainte de a pleca pe front.

— Poate. Ce-o să facem acum cu ele ?

— De primit în gazdă trebuie să primim şi noi pe cineva. Oricum, au să ne încartiruiască o persoană-două. Dar aş fi vrut, în chip egoist, să-mi aleg eu aceste persoane. La Paula stă familia Dincă, oameni încîntători, civilizaţi. Cum sînt cucoanele astea ?

Gilbert nu-şi găsea repede cuvintele. Se vedea bine că cele două doamne nu-i plac, dar că nu vrea să judece pripit.

— Ai să le vezi şi tu. Cea în vîrstă vorbeşte mult, cea tînără zîmbeşte în gol ca pruncii în somn. Un fapt mi se pare îngrijorător. Ieri le-am spus că vor dormi o noapte aici, pînă vei sosi tu şi poate le vei găsi o cameră pe undeva, iar azi dimineaţă îşi desfăcuseră bagajele, îşi atîrnaseră rochiile în cuierul din vestibul, aduseseră pînă şi în sufragerie un teanc de albituri pe un scaun „pentru că n-aveau loc în dulap", mi-a explicat doamna în vîrstă.

— Şi adresa noastră spui că era scrisă de Ana Maria ! Ciudată treabă. Aş vrea să stau şi eu de vorbă cu ele, dar sînt tare obosită. Las pe mîine.

Laurenţia n-avu cum lăsa pe a doua zi. În bucătărie intră o doamnă cu părul vopsit foarte negru, cu obrajii violent fardaţi. Cînd o văzu pe Laurenţia, scoase o exclamaţie fericită, de parcă o aştepta de ani de zile.

— Ai venit în sfîrşit ! Şi Mioara şi eu eram foarte îngrijorate. N-ai răcit pe drum, nu ? Foarte bine ! Nu ştiam cum să-l mai încurajăm pe domnul Saint-Laurent ! Nu vă

supărați, știți ce caut eu acum ? O oală de fiert lapte. N-am putut lua și oalele cu noi. Am cumpărat lapte adineauri. Era o îmbulzeală, o îmbulzeală ! Cred că asta de cositor e oala pentru lapte. Nu vă deranjați, o iau singură. Ce bucurie pe Mioara cînd are să afle că te-ai întors !

Laurenția stătea pe un scaun, asculta potopul ăsta de vorbe care nu așteptau un răspuns și se uita la femeia care, îmbrăcată într-un halat roz, cu dantele la gît, la mîneci și pe poale, se învîrtea ca un titirez în bucătăria lor. În sfîrșit putu vorbi și ea :

— Domnișoara Mioara... și mai cum ?

— Cosma. Mioara Cosma.

— Da, domnișoara Cosma e logodită de mult cu doctorul Ion Stamate ?

— Oh, nu. Logodna e recentă, s-a făcut, vă închipuiți în zilele astea, fără tămbălău, dar dragostea e veche. O dragoste ca în romane. Ca să fiu sinceră, eu am fost la început împotrivă, ca orice mamă visam pentru fata mea... Ce nu visam ? Dar și doctorul Stamate e un băiat bine, de casă bună. Sper că vor fi fericiți. Au, are să-mi dea laptele în foc ! Pot să iau de pe poliță două cești ? Mulțumesc, le-am luat. Mioara e în pat, e încă obosită de drum. S-o iertați în seara asta. Veți face cunoștință mîine.

Doamna plecă fluturîndu-și poalele dantelate. Gilbert și Laurenția se uitară unul la altul.

— Cum ți se pare ? întrebă tatăl.

— Îngrozitoare. Să știi, tată, că de asta nu vom putea scăpa ușor. Poate că ne și alegem cu ea definitiv. Fata e la fel ?

— Fata e cu totul de alt gen. Vorbește mult mai puțin, dar parcă are mințile împrăștiate. Poate din pricina drumului, a primejdiei care era pe urmele lor. Lasă-le păcatelor, Laurenția, povestește-mi tu.

Laurenția puse pe foc apa de ceai, așternu masa chiar acolo, în bucătărie și începu să-i povestească tatălui ei tot ce văzuse, tot ce făcuse. Îi era din ce în ce mai somn și vorbea din ce în ce mai încet, lungind parcă fiecare cuvînt.

— Du-te la culcare, Laurențio. Se vede bine că nu mai poți.

— Dar cei care mărşăluiesc zi şi noapte, prin ploaie sau ninsoare, peste ogoare clisoase sau pe drumuri desfundate, mai pot ? întrebă deodată Laurenţia cu un soi de violenţă, de furie împotriva ei înseşi.

— Culcă-te, culcă-te, fata tatii, repetă nesfîrşit de dulce Gilbert.

Mai tîrziu intră în odaia ei. Lampa rămăsese aprinsă pe măsuţa de la căpătîi, Laurenţia dormea adînc, cu un umăr gol peste plapumă, cu faţa cufundată în pernă. Ca pe vremea copilăriei fetelor lui, Gilbert se aplecă peste ea, îi acoperi umărul cu plapuma, i-o strînse în jurul picioarelor pe care le bănuia încă îngheţate. Laurenţia mormăi ceva, dar nu se trezi. Gilbert o sărută uşor pe cap, stinse lampa şi ieşi în vîrful picioarelor.

Din hol se vedea lumină sub uşa dormitorului care fusese al lui şi al Agatei, în care dormeau acum străinele. La auzul paşilor lui tîrşiţi ca să nu facă zgomot, uşa dormitorului se deschise şi doamna Cosma scoase afară capul plin de bigudiuri.

— Iertaţi-mă, am mers destul de încet..., se scuză Gilbert.

— Vai de mine, nu-i nimic. Mioara doarme buştean, dar eu am un auz de cîine de vînătoare. Şi de pază ! rîse ea. Dacă locuiesc aici, mă simt datoare să şi păzesc casa. Nu puteam dormi. Îmi dădeam în cărţi. De fapt dădeam pentru Mioara, să mai aflu ce e cu Ionică, asta e grija ei !

Doamna zîmbi larg şi complice şi pe domnul Saint-Laurent trebuie să-l fi interesat cum îi merge nepotului lui. Uite că aveau aceleaşi interese !

*

În Bucureştii ocupaţi de armatele inamice în ziua de 6 decembrie, parcă se stinsese brusc orice viaţă. Un timp nu se mai auzi pe stradă decît marşul patrulelor străine, pe care localnicii le simţeau călcîndu-le parcă pe suflete, pe inimi. Apoi cei rămaşi care nu se refugiaseră în Moldova începuseră să iasă din case, la început cu sfială, cu teamă, cu dezgust pentru mutrele străine şi triumfătoare pe care le întîlneau, pentru uniformele străine cu care se încrucişau.

Treptat se deprinseră și cu dezgustul, și cu nesiguranța. Trebuiau să deschidă ușa în fața unei patrule care cerea obiectele de aramă și alamă sau care verifica actele tuturor și cerceta dacă nici o persoană nedeclarată nu se ascunsese în vreo casă.

Către sfîrșitul lui decembrie, frontul nostru fusese străpuns și la Rîmnicu Sărat. Cam tot atunci, între 22 decembrie și 3 ianuarie, la Cașin, înaintarea trupelor austro-ungare fusese oprită. În același timp, în fața ofensivei germane, Dobrogea fusese evacuată de către trupele române. Totuși, în sectorul Mărăști românii începuseră o contraofensivă puternică și frontul se stabilise la Sușița, Putna și Siret. Ziarele care apăreau acum la București nu mai pomeneau despre contraofensivele noastre și de victoriile noastre într-un punct sau altul al frontului. Ceea ce mai aflau bucureștenii, însetați de vești noi, le venea pe căi nebănuite, purtate din gură în gură. Speranța era gata să 'țîșnească în inimi la orice știre care parcă făgăduia ceva bun în viitor. Nimeni nu renunțase la nădejdea de a se vedea nu numai într-un București liberat de apăsarea militară străină, dar a vedea România întregită, așa cum visau dintru început.

În casa doctorului Stamate se lăsase o tăcere de plumb. De la Ionică nu se mai primise de mult nici o scrisoare, legătura cu Moldova era ruptă, nici de la restul familiei nu mai putea veni vreo veste. Cînd bucureștenii se refugiaseră puhoi în Moldova, doctorul Petre Stamate hotărîse că el va rămîne la spitalul lui. Și aici era doar nevoie de medici. O rugase fierbinte pe Ana Maria să plece singură la Iași, la neamurile ei, dar ea refuzase cu încăpățînare. Locul ei era lîngă Petre, nicăieri altundeva.

Un singur regret avea Ana Maria, că atunci cînd Mioara Cosma venise la ea cu sufletul la gură s-o întrebe de adresa rudelor lui Ionică din Iași, îi dăduse prosteşte numele și adresa Laurenției. Sigur că Laurenția, cu toată energia ei, dar și cu buna ei creștere, la care se adăuga și delicatețea lui Gilbert, n-avea să mai scape de cele două femei. Logodnica lui Ionică ? Soacra viitoare a lui Ionică ? Astea puteau fi minciuni gogonate, pe care Ionică nu le putea tăgădui de vreme ce nu era aici. Și totuși fiul ei ținea sau

ţinuse la această Mioara. Era adevărat. Poate că era adevărat şi restul.

Acum Petre venea la ore regulate de la spital, nu mai trecea peste ceasul prînzului şi nu mai lipsea noaptea. Şi în spital se instaurase disciplina germană. Medicii rămaşi în Bucureşti, destul de puţini — mulţi erau mobilizaţi în spitalele din dosul frontului, mulţi se refugiaseră anume ca să fie utili dincolo, în alte spitale care se creau mereu în clădirile şcolilor, în foste internate, din toate, aproape toate oraşele de provincie, pentru răniţii duşi în Moldova, că doar războiul nu se încheiase cu ocuparea ţinutului din sudul Carpaţilor şi al Dobrogei. Cei rămaşi în Bucureşti aveau impresia că sînt într-un fel încazarmaţi în spitalele lor, dirijaţi şi pîndiţi de superiori nemţi, ca şi cum pînă acum n-ar fi ştiut ce e datoria de medic, nişte soldaţi într-un fel, cărora li se dădeau cu regularitate ore libere pentru masă şi somn, soldaţi supravegheaţi, robi ai unei patrii străine.

Şi pe străzi se simţea aceeaşi apăsare. Bucureştenii mergeau cu capul plecat, abătuţi. Şi aici se închiseseră multe şcoli, de care nemţii aveau nevoie pentru alt soi de instalaţii ale lor. Se deschideau, cu mult efort, printr-o autorizaţie specială, alte mici şcoli, în care se adunau copii de toate vîrstele, profesori de meserie sau de ocazie, unde se învăţa cîte ceva, dar nu se obţinea o diplomă. Nu erau şcoli oficiale. Rafturile prăvăliilor erau goale.

Cînd pleca Petre la spital, în zori, Ana Maria ieşea şi ea să cumpere pîine şi dacă se întîmpla să mai găsească ceva. Făcuse acasă o mare provizie de fasole albă. O dată, ca prin minune, găsiseră un salam. Era un salam grosolan, greţos, dar tăiau din el cu economie cîte o felie la prînz, ca să-şi aducă aminte de gustul cărnii. Altă dată, o vecină îi dăduse pe ascuns o cutie nemţească de carne conservată. Avea în gazdă ofiţeri germani şi-i dăduseră şi ei cîteva cutii. Se uitaseră amîndoi întîi cu ură la ea.

— Nu mă ating de aşa ceva ! declarase Petre.

Ana Maria tăcuse. Şi ea primise acea cutie cu inima strînsă, de parcă ar fi pactizat cu inamicul. Apoi se gîndise că germanii nu-şi aduceau hrana de la ei de acasă, că rechiziţionau şi jefuiau destul în teritoriile pe care le ocu-

paseră şi carnea aceea era un drept al lor, al celor ocupaţi. Într-o zi avea să-l convingă pe Petre s-o mănînce, muncea mult şi era prost hrănit. Şi în adevăr, la un prînz la care le era foarte foame amîndurora, deschiseseră cutia hulită. Se afla în ea un soi de carne roşie, fibroasă, poate de cal, dar cu un gust admirabil. Nu ştiau dacă gustul ei era atît de bun sau foamea lor prea mare.

Cît ţinu iarna lui 1917 se găsiseră în piaţă dovleci. Răsăriseră dovlecii ca din pămînt. Lumea îi cocea, îi fierbea, le curăţa seminţele, le săra şi le prăjea. Dovleacul devenise prăjitura bucureşteanului, trataţia cînd îi venea un oaspete, în sfîrşit, singura bunătate. Mai existau la piaţă şi boabe de porumb uneori. Le fierbeau mult, pînă se muiau, le presărau cu sare şi aveau impresia că mănîncă un desert.

Cînd tăia pîinea felii, Ana Maria găsea în ea mucuri de ţigară, paie, cocoloaşe de hîrtie. Cu stomacul întors pe dos, curăţa fiecare felie, ca să n-o mai vadă şi Petre spurcată cum era. Amîndoi se îmbolnăviseră în urma faimosului salam găsit ca un mare noroc. În boala lor numai fasole nu le mai trebuia, dar n-aveau încotro.

Şi toate astea le-ar fi răbdat Ana Maria, dacă n-ar fi chinuit-o zi şi noapte lipsa veştilor de la Ionică. Nu le mai aştepta prin poştă, aşa ceva nu mai era cu putinţă, dar le spera neîncetat printr-o întîmplare neprevăzută, miraculoasă. Cei de la Iaşi erau tot atît de retezaţi de ea, de parcă ar fi fost pe alt continent. Printr-o minune de neînţeles, primi într-o zi o scrisoare de la Mabel Barrow. Era veche de patru luni, nu înţelegea pe unde rătăcise şi cum de ajunsese la ea, fără vizele cenzurii germane. Cu tonul ei măsurat, lipsit de expansiune, Mabel povestea că s-a hotărît să lucreze şi ea pentru război, că vede din ce în ce mai prost, că nici un fel de ochelari n-o mai ajută. Făcuse din Roundstone-Farm o casă de odihnă pentru convalescenţi şi se ocupa de ei. Voia să ştie ce face familia Stamate, îi dorea linişte şi sănătate. Era convinsă că războiul se va sfîrşi bine pentru aliaţi. Ana Maria nu-i răspunse. Dacă hazardul făcuse ca scrisoarea lui Mabel să ajungă la ea, fenomenul n-avea să se mai repete. Şi pe urmă n-ar fi ştiut ce să-i spună. Deprimarea, sila, opresiunea în care trăia nu erau

de scris. Poate că după război va reîncepe corespondența cu făptura aceea străvezie și ciudată, rece și politicoasă, care fără îndoială că îl iubise cîndva pe Georges și nu-l putuse uita. Recea Mabel nu-l putuse uita pe acel aventurier frumos și descreierat. Lumea era plină de făpturi ciudate.

Ana Maria se simțea mai singură și mai inutilă decît oricînd. O vizita cîte o prietenă pe care firește că o trata cu dovleac și cu semințe sărate, vorbeau în șoaptă, de parcă oricînd ar fi putut fi auzite de o patrulă nemțească, se plîngeau de opresiunea, de umilința în care trăiau și, după plecarea prietenei, Ana Maria se simțea și mai părăsită, și mai stupidă. Ce avea ea de făcut pe lume? Să fiarbă fasole și să coacă dovleac pentru Petre? Cu cît se apropiau mai mult de primăvară, cu atît se făcea și dovleacul mai rar. Pînă și paguba asta începeai s-o jelești. Și altceva? Nimic! Cît timp fusese Ionică acasă, își dăduse iluzia că s-a născut ca să facă viața a doi medici merituoși cît mai dulce.

Acum Ionică era cine știe pe unde. Petre, alături de ea, trist și obosit. Dormea nopțile acasă, dar oboseala îi creștea. Cu cît îi era mai puțin îngăduit să facă excese de devotament, era și mai ostenit. În spital erau internați, bineînțeles, și nemți. Doar și ei se îmbolnăveau. Petre îi îngrijea ca pe orice alt bolnav, dar se încăpățîna să se prefacă că nu știe nemțește, cel puțin atît. Le vorbea în franțuzește. Dacă neamțul nu cunoștea limba franceză, Petre chema de la secretariat un tălmaci. Era singura lui răzbunare. Apoi se ocupa de bolnav cu conștiinciozitatea lui obișnuită. Era medic, avea în fața lui un om, acel om poate că nici nu hrănea în cugetul lui nu știu ce orgoliu de ocupant și de războinic, poate că fusese trimis odată cu toată gloata, lăsînd acasă copii și o nevastă. Îl vindeca, dar gura lui nu voia să rostească un cuvînt nemțesc.

Într-o zi, spre primăvară, Ana Maria trase o spaimă mare. Îi venise în vizită o prietenă mai tînără, o femeie cu un admirabil glas de soprană.

— Cîntă-mi ceva, Diano! o rugase Ana Maria. Mi-e atît de dor de muzică. Uite, pianul e aici, dar eu nu l-am deschis de luni de zile. Nu cînt grozav, am învățat puțin

în Elveția, la o doamnă la care am locuit un timp. O doamnă de care îmi aduc aminte mereu. Cîntă ceva, Diano!

— Mă acompaniezi?

— Dacă voi fi în stare!

— Încearcă. Sigur că și tu cunoști cîntecul *Zwei Grenadiere.*

Ana Maria se așeză la pian. Diana dădu drumul glasului ei limpede, puternic, poate prea puternic. Melodia, care începea cu un marș oarecare se schimba de la o vreme în *Marseieza.* Ana Maria, cu fruntea aplecată peste clape, o acompania cu emoție. În clipa în care Diana sfîrși cîntecul, soneria de la intrare sună lung, apăsat. Cele două femei se priviră o clipă, apoi Ana Maria se duse să deschidă. În fața ușii stăteau doi soldați nemți, drepți ca niște lumînări.

— Ce s-a cîntat acum în casa asta? întrebă unul în nemțește.

— Un cîntec pe versuri de Heine, poet german, răspunse Ana Maria în aceeași limbă, privindu-l în ochi pe soldat cu privirea ei dură, din clipele de furie. Poftiți înăuntru. Diano, începe încă o dată cîntecul de adineauri.

Spusese „începe" nu „cîntă". Diana o înțelese. Ana Maria se așeză la pian și acompanie începutul. Apoi se opri brusc, se întoarse spre cei doi soldați și-i întrebă scurt:

— Nu asta ați auzit din stradă? Recunoașteți, sper, cîntecul.

Soldații nu-l recunoscuseră, nu-l știau, dar cuvintele: *„Nach Frankreich zogen zwei Grenadire / Die waren in Russland gefangen"* fură clare pentru ei. Salutară lipindu-și călcîiele și ieșiră. Ana Maria încuie ușa de două ori în urma lor și se întoarse în salon. Diana tremura încă. Se priviră iar în tăcere, apoi izbucniră într-un hohot de rîs pe care nu-l puteau opri. Diana își acoperi gura cu o pernită de pe divan, Ana Maria își mușca batista. Alergară amîndouă în bucătărie, ca să fie cît mai departe de stradă pînă avea să li se potolească această criză de nervi. Trecuseră pe lîngă primejdie, scăpaseră, dar aveau senzația netă că primejdie e pretutindeni, că sînt în mijlocul ei, ca viermele de mătase în cocon. Unde nu e primejdie acum? îi trecu prin minte Anei Maria. Știu eu ce primejdii îl pîndesc pe Ionică? După-masa lor, care începuse atît de bine, se cufundase

parcă în mocirlă, într-o mocirlă care ajungea la gît, la gură, avea să le înece.

În aceeaşi clipă Ionică se afla în sala de operaţii a unei spital din Vaslui, aplecat peste un trup tînăr, căruia trebuia să-i amputeze un picior. Simţea că asudă sînge, aşa i se părea lui, că sudoarea lui e sînge care îi mustea pe frunte, pe gît, pe piept şi socotea cum ar putea tăia mai puţin, ca flăcăul acela să poată purta măcar o proteză. Deocamdată un picior de lemn ca vai de el, dar mai tîrziu, după război, o proteză bună, articulată. După război, cînd toate aveau să fie ca înainte. Cînd se va mai putea glumi, iubi, hoinări, într-o primăvară ca asta, care se zărea prin geamul sălii de operaţie.

În aceeaşi clipă, într-un spital din Iaşi, Laurenţia schimba pansamentul plin de sînge al unui rănit la braţul drept. Strîngea din dinţi la auzul gemetelor rănitului. Încerca să-l potolească, îl ruga să mai rabde puţin, îi făgăduia că foarte curînd n-avea să-l mai doară.

În aceeaşi clipă, Gilbert, în biroul lui, muta pe hartă steguleţele franceze către Chemin-des-Dames şi Craonne. Se mai putea spera, oh, şi încă cum! Francezii recuceriseră aceste puncte întărite. Nimic nu era încă pierdut definitiv. Fusese un timp în care gîndise altfel: „Se încurcă forţele capitaliste între ele, pentru biruinţa capitalului, pentru extindere". De luni de zile urmărea cu dinţii strînşi frontul din Occident. Şi pe cel românesc. Nu mai ştia cum gîndeşte el, Saint-Laurent, în faţa imensului măcel de mase nevinovate, suferea pentru el, dar suferea pentru Franţa, pentru România. Devenise un biet bătrîn de două ori patriot, îşi spunea, nu mai putea privi lucrurile dintr-un punct de vedere înalt, larg. Era numai un moşneag care se chinuia rătăcit de propriile lui convingeri.

În odaia lor, fostul dormitor al soţilor Saint-Laurent, doamnele Cosma, care puseseră stăpînire pe el, se plîngeau

una alteia de plictiseală. Nu era o fericire să locuieşti cu domnul ăsta bătrîn, tăcut, care se închidea în odaia lui ca să citească, nici cu fata lui „cea pătrată", cum îi spunea în spate Mioara. Fata asta bătrînă — trebuie să fi avut treizeci de ani ! — se înhămase soră de caritate la spitalul din şcoala la care fusese profesoară, urmase şi un curs pentru asta — şcolăriţă la asemenea vîrstă ! — şi o îndemnase şi pe Mioara să facă la fel. Mioara era prea delicată, nu putea vedea o rană cît de mică, îi venea să leşine. Nu putea merge după cumpărături, o sufoca îmbulzeala. Nu putea găti, la bucătărie se pricepea mai bine maică-sa. Se plictisea şi-i era dor de Ionică. Asta i-o spunea zilnic Laurenţiei şi avea impresia că nu găsea nici un ecou în ea. Această Laurenţie n-avea pic de sensibilitate, era vădit.

În clipa asta Olimpia Cosma nu mai ştia cu ce creion să-şi vopsească părul la rădăcină, culmea era că nu se mai găseau nici vopsele pentru păr, iar Mioara Cosma se îmbrăca cochet să iasă puţin la aer, venise doar primăvara.

În grădina mică din spatele casei lor, în aceeaşi clipă Paula şi Zoe puneau ceapă, cartofi şi fasole pe răzoarele pe care fuseseră anii trecuţi begonii, mixandre şi rezeda. La Glodeni n-avea să se mai ducă nimeni în vara asta, conacul era necontenit ocupat de armate cînd stabile, cînd în trecere, Nicodim n-avea să găsească mînă de lucru şi, chiar dacă ar izbuti să cultive ceva, n-avea să ajungă să culeagă tot el. Glodenii erau ca şi cum n-ar fi fost, spre marea dezamăgire a doamnelor Cosma. Ionică Stamate spusese de cîteva ori că are moşie. Poftim, tocmai în asemenea vremuri nu mai folosea la nimic moşia asta !

Paula săpa şi Zoe sădea în urma ei. În capul Paulei se învîrtea un singur gînd : „Ce-am să le dau de mîncare ? Trebuie să-i duc ceva tatii, Laurenţia mănîncă adesea la spital, dar ce-am să le dau tatii şi Zoei ? Fosta noastră lăptăreasă mi-a făgăduit că-mi aduce zece ouă. Dacă nu le aduce ?" Zoe repeta în minte la nesfîrşit : „Mai am un singur dor / În liniştea serii..." şi degetele ei slabe, lungi, înfundau adînc în pămînt bucăţele de cartofi cu ochiuri gata să încolţească. Cît trebuie să fi suferit poetul, oh, cît

trebuie să fi suferit! Dacă l-ar fi întîlnit ea, dacă ar fi fost contemporani, l-ar fi slujit în genunchi, l-ar fi ferit de loviturile vieții. Cum? Nu știa. Ar fi făcut orice pentru el ca să-i aline suferințele și l-ar fi iubit atît de mult încît ar fi izbutit.

În aceeași clipă, la Botoșani, Linica Mardare se îmbrăca în fața oglinzii. Se trudea să se îmbrace cît mai bine, să se fardeze așa ca să nu i se vadă cearcănele de sub ochi, să nu i se bănuiască buzele atît de livide. „Ce naiba, frate, ai slăbit ca o mîță! Ai ajuns cea mai mare cucoană din oraș, nu duci lipsă de nimic pe cînd alții mor de foame, doamnele se gudură pe lîngă tine și bărbații îți fac curte de cînd ești primăreasă. Că deh, eu am pîinea și cuțitul în mînă, la mine bonurile și cartelele! Ce nu-ți prieste? Măcar rea? Soi prost ce ești, alta în locul tău ar fi fericită, ar fi mîndră. Nu i-ai mai ajunge cu prăjina la nas. Ei, haide, haide, nu te burzului, că nu-ți stă bine. Dacă ești bolnavă, spune, că-ți chem cel mai bun doctor din Botoșani. Hai? Atunci, dacă n-ai nimic, ține-te drept și uită-te în ochii omului. Rîzi niței, cum rîdeai altădată, că nu ți s-au înecat corăbiile."

Linica își punea rochia de tafta verde, cu volane largi care lăsau să i se vadă picioarele pînă aproape de genunchi, perlele, își aranja buclele și se privea. Nu se plăcea, Victor avea dreptate, era prea slabă, prea șuie, în ochii ei căprui încondeiați cu negru se citea parcă o adîncă tristețe, ceva între boală și deznădejde. În seara asta era o serbare la primărie, își dădeau concursul și cîțiva actori refugiați de la București, taxa de intrare avea să fie dăruită unei cantine pentru văduve și orfani. În sfîrșit, poate că avea și să se danseze. Doamne, cît va fi ea de invitată la dans! Cît va trebui să țopăie în brațele unor indivizi care o vor privi languros, a unor ofițeri care o vor privi cuceritor!... În vară, copilul ei avea să împlinească doi ani, niciodată nu se va mai duce să-l vadă. Era primejdios, putea fi ghicită, și chiar dacă nimeni n-avea s-o vadă, cucoană necunoscută care dă tîrcoale morii, inima ei n-ar mai fi îndurat, s-ar fi sfîșiat. Cineva adusese în oraș vestea că Leonida Movilă

ar fi murit între frontul rusesc şi cel austriac, lovit de un glonte rătăcit. Altcineva spusese că ar fi ajuns cu bine la Paris, că o ştie sigur de la un general al cărui nume nu vrea să-l divulge, care îl ajutase să treacă în Suedia şi era în corespondenţă cu el.

Linica primea toate zvonurile astea ca pe nişte lovituri de pumnal. Îl iubise chiar atît de mult ? Ce gemea aşa în ea, dragostea rănită sau orgoliul strivit ? Nu ştia, suferea, se ducea la serbări pe care le patrona, se ducea la concerte, alcătuia tombole, strîngea bani pentru răniţi, pe care îi dădea lui Mardare, să-i distribuie cum credea el. Doar el era primar ! Acea vagă nădejde, pe care o socotea ea însăşi criminală, că Victor va pleca la război, că poate într-o zi, dacă el nu s-ar mai întoarce, ar putea lua copilul la ea, se spulberase, Mardare ştiuse să-şi aranjeze o situaţie sigură, fusese destul de abil, avea şi legături importante. Nu-i dase inima ghes să plece pe front, „simţise menirea", spunea el, de a ajuta populaţia civilă, localnicii, refugiaţii, orfanii. În momentele de luciditate Linica trebuia să recunoască faţă de sine că dorise moartea lui Victor în război. Era deci o ucigaşă în sufletul ei. Poate că şi aşteptase să afle că Leonida s-a prăpădit pe undeva, între fronturi. De asta nu era atît de sigură. Pesemne că pe acel aventurier aristocrat îl iubise de-a binelea. Nu fusese vorba numai de dorinţa ei de parvenire. Uite că acum parvenise prin Mardare şi nu era deloc fericită. Cămara ei era plină de bunătăţi la care alţii nici nu mai visau, dulapurile de haine îi erau înţesate. Ei, şi ? Ce bărbat din tîrg, liber sau însurat, n-o curta ? Înainte de întîlnirea cu Leonida nu visa decît asta : să fie curtată, să fie iubită. Acum îi era scîrbă de toţi bărbaţii, descoperea în fiecare un Mardare sau un Leonida, i se păreau toţi membrii unui trib de sălbatici înveliţi bine în ipocrizie, străini de bietul, slabul trib al femeilor. O luptă de cucerire şi de călcare în picioare a învinsului, asta era viaţa. Şi acum ea, învinsa, îşi punea un colier în faţa oglinzii, se parfuma cu pulverizatorul şi aştepta să intre în arena în care avea să dea piept cu ipocrizia dulceagă şi cu dispreţul ascuns.

— Eşti gata ? strigă Victor prin uşa întredeschisă.

— Gata.

— Mi-ar fi plăcut să-ţi pui penele de paradis pe cap, că doar de asta ţi le-am cumpărat.

— Data viitoare ! mormăi Linica şi trecu pe lîngă el cu pasul ei care nu mai răsuna, cu pasul ei de fantomă şi cu ochii lipsiţi de strălucire, care nu mai priveau nicăieri.

*

Laurenţia cunoştea fiecare culoar, fiecare „clasă" — acum salon de bolnavi — din spitalul în care lucra. Un miros îngrozitor umplea întregul fost liceu, un miros de medicamente, de zăcere, de urină, de descompunere. Oricît de mult s-ar fi curăţat saloanele bolnavilor, oricîtă creolină s-ar fi turnat în closete, oricît s-ar fi spălat duşumeaua, mirosul de boală dăinuia. „Mirosul morţii", îşi spunea în gînd Laurenţia. Atîţia bolnavi care pînă la urmă îşi dăduseră duhul îi trecuseră prin mîini, încît trebuia de fiecare dată să-şi adune toată puterea ca să-şi spună : Pe ăsta îl voi salva ! Ştia bine că mai priceput decît ea era medicul, că mai tare decît ea era moartea, că ştiinţa ei era limitată, dar se încrîncena în faţa fiecărui caz grav. Şi sora putea ceva în asemenea împrejurări. Putea să nu-şi ia ochii de la bolnav, să-l urmărească zi şi noapte, să aducă lîngă el medicul sfîrşit de oboseală în clipa în care îi părea că puterile bolnavului scad, să-i cureţe rănile, lucru pe care îl învăţase foarte bine, cînd doctorii nu mai aveau vreme de aşa ceva, chemaţi către alt lot de răniţi care fuseseră aduşi tocmai atunci. Cu liniştea şi stăruinţa ei obişnuită, se trudea să hrănească un om care nu mai voia să mănînce, să vorbească egal şi încăpăţînat altuia care îşi pierduse nădejdea.

Un timp fu repartizată la sala de operaţii. Calmul şi echilibrul ei îl determinase pe şeful spitalului s-o roage să lucreze alături de el. Lucrase, adică dăduse instrumentele potrivite la timpul potrivit, tampoanele de vată sau scamă (vata era o raritate) muiate în dezinfectante, privise fără să clipească amputări, răscoliri în torace sau măruntaie, în căutarea gloanţelor sau schijelor pătrunse acolo, ajutase la punerea drenelor, la cusături. Ascultase urlete lungi, care îţi sfîşiau inima — anestezicele erau şi ele o raritate —, gemetele acelor bărbaţi ale căror trupuri, lipsite de rezistenţă,

de încordare, de orice urmă de forță, zăceau acolo, în abatorul sălii de operație, abandonate și fulgerate de cumplite dureri. Nimeni nu știa în ce măsură sora Laurenția era ea însăși sfîșiată de acele suferințe, în ce măsură simțea uneori că nu mai poate îndura, că în clipa următoare va cădea, poate, jos. Nu cădea, se ținea bine. Somnul îi pierise cu totul. Cînd acasă, așezată la masă în fața lui Gilbert, voia să ducă la gură lingura de supă de cartofi, mîncarea îi mirosea deodată a iodoform și era cuprinsă de o nemărginită greață. Și doar supa era făcută și adusă de Paula. Laurenția încercase odată s-o convingă pe Olimpia Cosma că, de vreme ce tot gătea pentru ea și fiica ei, ar fi putut găti și pentru Saint-Laurent. Ea doar venea rar acasă la masă. Doamna Cosma se simțise jignită. I se cerea în schimbul odăii în care era găzduită să devină bucătăreasa tuturor ? De unde, cum să se aprovizioneze ? Abia de găsea cîte ceva pentru Mioara. Acasă la ea avusese servitoare, păcat că nu era Ionică aici ca s-o adeverească.

Laurenția renunță repede. Nu mai pomeni niciodată de așa ceva. Cu Olimpia Cosma nu se putea discuta, făcea parte din alt soi de oameni. Își făcuse cunoștințe în cartier, printre localnice sau alți refugiați, cucoane asemeni ei care se preocupau mai mult de bigudiurile lor, de creme pentru obraz care se puteau face în casă din seu de vacă, dacă aveai norocul să pui mîna la negru pe o bucată de carne de vacă, și care erau mai bune decît cremele găsite odinioară la farmacie. Cu aceste cucoane Olimpia Cosma juca cărți, fie acasă la ele, fie în sufrageria familiei Saint-Laurent. Din fericire, începuse să se împrimăvăreze și Laurenția nu se mai temea atît pentru lemnele cumpărate greu în iarnă pentru taică-său și din care doamna Cosma mai lua cîte un braț, pe furiș, ca să le economisească pe ale ei : „Mioara are un organism atît de șubred, în odaia lor e necurmat nevoie de puțin foc."

Zoe se hotărîse să facă asemenea Laurenției, să intre într-un spital, de vreme ce liceul ei se închisese. Avea să învețe în orele libere pentru un examen viitor, cine știe cînd, dar trebuia neapărat să devină infirmieră. Laurenția

pregetase la început dacă se cuvine sau nu s-o încurajeze în dorința ei. Se sfătuise cu Paula, pe care hotărîrea Zoei o speria. Ar fi trebuit, poate, să lase fata să-și urmeze elanul.

— Ce vrei să facă ? Să zacă asemeni Mioarei Cosma la gura sobei, pentru că are „un organism delicat" ?

— Dar e mai tînără decît Mioara ! Zoe împlinește abia șaptesprezece ani și Mioara a trecut de douăzeci.

— Nu văd o diferență atît de mare între una și alta.

— Vai, Laurenția, cum nu vezi ? Zoe un copil exaltat și Mioara o femeiușcă răsfățată. Cu exaltarea ei, Zoe poate ajunge la limita oboselii, la epuizare. Mioara e o egoistă și, așa, huiduma cum e...

— Cum poți spune „huiduma" ? Are un trup superb.

— Bun, un trup superb și zdravăn, care ar lenevi și lenevește cît e ziua de lungă. Zoe e ca o nuielușă, are să se devoteze, are să muncească, are să vegheze ca tine, pînă va pica jos.

— Și în vremea asta va evolua. Va da piept cu realitatea și va fi mai puțin vulnerabilă mai tîrziu, în viață. Să n-o lăsăm să urmeze cursul de surori de caritate. Să intre în spital infirmieră, adică o persoană care face lucruri mai simple, curăță un bolnav, îl spală, îi citește, mă rog, nu se ocupă de suferințe mari, de răni oribile, nu asistă la operații, la amputări, la alte grozăvii. Dacă vom vedea că și asta e prea greu pentru ea, o vom convinge abia atunci că trebuie să renunțe.

Zoe intră în același spital în care lucra Laurenția. Fusese repartizată infirmieră la un salon la care soră era nevasta unui colonel de pe front, o femeie pricepută, severă și exigentă față de ea însăși ca față de ceilalți. Din prima zi îi dădu Zoei sarcina de a pune plosca bolnavilor care nu se puteau da jos din pat. Zoe se supuse fără să crîcnească. Se făcuse foarte palidă, dar trecea de la un pat al altul, după ce curăța plosca.

— Nu-ți dai seama că acum trebuie să-i speli ? o întrebase aspru sora Veronica. Iei apă caldă de la bucătărie și șervete curate de la camera de lenjerie. Repede !

Zoe veni cu apă caldă, cu șervete curate și-și spălă pe rînd bolnavii.

— Pe obraz ? o întrebă iar sora cu duritate. Peste tot unde sînt murdari, ai înțeles ?

Zoe înțelese. Își spălă iar bolnavii pe rînd. Apoi, clătinîndu-se pe picioare, rezemîndu-se de pereți, se duse la toaletă și vomă îndelung. Pe urmă se îndreptă spre o fereastră de pe culoar, o deschise și respiră adînc aerul rece de afară. Nu, sora Veronica Armașu nu trebuia să afle cît era de slabă, nimeni nu trebuia s-o afle, nici acasă nu se cuvenea să se știe. Avea să se deprindă, avea să poată. Laurenția făcea lucruri mult mai grele, mai cumplite. Un bolnav e un om fără vlagă, aproape dezarmat, se gîndea ea. Nu mai cunoaște pudoarea. Nici tu, cea care îl îngrijești, nu trebuie să mai ai asemenea sentimente. În spital poate fi vorba de milă, de stăpînire de sine, în sfîrșit, de multe alte lucruri. Dar rușinea și scîrba n-au loc aici. Trebuie să te lepezi de ele. Să te lepezi sau să stai acasă la tine ca o trîntoriță pentru că ți-e silă de ceea ce ai văzut azi. Nu, nu se cade, trebuie să se învingă ! își spunea Zoe la fereastra deschisă. O mînă energică trecu peste umărul ei și trase fereastra.

— Vrei să te îmbolnăvești ? Ce ți-a venit în cap ? Ții neapărat să răcești și să nu mai fii bună de nimic din prima zi ?

Glasul, mîna care închisese fereastra erau ale sorei Veronica.

— Dacă nu poți, fetițo, dacă ți-e prea greu, spune-o de la început. Eu am nevoie de o infirmieră zdravănă, mă auzi ?

Zoe încercă să zîmbească.

— Am să pot, doamnă Armașu. Am să fiu zdravănă.

Veronica Armașu zîmbi și ea.

— Poate că și eu te-am luat prea repede. Ești nepoata Laurenției Saint-Laurent ? Am crezut că semeni cu mătușa dumitale. Nu toată familia poate fi făcută din bazalt ca ea. Hai, du-te în salon. Să știi că nu e clipă în care să n-aibă unul nevoie de ceva, de un cuvînt măcar. Trebuie să fii mereu cu ei. Eu mă duc la farmacie după medicamente. Deodată glasul Veronicăi Armașu deveni moale, descura-

jat, trist : Şi avem atît de puţine, ah ! cît de puţine ! Şi niciodată exact ceea ce ne trebuie !

Treptat Zoe se deprinse cu treburile care îi reveneau ei. Se deprinse şi cu severitatea Veronichii Armaşu, şi cu momentele ei de slăbiciune şi duioşie. Nimic n-o înfuria mai tare pe sora Veronica (aşa îi plăcea ei să i se spună) decît vizitele doamnelor din protipendada oraşului, care treceau cînd şi cînd prin saloane cu feţele pline de zîmbete de încurajare, cu fraze gata fabricate, sortite să măgulească „eroii", să întărească „bravii".

— Să vă văd eu în locul Laurenţiei Saint-Laurent sau al meu ! bombănea în urma lor. Ah, ce v-aş mai pune să faceţi ce face asta mică, Zoe, şi pe urmă să văd dacă le mai zîmbiţi „eroilor" !

Într-o bună zi, pe la sfîrşitul lui mai, şeful spitalului, care era şi primul chirurg, îşi dete seama că Laurenţia, care nu-l părăsea o clipă în timpul operaţiilor, slăbise mult, era foarte palidă. Uneori i se părea că se clatină pe picioare. Poate că abuzase de devotamentul acestei femei puternice, o împinsese la limită. Ea n-ar fi mărturisit niciodată că nu mai poate. Trebuia să găsească un mijloc de a o trece la un salon oarecare fără ca ea să ghicească motivul. Şi născoci în sfîrşit ceva : sora Veronica, adică doamna colonel Armaşu, îşi dorea de mult să lucreze la sala de operaţii, să facă un lucru mai greu, mai de răspundere. Avea puterea şi avea ambiţia asta. Medicul şef îi propuse Laurenţiei să facă schimb un timp cu sora Veronica, care îşi închipuia, spunea el, că a fi tot timpul soră de salon era un lucru uşor. „Să-i dăm satisfacţia asta ! spuse medicul. E atît de devotată, încît o merită. Dumneata să nu crezi că îţi ofer un soi de vacanţă. Ai să vezi la ce te înhami."

Laurenţia mai fusese soră de salon, ştia la ce se înhamă. Aşa ajunse să lucreze în acelaşi salon cu Zoe şi în nopţile de gardă să fie tot împreună. Începură să se priceapă atît de bine una pe alta, încît era destul ca Laurenţia să se uite la Zoe şi să-i facă un semn cu capul, pentru ca infirmiera să alerge la bolnavul indicat, să-i ridice perna, să-i schimbe aşternutul de sub el, să-l spele, în sfîrşit să-i facă lucrul pe care Laurenţia îl ghicise de la celălalt capăt al salonului că e necesar.

În această încăpere de douăzeci de paturi era departe de a fi liniște. Un rănit gemea cu fața în pernă, altul abia adus de la sala de pansamente unde i se curățase rana, urla cuprins de delir, cînta sau se certa cu o ființă nevăzută, altul trăgea să moară, pierduse prea mult sînge la operație sau infecția de la piciorul tăiat, prefăcută în gangrenă, îi cucerea treptat tot trupul. Medicii vizitau dimineața saloanele, medicul de gardă le mai vizita a doua oară și după-masă, dar Laurenția nu-i părăsea toată ziua pe ai ei, pînă cînd îi venea schimbul de noapte. Noaptea erau numai două surori de gardă, aveau de alergat din salon în salon, și Laurenția pleca acasă cu inima strînsă că vreunul dintre pacienții ei va fi lipsit de ajutor tocmai cînd va avea nevoie de el. Zoe venea odată cu mătușa ei în zori, pleca seara împreună cu ea. În drum spre casă, vorbeau despre același lucru, nici nu mai puteau gîndi altceva.

— Crezi că Filip scapă ?

— De acum înainte n-are să mai facă septicemie, asta e sigur. Dar rămîne olog.

— Are doi copii acasă, mai adăuga Zoe, și iar tăceau mergînd.

— Știi, mie mi-e mai milă decît de oricare de cel cu rana în pîntece. Dobre, sau cum îl cheamă ?

— Nu știu dacă mi-e mai milă de unul decît de altul. Mi-e grijă pentru toți.

— Grijă, înțeleg. Dar milă, milă așa, ca să ți se rupă inima, nu ți-e, Laurențio ?

— Poate că asta se cheamă milă, să pierzi pofta de mîncare, de somn și orice preocupare personală. Zoe, să nu lăsăm inima să ni se rupă, avem nevoie de ea. Nu mă mai conduce acasă, te așteaptă Paula. E destul de tîrziu.

— Stai, Laurențio. Simți cum miroase salcîmul ăsta ? Au înflorit salcîmii. Pentru noi vor înflori și la anul, și peste doi ani, mereu. Pentru Dobre nu. Crezi că mîine dimineață îl mai găsim în viață ?

— Nu știu, Zoe. Poate că nu. Și atunci pentru el se sfîrșește suferința asta groaznică.

— Da, se sfîrșise. Dar de ce a trebuit să fie ? Cine e vinovatul ? Dumnezeu ?

— Dumnezeu ? Nu cred că are vreun amestec. Numai oamenii poartă vina suferințelor lor.

— Dobre are vreo vină ?

— Unii au vinile şi alţii pătimirile. Şi uneori vini nici nu există, există numai datorii. Asta e o socoteală foarte încurcată. Treaba noastră e să ne îngrijim răniţii. Mai mult poate să-ţi spună bunicul tău. Noapte bună, Zoe.

— Laurenţio, stai puţin. Acum ne vine mireasmă din salcîmul ăsta. Mîine vom îndura alte mirosuri, duhori, cum să le spun ? Cred că toată viaţa n-au să-mi piară din amintire. Le simt şi noaptea, acasă.

— Nu crezi că e destul pentru tine ? Nu vrei să-ţi iei măcar un concediu de la spital ?

— Nu ! Nu ! Vreau să lucrez cu tine.

— Zoe, nu te potrivi cu mine. Am altă vîrstă, altă putere.

— Noapte bună, Laurenţio. Mă aşteaptă mama. Mă duc.

Zoe plecă într-o fugă, ca să nu-i mai dea timp Laurenţiei să spună ceva.

Lumina de miere a lunii mai pătrundea prin ferestrele fostei clase, printre frunzele acum cît palma ale marilor castani din grădina de recreaţii de odinioară. Scălda în aur un chip chinuit, scofîlcit, un trup rămas pe jumătate, adică o jumătate de trup ridicată între perne, cu braţele atîrnînd greu peste marginile patului de fier. Punea o pată de soare pe un cap bandajat, care îşi mişca neliniştit un singur ochi, un ochi întrebător, cu albastrul injectat, stacojiu.

Laurenţia făcea injecţiile de dimineaţă celor care le aveau prescrise. Lumina asta fericită i se părea într-o asemenea contradicţie cu nefericirea salonului de bolnavi, încît dacă ar fi avut păturI, ar fi acoperit cu ele marile geamuri, aşa, pentru ca nimic să nu mai aducă aminte de bucuriile vieţii celor care n-aveau să mai aibă parte niciodată de ele. Să se stingă în linişte, fără chiotele primăverii ! Apoi se certa singură, trebuia să spere, să se încăpăţîneze, să-şi născocească singură un curaj care azi o părăsise şi să-l treacă şi bolnavilor. Uite, de pildă cel căruia i se scoseseră din coapsă două gloanţe ieri avea azi febră mare, era firesc, dar înaintarea infecţiei putea încă fi stăvilită, ăsta putea scăpa. Şi alţii, chiar mai schilodiţi decît el, aveau să se tămăduie. Asta trebuia să creadă ea, asta era datoria ei. Să creadă, şi să nu renunţe la nimic din ce putea face o soră. Dar cel aşezat în patul din spatele uşii, sergentul acela

adus de trei zile cu o rană operată chiar în spatele frontului, la un spital de campanie, o rană sub umărul drept din care se scoseseră cîteva schije şi care acum era închisă de-a binelea, acela de ce avea zi şi noapte asemenea febră ? Ieri medicul dăduse vina temperaturii pe o pneumonie contractată pe drum. Laurenţia nu era mulţumită. Sergentului i se puseseră aseară ventuze, fusese foarte ridicat între perne şi culcat pe o parte, dar febra dăinuise, aşa notase în raportul ei garda de noapte, dăinuia şi acum.

Laurenţia îi mai măsură o dată temperatura, ca să fie pregătită cu argumente la venirea medicului. Termometrul arăta tot 39 de grade. Tifos exantematic ! îi trecu prin minte. În multe spitale, pe front, chiar în populaţia civilă se ivise tifosul exantematic. Bolnavul o privea cu marii lui ochi negri, arzători. Avea faţa suptă, trăsături regulate, aproape frumoase.

— Te doare ceva ? îl întrebă Laurenţia. Spune-mi, te rog, exact dacă ai vreo durere în trup.

Bolnavul făcu un efort s-o înţeleagă, apoi răspunse slab :

— Rana. Locul unde am fost operat.

Asta era cu totul altceva. Tifosul exantematic nu dădea dureri. Rămînea valabilă pneumonia presupusă de medic sau... sau chiar rana. Dacă sub cicatrice se mai ascundea ceva ce nu fusese găsit la operaţie ? Nu e politicos ca o soră să-i dea sfaturi şi idei medicului, dar avea să treacă peste politeţe şi respect. Doctorul Varlam veni singur la vizita de dimineaţă. Ceilalţi medici operau.

— Doctore ! îl rugă Laurenţia cu glasul ei ferm, potolit, n-aţi vrea să examinaţi rana cicatrizată a acestui rănit ?

— Cum ? Poftim ? De ce ? întrebă doctorul. Se vedea bine că e sleit de oboseală. — Ce mai vrei ? A făcut o pneumonie pe drum.

— Poate că nu e vorba de pneumonie !

— În clipa în care surorile vor şti toate mai bine decît medicii, ne vom odihni în sfîrşit şi noi, se zburli medicul.

— Iertaţi-mă că stărui, dar are dureri sub cicatrice. L-am palpat şi eu...

— Eh, dacă l-ai palpat şi dumneata, e perfect. Şi ce-ai găsit ?

— Că locul e foarte dureros, răspunse fără să clipească Laurenția. S-ar putea ca la operație, acolo, în grabă, în spitalul de campanie, să-i fi lăsat o schijă.

— De păduchi l-ai căutat ? Nu ne-o fi venit cu o zestre aici, să-l pomenim ?

— L-am căutat adineauri chiar. Nu are. Vă rog stăruitor să examinați cicatricea, locul dureros.

Abia atunci doctorul Varlam o privi în față și păru că o înțelege bine.

— Cheamă brancardierii. Trimite-l imediat la sala de operații.

Doctorul ieși. Zoe alergă după brancardieri. Laurenția tamponă fruntea plină de sudoare a bolnavului.

— Ce ești dumneata în viața civilă ? îl întrebă ea, ca să-l preocupe cu ceva pînă la sosirea brancardierilor. Rănitul păru iar că-și adună mințile ca s-o înțeleagă.

— Profesor de matematică. La București.

— Și eu sînt profesoară.

— Cine ?

— Spun că și eu sînt profesoară.

Rănitul nu mai pricepea nimic. O privea numai cu ochii lui arzători de febră și-și mișca buzele fără sunet.

Cînd fu adus înapoi, către ora prînzului, fața lui era și mai chinuită de durere. Umărul drept purta un imens pansament din care ieșea un miros puternic de dezinfectante. Va să zică îl operaseră a doua oară. Așa cum dedusese ea, sub cicatrice bolnavul trebuie să fi avut o schijă, un glonte poate și destul puroi. Acum gemea egal și adînc, ținea pleoapele închise.

În drum spre sala de mese, unde mîncau răniții care se puteau deplasa și uneori surorile și infirmierele, Laurenția se întîlni cu doctorul Varlam, care pleca acasă.

— Soră ! o strigă el. Îți mulțumesc ! Știi de ce.

Laurenția simți cum i se încălzește inima. Era un om doctorul Varlam, un om adevărat, lipsit de vanitate, de ipocrizie.

După-masa trecu greu, așa cum se tîrăsc după-amiezile în spitale. Bolnavii se văitau mai tare, febra li se urca. Unii aiurau, se credeau pe front, unul nu găsea tranșeea să se ascundă, altul sfîrșise gloanțele și nu mai avea cu ce trage, altul era necontenit lovit în cap, nu și-l putea feri,

altul, tinerel, vorbea mereu cu o Lixandră care nu voia să meargă la horă. Un rănit bălan, cu gîtul înfăşurat în pansamente care sîngeraseră, voia necontenit apă, un vlăjgan cu pîntecele de curînd cusut, din care atîrnau două drene într-un mare borcan de sticlă de sub pat, voia mereu să ştie cît e ceasul. O întreba din minut în minut. Laurenţia trecea de la unul la altul, le ştergea buzele uscate cu vată udă, le mai şoptea cîte un cuvînt care îndeobşte nu era înţeles, dar care spera ea să pătrundă în mintea lor rătăcită şi să le schimbe drumul gîndurilor. Apoi se îndrepta spre „sergentul ei", aşa îi spunea în sine, şi-i pipăia gîtul, pieptul. Febra scăzuse vădit. Termometrul marca treizeci şi şapte de grade şi două linii. În toată nenorocirea asta generală, un om fusese salvat. Nu era mîndră, era bucuroasă, dar se stăpînea să se vadă, bietul profesor de matematică dormea, dormea fără sfîrşit. Nu mai fusese nevoie să-l culce pe o parte, stătea întins pe spate şi parcă simţeai privindu-l că, în sfîrşit, mădularele i se odihnesc.

A doua zi, la ceasul la care după-amiaza întîrzie să intre în amurg, cînd soarele gălbui care pătrunde prin ferestre pare şi el obosit de propria lui ardere, cînd bolnavilor patul le devine nesuferit de cald, cînd trupurile lor nu-şi mai găsesc tihna oricum s-ar răsuci, cînd vor apă sau ceai, sau mîncare, sau să fie întorşi în aşternut fără să aibă nevoie de nimic din toate astea, numai pentru că sînt răzbiţi de plictiseală şi nu ştiu cu ce s-o alunge, în spital se iscă o mare vîlvă. Tînărul violonist George Enescu avea să vină să le cînte bolnavilor şi surorile aranjau în grabă fosta sală de gimnastică a liceului, cărau bănci pentru bolnavii care se vor putea deplasa pînă acolo. Medicul şef şi alţi cîţiva doctori care nu erau de gardă în după-amiaza aceea se întoarseră de acasă la spital.

Zoe se uita lung, cu o rugăminte tăcută în ochii ei mari, prea deschis albaştri, la Laurenţia. Îl mai auzise pe George Enescu cîntînd la o repetiţie în sala uzinei electrice a Teatrului Naţional, sală amenajată anume pentru concertele lui cu orchestră. Fusese fascinată de arcuşul lui, de prezenţa lui, care avea ceva neomenesc, ceva care te ducea parcă pe alt tărîm. Visase la el nopţi de-a rîndul, apoi se cufundase iar în munca ei grea, murdară şi binefăcătoare. Din salonul lor

poate că doi răniți ar fi putut fi duși în sala de gimnastică. Ceilalți erau netransportabili.

— Zoe, du-te cu răniții ăștia, ai grijă de ei, spuse Laurenția cu tonul cel mai firesc cu putință.

— Poate că ai vrea tu, Laurențio... Stau eu în salon, du-te tu ! îngăimă Zoe, plină de dorința ascunsă ca Laurenția să nu se înduplece la rugămintea ei.

— Nu, nu, eu nu-i pot lăsa tocmai la ora la care le crește temperatura. Hai, ia-ți răniții și du-te.

Laurenția începu să se plimbe de la pat la pat. Ar fi vrut să-l trimită la concert pe sergentul-profesor de matematică, pe Adrian Stoica, dar n-avea curajul. Temperatura îi scăzuse abia de ieri. Se ținea încă greu pe picioare. Își redobîndise luciditatea, dar dormea la nesfîrșit și cînd deschidea uneori ochii lui mari și negri, părea venit de pe lumea cealaltă. O privea lung, o recunoștea, încerca să-i zîmbească și adormea iar. Sigur că acestui om muzica i-ar fi făcut bine, dar riscul de a-l duce la concert era prea mare.

Țesătura de vaiete, de gemete, de strigăte chiar a salonului era aceeași ca în fiecare seară. Laurenției i se năzărea țesătura asta peste toată fața pămîntului, întinsă ca o plasă care-l cuprindea și-l strîngea. Iar la trei pași de salonul ei se torcea acum firul imaterial al muzicii, leacul cel mare al sufletului omenesc, leacul care din suflet trecea în trup și-i dădea o fărîmă de viață. Întreaga omenire ar fi putut acum să bea acest elixir creat de ea însăși, creat de om pentru om, dar întreaga omenire stătea pe brînci, în tranșee sau în mocirlă, și se ucidea sălbatic. Uneori i se părea că nu e nimic de înțeles. Mergea înainte orbește, făcea ceea ce putea ea face în acest colțișor, în ungherul ăsta de suferință în care se desfășura viața ei, ultimii ei ani de tinerețe. Atît. Cine era vinovat ? se întreba uneori ca Zoe. Cine putea opri desfășurarea asta de forțe malefice ?

Ridică mai sus piciorul în suspensie al unui rănit, cînd se auzi chemată de „sergentul ei".

— Soră ! Soră !

Se îndreptă spre patul lui.

— Se aude ceva. Ceva neobișnuit. Muzică parcă. Aiurez eu sau se aude ?

Laurenţia ciuli urechea. Era adevărat, dintr-un salon vecin răsuna purul, dulcele sunet al viorii. Enescu părăsise sala de gimnastică şi cînta acum în saloane. Ar fi putut veni şi aici ? Îşi înveli repede bolnavul, îi netezi cearceaful şi perna. Fără s-o gîndească, îl pregătea pentru marea sărbătoare. El avea să înţeleagă, el avea să fie fericit, gîndea ea. Şi ceilalţi vor fi fericiţi, dar îi părea că el avea să înţeleagă mai bine.

Peste cîteva minute, Zoe sosi cu răniţii ei şi-i culcă repede în paturile lor. Faţa îi strălucea. Se uita la Laurenţia tăcut, cu expresia cuiva care îţi pregăteşte o bucurie, dar nu vrea încă să ţi-o spună.

Şi în adevăr, Enescu intră pe uşa salonului. Îl urmau în tăcere medicul şef şi alţi cîţiva. Violonistul se rezemă de fosta catedră, pe care se ţineau acum cutiile cu pansamente. Duse vioara la gît. Privi o clipă salonul cu ochii lui albaştri-verzui, străvezii, care vedeau parcă altceva decît toţi ochii omeneşti. Faţa lui era foarte albă, foarte delicată. Mîinile care ţineau vioara semănau cu nişte flori necunoscute, albe şi ele, suple, cu degete lungi. Începu să cînte.

— Bach ! îi şopti Adrian Stoica Laurenţiei, care rămăsese lîngă el.

Gemetele încetară. Întregul salon era plin numai de acea muzică precisă, suavă, de o nesfîrşită puritate. Ochii lucizi sau halucinaţi ai bolnavilor se îndreptară toţi către violonist, către mîinile lui miraculoase. Uneori Enescu ridica pleoapele şi privirea lui — străvezie ca o apă, „o apă din Paradis" îşi spuse Laurenţia — cuprindea întregul salon, apoi îşi pleca faţa peste vioară şi arcuşul vorbea un limbaj nou pentru unii, cunoscut pentru alţii, dar cuceritor pentru oricine. Dincolo de realitatea înconjurătoare se deschidea parcă o fereastră către un cer mai curat, către un alt univers, în care totul era armonie, împăcare.

Violonistul sfîrşi de cîntat. Salută adînc spre paturile bolnavilor, de parcă el le mulţumea lor, plecă fruntea, zîmbi şi ieşi cu pasul lui uşor, cu un fel de sfială, de graţie.

Dezmeticită, Laurenţia îşi dădu seama că în tot acest timp, sergentul Adrian Stoica îi ţinuse mîna strîns în mîinile lui. Şi-o trase repede, nitel încurcată.

— Mulţumesc ! şopti Adrian Stoica.

— Mie ? Nu am nici un merit.

— Ai fost lîngă mine la suferință ca și la fericire. Mulțumesc !

Laurenția nu se zăpăcea ușor, dar de data asta nu știu ce să spună. Poate că și ea strînsese mîna sergentului în timpul concertului. Nu-și dăduse seama. Emoția amîndurora fusese egală și poate asemănătoare.

În clipa aceea se aduse masa de seară a bolnavilor. Laurenția și Zoe se repeziră să-i hrănească pe cei care n-o puteau face singuri. Apoi îi pregătiră de noapte. Vaietele, suspinele începuseră iar. Cînd să iasă pe ușă, sergentul Adrian Stoica o strigă iar pe Laurenția.

— Soră ! Soră, te rog.

— Da, despre ce e vorba ? întrebă ea apropiindu-se de patul lui.

— Vii și mîine, nu-i așa ?

Întrebarea n-avea nici un rost. Laurenția venea doar zilnic. Dar simțea că se zăpăcește iar, că nu știe ce se cuvine să răspundă.

— Bineînțeles. Eu vin zilnic. Nu m-ai văzut dumneata, pentru că ai avut febră.

— Oh, ba da. Și în zilele cu febră... Noapte bună.

Pe drum spre casă Zoe nu mai contenea.

— Ai văzut, Laurențio, ce ochi are ? Cum pot ieși sunetele atît de limpezi din mîna lui ? Și atît de profunde cînd trebuie, și atît de aeriene uneori.

— Da, cîteodată parcă ar cînta pictura lui Giotto.

— Mă uitam la expresia lui cînd cînta. Nu mai era printre noi. Cred că părăsise pămîntul. Laurențio ! Mă auzi ?

— Sigur că te aud.

— Și tu ești foarte emoționată, nu-i așa ? Laurențio ! Știi la ce mă gîndesc acum ? La tata care e în tranșee și niciodată, niciodată n-are parte de asemenea fericire. El aude explozii, detunături. Crezi că are să se întoarcă vreodată acasă ? Și teafăr ? Spune, Laurențio ! La ce te gîndești ?

— Te ascult.

— Dar nu-mi răspunzi.

— Ce pot să-ți făgăduiesc eu, Zoe ?

— La ce te gîndești ?

— Că ar trebui să ducem uneori flori în salonul nostru de la spital. Dar de unde să le luăm ? Paula a semănat la voi numai zarzavaturi. La noi e paragină, tata n-are nici

putere, nici chef. Femeile alea, adică doamnele Cosma, n-au pus o dată mîna pe hîrleț.

— Da, ar trebui să le ducem flori. S-ar schimba poate și duhoarea din salon.

Se despărțiră la răscrucea obișnuită. Zoe avea sufletul plin de muzică, imaginea violonistului în fundul retinelor ei. Laurenția nu pricepea de ce era urmărită de privirea arzătoare a sergentului Stoica, de cuvintele lui fără noimă: „Vii și mîine?" Așa ceva nu i se mai întîmplase niciodată. Și mîna ei puternică, deprinsă cu atîtea treburi grele, unele murdare, păstra căldura mîinilor lui. Ce ciudat! Ce ciudat!

*

A trăi la Paris nu mai era de mult o fericire. Leonida o descoperise cu durere, după ce făcuse eforturi uriașe să ajungă de la Botoșani pînă în Franța. Poate că n-ar fi izbutit niciodată să treacă printre fronturile din nord, să se strecoare nevătămat printre momentele de atac și cele de pauză în care adversarii își trăgeau sufletul, poate că abilitatea lui n-ar fi folosit la nimic, dacă nu l-ar fi avut mereu tovarăș de drum pe Nicoară Verești. Nicoară era mai tînăr, mai cutezător, mai plin de fantezie și mai dibaci decît el, iar la nevoie știa să cheltuiască cu amîndouă mîinile din banii lui Leonida, ca să cumpere bunăvoințe și amiciții de cîteva zile. Leonida se lăsa jefuit și ofta. Pornise cu necuratul la drum, trebuia să se supună, cu atît mai mult cu cît acest diavol se pricepea să iasă din orice încurcătură.

Ajunși la Paris, își juraseră prietenie pe toții vecii și nu se mai văzuseră niciodată. Leonida trăsese într-o pensiune elegantă. Departe de el ideea de a se mai întoarce vreodată în infama odaie de portăreasă a Jeannettei. Dar Parisul devenise plicticos. Seara se cufunda devreme în întuneric, localurile se închideau și ele pe la nouă, mai funcționau numai cinematografele și cîteva teatre. Pe Leonida l-ar fi interesat mai curînd marile restaurante decît spectacolele. Numai firile care se pretindeau poetice apreciau cerul înstelat sau luminat de lună pe care îl puteau vedea acum deasupra marelui oraș, cînd luminile erau stinse pe străzi, în vitrine, în ferestre. Cînd se întîlneau doi cunoscuți nu știau vorbi altceva decît despre front, despre atacuri, ofensive, retrageri.

Tussot, pe care Leonida îl căută de la început cu nădejdea că prin el ar fi putut lega din nou unele cunoştinţe prielnice în lumea oamenilor de afaceri, zăcea paralizat.

Jean Armand, în care Leonida avusese atîta încredere încît îi încredinţase banii luaţi pe Sulcina, era de negăsit. Prietenul lor comun, Charles de Vaubant, era plecat se pare în Elveţia. „Şi-a pus oasele bătrîne la adăpost, se gîndea Leonida, şi doar trebuie să fie mai în vîrstă decît mine cu un an-doi. Era cam de-un leat cu Georges. Ce i-o trebui unui om bătrîn să se cruţe atît ?" Pe sine se înţelegea perfect : nu numai că nu împlinise încă şaizeci de ani, dar în afară de durerile de şale, nu-l supăra nimic. Anul trecut chiar îl iubise o femeie tînără, avusese şi un copil cu el, era încă voinic şi, cînd se privea în oglindă, se găsea chiar cuceritor. Singura greşeală pe care o făcuse era aceea că, în loc de a se duce în Elveţia, la loc sigur, venise tot la Paris, cum trage calul la ieslea lui. Şi nici pentru asta nu era vinovat, parte din banii lui se aflau la Jean Armand, prin el îi putuse trimite dincolo de hotare. Deci trebuia găsit neapărat Jean Armand. Capitalul cam ciuntit pe drum nu-i ajungea pentru o investiţie serioasă, iar acum se măcina încet şi sigur. La adresa pe care i-o dăduse Armand portăreasa îi spusese că familia cu acest nume nu mai locuieşte acolo de doi ani. Nu i se cunoştea noua adresă. În cartea de telefon nu se afla. Circumscripţia de cartier nu-i putuse da nici o informaţie. Lunile treceau, trecuse aproape un an. Aflase că şi România intrase în vremea asta în război. Plecase la timp, dar nu unde s-ar fi cuvenit. Dealtfel, şi Parisul începuse a fi bombardat, şi aici trebuia să cobori în pivniţe în toi de noapte, şi aici începuseră sărăcia, proasta aprovizionare. Pensiunea în care locuia mărea lunar preţurile sub pretextul scumpetei, al necesităţii aprovizionării la negru.

La restaurantul Ambasador, unde cina cîteodată, se vedeau încă femei elegante, ofiţeri veniţi în permisie care îşi îmbrăcau uniformele de gală, dar strada arăta ca într-un oraş de provincie, mai rău decît modestă, mizeră. Parcă însuşi şicul parizian dispăruse, femeile care alergau la slujbe şi la cumpărături erau palide, preocupate, prost îmbrăcate. Degeaba se rotea Leonida ca un păun pe Champs Elysées sau pe marile bulevarde, se părea că nimeni nu ia seama la el. Un mijloc simplu, întrebuinţat de el şi altădată cînd

stătuse în gazdă la Amélie Branger sau în alte pensiuni, acela de a cuceri gazda și a locui pe gratis, de data asta nu mergea în pensiunea „Comme chez soi". Patroana avea un soț, un tip ciung de brațul stîng încă de la primele lupte din 1914, din bătălia de pe Marna, pe care îl răsfăța, îl îndopa și-l respecta.

În lumea marilor negustori sau fabricanți ar fi fost poate de găsit o a doua doamnă Tussot, dar Leonida n-avea cum pătrunde în acea lume. Singura lui legătură cu ea fusese familia Tussot și numai naiba știa dacă acele vechi cunoștințe nu erau pe front sau, prea bătrîne pentru front, nu se refugiaseră la moșiile lor, unde nu riscau bombardamente și panică. Aristocrați ? Mai existau încă și în Paris, dădeau dineuri, petreceri, dar atît de sus Leonida nu ajunsese niciodată. Dacă nu dădea de urma lui Armand era pierdut. Să te mai ocupi în asemenea vremuri de cai ? Ce absurditate ! Pînă și cursele încetaseră.

Și totuși, după aproape doi ani Leonida avu noroc. Tot scormonind în anuarele telefonice găsi numele de Vaubant. O Christine de Vaubant. Putea să fie o rudă a lui Charles sau o persoană cu totul străină. Îi scrise două rînduri acestei doamne rugînd-o să-l primească. Doamna îl primi.

Era o femeie cu părul cărunt, slabă, înaltă, severă și era în adevăr sora lui Charles. Îi confirmă acest fapt și că Charles locuia acum în Elveția.

— Cum de nu vă aflați în clipa asta în care Parisul e neplăcut la una din moșiile familiei ?

— Moșii ? La care moșii ? La cele pe care le-au vîndut bunicii ?

Domnișoara Christine rîse uscat. Leonida își dădu seama că și asta fusese una din minciunile lui Charles, și trecu la ceea ce-l interesa de fapt. Da, firește, domnișoara Christina cunoștea și familia Armand, Jean Armand era pe front, dar soția și fiica lui se aflau pe undeva, aproape de Paris. Știuse numele localității, dar îl uitase. Un orășel foarte aproape de Paris. Nu-și putea aduce aminte care. Cu puțină silință avea să și-l amintească. Și uite că nu putea ! Îi făgădui domnului Movila că va mai încerca să facă un efort de memorie și că îi va scrie imediat ce-i va veni în minte. Dacă nu, îi va scrie lui Charles în Elveția, el trebuie să știe neapărat. E drept, poșta merge prost, nu erai niciodată sigur

că o scrisoare îşi va atinge ţinta, dar ea va încerca. Domnul Movila n-avea decît să-i lase adresa lui.

Leonida plecă foarte descurajat. Baba asta n-avea să-şi aducă aminte niciodată şi nici n-avea să-şi dea atîta bătaie de cap şi să facă atîta corespondenţă pentru el. De ce ar fi făcut-o, aşa, fără nici un interes ? Cînd urcă scara pensiunii spre odaia lui, se văzu într-o oglindă atîrnată pe perete. Ăsta era el ? Domnul ăsta aproape chel, puţin frînt din şale, slab şi cam scofîlcit ? Imposibil ! Doar se privea zilnic în oglinda din odaia lui şi se vedea încă falnic, încă fermecător !

Şi totuşi, peste trei săptămîni primi o scrisoare de la domnişoara Christine de Vaubant. Îşi adusese aminte ! Familia Armand locuia la Sceaux. Straşnică era domnişoara asta ! Se ţinuse de cuvînt. Dacă ar fi fost mai tînăr i-ar fi făcut curte din recunoştinţă. Avea să-i trimeată flori într-o zi, negreşit avea să-i trimeată.

Într-o dimineaţă limpede de septembrie, Leonida luă o trăsură şi se duse la Sceaux. Drumul era plin de camioane militare, de lume şi înghesuială. A afla adresa familiei Armand nu era lucru uşor. Orăşelul era plin de refugiaţi din Paris. Evidenţa lor se găsea undeva, la poliţie, dar acolo nimeni n-avea vreme pentru el. Într-un tîrziu, după multe rugăminţi, zîmbete, măguliri, Leonida izbuti să convingă un funcţionar în uniformă să-i găsească adresa dorită. În vremea asta trăsura aştepta şi Leonida gemea în sinea lui la gîndul cît avea să-l coste această expediţie cu asemenea aşteptări. Se făcuse vremea prînzului. Îmbucă repede ceva într-un birtuleţ (şi ăştia erau bani prăpădiţi, la pensiune doar masa lui era plătită) şi se îndreptă către adresa indicată. În fundul unei grădini cu cîteva răzoare de ceapă şi cîţiva tuia înalţi, o casă cu un cat, cu ferestre-uşi, părea că se ascunde de zgomotul străzii.

— O caut pe doamna Armand, spuse el unei fetişcane care veni să-i deschidă.

— Doamna şi domnişoara Armand locuiesc la etaj, în camerele dinspre grădină. Urcaţi pe aici.

Sus, pe una din uşile indicate, era prinsă o carte de vizită : „Germaine Armand" şi pe altă uşă erau prinse cărţi de vizită

cu felurite nume. Leonida bătu uşurel. O doamnă scundă, cu o faţă grozav de rotundă şi de albă, de o blîndeţe nesfîrşită, îi deschise. Leonida se recomandă şi spuse că fusese prieten cu soţul ei atunci cînd el se afla în România. Faţa doamnei se umplu de zîmbet. Prieten cu soţul ei ! Era acum pe front, drăguţul de el. Îl rugă pe Leonida să intre în odaie. O fată bălaie, cu faţa tot atît de rotundă ca a mamei ei, lucra o broderie la un mic gherghef.

— Lise, domnul a fost prieten cu tata cînd era în România. Vino, Lise, să-l cunoşti. Iertaţi-mă, nu v-am auzit bine numele în primul moment. Cum vă numiţi ?

— Leonida Movila.

Pe faţa zîmbitoare a doamnei trecu parcă o umbră de îngrijorare. Domnişara Lise păru şi ea uşor neliniştită.

— Da, ştiu. Soţul meu mi-a vorbit despre dumneavoastră. Sînteţi, mi se pare, prieten şi cu Charles de Vaubant.

— Da, sînt. Încă din tinereţe.

Mîinile plinuţe ale doamnei tremurau puţin.

— Şi aţi venit după... după... Da, Jean mi le-a lăsat mie în păstrare.

— Banii mei ? Ce om excelent !

— Nu banii, nu. Acţiunile pe care le-a cumpărat pentru dumneavoastră. Le-a cumpărat pentru că banii se devalorizau. Lise, vezi în sertarul de la mijloc al scrinului e un pachet pe care Jean a scris numele domnului.

Leonida nu-i pricepea tulburarea. Oare femeia asta care părea atît de cumsecade intrase în acţiunile lui ?

Lise scoase din sertar un pachet enorm, plin, pe care scria mare : „Leonida Movila".

— Puteţi să le număraţi. Nu lipseşte nici una. Dar... dar...

— Dar ce ?

— Societatea pe acţiuni „Ancora", în care Jean a investit banii dumneavoastră, a dat faliment. Patronul a fugit. Jean n-avea de unde să ştie... Jean n-are nici o vină.

Leonida se uita prostit la marele pachet de pe genunchii lui. Întrebă cu jumătate de glas :

— Ştiţi sigur că a dat faliment ?

Doamna dădu din cap cu tristeţe. Lise se rezemase de scrin şi se uita şi ea cu amărăciune la străinul copleşit din faţa lor.

— Așa, va să zică așa ! boloborosi Leonida. Și nu se mai poate face nimic ?

Doamna îl privi din nou neliniștită.

— Jean se va întoarce din război, veți vorbi cu el. Dar nu-l cred răspunzător. El a vrut să vă pună la adăpost... să vă cruțe...

— A vrut să mă pună la adăpost ! Bine. Și ce să fac acum cu astea ?

— Luați-le cu dumneavoastră la Paris. Vă rog încă o dată să le numărați, să vedeți că nu lipsește nici una ! Cercetați și acolo ce s-a întîmplat cu Societatea Ancora. Noi așa știm. Mai mult nu putem spune sau face.

Leonida se ridică greoi, luă pachetul sub braț, își puse pălăria, o scoase, salută și ieși. Se urcă în trăsură ca beat, nu știu cînd ajunse la Paris. Plăti birjarului o mulțime de bani fără să-și dea seama dacă prețul era scump sau potrivit. Nu intră în casă. La cîțiva pași se afla o Bancă. Pătrunse înăuntru și întrebă la primul ghișeu :

— Care e azi valoarea acțiunilor Societății Ancora ?

Funcționarul era pesemne bine dispus sau îl credea beat pe insul care îi punea asemenea întrebare. Începu să rîdă.

— Hîrtie de împachetat sau de aținat focul ! De un an și jumătate, domnule. Duceți-vă la culcare.

Leonida ieși clătinîndu-se. Funcționarul mai rîse puțin, trebuie să fi tras bine la măsea bătrînelul ăsta !

Leonida nu se opri în sufragerie. Urcă scara spre odaia lui. Desfăcu pachetul. Zeci de hîrtii groase, verzui umplură divanul, odaia. Bagă cîteva în sobă și le dădu foc. Ardeau frumos. Mai bagă un teanc, încă unul.

— Arde Sulcina ! Arde Sulcina ! rostea el cu glas tare și umplea iar soba. Apoi își aduse aminte că avea o sticlă de coniac în dulap. Umplu un pahar, îl bău, mai umplu unul, îl bău și pe el. Îl cuprinse o mare toropeală. Se întinse îmbrăcat pe divan, peste cuvertură, peste hîrtiile verzi și adormi adînc.

După cîteva zile se simți iar plin de curaj. Un om ca el nu se putea lăsa înfrînt de o pagubă ca asta, cu ceea ce-i mai rămăsese, cam puțin, e drept, și cu farmecul persoanei lui trebuia să iasă la liman. Știa din prima tinerețe că, atunci cînd n-ai tu bani, se găsește o femeie care să aibă și pentru tine. Rămîne numai s-o întîlnești, și doar pe lume sînt atîtea.

Izbuti să intre din nou în cîteva „case bune", de mari negustori, odinioară prieteni cu Tussot. Se îmbrăca bine, își cumpărase doar, ajungînd la Paris după lunga călătorie, „odiseea" lui prin Nord, o întreagă garderobă. Se pieptăna aducîndu-și o șuviță lată peste chelie, își răsese barbetele care îl îmbătrîneau, se pudra ușor, își punea și o părere de roz pe umerii obrajilor, se parfuma și încerca să zîmbească și să rîdă cît mai mult, pentru că dinții îi rămăseseră intacți. Dar nici domnișoarele, nici femeile tinere, chiar cele care erau disponibile pentru că bărbații erau pe front, nu păreau să-i arate decît cel mult o respectuoasă atenție. Coborau uneori toți, gazda și oaspeții ei, în pivniță cînd suna o alarmă aeriană, își oferea umărul reazem pentru un cap drăgălaș și înspăimîntat, dar se părea că alți umeri, mai vînjoși era preferați. Uneori o muierușcă delicată îi întindea ea mîna cînd trebuiau să coboare scările, îl ajuta, vezi Doamne, ca pe un domn în vîrstă care poate că nu mai vede destul de bine sau căruia îi tremurau picioarele.

Leonida înțelese cu durere că nu mai avea ce căuta în acea generație de femei. Sînt lucruri pe care la un moment dat trebuie să le accepți și necesar este să te orientezi spre altceva. În aceeași pensiune cu el locuia o doamnă, văduvă de mult, Arlette Bonnard. Leonida n-ar fi putut spune dacă e tînără sau bătrînă, frumoasă sau urîtă, distinsă sau comună. Era foarte simpatică, foarte plină de firesc și de amabilitate. Nu se farda, purta părul strîns într-un coc în mijlocul capului, — modă de mult trecută — se îmbrăca în rochii vechi de peste douăzeci de ani, dar care îi veneau bine pe trupul proporționat, se mișca ușor și părea încă puternică. Gazda îi spusese odată în treacăt lui Leonida că doamna Arlette Bonnard avea o mică proprietate pe Sena, aproape de Paris, dar că nu îndrăznea s-o locuiască singură în vremurile astea agitate. Dacă ar fi măritată, spunea gazda, ar sta acolo, în casa ei destul de mare și de bună, cu grădină și livadă, dar așa își cheltuiește cu regret economiile la Paris. Presupun că ar vrea să se mărite, însă în clipa asta nu sînt destui bărbați în spatele frontului nici pentru fetele tinere, darmite pentru o femeie de cincizeci de ani ! Și mai era de descurcat și o încurcătură cu verii soțului ei, o treabă bănească cum sînt destule la Paris și din care s-ar putea să se mai aleagă cu niște bănișori buni.

Cincizeci de ani ! oftă în sinea lui Leonida. Ultima femeie care îl iubise, Linica, abea împlinea treizeci ! Erau de atunci numai trei ani, nici trei ani încheiaţi. Dar şi el trecuse prin pătimiri şi spaime care îl schimbaseră mult. Arlette era încă viguroasă, bună de muncă, se vedea bine. O fermă pe Marna sau pe Sena îşi dorise el de mult. Se gîndise s-o cumpere din banii lui, acum o putea avea pe gratis. După ce va trece toată nebunia asta a războiului, din banii lui, dacă nu va mai avea alţii, are să cumpere un automobil. Trecuse vremea trăsurilor cu cai pentru aristocraţi. Un automobil cu care să poată veni de cîte ori i-o arde, la Paris. Dacă va fi greu de condus, să înveţe Arlette să conducă, e destul de voinică.

Toate se organizară în capul lui şi porni la atac, după ce avu grijă mai întîi ca doamna Bonnard să afle că el e de neam princiar. Asta are un efect admirabil asupra femeilor din mica burghezie, o ştia el.

Doamna Bonnard nu păru foarte schimbată după ce vestea ajunse la ea. Leonida nu citea în ochii ei nici un fel de admiraţie nouă. Era la fel de amabilă cu toată lumea, nu părea a-l distinge dintre ceilalţi. Atunci Leonida îşi încercă mijloacele de zile mari. Se uită la ea cu o tandreţe pe care părea mereu că vrea s-o ascundă, se emoţiona uşor cînd ea îi adresa întîmplător cuvîntul, sărea ars cînd doamna Bonnard cerea pîine sau solniţa, seara o conducea pe scări pînă în dreptul odăii ei, unde îi săruta prelung mîna. Odată îndrăzni chiar să-i spună că ştie ce fel de treburi are la Paris şi că ar fi dispus să se pună în slujba ei, dacă ar putea-o ajuta cu ceva. Arlette fu mişcată, îl privi din ziua aceea mai atent. Îi părea un domn foarte binevoitor, foarte binecrescut şi încă, dacă nu chiar frumos, plin de un farmec puţin obosit, dar de netăgăduit. De 1 mai Leonida îi aduse un buchet de lăcrămioare, aşa cum era tradiţia la Paris. Cu îngăduinţa ei, o conduse uneori în oraş, la treburi. Glasul i se făcea foarte dulce cînd îi vorbea, privirea foarte melancolică. Îi spunea uneori cît e de greu de îndurat singurătatea, lucru cu care ea era complet de acord şi cîtă fericire simţi cînd întîlneşti făptura la care ai visat, fericire dublată de disperare, dacă acea făptură nu simte nimic deosebit pentru tine. Dar nu i-o poţi spune, nu, e peste putinţă de teama ridicolului, a unei dureroase înfrîngeri.

Arlette începuse să-l înțeleagă. Începuse chiar să-i aștepte cuvintele pline de căldură și discreție. Leonida îi era din ce în ce mai simpatic, mai apropiat. Nu se aștepta de la sine să se îndrăgostească așa ca la optsprezece ani, dar ceea ce simțea acum pentru domnul în vîrstă și încă atît de frumos aducea parcă aminte de iubirea din tinerețe pentru Bonnard. Îi asculta pasul pe scară, îl deosebea dintre toate celelalte, ar fi vrut să-l audă bătînd uneori la ușa ei s-o pofteasscă la o plimbare acum, cînd primăvara era în toi, și nu știa cum ar fi putut provoca ea aceste plimbări.

Cînd Leonida se oferi să stea de vorbă cu avocatul ei, cînd datorită ideilor lui ingenioase doamna Bonnard avu cîștig de cauză și încasă cîteva zeci de mii de franci, recunoștința și admirația ei nu mai avură sfîrșit. Îl rugă să vină într-o după-masă la ceai în odaia ei, ca s-o sfătuiască mai departe ce avea de făcut.

— Aș vrea să cumpăr acțiuni, domnule Movila și...

— Acțiuni ? Niciodată ! strigă Leonida ca ieșit din fire. În ziua de azi acțiuni, cînd unele bănci sau societăți dau faliment, cînd nimeni nu mai știe ce e corectitudinea ! Cînd ici și colo muncitorii fac greve, auzi dumneata ! Greve ! Ca în nenorocita aceea de Rusie, cu grevele ei ! Ai văzut la ce au dus-o grevele !

— Atunci ? Care e sfatul dumitale ?

— Pămînt ! Să cumpărați pămînt. E un lucru sigur, statornic, veșnic rodnic.

— Să caut, în apropiere de ferma mea. Am să mă întorc acasă...

— Singură ?

— Sînt silită s-o fac, să-mi pun din nou ferma pe picioare și să caut un pămînt fertil în apropiere.

— Doamnă Bonnard, și eu sînt silit să vă spun că a vă întoarce acasă singură e o imprudență.

— În regiunea mea n-au fost lupte.

— Dar mîine s-ar putea să fie. Nimic mai imprevizibil decît războiul. Țin prea mult la dumneavoastră, iertați-mă că îndrăznesc s-o spun, ca să vă las să plecați singură.

Arlette turnă ceai în cești, puse în fața lui Leonida o farfurioară cu biscuiți. Își făcea de lucru pentru că nu știa ce să răspundă.

Leonida nu era băutor de ceai, nici nu aprecia biscuiții aștia nici dulci, nici sărați din timpul războiului, dar își bău ceașca încet, privind-o cu gravitate pe Arlette. Naiba voise ca în ziua aceea să-l doară cumplit șalele, așa că era un chin pentru el să se țină drept în fotoliu și să mai facă și mișcări grațioase, să caute cuvintele potrivite și hotărîtoare.

— Doamnă Bonnard, eu sînt dispus să vă întovărășesc o bucată de vreme, pînă găsiți pămîntul de care vorbeam. În ce calitate vreți dumneavoastră : de sfetnic, de prieten sau...

Arlette se uita țintă la el, cu ochii ei căprui, mari, încrezători. Aștepta. Leonida puse ceașca pe masă, se ridică în picioare (o mare durere îl săgeta în șale, dar se ținu drept) și rosti limpede :

— Sau de soț.

De data asta Arlette se așeză jos. Se aștepta și nu se aștepta la cererea asta. O dorise, dar nu crezuse că va veni. Întinse încet către el mîna dreaptă, fără să scoata un cuvînt. Leonida îngenunche lîngă ea cu oarecare efort, îi prinse mîna, o sărută, o lipi de obrazul lui și izbuti chiar să facă să-i lunece două lacrimi peste mîna aceea mică și puternică. Simți că obrazul Arlettei se reazimă de fruntea lui. Stătu așa o clipă, apoi îi cuprinse fața în palme, îi sărută ochii, tîmplele, gura, cu cele mai caste sărutări. Instinctul îi spunea că femeia aceasta trebui mîngîiată la început cu discreție și castitate.

Căsătoria lor avu loc peste cîteva săptămîni. O cununie simplă, o masă simplă și ea la pensiunea în care locuiau, masă la care fură invitați gazda și pensionarii ei, cîteva sticle de vin, o tortă ca vai de ea oferită de gazdă și atît.

Cînd ajunseră amîndoi la ferma Arlettei, Leonida avu o fericită surpriză. Nu bănuise că grădina și livada vor fi atît de mari, casa atît de comodă, de luminoasă. Arlette își aduse înapoi în grajd vaca pe care o lăsase la niște vecini, bărbatul ei trebuie să aibă zilnic un bol de lapte proaspăt, brînză și unt făcute în casă. Chemă în ajutor femeia din sat care o mai servise și altădată. Leonida rămînea dimineața în pat cît voia, ieșea în grădina care nu prea fusese îngrijită în primăvară, stătea lungit într-un șezlong și citea ziarele venite de la Paris, mai dormea puțin și după-masa, iar către seară îi explica Arlettei noile știri de pe front. Pe Meuse, în 20 și 22 august francezii dăduseră o teribilă ofensivă prin care recuceriseră tot terenul pierdut în februarie 1916, cînd

începuse bătălia de la Verdun. Mergea bine, mergea foarte bine după părerea lui. Acest prea lung coşmar avea să se sfîrşească în curînd, şi neapărat cu victoria aliaţilor.

Cumpărară, din banii Arlettei, o bucată de pămînt vecină cu ferma. El, Leonida, o alesese şi Arlette era plină de admiraţie pentru priceperea lui. Ea trăise aici o viaţă, şi trebuise să vină Leonida, străin de aceste locuri, ca să dibuie ce era bun şi potrivit pentru recoltele viitoare. Uneori se abăteau pe la fermă soldaţi francezi sau englezi. Erau bine trataţi, fără exces, şi plecau aşa cum veniseră, dar sătui. Arlette lucra toată ziua. Era cam tîrziu pentru a semăna sau răsădi zarzavaturi, dar încerca să desţelenească grădina părăginită, pentru primăvara viitoare. Culegea fructele din livadă, vindea o parte la piaţă, făcea cidru, marmelade, cu zahăr destul de puţin din păcate, gătea ce putea pentru Leonida, îi aducea mîncarea la pat cînd avea o criză de lumbago. Nici nu-i trecea prin minte să-l solicite la vreo muncă. Nici primul ei soţ nu se ocupase de fermă, avea alte treburi. Dacă ar fi trăit, îşi spunea ea, nu s-ar ocupa nici acum. Bărbaţii gîndesc, găsesc soluţii, citesc ziarele, se ţin la curent cu politica, asta e menirea lor. Leonida avea cap şi pentru ea în chestiuni pe care o femeie nu le poate descurca singură. Avusese noroc, găsise un bărbat inteligent, curtenitor şi iubitor. Avusese mare noroc !

Leonida se gîndea şi el că însurătoarea nu e o afacere atît de proastă. La vîrsta lui cel puţin era o soluţie mai bună decît oricare alta. Se plictiseau uneori. Viaţa era cam monotonă la fermă, dar Arlette era agreabilă, înţeleaptă, calmă şi plină de afecţiune. După război, bineînţeles, avea să mai dea el nişte raite prin Paris, să mai joace uneori şi cărţi, să mai intre într-un varieteu. Dar toate avea să le facă atunci cînd vor avea automobil. Arlette acceptase ideea acestui automobil, dar se gîndea mai mult la un tractoraş cu care să are pămîntul în primăvară. Preocuparea asta nu e stupidă, adăuga Leonida. Vor avea doar nevoie de recoltă, de bani, ca să nu mănînce toţi banii Arlettei şi pe cei nemărturisiţi ai lui. Uite că la aproape şaizeci şi unu de ani era răsfăţat, trăia tihnit şi n-avea nici o grijă. Asta însemna să ştii să-ţi conduci barca fie şi pe valurile tulburi ale vremii de azi. Se felicita singur şi se admira pentru atîta abilitate.

O singură dată încercase, nițel plictisit de monotonia vieții de acasă, să plece la Paris cu un vecin de „moșie", care avea un docar cu un cal năzdrăvan de iute și voinic. Și vecinul, domnul Jean Cassou, rentier în clipă de față, fost patron al unei fabricuțe de postav pe care o vînduse în ajunul războiului (ah, cît o regreta acum ! Ar fi putut face afaceri cu armata, ar fi cîștigat o avere !), și Leonida se cam plictisiseră de platitudinea vieții de la țară. Primeau zilnic, firește, știri senzaționale, le comentau uneori împreună, deși Leonida avea sentimentul vag că acest Cassou, cu toată fabrica și domeniul lui, îi era mult inferior. Avea cam nivelul intelectual al unui băcan, dar era totuși superior Jeannettei, portăreasa. Nevestele vorbeau despre compoturi, despre conserve, se felicitau că stau departe de larma Parisului și a frontului, se învățau una pe alta împletituri noi cu croșeta sau andreaua, pentru că vai ! în iarna asta aveau să-și îmbrace bărbații din lîna propriilor lor oi, nu era chip să găsești un lucru cumsecade în prăvălii, chiar dacă te încumetai să te duci în orașul cel mai apropiat sau chiar la Paris. Cum de nu păstrase un stoc de stofe pentru el însuși și pentru prieteni acest Cassou cînd își vînduse fabrica, Leonida nu putea înțelege. Sau păstrase, poate, dar aștepta să le scoată din ascunzătoare în clipa în care mizeria își va atinge apogeul.

Arlette cînta uneori la pian, scotea din bibliotecă un volum de Victor Hugo și citea cîteva versuri, dar Leonida se declara prea deprimat de ceea ce se petrecea în lume și în țara lui depărtată, atît de iubită, ca să fie receptiv la muzică sau poezie. Chiar cînd Arlette îi spunea „mon cher Tato", ca Juliette Drouét lui Victor Hugo, zîmbetul lui era vag și trist. Prea apăsătoare vremuri ca să mai vibrezi la frumumuseţile artei. Hotărîse, așadar, un drum la Paris cu Cassou, cu docărașul lui, ca să miroase adevărata situație a frontului, le spuneau ei nevestelor. Urmările ofensivei franceze de pe Meuse, din 20 august, cînd armata franceză reocupase aproape tot terenul pierdut în 1916 la Verdun, trebuie să aibă o mult mai mare amploare decît se putea afla din ziare. La Paris trebuie să fi circulat zvonuri pe care presa n-avea voie sau n-avea interesul să le difuzeze. Nici Arlette, nici Nicole Cassou nu trebuiau să se sperie dacă n-aveau să se întoarcă în aceeași seară acasă. La Paris aveau unde trage : în pensiunea

în care soții Movila se cunoscuseră. Era mult mai imprudent să vină în amurg acasă, pe drumuri pe care puteai întîlni și trupe și dezertori și prizonieri evadați poate din vreun lagăr și borfași din orice timpuri, decît să vină a doua zi de dimineață; ei liniștiți, calul odihnit. Ar fi putut dormi în casa familei Cassou, casă mare și comodă, dar înghețul care fusese în februarie trecut și care spărsese țevile de apă, inundase pivnițe și scări, îi făcuse să închidă toate conductele, să strîngă covoare și mobile, în sfîrșit, să facă locuința nelocuibilă.

La dus, drumul fu o încîntare. Amîndoi bărbații parcă ieșiseră dintr-o mînăstire în care stătuseră luni de zile, supuși la rugăciuni, post și reculegere. Calul trăgea bine, gonea, Cassou fluiera ca unul din vizitiii de acasă, de la Izvorul sau Sulcina, se gîndea Leonida. În sfîrșit, mai bine cu el decît singur pe drumuri și mai bine la un drum chiar aventuros, decît tot acasă, pe verandă, cu paharul de cidru lîngă el și cu micile cîntece (cîntecele or fi fost? lieduri? serenade?) pe care le îngîna Arlette la pian.

Parisul însă nu era vesel. De cîteva luni, de cînd stătea la țară, Leonida uitase cum arăta acum orașul. El avea impresia că se întoarce în Parisul de altădată. Trecură pe lîngă un imens grup de copii, un șirag dezordonat, condus de cîteva călugărițe cu grija scrisă pe față. Erau orfani de mamă, ai căror tați se aflau pe front, culeși din cîteva provincii și aduși chiar în ziua aceea cu trenul la Paris. Păreau speriați, obosiți. Gospodine grăbite treceau cu coșurile mai mult goale de la Hale spre case.

Cassou lăsă calul și docarul în curtea interioară a casei lui — de fîn avusese grijă la plecare, luase cu el —, apoi ieșiră amîndoi către centru. Trecuse ora prînzului, drumul fusese lung. Găsiră greu deschis un singur birtuleț vegetarian. Pînă și carnea de cal rămăsese un vis, de cai aveau nevoie cavaleria și agricultura, acolo unde se mai putea face. Leonida refuză să se hrănească cu „borhotul" de acolo și pe urmă ținea neapărat să-și anunțe fosta gazdă că are nevoie în noaptea asta de o odaie cu două paturi, treburi importante îl aduseseră la Paris pe el și pe Cassou. Din nefericire, gazda n-avea nici un ungher liber. Le putea însă da prînzul. Se mulțumiră și cu asta, deși masa fu searbădă și săracă (era cu totul altceva să ai acasă laptele, ouăle, găinile tale, chiar

zarzavaturi de prin vecini) dar banii trebuiau păstrați pentru un mic chef seara, unul în patru probabil. Nici nu luaseră prea mulți cu ei. Rămînea problema dormitului.

— Eh, vom dormi la noi acasă ! Nu sîntem atît de delicați ca Nicole, să ne sperie niţel praf şi lipsa de apă. Ne spălăm noi mîine, la moşie.

Cînd spunea „moşie", Cassou se umfla de două ori pe cît era de umflat. Niciodată cuvîntul „fabrica mea" nu-i aducea un zîmbet atît de fericit pe obrazul plin şi rumen. Fabrică putea să aibă orice om de afaceri, moşie îşi cumpăra numai un ins cu gusturi alese, cu nevoie de linişte şi năzuinţe rafinate spre grădini cu bolți de glicină sau tecoma. Asta era marele merit al lui Nicole, ea trăsese spre moşie, ea realizase acolo un rai.

După-masă, bărbaţii ieşiră pe Avenue de l'Opéra, pe Rue de Rivoli, se întoarseră prin Tuileries. Treceau, e drept, şi femei elegante, purtînd tunici drepte, turbane cilindrice înalte, ghete ca ale combatanţilor, dar toate se ţineau de braţul unui ofiţer în permisie probabil, sau cu şi mai mare mîndrie de braţul unui ofiţer englez. Cel puţin celor doi le păreau mîndre aceste femei tocmai pentru că ei nu purtau uniformă şi aveau impresia că numai din pricina asta nu puteau atrage privirile. În sfîrşit, cînd începu să se întunece, cînd vitrinele îi plictisiseră cu sărăcia lor, cînd se simţiră pătrunşi de răcoarea toamnei, văzură două femeiuşti nu foarte tinere, în orice caz mai tinere decît nevestele lor, cum şopti printre dinţi Jean Cassou, care, oprite la un colţ de bulevard, le aruncară o ocheadă galeşă, ademenitoare.

Leonida ar fi preferat altfel de femei decît profesioniste (erau şi scumpe, şi lipsite de un adevărat elan către tine), dar lui Cassou îi era indiferent, toată chestiunea era pentru el să schimbe puţin, să-şi dea iluzia că e încă un tip care „îşi poate permite" şi să încheie noaptea, după un oarecare intermezzo cu una din cochetele astea cu alură de husari, cu un pocher şi un coniac adevărat într-un local care ştia el că îşi închide uşile principale la 9.30 ca toate celelalte, dar le ţine deschise pe cele de serviciu pînă tîrziu de tot.

„Fetele" erau spiriutale şi tandre, dar dovedeau o poftă de mîncare uluitoare. Galant, Cassou nu acceptase ideea lui Leonida de a intra într-un restaurant oarecare, ci voise să cineze chiar la Ambasador, localul cel mai în vogă în acel

moment. Orice tip care purta uniformă şi-o putea permite şi ei nu? Şi Cassou şi Leonida erau conştienţi că o viaţă întreagă trăiseră pentru Franţa, că i se dăruiseră trup şi suflet, unul îi înălţase industria şi comerţul, celălalt, ei bine, celălalt îi fortificase spiritul, nu era vina lor că războiul îi surprinsese la o anumită vîrstă, s-ar fi vrut şi ei tineri, dacă ar fi depins de ei.

Cina se prelungi pînă la ora închiderii. La nouă şi jumătate fix chelnerii stinseră luminile, şi aşa destul de sărace, lumea se ridică, săbii şi pinteni zornăiră, scaunele scîrţîiră pe parchet, lumea goli localul. Cele două domnişoare, care se dovediră a fi surori, îi învitară pe cei doi domni să bea o cafea de orz acasă la ele. Asta se potrivea cu planul lui Cassou, pocherul în localul a cărui intrare secretă o cunoştea se încingea mai tîrziu.

Merseră agale pe străzile întunecate. Lună nu era în noaptea aceea, o ceaţă uşoară, nori subţiri, călători, acopereau şi descopereau pe rînd stelele. Surorile locuiau pe o străduţă care se desprindea din chei, într-o mansardă de două odăi. Urcară scara întunecată ţinîndu-se de mînă toţi patru, rîzînd pe înfundate, pentru că băuseră un pic, pentru că fetele erau vesele şi pentru că şi ei se simţeau ca doi şcolari care trăgeau la fit, poznaşi şi întineriţi.

— Lorette are să facă o cafea, iar eu am să vă dau puţină vişinată. Jur că e vişinată! Ne-a trimis-o mama de acasă, din sat. E vişinată adevărată! se răsfăţă Mireille.

Leonida se uita în jurul lui. Cele două odăiţe erau modeste, mai rău, pustii de mobile. Paturile păreau curate. Curate erau şi surorile. Ce vîrstă puteau avea? Nici patruzeci de ani sau cam pe acolo. Ce fel de mamă le trimisese vişinata? În sfîrşit, şi el avusese mamă pînă la aproape şaizeci de ani, ce era de mirare? O mamă de la ţară le trimisese un clondîr de vişinată. Leonida simţi deodată nevoia să vorbească despre acea mare doamnă care fusese mama lui, despre originea lui princiară, să uimească femeile astea care îi găzduiau ca pe orice oaspete, cu importanţa prezenţei lui acolo, importanţă pe care poate nici Cassou nu era în stare s-o cîntărească în întregime. Ce era Cassou? Un biet fabricant pîntecos, care o luase pe Lorette pe genunchi (nici nu avusese politeţea să-l întrebe pe el mai întîi dacă n-o preferă Mireille-lei), care se grăbea să se frigă cu nenorocita aceea de cafea

de orz, şi îşi scosese cravata, îşi descheiase gulerul, ca să fie mai la largul lui. Îl ardea pocherul pe care îl aştepta, aici se stătea prea mult de vorbă, tocmai acum domnul Movila, şi tocmai aici, se găsise să-şi descrie strămoşii !

Ferestrele oblice ale cămăruţelor erau acoperite cu perdele de pînză groasă, neagră. Mireille îl luă de mînă pe Leonida şi-l trase în odaia alăturată în care ardea o minusculă lampă cu gaz, cu glob de porţelan verde. Îi înconjură gîtul cu braţele şoptind „Mon prince", dar chiar în clipa aceea un zgomot greoi, hîrîit şi bîzîitor parcă le trecu deasupra capetelor. Încremeniră amîndoi. Deodată exploziile asurzitoare ale artileriei antiaeriene umplură încăperile, strada, tot Parisul.

— În pivniţă ! În pivniţă ! strigă Lorette din odaia alăturată, înhăţîndu-l pe Cassou cu o mînă şi luîndu-i haina de pe un scaun cu cealaltă.

— Vino, strigă şi Mireille şi-l trase după ea pe Leonida.

Se prăbuşiră aproape pe scara pe care o urcaseră rîzînd. Coborîşul părea că nu se mai sfîrşeşte. Scara era plină de tropote, coborau şi alţii, îi înghesuiau gîfîind în întuneric. Cînd ajunseră la portar, unde se îmbulzea aproape toată lumea de la toate caturile casei, un zgomot infernal îi asurzi pe toţi şi clătină clădirea din temelii. Femeile şi bărbaţii, copiii care începuseră să plîngă, bătrînii pe care abia îi mai ţineau picioarele, renunţară deodată să mai coboare în pivniţă, cînd un singur glas puternic răsună : „Afară !" şi toţi se bulucirăm, strivindu-se unii pe alţii, în stradă. Zgomotul artileriei antiaeriene dăinuia, vuietul avionului pierise.

Casa vecină aproape năruită, era în flăcări. Cei ieşiţi în stradă, mai mult dezbrăcaţi decît îmbrăcaţi, alergară cît mai departe, la capătul dinspre chei al uliţei, şi se uitau tremurînd holbaţi, înspăimîntaţi, la flăcările care cuprindeau clădirea. Leonida nu se pierduse de Cassou, stăteau lipiţi unul de altul, dar se rătăciseră în mulţime de Lorette şi de Mireille. Se uitau fascinaţi la incendiul care lumina strada şi chipurile înspăimîntate.

— Cînd te gîndeşti că putea să cadă alături, pe noi ! şopti Cassou.

Nu-şi isprăvi cuvintele şi acoperişul mansardei în care fuseseră cu cîteva minute înainte începu să se încline uşor, de parcă l-ar fi sprijinit pînă atunci acea casă care ardea, apoi se prăbuşi tot uşor peste flăcările vecine cu el.

Fără să claxoneze, fără să aprindă lumini mari, veneau pompierii, veneau ambulanţele. Antiaeriana trăgea mereu. O schijă, un glonte, o bucată de cărămidă poate, zbură deodată între Leonida şi Cassou. Leonida îşi simţi tîmpla ca arsă, obrazul cald de sînge. Cassou căzu jos. Pompierii îndepărtau mulţimea. Brancardierii căutau ici şi colo răniţii. Leonida se pomeni ridicat pe sus, urcat într-o ambulanţă alături de Cassou, care fusese cules de pe jos, de lîngă o bătrînă care îşi frînsese un picior, lîngă o femeie ale cărei haine ardeau încă şi sanitarii se trudeau să le stingă.

La spital nu putu explica în nici un fel ce se întîmplase şi ce anume îl rănise. Din fericire tîmpla nu-i era spartă, numai carnea îi fusese jupuită de la sprînceană pînă în păr, ca luată cu o rindea mică. Fu pansat, i se dădu un calmant.

— Dumneata poţi pleca, îi spuse doctorul care îl pansase. Domnul.... prietenul dumitale după cîte înţeleg, e mai bine să rămînă pînă mîine dimineaţa. Lui cred că-i e umărul fracturat.

Leonida înţelese într-o clipă că n-are unde se duce. La pensiune nu era loc, Cassou îşi pierduse haina odată cu Lorette, şi cheile casei lui erau în acea haină.

— Nu mă simt bine, doctore. Aş vrea să rămîn în noaptea asta sub supraveghere.

— Unde ? întrebă aspru medicul. Nu vezi cîte cazuri grave am aici ? Dumneata eşti destul de bine. Spitalul e înţesat.

Leonida ieşi în stradă. Era din nou linişte şi întuneric. Departe, acolo unde căzuse bomba, mai ardea poate mocnit ceva, pentru că o pată roşie, pîlpîitoare se vedea departe, printre acoperişuri. Se căută în buzunarul de la piept. Portofelul nu mai era acolo. N-ar fi putut spune în ce moment îl pierduse sau i se furase. Nici un hotel nu te primeşte pe gratis, chiar dacă are vreun loc, numai fiindcă ţi-e capul ca o baniţă albă, înfăşurat în tifon. Unde se putea duce ? Tussot nu mai era de mult în Paris. La Jeannette ! După atîţia ani ? Ce să-i spună ? Cum să-i explice ? Mă rog, minciuni şi încă frumoase, se pot spune ele multe, dar ştia el măcar dacă Jeannette mai era portăreasă în acelaşi imobil, dacă nu se măritase, dacă nu plecase din Paris ? În orice caz, era singurul lucru pe care îl putea încerca.

Îl durea capul și mergea greu. Se afla destul de departe de locuința Jeannettei, dar n-avea altă soluție. Doar nu era să doarmă pe trotuar. Dacă ar fi fost în țară pensiunea care îi înghițise destui bani lui și Arlettei pînă cînd se cununaseră, s-ar fi dus acolo, în țară oamenii sînt mai ospitalieri, unui rănit ca el i s-ar fi improvizat oriunde un pat, însăși gazda, emoționată, i-ar fi dat patul ei, dar de la acriturile acelea de foste gazde — cu toată torta pe care i-o oferiseră la cununie — nu se putea aștepta la nimic bun.

Sună la ușa marelui imobil în care locuise ca un nefericit în odaia și în patul portăresei. Ușa se deschise.

— Cine e ? întrebă aceeași voce cunoscută, pentru că el nu-și spusese tare numele în gang, conform obiceiului casei.

— Eu sînt, Jeannette, Eu, Léon Movila.

Urmă un lung moment de tăcere, apoi o luminiță se aprinse în odaia Jeannettei și ușa se deschise larg. Era ea, nițel îmbătrînită, în cămașă lungă de noapte, cu părul pus pe moațe. Înăuntru, pe un scaun, se vedea aruncată o uniformă militară.

— Ia te uită ! Prințul meu ! își plesni Jeannette palmele una de alta. Ce-i cu tine ? Te-ai făcut turc ? Ce-i turbanul ăla ? Vii de la Dardanele ? Ce cauți în toi de noapte la mine ? Am caporalul meu și-mi ajunge. Nu ne-am văzut de vreo trei ani, poate mai mulți. Eh, vino tu peste alți cinci și am să-ți povestesc și eu ce mai fac. Noapte bună !

Gura Jeannettei mersese ca o meliță. Îi trînti ușa în nas, și o încuie cu cheia. Apoi poarta se deschise scîrțîind lung.

La gară, într-o sală de așteptare, se gîndi Leonida. N-am alta de făcut. Și se îndreptă către gara Saint-Lazare. Pe bănci, pe podele dormeau și militari, și civili. Găsi un colț de bancă, își sprijini capul îndurerat de perete și moțăi pînă în zori. Cînd se lumină de ziuă, își netezi hainele mototolite și se îndreptă spre spitalul în care îl lăsase pe Cassou. Numai de l-ar găsi destul de bine, numai de s-ar putea ține pe picioare, ca să scoată amîndoi docarul și calul din curtea lui Cassou și să poată pleca la fermă. Aventura pariziană luase sfîrșit.

Ceru cu vehemență să i se schimbe pansamentul, dar nimeni n-avea timp pentru el. Se adusese un nou transport de răniți de pe front. Medicul din noaptea trecută îl recunoscu și-i făcu vînt. Era destul de bine pansat pentru fleacul pe

care-l avea. Cassou era bandajat şi el, cu umărul imobilizat. Lui îi fusese atins osul braţului, fractura însă nu era gravă.

Plecară înainte de prînz cu docarul. Cassou mîncase ceva la spital, Leonida era lihnit de foame, dar tot el trebuia să mîne calul, dreapta lui Cassou nu mai era deocamdată bună la nimic. Pe drum Leonida îi povesti cum îl ridicase de jos, cum îl smulsese de sub picioarele mulţimii aceleia îngrozite, cum îi găsise loc într-o ambulanţă şi veghease pînă cînd fusese bandajat. El ? Da, avea şi el o rană urîtă la tîmplă, dar asta nu mai contase pentru el cînd îşi văzuse prietenul fără cunoştinţă. Ba mai ajutase şi la culegerea altor răniţi. Aşa era el, o durere personală îi devenea străină, cînd vedea nenorociri în jurul lui.

Ajunseră amîndoi pe seară acasă. Cassou era îngheţat de frig, abia cu vreo două poşte înainte de a ajunge acasă Leonida îşi scosese haina de pe el şi-şi învelise prietenul, cu toate protestele lui. Aşa că şi Leonida era pătruns de răcoarea sfîrşitului de după-masă. Nevestele rămaseră încremenite cînd îi văzură. Nicole avusese doar o presimţire, se împotrivise acestei plecări la Paris. De la Cassou aflară amîndouă femeile cît de nobil, cît de devotat fusese Leonida cînd îl salvase pe Cassou de sub picioarele mulţimii, cum picase o bombă tocmai pe strada pe care mergeau spre hotel, cîţi alţi răniţi mai ajutase Léon cu toate că tîmpla îi sîngera, cît de eroic se purtase, cît devotament exista în el. Arlette nu mai contenea mîngîindu-l, Nicole se pierdea în mulţumiri. De fapt şi Cassou se purtase vitejeşte pînă în clipa în care fusese doborît. Unii pe front, alţii pe străzile Parisului, toţi ne facem datoria cînd e vorba de un atac duşman, spunea modest Leonida.

Arlette făcu focul în odaia din mijloc a casei, le aduse tuturor lapte cald, ouă fierte şi tarte cu mere. Bărbaţii mîncau voinicește. Cassou nu se grăbea să plece acasă la el, ar fi povestit o dată şi încă o dată toată istoria pătimirii lor, panica din Paris cînd vine un asemenea atac, ar fi descris iar şi iar caracterul nobil al lui Léon care salvase atîţia oameni, dăduse ajutor consistent sanitarilor.

Leonida însă, îndopat cu laude şi tarte (ah, ce bine i-ar fi prins şi o friptură mare în sînge, dar pesemne că Arlette nici nu pregătise, nici n-avea la îndemînă aşa ceva), visa o baie caldă şi un aşternut moale. Noaptea petrecută în gară,

pe care i-o ascunsese şi lui Cassou, căruia îi povestise că plecat abia în zori de la spital, unde cărase brancarde şi ştersese frunţi de sudoare, se plimbase pe cheiuri pînă la ora la care venise să-l ia, noaptea aceea rece, istovitoare îl topise. Îl durea tîmpla, îl dureau şalele, nu mai voia decît să se spele şi să doarmă.

Nicole îşi dădu seama şi-l luă pe sus pe Jean al ei, să mai povestească şi acasă. Era cert şi pentru ea, Nicole Cassou, şi pentru Arlette, că Leonida Movila putea fi comparat, după o singură noapte de curaj şi jertfă, cu oricare dintre eroii de pe front. Şi aşa îl tratā şi mai departe Arlette, cu un respect crescut, cu un mare devotament şi cu o nesfîrşită dragoste. Merita răsfăţ şi cruţare şi era în adevăr răsfăţat, cruţat şi dezmierdat. Nici una din grijile fermei nu ajungea pînă la el, cele mai bune produse îi erau păstrate lui. Numărul pernelor stivuite sub el pe şezlongul de pe verandă crescuse şi numărul pledurilor cu care era învelit se înmulţise. Cicatricea de pe tîmpla lui şi zîmbetul dulce de om care ştie să renunţe la orice făceau din el în ochii Arlettei în fiece zi mai mult un erou.

*

În spitalul în care lucra Ionică Stamate, ştirile despre război veneau altfel, pe alte căi, decît cele primite la Iaşi, prin presă, de neamurile lui şi încă şi mai deosebite de cele primite, cu totul şi cu totul modificate, ciopîrţite, la Bucureşti, unde părinţii lui le aşteptau cu aviditate. Corespondenţă între ei nu mai putea exista. Din Moldova la Bucureşti nu mai circula poşta. Ana Maria şi Petre Stamate aflau uneori despre fiul lor cîte o veste nesigură, prin cîte un individ nesigur şi el, care trecuse linia celor două fronturi, care pretindea poate că trecuse sau că avea o cunoştinţă care ştiuse să se strecoare pînă la Bucureşti, pînă la Ploieşti. Erau îndeobşte inşi ieşiţi din spitalele din dosul frontului, reformaţi, a căror familie rămăsese în Muntenia cînd fusese exodul cel mare către Moldova, şi care ştiau numai ei cum se descurcaseră cu Aussweisurile nemţeşti, fără de care erai om lipsit de stare civilă, de identitate, erai inexistent. Numai cu Iaşii putea schimba scrisori Ionică şi asta cînd avea vreme să-i scrie Laurenţiei, care cu inima strînsă îi putea spune ce face toată familia, afară de părinţii lui de la Bucureşti, des-

pre care nici ea nu știa nimic. Îi mai veneau scrisori și de la Mioara, scrisori plîngărețe, în care se jelea de dorul lui și de mizeria pe care o îndurau ea și maică-sa în refugiu. Dar Ionică primea în spital răniți. Astea erau știrile cele mai precise în privința stării frontului. Răniții întîmplători, în urma unor ciocniri mici, sau duium de răniți, ca între 24 iulie și 1 august, după ofensiva românilor la Mărăști, ca între 6 și 19 august, cînd românii ținuseră piept în sectorul Mărășești-Focșani teribilei ofensive germane conduse de generalul Mackensen și o opriseră pe loc.

Cînd spitalul, sălile, culoarele, curtea se umpleau de răniți, atunci medicii și de la ei întregul oraș aflau cu exactitate cum se dăduseră luptele, care fuseseră rezultatele. Ziarele din Iași clocoteau de patriotism, țineau la curent întreg orașul, ziarele din celelalte orașe moldovene vibrau de curaj și de entuziasm dezlănțuit, de optimism pentru viitor, dar medicul în spitalul lui, năucit de vaiete, istovit de muncă, mai mult treaz noaptea ca și ziua, era cel care știa cu exactitate adevărata desfășurare a lucrurilor. Știa și cît costă eroismul, cu cîtă durere, cu cît sînge, cu cîtă sfîșiere trupească e plătit. Cu cîte vieți.

Cei trei chirurgi, cei doi internîști și un orelist, ultimii deveniți de nevoie chirurgi și ei, ajutați de cîteva surori, aproape toate fără nici o specializare în afară de experiența dobîndită de la începutul războiului pînă acum, luptau din greu cu moartea și cu infirmitatea totală. Nu mai erau în situația doctorului de spital din timp de pace, care vrea să-și vadă pacientul scos din boală aproape fără urmă și fără amintirea suferinței. Nu aveau nici timpul, nici instrumentarul potrivit, nici medicamentele necesare, nici măcar zestrea de pansamente și vată de care are nevoie orice spital. Primeau cantități enorme de scamă de la Crucea Roșie, de la cercurile de doamne care se ofereau cu importanță sau se devotau sincer ajutorării răniților. În scamă da, în asta erau bogați.

Le lipseau însă zeci de lucruri necesare, începînd cu anestezicele. Fiecare dintre ei se deprinsese să taie în carne vie, ca să îndepărteze primejdia întinderii infecției, dar unii încă nu se deprinseseră cu urletele, cu răcnetele de durere, cu impresia că mîna lor e prea greoaie sau priceperea lor limitată. Așa era cazul orelistului Radu Izvoreanu. În sala de ope-

raţie a spitalului lor stabil, sau deocamdată stabil, cum spunea cu neîncredere însuşi şeful lui, un bătrînel speriat de marea lui răspundere, care făcea eforturi uriaşe să menţină şi organizare, şi disciplină, şi un ritm neîntrerupt intervenţiilor şi îngrijirii postoperatorii care mergea mai slab pentru că necesitatea de a opera urgent o întrecea pe aceea de a îngriji operaţii, Izvoreanu lucra alături de Ionică Stamate. Ionică nu tresărea, nu se încrunta cînd rănitul căruia îi amputa braţul sau piciorul urla cu ultimele lui puteri. Izvoreanu se simţea asudînd din cap pînă în picioare, simţea uneori că-i vin lacrămi în ochi, se stăpînea să nu geamă odată cu operatul lui, îşi încleşta fălcile, se uita pe furiş la chipul de piatră al doctorului Ionică Stamate, apoi tăia adînc, atît cît se cuvenea, şi în sfîrşit gemea şi el. Mulţi operaţi aici, în acest spital din dosul frontului, dacă erau transportabili, erau duşi la spitalele din Iaşi. Cei răniţi uşor erau expediaţi de-a dreptul acolo, se ştia că nu vor muri pe drum, pe cînd aici îmbulzeala de cazuri grave întrecea adesea şi capacitatea spitalului, şi timpul medicilor.

Noaptea, în odăiţa în care dormeau amîndoi, Stamate şi Izvoreanu, în două paturi de fier cu saltele de paie, în nopţile în care n-aveau nici o alertă şi puteau dormi, Ionică, întins pe spate, cu ţigara în colţul gurii, cu braţele sub cap, mormăia. Mormăia pînă adormea şi totdeauna era vorba de aceleaşi lucruri.

— Ştii, la Bucureşti, în vreme de pace, piciorul ăla... al ăluia cu mustăţi mari, negre, nu l-aş fi tăiat. Azi n-am avut încotro. Mai aveam vreo zece după el. Cînd şi cu ce să-l tratez ? Mîine au să vină alţii. Făcea gangrenă. N-am avut încotro. La Bucureşti, în altă vreme, ar fi scăpat întreg.

Izvoreanu se foia în patul lui.

— Poate că am greşit la sergentul cu maxilarul. Oasele se puteau aşeza mai bine...

— Ce, voiai să-i faci operaţie estetică ? Fii cuminte, Radule, n-aveai timp. Nu te mai măcina.

— Şi tu te macini.

— Ţi se pare. Ştii ce-aş mînca eu acum ?

— Cîrnaţi pe varză !

— Ptiu ! Ce gusturi, *mon cher colégue!* Îngheţată de şocolată făcută de mătuşa mea Agata. Mătuşa Agata a murit.

Urma un moment lung de tăcere. Apoi Ionică izbucnea într-un rîs lung, sinistru.

— Ai auzit ? Mătuşa Agata a murit ! Cinci răniţi mi-au murit azi în mîini. Nu ştiu cîţi în tot spitalul. Nici eu, nici tu nu ştim cîţi or fi murit azi pe front. Sau pe toate fronturile. Radule, s-ar putea face o socoteală cam cîţi oameni mor în fiecare zi pe faţa pămîntului, în război vreau să spun, nu de bătrîneţe ? Are să facă vreodată cineva socoteala asta ? Ah, cît e de cald ! E zăpuşeală. Aproape nu se mai poate respira.

— Nu e cald deloc. Ai tras vreo duşcă ?

— Da de unde ? Numai asta nu s-a gîndit vara mea să-mi trimeată.

— A bătut în uşă !

— Sora Olga, probabil. Are un caz grav sau vrea ea să-l socoteşti grav, ca să-ţi vadă mutra de mieluţ, după care se prăpădeşte.

— Asta ţi se pare ţie. Cine e ?

— Eu, Olga. Domnule doctor Izvoreanu, sergentul pe care l-aţi operat azi, cel cu maxilarul, vă cheamă.

— Ce-o fi vrînd, săracul, să-i mai fac ? bombănea Izvoreanu trăgîndu-şi pantalonii şi îmbrăcîndu-şi halatul.

— Dă-i, dacă ai, un somnifer.

— Mulţumesc pentru sfat, dar mai curînd am înghetată de şocolată. De ieri s-au sfîrşit, azi n-am primit medicamente. Doar ştii că nici tu n-ai avut nici electrargol, nici ser antistreptococic, nici măcar iodoform. Am avut toţi niţel alcool şi tinctură de iod. Moft. Am plecat. Am să-i dau antipirină, asta am, şi să las să lucreze sugestia.

Ionică rămînea întins pe spate şi fuma. Ţigări aveau. Prin fereastra deschisă către noaptea de august intra lumina cerului înstelat. Ba i se părea că de departe de tot se aude un ţîrîit de greieri ca în nopţile de la Glodeni. Apoi ţîrîitul era acoperit de vaiete, de gemete, şi aerul care venea din cîmpie, de aproape, era cald şi îi părea că duhneşte a spital, a puroi. Şi trupul lui prost spălat duhnea. În minte i se ivea deodată maică-sa, cu ochii ei căprui, puţin oblici, se ivea taică-său cu bărbuţa lui acum albă. Stăteau în sufragerie, sub lampa cu abajur. Sau poate le fusese rechiziţionată sufrageria. Nemţii se pare că puseseră stăpînire pe tot ce era casă bună în Bucureşti. Nemţii erau acum duşmanii. Îi simpati-

zase cîndva, îi admirase chiar. Azi erau duşmanii, atît. Fiecare om care îi venea sfîrtecat fusese rănit de un neamţ. Nu mai ştia altceva şi nici nu voia să ştie. Uneori se gîndea că şi fiecare neamţ sau austriac ciopîrţit fusese rănit de un român, dar asta nu mai avea importanţă. Bieţi oameni cu toţii, împinşi înainte în foc. Numai că ei voiau să ne cucerească, şi noi voiam, invadaţi cum eram, să ne apărăm şi să-i liberăm pe ai noştri, „de dincolo" cum i se spunea Transilvaniei. Era o diferenţă. Vărul lui, Simion Mocanu, bărbatul verei lui, Paula, o ştiuse înaintea lui, avea de ce s-o ştie, era „de dincolo". În clipa asta, el nu mai voia să gîndească în nici un fel. Gîndurile îl răscoleau şi-i îndepărtau atenţia de la treaba curentă şi binefăcătoare pe care o avea de făcut. Asta trebuia să-l soarbă tot : munca lui.

Chiar azi primise o scrisoare de la Laurenţia. Bătrînul, Saint-Laurent, se pare că îşi ducea greu bătrîneţile. Nici măcar nu avea încă şaptezeci de ani, dar moartea neveste-si şi închiderea Universităţii îl scoseseră complet în marginea vieţii. „Urmăreşte necontenit mersul războiului, atît", scria Laurenţia. Eh, ce-ar mai fi vrut să facă ? Despre ea însăşi, care lucra în spital cu nepoata lor cea mică, Laurenţia spunea că se simte bine. Despre verişoara Paula că e poate cel mai chinuit membru al familiei, pentru că ea alerga după mîncare, ea încerca să-i aprovizioneze pe toţi. Despre domnişoara şi doamna Cosma, care locuiau la ei, Laurenţia povestea sobru şi cu răceală că nu se simt rău cu sănătatea, că ea personal n-are timp să se ocupe mult de ele, de distracţia lor de pildă. Cu alimente le ajuta Paula cînd putea.

Ionică îşi dădea seama că între Mioara Cosma şi Laurenţia nu există nici un fel de atracţie, nici un fel de potrivire. Şi nu se mira. Mioara era numai farmec şi feminitate, o bănuia şi de trîndăvie, o bănuise el şi de prostie, dar de asta nu mai voia să-şi aducă aminte, Laurenţia era un băieţoi, înţelept, închis în el, o fată niţel cam trecută, veşnic activă. Cea mică, Zoe, era umbra Laurenţiei. N-o putea aprecia pe Mioara. Iar pacostea aceea de Olimpia Cosma, viitoarea lui soacră, nu-i plăcea nici lui, nu putea pretinde să placă altora.

Iar despre părinţii lui, ca de obicei, Laurenţia nu ştia nimic şi se ruşina de asta ca de o vină personală. Îi trimisese şi un pachet, un soi de plăcintă cam fără zahăr făcută

de Paula, cîteva jumări de gîscă (cine ştie cu cîtă greutate găsiseră o pasăre) şi cîteva batiste cusute cam strîmb, dar chiar cu monograma lui brodată, făcută de Zoe. Îi spunea că lui Simion Mocanu i se trimisese un pachet la fel, dea Domnul să ajungă la el.

Doctorul Radu Izvoreanu reintrase în odaie. Operatul lui de peste zi, adică unul dintre ei, cel căruia se plîngea nu-i mai putuse reconstitui destul de bine oasele maxilarului, îşi smulsese pansamentul de durere într-o criză de furie. Trebuise să-l panseze din nou.

— Stai acum liniştit şi dormi. Mai am puţină plăcintă de la ai mei. Nu vrei o bucăţică ?

— Mi-e greaţă de-mi dau sufletul. Mulţumesc, nu vreau decît o ţigară.

Fumară amîndoi în linişte în vreme ce de afară intra cîntec de greieri. Spitalul trecea printr-o clipă de pace. Apoi, deodată, două sirene de ambulanţă sunară lung. Sunetul venea dinspre poartă.

— Alţii ! rosti Ionică. Îşi aruncă ţigara pe fereastră şi începu să se îmbrace. Măcar să fi apucat să dormim jumătate de ceas ! E prea cald, de asta nu se poate dormi.

Radu Izvoreanu, care abia se dezbrăcase, se îmbrăcă din nou.

— Haidem !

În sala de operaţii se şi aduseseră cîţiva răniţi. Surorile îi dezbrăcaseră în grabă. Ionică se aplecă peste primul. Avea coapsa sfărîmată. S-ar fi putut, s-ar fi putut încerca o reconstituire a osului iliac. Aşteptau mulţi alţii. Eh, uite, de data asta avea să încerce să repare, nu să taie. Repede, dibaci, atent, dar are să încerce. Băiatul ăsta bălan e prea tînăr, cu toate că e atît de palid se vede că e frumos, e păcat, păcat de el. Nu se vaită, nu spune nimic. Se uită la medic şi întreabă ceva cu ochii lui albaştri. Albaştri-cenuşii ca ai Mioarei. Are să-l pună în ghips după ce-i va potrivi oasele.

În schimb bolnavul căruia Izvoreanu îi scoate o schijă din ceafă urlă ca din gură de şarpe. Ionică întoarce capul spre Radu Izvoreanu, îl vede palid şi asudat. Înţelege că schija n-a atins vertebrele cervicale ale rănitului, că Izvoreanu îşi va salva pacientul. Îi face un semn vesel cu ochiul, şi îşi trece bolnavul surorilor să sfîrşească pansamentul. Ghipsul

l-a pus el. Altul la rînd. Ăstuia i-au zburat degetele mîinii stîngi.

— Fii mulţumit că n-ai nimic la mîna dreaptă ! îi spune el pe sub mască rănitului.

Parcă cineva ar putea fi mulţumit de ceva aici ! se gîndeşte vag, apoi retează ultimul deget care mai atîrnă de o şuviţă de piele. Pe celelalte mese ale sălii de operaţie, că doar amărîtul ăsta de spital n-are mai multe, are una ca vai de ea, se taie alte mădulare, se bandajează capete, trunchiuri, şale, picioare. Vaietele şi gemetele se amestecă.

Lui Ionică îi e cald, îi e foarte cald. Nu s-a luminat încă bine de ziuă, şi lui îi pare că-l apasă un mare zăduf. Scoate acum, schijă cu schijă, tot ce a pătruns în abdomenul unui soldat. E atent dacă n-au fost atinse şi peritoneul, şi intestinele. Din fericire numai carnea pîntecului e sfîrtecată şi împănată toată cu schije mici. Rănitul geme uşurel, uneori ascuţit, alteori înfundat, dar niciodată tare. Ionică ştie cît trebuie să-l doară. Se uită din cînd în cînd la ochii mari, negri, ai soldatului (soldat ? sergent ? subofiţer ? cine îi mai ştie în sala asta în care vin goi şi aproximativ despăducheaţi ? Ar putea fi şi căpitan !). Ochii ăştia ard şi seamănă cu alţii cunoscuţi, nu ştie cu ai cui. Adineauri i s-au năzărit la un operat ochii Miorei, acum şi pe ăştia parcă i-a mai văzut cîndva, nu ştie cînd şi unde, şi parcă erau ai cuiva care i-a fost drag sau apropiat.

— Profesor ? întreabă el de sub masca de tifon.

— Plugar, răspunde rănitul.

Plugar ? Ciudat ! Are trăsături de intelectual şi seamănă atît de bine cu...

— Domnule doctor, acul !

Sora îi întinde acul cu catgut de cîteva secunde. El se uită la ochii rănitului : ce ochi mari şi dezolaţi ! Sigur că pe lîngă durere, îl mai chinuie şi căldura asta de nesuferit.

— Domnule doctor, vă e rău ?

— Mie ? Nu. De ce ?

— Mi s-a părut că v-aţi clătinat şi era să căderi.

— Ţi s-a părut. E cald. Pansează-l. Fără grijă, amice, rănile sînt la suprafaţă. Altul.

Pe acel altul, care are toracele rănit, Ionică nu ajunge să-l opereze pînă la capăt. În adevăr se clatină şi cade jos.

Izvoreanu se repede, se reped și două surori. E scos din sala de operații.

— L-a doborît oboseala, spune sora Olga. Nu e nici el de fier, e om ca tot omul !

— De ce îi era atît de cald ? De ce îi era atît de cald ? se întrebă Izvoreanu. Duceți-l în odaia noastră. Culcați-l ! îi roagă pe brancardieri. Soră Olga, spune la cantină să-i facă o cafea, în chip excepțional se poate face și pentru un doctor. N-o să ne omoare șeful. Vedeți ce temperatură are.

Ionică are 39 de grade. Se trezește din leșin și bea cafea. Nu-și poate duce ceașca la gură, i-o duce infirmiera Elena.

— Unde e Zoe ? întreabă el nedumerit.

— Vine, vine acum, răspunde Elena care habar n-are cine o fi acea Zoe. Stați culcat.

— Am treabă. Mă așteaptă tata la spital.

— Încă un moment, să vină Zoe.

— Aha, trebuie să vină Zoe. Și mama, nu-i așa ?

— Au să vină numaidecît. Dormiți puțin. Au să vină.

Șeful, bătrînul doctor Gruia, intră grăbit în odaie. Îi pune încă o dată termometrul lui Ionică, îi ia pulsul, îi ascultă inima, plămînii.

— Cum te simți ? îl întrebă el tare, ca pe un surd.

— Cald ! răspunde Ionică. Am treabă și nu mai vine odată... nu mai vine nimeni.

Doctorul Gruia iese din odaie. Se reazemă cu spatele de zidul murdar, își scoate ochelarii. Lacrimi mari îi curg din ochii obosiți, pe obrajii trași și ușor zbîrciți.

— Cel mai bun ! Cel mai neobosit ! Tifos exantematic ! Dragul tatii !

Și șeful plînge, lipsit de putere, de parcă și-ar plînge propriul lui fiu.

— Cearceafuri ude și... și... nimic. N-avem nimic altceva. Scoateți afară patul lui Izvoreanu și dezinfectați-l cum puteți. Deși acum e cam tîrziu, dacă a apucat... și la el... Domnul cu noi ! Dacă îi e mai rău, dacă îi e mai bine, mă chemați cu toate că nu folosește la nimic.

Ionică a început să vorbească necurmat și infirmiera Elena nu-l poate opri. Îl urmăresc ochii mari și negri ai rănitului căruia i-a scos schije din pîntece.

— Profesor. A fost profesorul meu. Se ascunde de nemți și spune că e plugar, dar eu știu că a fost profesorul meu.

La Bordeaux. Ce prostii spui, Elena ? Eu n-am învăţat la Bordeaux, am învăţat în ţară. Mioara a plecat la Bordeaux, vrea să se mărite acolo. Are dreptate. Cît o să mă aştepte ? Unde am ajuns ? Nu auzi, unde am ajuns ?

— Cum, unde ? Sîntem aici.

— În tren sau în gară ?

— În spital.

— În spital ? Ce caută atîtea oi în spital ? Au înnebunit ciobanii ? Ce, aici e stînă ? De ce-i lăsaţi să vină cu oile peste noi ? Uite-le cum năvălesc. Eu nu sînt deprins să dorm cu oile. Toate oile în patul meu !

Doctorul Izvoreanu venea din cînd în cînd să-şi vadă prietenul. Ochii îi erau umflaţi şi turburi ca ai medicului şef.

— Nu, nu eşti tu, îi spunea cu încăpăţînare Ionică. Eu îl vreau pe profesorul meu. Adineauri era aici. Sau nu mi-a fost profesor, dar îl cunosc foarte bine şi se ascunde de mine. Se uită prin fereastră cu ochii ăia negri şi mari. La mine se uită prin fereastră. Vino, vino înăutru ! Nu vrea. Cine îi scrie mamei să alerge numaidecît aici ? Să-i telegrafieze cineva. Eu sînt bolnav şi vreau s-o las moştenitoarea mea. Vreau să-i spun asta. Numai pe mama, tata e prea bătrîn şi e cartofor. Ia te rog ! Să nu spui că tata e cartofor ! Asta e cea mai mare minciună care s-a spus vreodată despre doctorul Petre Stamate. Ce oameni mincinoşi ! Te calomniază. Aria calomniei. Era o arie. Treaba ei. În spital nu se cîntă arii. Fanfara militară, asta e altceva. În parc, la Slănic.

— Domnule doctor, tăceţi o clipă din gură. Dormiţi puţin. Odihniţi-vă.

Dar Ionică depăşise momentul în care înţelegea ce i se spune, şi răspundea, fie alături, dar răspundea. Acum vorbea cu amintirile lui, toate vraişte, şi cu năzărirele lui. Elena îi schimba mereu cearceaful ud, rece. Temperatura nu scădea. Ziua crescuse, se apropia amiaza. Temperatura nu-i scădea. Era de mult infirmieră Elena, avusese în spital pînă acum 67 de cazuri de tifos exantematic. Un singur bolnav scăpase. Avusese o inimă puternică băiatul acela. Poate că şi inima doctorului Stamate era destul de puternică, nu destul, ci foarte, foarte tare. De asta avea nevoie acum. Febra se urcase la 40 de grade. Către seară, cînd Izvoreanu izbuti să vină să se odihnească în patul dezinfectat, — refuzase cu străşni-

cie să se ducă în altă cameră, cu alți medici, voia să stea cu Ionică — febra bolnavului căzu deodată la 37,8.

— A greșit, a greșit șeful ! striga ieșit din fire de bucurie Radu Izvoreanu. Să vină, să vadă !

— S-a culcat puțin, șopti încet Elena.

— Bine, are să vină mai tîrziu.

— Ce să vadă ? întrebă limpede Ionică. Am leșinat, mi-a fost rău. Am fost foarte obosit. Și am visat, Radule, am visat cît n-am visat în viața mea. Nu-mi mai aduc aminte ce. Dă-mi ceva de băut.

— Adu-i o supă, îi șopti Izvoreanu Elenei. Dacă se poate, să nu fie de fasole. Vezi ce găsești, poate au... nu știa nici el ce spera să aibă bucătăria. Oricum doctorul Gruia greșise diagnosticul. Ce fericire !

— Vezi, Radule, trebuie să fie pe masă scrisoarea de la Iași a verișoarei mele Laurenția. Vrei să mi-o citești tare ? Parcă n-am putere și aș vrea s-o mai aud o dată.

Izvoreanu găsi scrisoarea, începu s-o citească. Pe la mijlocul ei, cînd ridică privirea să-și dea seama dacă Ionică îl urmărește, văzu că s-a îmbujorat din nou la față, că fruntea îi e îmbrobonată și ochii îi sticlesc ciudat.

— Mă auzi, Ionică ?

— Da. Sigur. Cine e Mioara ?

Lui Izvoreanu îi căzu scrisoarea din mînă.

— O fată, răspunse el prostește.

— Se poate, se poate. Lumea e plină de fete ! rîse Ionică și rîsul lui suna ca un scheunat.

Urmară nopți, urmară zile, în care Ionică nu mai înțelese nimic și în care nimeni nu mai încerca să se facă înțeles de el. Inima lui tînără și puternică nu-l lăsa să moară. Izvoreanu alerga la el din sala de operații, de la el la sală. În primele zile Ionică mai vorbi descusut, fără șir despre lucruri care uneori aveau un chip, alteori nu. Apoi nu mai scoase decît sunete nelegate între ele, gemete, exclamații ca de furie. În fața lui se desfășura un film nesfîrșit de imagini încîlcite. Vedea răni deschise, oase fărîmate, intestine revărsate, răni în care colcăiau viermi. Mîinile lui slabe se ridicau tremurînd în aer ca să mînuiască un bisturiu inexistent, alergau greoi peste cearceaful care îl acoperea, ca să coasă o tăietură, să strecoare o drenă. Uneori cînta sau i

se părea Elenei că încearcă să cînte. Era un fel de olălăială slabă, care se prefăcea în gîfîială.

Abia a patra zi, către seară, Elena înţelese că Ionică avea în sfîrşit să moară. Alergă la şef, îl vesti, alergă după doctorul Izvoreanu care era prin saloane. Cînd sosiră amîndoi cu sufletul la gură, Ionică se stinsese.

— Singur ! gemu Radu Izvoreanu.

— De multe zile era singur, băiete. De la începutul bolii.

Infirmiera Elena aprinse o lumînare. Cei doi stăteau în picioare, tăcînd, ca o gardă de onoare pe care n-o numise nimeni.

— Poţi să-i scrii logodnicei lui ? întrebă doctorul Gruia.

— Am să-i scriu verişoarei lui, răspunse încet Izvoreanu şi arătă plicul de pe masă. E, atît cît înţeleg eu, o femeie tare. Logodnica, nu ştiu, el o iubea. Ea nu.

Gruia îl privi pe sub ochelari. Nu-l pricepuse.

— Şi cînd vor afla părinţii lui ! gemu deodată tare Izvoreanu, şi abia atunci îl podidiră lacrimile.

— Lasă, lasă. Taci ! rosti ursuz doctorul Gruia. Du-te în saloane. Eleno, să-l ia de aici. Să-l ducă... da, da. Să-l ducă acolo şi pe urmă mîine... Hai să ne vedem de treabă.

Bătrînul ieşi din odaie clătinîndu-se. Izvoreanu îl urmă fără să vadă pe unde calcă.

*

Străzile Iaşului rămăseseră înţesate de refugiaţi din toată Muntenia, de armată şi de civili, şi, în acelaşi timp, alimente pentru toată această mare de oameni în oraşul atît de îmbelşugat şi liniştit altădată erau din ce în ce mai puţine. Gospodinele luptau din toate puterile să-şi hrănească familia, copiii mai ales, pentru că ei erau în general „familia", bărbaţii erau aproape toţi plecaţi pe front. Paula nu mai ştia încotro să se îndrepte, ce să născocească din puţinul pe care îl avea la îndemînă, ca să-i dea de mîncare Zoei, să le ducă ceva, mai nimic, tatălui ei şi Laurenţiei. Glodenii rămăseseră o amintire fericită, nimeni din familie nu mai călcase pe acolo, ştiindu-l veşnic plin de trupe în trecere, de români, de francezi, mai puţin sau poate acum deloc de ruşi, care începuseră marile răsturnări din ţara lor şi abandonaseră luptele.

Olimpia şi Mioara Cosma erau cu desăvîrşire dezamăgite. Nu asta speraseră de cînd veniseră la familia lui Ionică. În adevăr, oamenii aceştia reci nu se purtau ca o familie. Cine ştie ce gărgăuni erau în capul lor, ce visaseră pentru nepotul din Bucureşti, ce prinţesă care să nu lase să se decoloreze albastrul sîngelui lor. Sau poate se aşteptau ca Olimpia, în lipsa Laurenţiei, care juca rolul de eroină cu spitalul ei, să devină bucătăreasa întregii familii ! În sfîrşit, la nevoie, uneori Olimpia Cosma ar fi făcut şi jertfa asta, dacă i s-ar fi dat alimente, dar din belşug, nu două ridichi şi trei morcovi, plus raţia de mălai de pe cartelă, pe care i le aducea în fugă Paula. Cum de această Laurenţia, cu aghiotanta ei Zoe cu tot, nu se pricepea să-şi facă parte, să obţină una-alta de la cantina spitalului, care trebuie să mai fi avut şi altceva afară de fasole şi morcovi, cum de nu se împrieteneau cu ofiţerii pe care îi îngrijeau, ca să capete cîte ceva de la popota lor, mai bine aprovizionată desigur, asta Olimpia nu pricepea. Îi trecuse prin minte că poate la Paula acasă se mănîncă mai bine decît i se aduce lui Saint-Laurent, dăduse cîteodată o raită pe acolo la ora mesei, dar văzuse aceeaşi iahnie ordinară şi aceleaşi aşchii de pîine sau codru de mămăligă. Dacă Mioara ar fi făcut cunoştinţă cu unii ofiţeri în convalescenţă sau veniţi cu misiuni la Iaşi, poate că ar fi căpătat unele daruri. Dar fiica ei era ori absentă, ori nepricepută, ori poate prea îndrăgostită de doctorul Stamate, ca o bleagă ce era, ca să facă legături noi. Şi doar era frumoasă, era educată, era tînără ! Că Laurenţia era geloasă pe Mioara — asta nu rămînea o îndoială pentru Olimpia. Cum ar fi putut să nu fie ?

Bătrînul Saint-Laurent făcuse un gest de o mare grosolănie, el, care de obicei nu se amesteca deloc în viaţa lor, nu intra în bucătărie ca să nu le deranjeze şi parcă nici nu avea ce vorbi cu ele, atît de închis în biroul lui stătea cînd era vremea urîtă, sau în fundul micii grădini, cînd era frumos sub un măr, pe un şezlong, cu o carte sau un ziar pe genunchi. Dar făcuse o grosolănie ! Încuiase pianul din salon şi numai el ştia unde pusese cheia. Mioara cînta cîteodată la pian, mai ales cu ferestrele deschise, şi maică-sa o înţelegea foarte bine. Cel puţin atît intuise şi Mioara : că muzica atrage. Războiul e război şi muzica rămîne muzică. Enescu nu dădea concerte şi nu cînta în spitale ? De ce să

nu cînte şi Mioara ? Dar bătrînul încuiase pianul. De ce ? Nu-i plăceau romanţele ? Era cultivat nevoie mare, voia muzică aleasă ! Parcă Olimpia Cosma nu aflase în oraş că înainte de a fi profesor la Universitate, fusese pedagog în casa unor boieri. Deci fusese un coate-goale. De unde atîtea pretenţii pe ei ?

Gilbert încuiase pianul ca să nu audă zdrăngănitul Mioarei pe claviatura pe care se plimbaseră nobil degetele Agatei. Îşi aducea aminte cînd îi cumpărase tinerei lui neveste acest pian, cîtă fericire adusese în casă odată cu el. Pusese gramofonul cu pîlnie şi cele cîteva discuri cu Carusso pe care le avea la uşa doamnelor Cosma. Dacă voiau muzică, uite, era la îndemîna lor. Spera că vor înţelege. Ele înţeleseseră, dar în semn de supărare nu se atinseseră de gramofon. Moşul n-avea gură ? Nu le putea oferi gramofonul cu o formulă de politeţe ? Iar încuierea pianului era pur şi simplu o mojicie, o aluzie că Mioara nu cînta bine. Eh, să-i cînte Laurenţia lui, din frunză poate, că la pian nu se aşezase niciodată. Se aşeza uneori Zoe cînd îl vizita pe bunicul ei, asta înainte de încuierea pianului, şi cînta ea ştie ce, sonate sau alte chestii din astea. Acum se ştergea şi ea pe bot, pianul era totuna cu o ladă închisă cu lacăt.

Slăbise puţin Mioara, ar fi fost de mirare să nu slăbească, hrănită prost cum era, dar Laurenţia slăbise de nerecunoscut. Nu-i mai puteau spune între ele „pătrată", şi culmea era că Mioara susţinea că-i stă bine şi că s-a făcut aproape frumoasă. Frumoasă ! Olimpia s-ar fi prăpădit de rîs, dacă n-ar fi încercat-o furia împotriva fiicei ei. Era inconştientă ? Nu se uitase niciodată în oglindă ? Nu ştia ce înseamnă frumuseţe ? Ba Mioara mai spunea că şi rîma aia albă de Zoe, care se lungise nemăsurat şi n-avea nici un fason, nici formă omenească, era numai un scaloi cu ochi mari şi apoşi — ochi de iaurt, spunea Olimpia —, ar fi devenit drăguţă şi nitel mai puţin stîngace, mai graţioasă. Dacă era să te iei după Mioara, trăiau într-o lume de frumuseţi. Paula Mocanu, da, asta recunoştea şi Olimpia că avusese trăsături regulate şi oarecare eleganţă acum un an, cînd veniseră ele la Iaşi, dar acum nu se mai cunoştea nimic, puteai jura că e o spălătoreasă obosită. Era curios că surorile, şi Paula şi Laurenţia, se legaseră cu un fel de prietenie de chiriaşa Paulei, Ema Dincă, o precupeaţă parcă, un Păcală feminin, care nu putea

scoate din gură altceva decît glume şi hohote de rîs. Pe asemenea vremuri, pe timp de război!

Laurenţia făcea tot ce-i era cu putinţă ca Zoe să se poată duce uneori la repetiţiile pe care le făcea George Enescu, în sala uzinei electrice a teatrului, cu public. Se lipsea dimineaţa de ajutorul ei, îi dădea după-masă cît mai mult de lucru ca să nu fie luată la ochi adolescenta că nu era zilnic în spital tocmai în timpul vizitelor medicale şi al ceasurilor celor mai grele, de operaţii, de curăţiri de răni. Simţea că muzica, concertele creaseră un fel de echilibru în Zoe. Exaltarea adolescentei se schimba într-o emoţie clară, egală. Era tot atît de devotată treburilor din spital, dar nu-şi mai pierdea capul în faţa unei mari suferinţe, nu mai avea insomnii după o zi grea, nu mai avea nici un fel de teamă şi repulsie cînd întîlnea răni urîte, trunchiuri de mădulare care trebuiau curăţate şi pansate, aşternuturi murdare care trebuiau schimbate. Laurenţia nu era conştientă că pentru prima oară nu ştie exact ce se petrece în nepoata ei. Nu ştia pentru că tot pentru prima oară în viaţă coborîse în ea însăşi ca într-o fîntînă fierbinte şi era preocupată de ceea ce clocotea înlăuntrul sufletului ei.

Zoe vedea lumea acum cu alţi ochi. Pierduse şi amintirea zilelor în care un bărbat tînăr o impresiona ca un fenomen de fiecare dată nou şi răscolitor. Contactul permanent cu răniţii o făcuse să nu mai vadă în jurul ei decît oameni, oameni care sufereau într-un chip sau altul. Parcă fenomenul cel mai frecvent din lume era suferinţa, o întîlnea şi sub înfăţişarea indiferenţei, şi a veseliei chiar, sub orice înfăţişare omenească. Şi în celălalt talger al balanţei stătea frumuseţea, sau demnitatea omului, sau curajul lui. Şi asta vedea în spital, vedea zilnic. Iar ceea ce exprima muzica era fără îndoială noblеţea omului, culmea de frumuseţe la care putea ajunge, armonia spre care tindea şi de care era în stare. De asta George Enescu devenise pentru ea un fel de supraom, un fel de zeitate care spunea prin vioara lui: „Şi asta puteţi! Şi asta e în voi, acest zbor, această împăcare cu tine însuţi şi cu altul. Eu arunc puntea asta de cristal sonor între voi şi cer, între om şi om. Puntea asta de argint lichid." Nu, Zoe nu era mulţumită de felul în care formula ceea ce trebuia să gîndească Enescu în clipa în care cînta. Argintul lichid e greu şi cristalul sonor e solid. Sunetul, sunetul era

cu totul altceva. Înlănțuirea de sunete. Și numai el o izbutea în asemenea chip. Și pe urmă era și atît de îngeresc de frumos! Mai fusese de două ori la spital, se aflase la doi pași de el, ceea ce trimetea prin privirea lui de o culoare nemaiîntîlnită era tot muzică parcă, tot armonie. Apropierea lui era ca aceea a unui miracol. Te aflai lîngă o minune și trebuia să crezi că e un om. Nu chiar ca toți oamenii, dar nici fantomă, nici năzărire, ci alcătuire trupească, mișcare, zîmbet sfios, grație.

De ce oare nu studiase și ea serios muzica? Bunica Agata îi dăduse lecții de pian, avusese și o profesoară un timp, trecuse de perioada exercițiilor propriu-zise, cînta și Mozart, și Bach, dar nu crezuse niciodată că e făcută pentru muzică. Poezie, da, asta scria, și ar fi vrut să scrie bine, dar nu era nici aici sigură de ea. Ba mai curînd credea că scrisese versuri proaste și continua să scrie și acum. Tot proaste le socotea, dar nu se putea opri să nu vorbească în ele de silueta de rîndunică înzestrată cu aripi negre de frac și piept alb, în serile de concert, de mîinile fluide și albe, de părul negru care cădea pe fruntea lunară, aplecată peste vioară. Nu-i arăta versurile Laurenției și Laurenția nu i le mai cerea. Pesemne că se convinsese de mult că Zoe n-are talent și nu voia s-o încurajeze a porni pe un drum greșit și nici s-o jignească.

Acum Zoe știa ce avea să facă după război. Avea să urmeze conservatorul de muzică și să devină profesoară de vioară sau de pian. Mai curînd de pian, asta se cerea în fiecare liceu, și pianul îl studiase atît cît îl studiase. N-avea să ajungă niciodată o pianistă mare, dar avea să trăiască în muzică și pentru muzică. După război. Și cînd gîndea așa, i se strîngea inima. Cum avea să se sfîrșească războiul? Tata se va întoarce acasă? Deocamdată veneau încă scrisori de la el. Veneau rar, dar primeau totuși uneori cîte una și atunci în familie era sărbătoare. Nu erau vesele aceste scrisori. Simion Mocanu își păstra liniștea dintotdeauna, nu se văita, nu fusese rănit, nu se lăuda cu vreo faptă eroică, pe care totuși poate că o făcuse vreodată. Printre rînduri se citea un mare dor de ai lui, o mare oboseală și o crîncenă speranță că războiul se va sfîrși așa cum năzuise el din capul locului.

Cînd venea o asemenea scrisoare, Zoe alerga întîi să i-o arate bunicului Gilbert. Apoi o ţinea cîteva zile în buzunarul halatului ei de infirmieră, pentru ca la spital cînd aveau o clipă liberă, să i-o citească iar şi iar Laurenţiei.

— Nu-i aşa că tata e curajos ? Nu-i aşa că dacă ai un asemenea moral, te fereşte şi soarta de o lovitură prea grea ? Ce e ? Am spus o prostie ? Îmi dau seama. Moralul n-are ce căuta aici. Glontele e orb, ca şi întîmplarea. Vreau să spun numai că, în cazul în care tata ar fi rănit, starea lui de spirit l-ar ajuta să se vindece. De atîtea ori am văzut la răniţii noştri că sînt salvaţi, mai bine decît de doctor, de încrederea lor în viaţă. De puterea lor lăuntrică. Nu-i aşa, Laurenţio ?

— E mai bine să ne închipuim că n-are să fie nici rănit, nici bolnav.

— Te gîndeşti la tifosul exantematic ?

— Nu mă gîndesc la nimic rău. Nu vreau să mă gîndesc. Şi nici tu nu trebuie să-ţi împuiezi capul cu astfel de gînduri.

— Să nu cobesc ! cum ar spune doamna Cosma.

— Ema Dincă i-a dat un răspuns grozav Olimpiei Cosma mai alaltăieri. Ema venise să-i ducă tatii nişte cartofi, găsise ea cu mare greutate, şi Olimpia Cosma a întrebat-o dacă n-are o reţetă împotriva pistruilor. Ema a sfătuit-o să stea cît mai mult în pivniţă, ca să n-o bată soarele. Doamna Cosma s-a înfuriat, iar tata, ca să acopere scandalul a pus la gramofon o placă cu Leonard. A fost un spectacol de bîlci, păcat că nu erai la noi să-l vezi. Ştii, Zoe, sînt îngrijorată. Ionică n-a mai scris de mult.

— Poate că i-a scris Mioarei.

— Nu cred, ea cînd primeşte o scrisoare de la el ne-o trece pe sub nas de zece ori, ca să-şi întărească drepturile în casa noastră.

— Atunci te temi că...

— Nu mă tem de nimic, am spus o prostie. Nu e exclus să fi fost mutat în alt spital sau spitalul lui să-şi fi schimbat locul mai în interiorul Moldovei, în alt oraş. Şi atunci îţi închipui că n-are deloc timp de corespondenţă.

— După luptele de la Mărăşeşti a mai scris ?

— Nu. Tocmai asta poate fi o explicaţie. Trebuie să fi avut puhoi de răniţi.

Şi totuşi Laurenţia se temea grozav, dar nu voia s-o sperie pe Zoe. Iar gîndul că la Bucureşti Ana Maria şi Petre n-aveau deloc, de mult, nici un fel de veste de la fiul lor, că nici ea nu le putea comunica nimic în nici un fel o neliniştea necontenit. De fapt, nici ea n-avea cum şti ce fac Ana Maria şi Petre sub acea grea ocupaţie străină. Petre nu mai era un om tînăr, călcase peste pragul bătrîneţei, avea vreo şaizeci şi trei de ani, vîrstă care nu doboară un om în timpuri liniştite, dar care îi stă pe umeri ca o lespede grea în vremuri urîte, de război, umilinţă, foamete şi grijă pentru un copil iubit, despre care nu mai ştii nimic. Ana Maria putea fi şi singură în ceasul ăsta. Laurenţia nu ştia de ce îi vin gînduri atît de spăimîntătoare. Da, propriul ei tată avea şaizeci şi şase de ani şi era atît de îmbătrînit încît, cînd ieşea şi el, rar, să facă o cumpărătură, lumea la coadă îi spunea „Mai repede, moşule, mai repede! Ai înţepenit acolo?" Asta auzise o dată Laurenţia cu urechile ei şi parcă îi dăduse cineva o lovitură în piept.

Alteori Zoe era cuprinsă de griji pentru tatăl ei. Veniseră de la el scrisori, dar nu chiar în ultimul timp. Paula şi ea îl cunoşteau, cînd fusese toiul luptelor de la Mărăşeşti şi Oituz în acea zonă, niciodată nu avuseseră adresa exactă a regimentului lui, îşi trimiteau scrisorile la un cifru militar anumit şi Simion răspundea la ele. Asta le liniştea, legătura nu fusese ruptă. Era ruptă doar acum, după zilele de sfîrşit de iulie şi început de august, odată cu acel cumplit Mărăşeşti. Deci acolo era, îşi spuneau ele. Dar mai era încă? Cînd aveau să primească următoarea scrisoare? Şi oare aveau s-o primească? În unele nopţi, istovită de munca de la spital, Zoe uita şi de bucuria muzicii, şi de fericirea de a-l fi auzit pe Enescu. Nu putea dormi, se gîndea la tata, numai la el, şi alături de ea o simţea pe Paula trează, tăcută, măcinată de aceeaşi nelinişte şi aşteptare.

Nu, Simion Mocanu nu murise, nu fusese rănit şi nu se îmbolnăvise de tifos. Luptase însă zile în şir, nopţi în şir, şi acum, în fundul bordeiului care le servea de adăpost lui şi încă altor doi locotenenţi, îşi trăgea sufletul, cum spunea el, culcat pe lungul prici de pămînt bătătorit, acoperit cu rogojini, care era şi pat, şi scaun, şi masă pentru ei trei. Cei-

lalți doi care locuiseră aici cu ei, un căpitan și un sublocotenent, pieriseră în ultimele lupte. Fuseseră ridicați de brancardieri, duși, dar locotenentul avea țeasta sfărîmată, căpitanul un picior zburat din șold, nu mai știau de urma lor și nici mare nădejde n-aveau că un spital miraculos, un medic vrăjitor i-a salvat de la moarte. Se pipăiau pe ei înșiși, erau vii, nu mai rămînea nici o îndoială, dar încordarea și încleștarea acelor zile de început de august răsunau și acum în nervii lor. Noaptea cîte unul dintre ei urla prin somn „la atac" de pildă și ceilalți doi tresăreau ca strigați pe nume, apoi adormeau la loc, bolborosind, gemînd, ocărînd. Aveau toți conștiința clară a uriașei rezistențe pe care o opuseseră armatei lui Mackensen, conștiința că opriseră în loc, dezlănțuiți, desprinși de ei înșiși, acea armată și mai bine organizată, și mai puternică, și mai înzestrată cu armament modern, dar nici unul dintre ei nu știa ce va urma mai departe. Pauza asta avea să fie scurtă sau lungă ? Deocamdată își odihneau ciolanele, se căutau cu atenție și cu spaimă de păduchi, și își povesteau iar și iar acele zile, acele nopți pe care le trăiseră laolaltă, dar nici unuia nu-i ieșeau din minte. Unul dintre ceilalți doi locotenenți, un băiat frumușel, cu părul creț, cu ochi mici și de un negru arzător, rămăsese cu un tic nervos. Își scutura mereu capul și și-l ferea spre dreapta, de parcă i-l căuta în văzduh un glonte nevăzut. Celălalt, profesor în timp de pace, le descria cu încăpățînare, de parcă ar fi ținut o lecție de la catedră, cum fusese fiecare zi în parte, din 6 august pînă în 19, meticulos și cu o memorie de nebun. Cum fusese în sectorul lor. Era un om matur ca și Simion, exact ca el, dar vorbăreț, pe cînd Mocanu tăcea ore în șir și nu puteai ști dacă te ascultă sau nu. Pe cînd amintirile celorlalți doi erau încurcate, suprapuse, parcă, o singură imagine de foc, urlet, sînge, violență și moarte, creierul profesorului, ca o foaie de hîrtie albă pe care nu fusese scris niciodată nimic, înregistrase exact, și poate pentru totdeauna, clipă cu clipă, în ordine cronologică, și nesfîrșita lui logoree relua iar și iar tot ce se petrecuse și cum se petrecuse în jurul lor în ultimele zile. Ceilalți doi se întrebau dacă n-ar fi trebuit oare dus și el la un spital, așa întreg cum era și nenorocit de clar în expresie.

Vara era încă fierbinte. Cu cîteva zile înainte plouase, tranșeele și bordeiele se umpluseră de apă, apa suise pînă la

prici şi acum cînd coborau de pe el picioarele le lunecau în mîzga care încă nu se uscase. Simion nu ieşea în timpul zilei afară, la soare. Îl durea capul, soarele îi părea că-l loveşte ca o măciucă fierbinte. Afară, sigur, noroiul se uscase repede, dar copacii din văiuga aceea răscolită fuseseră sfîşiaţi, îndoiţi de explozii. N-aveai sub ce te adăposti. Ceilalţi doi ieşeau în soare, se întîlneau cu alţi camarazi din alte bordeie, din tranşee, stăteau de vorbă. Nu le plăcea să fie „şobolani", cum îi spuneau ei lui Simion. El ziua dormita. Se gîndea la pătimirile trecute, aţipea, se visa acasă lîngă Paula, cu Zoe pe genunchi, se trezea dezamăgit că nu fusese adevărat, aţipea iar, se vedea în Şcheii Braşovului, maică-sa purta broboadă neagră după el, îl jelea şi el n-o putea convinge că e viu, iar sărea din somn, iar adormea şi retrăia în vis o zi cumplită, în care nu părăsiseră poziţia cîştigată, deşi ghiulelele zburau în jurul lor.

Abia noaptea, cînd ceilalţi dormeau, ieşea Simion de sub pămînt. Sub cer era răcoare, nu răcoarea umedă de sub pămînt, ci răcoarea uscată a toiului de august. Cerul era o mare de stele. Singura pacoste era că nu putea aprinde o ţigară. Micul ei punct de jar l-ar fi acoperit cu mîna, dar dacă ar fi aprins bricheta de metal cu lung fitil galben care spînzura sub ea şi cu scînteiere puternică, lumina ei ar fi putut fi văzută de pe linia duşmană. Se chinuia să nu fumeze. Se gîndea. Ocolea amintirea zilelor trecute, se gîndea la ai lui. Zoe trebuie să fi crescut. Paula nu era o curajoasă, ea sigur că se temea pentru el zi şi noapte. Asta se vedea şi din scrisorile ei, cînd izbutea vreuna să ajungă la el. Zoe lucra într-un spital. Bietul copil, biata fetiţă, sigur că făcea treaba asta grea numai ca să-şi dea impresia că şi ea, ca şi tatăl ei, face ceva în clipa asta în care o ţară întreagă se zbuciumă şi suferă. Cum se comporta un copil exaltat şi sensibil într-un spital în care vezi numai grozăvii ? Laurenţia îi scria că foarte bine. Ce noroc Laurenţia asta în familia lor !

După război, şi aici inima i se oprea din bătut, după, adică dacă Puterile Centrale aveau să fie înfrînte — se putea spera asta ? Se mai putea spera ? De ce nu, speranţa e liberă ca pasărea —, avea să se ducă la Braşov. Fără paşaport, fără graniţă la Predeal. Acasă la el, aşa cum se duce orice om acasă. Avea să-i îmbrăţişeze pe toţi, ah, cum avea să-i îmbrăţişeze ! Şi apoi să se culce pe patul înalt cu pilotă

de puf, şi să doarmă, să doarmă ! Doamne Dumnezeule ! Ce e cu el ? S-a prostit ? Asta e idealul lui după război ? Să doarmă pe pilota de acasă, din Şchei ? Nu, sigur că nu, idealul e altul, e aproape de necuprins de frumos, dar vezi, numai un om obosit ca el poate pricepe ce înseamnă să ajungi ziua în care să te culci, aşa ca în pruncie, în patul făcut de mama, cu aşternut niţel aspru, ţesut de ea în casă, cu pilotă adîncă de puf, în odaia cu miros de busuioc şi de sulfină. Aşternuturile Paulei sînt de olandă sau de damasc, dar se potrivesc ele cu patul de la Braşov ? Se aude că românii din Transilvania suferă acum, în timpurile astea. Cîte lipsuri or fi acasă ! Poate că unul dintre neamurile lui a şi murit, o fi murit de foame. E cu putinţă ? Sau a fost arestat pentru vreun cuvînt nesăbuit, rostit în faţa stăpînitorilor. Şi asta se poate. Ce bine ar fi să poţi să-ţi ştergi din minte spaimele şi obsesiile astea. Să ai grijă numai de pielea ta. Dar cine o poate ?

O stea cade lung, brăzdînd cerul cît îl cuprinzi cu ochii. Apoi alt soi de stea, care şuieră şi pocneşte în spatele lui, se înfige într-un trunchi mutilat de copac, îi trece pe lîngă umăr. Eh, iar ? Dumnezeu să-i neagoe în ziua de barbură, cum se zicea în Şchei, dar nerozii ăştia nici noaptea n-au astîmpăr, după atîta zdruncinare ? Că nici ei n-or fi teferi, şi nici atîţia cîţi au fost, iar rămaşii trebuie să fie frînţi şi ei. Uite, acum trebuie aprinsă o ţigară, s-a speriat fără să vrea şi o ţigară e absolut necesară. Are să coboare cîteva trepte în bordei ca să aprindă bricheta şi are să fumeze tot afară, cu palma căuş în faţa ţigării. E linişte. Şi ce vuiet a fost, cît urlet, cîtă larmă, iad, cazanul satanei a fost aici în clocot şi noi în el, arşi, pîrjoliţi, înjunghiaţi de dureri şi spaime, şi vii, parcă mai vii decît oricînd, cu toate simţurile ascuţite şi răscolite.

Fumul de ţigară e bun şi intră adînc în piept, ca un leac pentru inima tulburată. Cine a născocit că e otravă chiar pentru inimă ? Nerozii ! E calmantul cel mai bun. Dar deodată se întîmplă ceva ciudat : stelele de august, stelele căzătoare de august, asteroizii, încep să curgă unul după altul deasupra capului lui şi, în acelaşi timp, dincolo de colina din faţa lui, unde ar fi de presupus că şi inamicul se odihneşte, porneşte o rafală de mitralieră ale cărei proiectile brăzdează

luminos, zgomotos, spațiul de un negru transparent dintre cele două fronturi, trec printre copacii schingiuiți, se înfig în malul de pămînt care ocrotește tranșeele noastre, sub care sînt săpate bordeele noastre. Încă o rafală, încă una. Și stelele cad și ele mereu. Simion nu mai știe dacă stelele sau proiectilele sfîrîie, pocnesc și se sparg în jurul lui. Și cerul, cerul ăsta senin și liniștitor pînă adineauri, și pămîntul îi sînt vrăjmași. Nu el a pricinuit rafalele astea cu țigara lui ascunsă în palmă, dar se simte vinovat de parcă ar fi greșit și împotriva cerului și a pămîntului. Calcă restul de țigară cu talpa grea și se prăbușește aproape în bordei, pe trepte.

Înăuntru e miros de umezeală și de trupuri istovite, prost spălate, adormite.

— Ce e ? I-au apucat pandaliile ? întrebă locotenentul tînăr, cel cu ochii ca boabele de piper și cu ticul nervos. Auziți ? Nu, s-au oprit. Nu te lasă să dormi, mama lor...

Celălalt camarad, profesorul n-a auzit nimic, zace ca de plumb. Se culcă și Simion. Îl doare capul, îl doare. S-ar fi putut ca acum chiar, după ce-a scăpat de focul cel mare din zilele trecute, să-l nimerească. Au trecut pe lîngă el. Are noroc. Să nu mai pună mult la încercare norocul ăsta. E mai bine.

În noaptea asta senină, cu ploaie de stele, Laurenția fusese în spital pînă aproape de ora unu noaptea. Medicii nu mai sfîrșeau cu răniții aduși de pe front, surorile nu mai sfîrșeau cu cei operați și cu cei neoperați încă, așezați pe tărgi sau saltele pe culoarele spitalului, în biroul medicului șef, în camera de gardă, pretutindeni. După lotul adus de la Mărăști, la cîteva zile adusese altul de la Mărășești. Nu se mai putea răzbi. Uneori medicilor le venea să geamă ca răniții lor, de oboseală, de sfîrșeală. Erau unii a căror sensibilitate se topise, care lucrau mecanic și cu nepăsare. Alții însă parcă s-ar fi îmbolnăvit de o boală ciudată, care îi făcea să tresară, să sufere odată cu operații lor. Iar alții piereau din cînd în cînd, așa cum pierise Ionică, de tifos exantematic, oricît de spălați și cercetați ar fi fost în măsura în care îngăduia timpul, răniții veniți de pe front. Atunci

spitalul intra în altertă, se căuta alt medic, pentru că şi aşa cei existenţi nu puteau face faţă.

Laurenţia venea încet către casă. Îi făgăduise Paulei că în seara asta se va duce împreună cu Zoe să cineze la ea. Pe Zoe o trimesese acasă de pe la nouă, dar ea nu mai putuse veni. Era obosită, dar avea un ciudat sentiment că nici oboseala, nici jalea cu care pleca de obicei de la spital, nici grija pentru taică-său, nici frumuseţea nopţii nu mai erau aceleaşi dinainte. Dinainte de ce ? Asta era greu de formulat. Dar cînd voia să fie sinceră cu ea însăşi, aşa cum era deprinsă să fie, trebuia să-şi spună limpede : „Dinainte de ivirea lui Adrian Stoica." Noaptea era mai frumoasă şi grijile mai uşor de dus. Ea, care păşise toată tinereţea ei bărbăteşte, acum avea uneori impresia că zboară.

Profesorul nu stătuse mult în spital, rana lui, după cea de-a doua operaţie, se închisese relativ uşor. În spital era nevoie de paturi, nu era loc pentru convalescenţi. Adrian Stoica nu rămăsese infirm, avea să mai poată mînui condeiul, şi creta pe tablă, dar şi puşca. Era vorba pentru el numai de un concediu medical ceva mai lung, de aproape trei luni. Aşa calculaseră medicii. Profesorul de matematică era din Bucureşti. Trebuia găzduit undeva şi casele din Iaşi erau înţesate de refugiaţi. Se gîndea să se ducă la Bîrlad, unde cunoştea vag familia unui fost coleg. Scrisese la Bîrlad, nu primise răspuns.

În timpul cît mai stătea încă în spital pentru că i se schimbau pansamentele şi pentru că sora Laurenţia intervenise, cu destule remuşcări la gîndul că poate locul lui era necesar unui rănit mai grav, o aşteptase în fiecare dimineaţă şi avusese impresia că de cîte ori intra ea în salon se schimbă ceva, se luminează ceva în jurul lui, că spitalul era mai uşor de îndurat. Nu ştia dacă această necesitate de a o vedea şi această bucurie că o vede începuse odată cu febra care îl cutreiera la intrarea lui aici sau odată cu acel concert dat de Enescu. I-ar fi spus concertului în mintea lui : „Logodna noastră", dacă Laurenţia n-ar fi fost egală cu toată lumea, veşnic ocupată, lipsită de cochetăria altor surori. Şi totuşi, parcă pe el îl privea altfel. I se părea lui ? Parcă îi aşeza altfel perna, parcă îi ştergea altfel fruntea cînd dreapta lui nu era încă bună de nimic. Îi aducea cărţi. Cînd venea dimineaţa şi le spunea tuturor „bună ziua", avea pentru el un

zîmbet mic, ascuns. Se îmbujora puțin la față. Și iar se întreba dacă nu era cumva o năzărire a lui, pentru că prea intens o așteptase. Uneori, în amurg, cînd în salon se făcea o clipă de liniște, Laurenția venea la capătîiul lui și-i vorbea despre vindecare, îl întreba despre viața și familia lui de la București, îi povestea despre ea însăși. Da, ajunsese aici. Îi mărturisise că tatăl ei e francez, că are un cumnat pe front, pe tatăl acestei Zoe care se învîrtea printre paturi, care voia să fie în toate locurile deodată și care atît de des avea ochii în lacrimi. La plecare, uneori, Laurenția îi pipăia fruntea ca și cum ar fi vrut să se asigure că n-are febră, și doar nu mai avusese de mult. Adrian Stoica îi oprea mîna și o săruta repede, așa ca să nu-l vadă nimeni.

Pe vremuri Laurenția își spusese : „Dacă am să mă îndrăgostesc vreodată, am să-i spun tatii numaidecît. Dar nici nu va fi nevoie să i-o spun, tata are s-o ghicească singur." Și lucrurile nu se întîmplaseră așa. Ea nu-i spusese nimic lui Gilbert, o copleșea un fel de pudoare, de sfială, și Gilbert n-o ghicise. Își dădea seama mai puțin decît Paula că Laurenția slăbise, că începuse să se pieptene cu grijă, ea, cea care își aduna părul în mijlocul capului la întîmplare, că ochii îi străluceau, că uneori mai și glumea, cu toate treburile și preocupările care o covîrșeau.

Paula băgase de seamă ceva și nu îndrăznea să creadă. Zoe nu putea crede nici ea că Laurenția e o femeie ca toate femeile, că poate simți ca ele. Ah, da, un sentiment extraordinar cum avea ea pentru Enescu, asta ar fi priceput să aibă și Laurenția, dar probabil că pe sergentul Stoica mătușa ei îl aprecia ca pe un profesor, ca pe un coleg. Că îl aprecia pe el mai mult decît pe ceilalți răniți, de asta era sigură Zoe. Foarte bine înțelesese însă lucrurile Ema Dincă, chiriașa Paulei, cînd Laurenția venise o dată la ele și le povestise cum un bolnav al ei, mai curînd un convalescent, n-are unde se adăposti după vindecare și scrie la Bîrlad scrisori disperate, pentru că numai acolo cunoaște o familie. Ema privise fața Laurenției cînd povestise aceste lucruri, îi auzise tremurul din glas, numai ea îl auzise și spusese repede, cu cea mai mare simplitate :

— Să stea cît are concediu aici. Dacă doamna Mocanu n-are nimic împotrivă, bineînțeles. M-am repezit și eu așa, de parcă aș fi stăpînă, nu o culeasă de pe drumuri cu fa-

milia mea cu tot, dar cum o cunosc eu pe doamna Mocanu, nu cred că va spune nu.

— Unde să stea aici ? întrebă Laurenția, cu o emoție stăpînită. Aici sînteți cinci persoane.

— Dar odăița din pod, în care învăța Zoe ? Dacă doamna Paula îmi dă mie autorizație și un rînd de cearceafuri, mă angajez să-i fac acolo o colivie de mai mare dragul puiului ăstuia de cuc fără cuib. Nu-i rănit la picioare, poate urca. E rănit la braț, nu ne poate cînta deocamdată la vioară, lasă că ne cîntă el după război.

— Oh, mamă, adevărat ! Ar putea sta la noi ! strigă Zoe cu căldură.

Laurenția aștepta încordată. Nu-i trecuse prin cap așa ceva, nu venise cu intenția asta, știa numai că acasă la ea nu-l putea aduce din pricina familiei Cosma care pusese stăpînire și pe hol și pe bucătărie și pe sufragerie. Orice discuție cu cele două femei ar fi dus la stupidități și vulgarități din partea lor, la duritați din partea ei. Acum, însă, cînd Ema vorbise de odăița din pod în care în adevăr învățase înainte Zoe, care avea o ferestruică spre grădină și pe care o mînă de gospodină ar fi putut-o rîndui frumos, aștepta răspunsul Paulei cu sufletul la gură.

— Bineînțeles ! Dacă doamna Dincă poate aranja ceva acolo, dacă profesorul ăsta nu e prea pretențios, dacă Laurenția crede că el s-ar simți bine la noi, eu n-am nimic împotrivă !

— E bine așa. Mulțumesc, Paulo, spuse Laurenția, dar se uită la Ema. Ei ar fi trebuit să-i mulțumească de fapt. Pot să-l aduc mîine ?

— Pînă mîine îi fac acolo un rai ! se lăudă Ema.

A doua zi la spital se apropiase de patul lui Adrian Stoica și-i spusese simplu, direct, de parcă l-ar fi anunțat că acum se aduce ceaiul.

— Ți-am găsit o odaie. Ai să locuiești la sora mea. E o odăiță cam la înălțime, ca să nu spun la pod, dar va fi curată și plăcută. Sora mea, mama Zoei, e o femeie liniștită și ceilalți chiriași care stau cu rechiziție la ea sînt civilizați. Vrei ?

Stoica o privi lung, clipi de cîteva ori pentru că îl usturau ochii cu o amenințare de lacrămi, și o întrebă încet :

— N-am să stingheresc pe nimeni ? Vreau să spun...

nu, era să spun o prostie. Sora dumneavoastră, al cărei bărbat e pe front, n-are să fie prea impresionată de prezența unui convalescent ?

— N-are timp biata Paula de așa ceva. Aleargă după aprovizionare, cultivă nițel zarzavat în curte. Cînd să mai fie și impresionată ? rîse ea. Apoi, cu glas scăzut : Nu mai are veşti de la cumnatul meu după ultimele lupte. Trebuie toți împreună să-i dăm curaj, s-o facem să spere.

— Da, da, am să-mi dau toată osteneala ! șopti aprins Stoica. Păcat că nu-i pot lucra grădina, mîna mea dreaptă nu e încă bună de treabă.

Laurența își văzu de lucru toată ziua. Către seară îl anunță pe sergentul Stoica să se pregătească pentru plecare din spital. Ea vorbise la direcție să i se facă foaia de ieșire. Mai avea de făcut cîteva injecții, mai trebuia să curețe o drenă, să dea fiecărui bolnav din salon medicamentele de seară și avea să-l ducă la doamna Mocanu.

Adrian Stoica își făcu formele de ieșire ca în vis. De dimineață pînă seara nu avusese timp nici să creadă că situația lui era aranjată, că avea să aibă un acoperiș deasupra capului, nici să înțeleagă cît de aproape avea să fie probabil de Laurența și că ea dorise această apropiere. La cancelaria spitalului fu felicitat că fusese avansat sublocotenent printr-un ordin de zi, primit chiar în ajun. Uitaseră să-l anunțe pe loc, erau atît de ocupați ! Stătea acum îmbrăcat într-o uniformă prea largă pentru el, cu tresele de sublocotenent pe umeri, în vestibulul spitalului și aștepta. Laurența întîrzia. Zoe trecu pe lîngă el fără să-l vadă, ieși în stradă. Ce însemna asta ? Zoe nu știa că avea să fie găzduit în casa lor ? De ce nu-i spusese nici un cuvînt ? De ce nu-l luase ea acasă ? Și Laurența care nu mai venea ! Era cu neputință să fi plecat fără el, așa cum plecase Zoe. Ce se întîmpla ? Se întoarse în ușa salonului pe care crezuse că-l părăsește pentru totdeauna, văzu bolnavii de la care își luase rămas bun. În fund de tot sora Laurența făcea un pansament, pesemne un rănit sîngerase prea tare, trebuise să i se schimbe fețele ude.

Doctorul Varlam trecu pe lîngă el, se opri :

— De ce n-ai plecat ? S-a înnoptat. Ce cauți în hainele astea în salon ? E interzis.

— Aștept... adică am să aștept afară să vină cineva să mă ia, se bîlbîi Stoica.

Laurenția ridică fruntea, îl văzu, îi făcu un semn care însemna : Vin acum !

Stoica ieși iar în vestibul. Nu mai era nenorocit și dezorientat ca adineauri, era numai grozav de nerăbdător și de flămînd. La prînz nu mîncase nimic de emoție, seara nu cinase, alergînd pe la birouri. În sfîrșit Laurenția veni. Era îmbrăcată de stradă, așa cum n-o văzuse niciodată. Purta o fustă albastră, largă, o bluză albă cu guleraș de dantelă. Își coborîse cocul din mijlocul capului pe ceafă, zîmbea, și lui Adrian îi părea grozav de frumoasă.

— Am trimis-o pe Zoe înainte s-o anunțe pe Paula că venim la cină.

— A trecut pe lîngă mine și nu m-a văzut.

— De bucuroasă și grăbită ce era. Să mergem. Nu e prea departe. Te amețește aerul ? N-ai ieșit din salon de cinci săptămîni. Spital fără grădină ! Cazarmă, pușcărie, asta a fost !

— A fost foarte frumos, spuse încet Stoica. Apoi se rușină de cuvintele lui ca de o declarație de prost-gust și adăugă : Am avut și concerte, și conferințe. M-am odihnit. Știi ce obosit eram ?

— Pot să te iau de braț ?

Adrian Stoica își trecu brațul stîng, cel sănătos, sub brațul ei.

— Nu pot să-ți ofer nimic deosebit în seara asta. Teii au trecut de mult. Paula, sora mea, n-a mai semănat flori în grădină, a pus zarzavaturi, ți-am spus. Pe zidul casei e un trandafir înflorit, atît. Ai să stai toată ziua lîngă el. Într-o seară am să te iau să-l cunoști pe tata. Are să-ți placă. Și ce-ți mai pot da, domnule profesor, care poate că în război ai fost un erou și nu mi-ai povestit-o niciodată ?

— Să vii din cînd în cînd la sora dumitale. Asta îmi poți da. Și e un dar mare. Să mergem mai încet, vrei ?

— Ești obosit ?

— Nu știu, sînt fericit. Să mergem foarte încet, soră Laurenția, să dureze mult. Să dureze pînă la sfîrșitul nopții.

— Ne așteaptă.

— Ai dreptate. Dar știi ce obosit sînt ? Să mergem mai încet !

Laurenția avea un sentiment ciudat, pe care nu-l mai avusese niciodată în viața ei. Trăise sigură de ea, ocupată

și preocupată, muncită de nevoia de a-i fi sprijin tatălui ei, Zoei, elevilor, răniților, dar acum făptura ei parcă se întregea cu ceva și n-ar fi știut spune cu ce. Ținea de braț un bărbat și se simțea alta prin el. Și pe el îl sprijinise cîndva în suferință. Acum i se părea că ea se reazemă de el, se împlinește om întreg prin el. Devenise deodată altă femeie. Un simțămînt din adolescența pe care nu și-o trăise cu febră, ca Zoe, pîlpîia acum în ea. Acest om de la brațul ei era ceva foarte prețios, o simțea clar, prețios cum îi era taică-său, dar cu totul altfel. O chema către el o atracție nemaisimțită și o oprea o sfială nemaiîncercată. Îi privea profilul întunecat în întunericul nopții și-i venea să-i tragă capul către umărul ei, să-i sărute tîmpla netedă.

Acasă la Paula, mama, fiica și familia Dincă îl primiră pe Stoica în adevăr ca pe un erou. Dincă se simțea totdeauna rușinat în fața unui rănit sau a unui invalid, el, care avea o slujbă într-un minister refugiat și era ocrotit de primejdiile războiului. Nu mai știa ce să facă pentru profesorul atît de palid și de emoționat.

— Dar nu ne-ai spus, domnișoară Laurențio, că domnul sergent a fost avansat sublocotenent! Ia te uită! strigă Ema.

Abia atunci văzu Laurenția tresele de pe umerii lui Adrian și abia atunci se bucură și el de ele. Cînd i se dăduseră în grabă mare la spital era atît de preocupat, de zăpăcit, de tulburat, că nici nu realizase faptul că i se făcuse o cinste.

Paula încercase să încropească o masă mai acătării. Dincă adusese o bucățică de carne numai el știa de unde obținută, se făcuseră jumări de ouă și o supă de roșii. Lui Adrian i se păru că în viața lui nu mîncase atît de bine. Avea la București un tată, era orfan de mamă din copilărie, dar acum se simțea în mijlocul unei familii care parcă era familia lui. Și Laurenția, care la spital era egală, bună, dar nu sentimentală, directă dar nu expansivă, în seara asta părea altă femeie: rîdea, vorbea mult, cu căldură, glumea. Nu regreta decît un singur lucru: că nu se gîndise să-l aducă și pe taică-său la ospățul ăsta împărătesc. Păcat că nu se afla în casă o picătură de vin, sublocotenentul ar fi fost altfel sărbătorit.

Apoi, împreună cu Zoe, îl conduse pe Adrian în odăiţa din pod. Ema realizase în adevăr o minune. Cărţile Zoei risipite peste tot stăteau acum frumos în raft, pe canapea era aşternut un cearceaf curat, o pernă bosumflată veghea căpătîiul, o pătură făcută sul stătea la picioare, la ferestruică atîrna o perdea albastră, iar pe masă se afla un buchet de trandafiri din cei agăţători, din curte. Mirosea a curat, a busuioc. Zoe îl privea pe Adrian întrebător, încîntată. Adrian se uita la Laurenţia cu o nesfîrşită recunoştinţă. Laurenţia, stingherită, aşeza mai bine în glastră trandafirii şi busuiocul. Nimeni nu mai spunea nimic. Nu ştiau ce să spună. Zoe nu cuteza să plece, i se părea că ar sublinia ceva ce încă nu fusese de nimeni recunoscut. Laurenţia îi întinse mîna lui Adrian. El i-o sărută. Zoe îi întinse şi ea mîna şi Adrian, într-un elan, o sărută pe păr. Şi Zoe şi Laurenţia înţeleseră cui se adresa sărutarea aceea nestăpînită. Coborîră scările în goană.

*

Septembrie venea auriu şi cald. Pe front era un fel de linişte, pe care nimeni n-o credea de lungă durată, aşteptarea asta a ceva ce nu se putea ghici dinainte încorda inimile. Rare şi mici ciocniri între cele două fronturi mai aduceau în spital răniţi nenorocoşi, oameni care fuseseră victime ale unui glonte rătăcit, ale unui obuz aruncat de inamic din plictiseală sau pentru că i se păruse că vede o oarecare mişcare dincolo de spaţiul gol şi răvăşit de bătăliile trecute, care îl despărţea de linia noastră.

La Iaşi intelectualii continuau să-şi ducă aprinsa campanie de încurajare a populaţiei, de întreţinere a optimismului, de însufleţire a patriotismului. Paula îi aducea tatălui ei, odată cu mîncarea mizeră pe care o putea pregăti, şi „Neamul Românesc", ziarul condus şi scris în mare parte de N. Iorga cu ardoare şi forţă. Împrumuta de la Dincă şi „România", ziarul pentru front pe care îl conducea Mihail Sadoveanu şi la care colaborau Goga, Vlahuţă, Delavrancea, Minulescu, V. Voiculescu. În paginînile lor cititorul militar sau civil descifra sensul evenimentelor care uneori îl striveau. Paginile lor viguroase insuflau vigoare, ţineau treze conştiinţele care ar fi putut slăbi. Nimeni nu trebuia să uite de ce rabdă de foame, de ce trăieşte în îmbulzeală, de

ce e retezat de familiile din Muntenia, nimeni nu trebuia să uite ţinta finală a atîtor sacrificii. Nimeni nu trebuia să uite că plătea cu toate suferinţele astea o dreaptă şi mereu sperată realizare în viitor : întregirea neamului. Cuvintele astea care, rostite prea des, începeau să sune ca o lozincă, aveau un substrat în inimi, aveau un mare, necesar adevăr la temelie, care nu trebuia uitat şi nici nu era.

Uitate nu erau nici ajutorul dat de francezi prin armament, muniţii, prin prezenţa generalului Berthelot, care fusese trimis anume pentru reorganizarea trupelor noastre, nici generalul Averescu, care îşi conducea în aşa chip trupele încît spărseseră frontul german la Mărăşti, eliberaseră un teritoriu de aproape 500 de kilometri pătraţi, luaseră duium de prizonieri şi armament german, aşa cum pe buzele tuturor era numele generalului Eremia Grigorescu, priceputul şi vajnicul, care la Mărăşeşti, oprise cu armata lui contraatacul german.

Dar oricît de mult ar fi simţit românii, cu bucurie şi cu un sentiment de justificată mîndrie, că în ceasuri de grea cumpănă erau puternici, ei, popor mic şi nu destul de bine înarmat, că vitejia şi spiritul patriotic puteau face faţă unor forţe mai mari, mai pregătite, mai experimentate şi mai bogate în tradiţia unor lupte organizate, că o ţintă nobilă şi voinţa încordată ţin loc de „disciplină de fier" şi de imens bagaj de muniţii pregătite din timp de mari şi celebre uzine, ei ştiau foarte bine că războiul nu se desfăşoară numai la noi, pe acest front pe trei sferturi înconjurat de inamici, că el e un incendiu care a aprins întreaga Europă, că lupte se dau nu numai în occident, în sud, dar chiar în nordul Africii, şi că de rezultatul general al acestor lupte depinde şi soarta ţării noastre. Efectiv, noi luptam acum singuri în colţul nostru din est, sau respiram o singură clipă între un foc trecut şi poate unul viitor, sperînd, sperînd, dar neştiind cum se va întoarce imensa roată a istoriei.

Gilbert Saint-Laurent nu-şi făcuse adevăraţi prieteni printre ofiţerii sau soldaţii francezi care treceau prin Iaşi, nici unul dintre ei nu era stabil acolo şi dacă unii din conducerea trupelor era, nu la el ajunsese profesorul universitar care trăia închis în casa şi în grădiniţa lui, flămînd de ziare şi veşti noi, dar într-un fel sălbăticit de lume. Nici el nu ştia de ce are nevoie de atîta singurătate. Îi ajungea fiica lui,

care venea seara acasă și nu-i putea aduce știri decît despre suferințele din spitalul ei, îi ajungeau Paula și Zoe, care veneau să-l vadă. Cu doamnele Cosma n-avea ce vorbi și se ferea să vorbească. Uneori, însă, cînd se ducea la o cumpărătură și întîlnea din întîmplare un ins în uniformă franceză, simțea că i se încălzește inima, că îi vin lacrămile în ochi. Îl oprea, îi vorbea. Îi vorbea în acea pură franceză pe care n-o uitase. Dacă soldatul sau ofițerul avea o clipă liberă, îl poftea la el acasă. Suferea cumplit că nu-l poate trata cu ceva bun, cu ceva foarte bun. Îi oferea o cafea de orz, o bucățică de pîine cu magiun. Magiunul pe care i-l făcuse Paula odată, cînd avusese puțin zahăr, era păstrat de el numai pentru asemenea prilejuri. Oaspetele era și el mișcat. Își dădea seama că bătrînul ăsta frumos suferă și așteaptă o întorsătură a situației pentru Franța ca și pentru România. N-ar fi vrut să bea nici cafeaua, să mănînce nici bucățica de pîine care își închipuia că e rația gazdei, ar fi vrut să-l cruțe de risipă, dar îi erau oferite cu prea mare dragoste. Musafirul admira imensa bibliotecă a cărturarului, tabloul de pe perete care reprezenta o femeie tînără, brună, subțirică, cu imenși ochi albaștri umbriți de gene negre, nefiresc de lungi.

— Soția mea, spunea gazda. Am pierdut-o.

Apoi tăcea cîteva minute. Dacă era cald și-și primea oaspetele în grădină, la umbră, o femeie tînără, trupeșă, se foia mereu în jurul lor, ba căutînd cîteva foi de pătrunjel printre straturi, ba încercînd să smulgă un morcov din pămînt, și aruncîndu-i străinului lungi ochiade melancolice din ochii ei cenușii, nehotărîți. Saint-Laurent n-o prezenta niciodată, musafirul își închipuia ce putea, sau că era o străină nedorită, sau că dădea iama în amărîta de grădină a bătrînului, care se vedea că nu era prea bine hrănit.

Îl vizita pe Gilbert uneori dimineața, alteori la sfîrșitul după-amiezii profesorul Adrian Stoica. Dacă îl apuca acolo înserarea, Laurența venea și ea de la spital și mai stăteau o bucată de vreme împreună. Se împrieteniseră. Lucrurile se petrecuseră la început totuși simplu, așa cum își închipuise pe vremuri Laurența că va fi. Într-o zi spre seară trecuse pe la Paula și îl invitase pe Adrian acasă la ea. Plecaseră la braț, ca un lucru de la sine înțeles, fără ca Laurența să i-o ceară, ca în seara în care îl scosese din spital.

Saint-Laurent era în grădină. Cînd îşi văzu fata venind la braţ cu un sublocotenent, îi tresări ceva în inimă. Intimitatea cu oamenii străini nu era deloc felul ei. Poate că îl ţinea aşa pentru că era slăbit de boală, trebuie să fi fost ofiţerul despre care Zoe povestise că a fost încartiruit la ele de cîteva zile. Laurenţia nu i-o spusese, dar nu de acum, de săptămîna asta, de mai mult timp, era foarte schimbată. Părea o fiinţă fericită, şi vai ! fata lui nu avusese parte pînă acum de prea multă fericire. Vinovată era poate sobrietatea naturii ei, patima ei pentru studiu, lipsa ei de graţie fizică. Paula se măritase la optsprezece ani, Paula era frumoasă şi tandră. Laurenţia lui (aşa îi spunea în gînd „Laurenţia mea") era tăcută şi devotată tuturor, dar nu expansivă şi, din păcate, asta vedea şi el cu toată dragostea pentru ea, lipsită de frumuseţe. Se înţelegeau şi prin tăceri şi prin cuvinte. Erau de acord în orice hotărîre, iubeau aceleaşi cărţi, aceiaşi oameni, Gilbert spunînd-o tare, Laurenţia pe tăcute. Şi el, tatăl, suferise în sinea lui că fata asta plină de calităţi nu se comportă ca alte fete, nu se îndrăgosteşte niciodată. Dacă ar fi avut vreodată o dezamăgire sentimentală, era sigur că el ar fi ghicit-o. Nu, Laurenţia trecuse de prima tinereţe ca o făptură plină de haruri, dar nu de cel feminin. Cu cine putea semăna din familie ? Agata fusese întreagă graţie şi slăbiciune, Zenobia un vulcan. Bineînţeles că n-ar fi vrut ca Laurenţia să semene cu Zenobia, dar măcar ceva, un fir de feminitate din ea să fi ajuns pînă la fiica lui. Îşi aducea aminte că în copilărie îşi cunoscuse bunica dinspre mamă (mama lui fusese blîndă şi ştearsă), o bunică voinică, un zdrahon de femeie voluntară şi aspră, căreia îi spuneau în familie „grenadirul". De la acea bunică a lui să fi moştenit Laurenţia caracterul şi temperamentul ei bărbătesc ? Deci vina era a lui. Nu ştii ce trăsături din strămoşi treci copiilor tăi. Grija lui, marea lui grijă era că Laurenţia nu se va mărita niciodată. El avea să moară, avea s-o lase singură, mai rău, nu singură, ci sprijin ea celorlalţi, Paulei, Zoei, sfetnic întregii familii. O mătuşă care îmbătrîneşte şi rămîne o mătuşă, nu are alt nume în viaţă cum nu avusese biata Măriuca Movilă. Numai că Laurenţia avea o meserie, era puternică, voluntară. Putea el însă şti dacă sub trăsătu-

rile astea nu se ascundea un tremur, o rană, un regret niciodată dat la iveală ?

Şi acum, deodată, Laurenţia strălucea. Tot atît de clar cum văzuse pînă atunci că nu e frumoasă, Gilbert o vedea acum înfrumuseţîndu-se pe zi ce trecea. Se mişca altfel, unduios, nu mai călca, aşa cum le auzise pe chiriaşe şoptind, „căzăceşte", ochii căprui luminau, părul altfel pieptănat îi împodobea faţa pe care altă dată i-o scotea în relief, lins cum îl purta, ca pe o mască dură. Zîmbetul ei nou o întinerea şi zîmbea mereu, ca un om căptuşit de un gînd fericit. Pesemne că rar sau economicos zîmbise pînă atunci, de abia acum se vedea că are dinţi albi, luminoşi, egali. Pînă şi glasul i se făcuse mai dulce, începuse să semene cu glasul Agaţei. Slăbise mult, dar obrazul înainte fără culoare, de un fel de brun mat şi tern, era acum veşnic îmbujorat.

În seara aceea însă, cînd Laurenţia intră în grădină la braţ cu Stoica, după o singură clipă în care pregetase întrebîndu-se dacă fata lui nu-l ţine de braţ pe convalescent ca să-l sprijine, Gilbert înţelese. Laurenţia i-l prezentă ca pe un oaspete aşteptat, deşi nu-i vorbise pînă atunci niciodată de el. Îl alesese, era sigur.

— Uite, tată, domnul e profesorul de matematici Adrian Stoica, avansat de cîteva zile sublocotenent. Aş fi bucuroasă să fiţi prieteni. Noi doi ne-am împrietenit poate chiar din clipa în care ne-am cunoscut.

Adrian se plecă în faţa lui Saint-Laurent.

— Dacă voi doi sînteţi prieteni, nu se poate să nu fim toţi trei. Ştii, domnule Stoica, Laurenţia mea şi cu mine înţelegem şi simţim toate lucrurile la fel. Dacă aş fi rămas în Franţa, ţara în care m-am născut, poate că niciodată n-aş fi avut norocul să am o familie atît de apropiată. Noi toţi, împreună cu ceialalţi de la Bucureşti, facem una. Poate că ţi-a povestit ceva şi despre ei Laurenţia.

— Da. Şi, cu voia dumneavoastră, am şi eu în inimă o grijă şi o aşteptare. Veşti de la doctorul Ionică Stamate.

Din seara aceea, fără să li se spună lucrurilor pe nume, Adrian veni la Saint-Laurent ca un viitor membru al familiei. Se întreba, în timpul lungilor convorbiri pe care le avea cu Gilbert şi în care îşi perindau şi amintiri şi speranţe de viitor şi păreri despre literatură sau muzică, şi mai ales în care îi muncea desfăşurarea războiului, dacă n-ar tre-

bui s-o ceară oficial pe Laurenţia de nevastă. Apoi se stăpînea. Pe Laurenţia simţea că trebuie s-o ceară întîi ei înseşi. Lucrurile erau parcă limpezi între ei. Uneori vorbeau chiar de viitorul lor comun fără să-şi dea seama cînd alunecaseră în problemele astea. În noiembrie, către sfîrşitul lunii, concediul medical al lui Adrian înceta. Trebuia să se întoarcă pe front, pe acel front pe care nimeni nu ştia ce se va petrece mai departe, în privinţa căruia nu se ştia ce hotărîri se vor lua. Într-o seară Adrian se auzi spunînd parcă fără să fi cîntărit ce spune, nu pentru că în el s-ar fi îndoit de propriile lui dorinţe, dar pentru că nu ştia dacă poate cuteza :

— Tu n-ai vrea să ne căsătorim înainte de întoarcerea mea pe front ?

— Eu cred că ar fi mai bine, răspunse cu simplitate Laurenţia.

— Poate că ar fi mai prudent altfel... eu ştiu ? Dacă mor de data asta şi tu rămîi...

— N-ai să mori nici de data asta. Nu trebuie să pleci cu asemenea gînduri în tine. Ne vom căsători, eu am să te aştept şi tu ai să te întorci. E mai bine aşa. Deseară am să-i spun tatii. Dealtfel, cred că se aşteaptă la asta.

Se aflau în odăiţa de la pod a lui Adrian. Laurenţia urcase la el pentru că primise la spital un buchet de tufănele şi-i adusese lui jumătate. Cealaltă jumătate erau pentru taică-său. Stătea rezemată de umărul lui stîng, cel sănătos, cruţare inutilă pentru că şi dreptul era acum zdravăn. Adrian îşi lipise obrazul de al ei.

— Laurenţia ! Laurenţia ! răsună de jos glasul Paulei. Adrian ! Veniţi repede !

De mult Paula nu mai avusese o voce atît de sonoră şi de înaltă.

— Laurenţia ! se auzi şi glasul Zoei. Vino fuga !

Laurenţia sări în sus :

— O veste de la Simion ! Sînt sigură !

— Poate chiar el ! În permisie, strigă şi Adrian.

Se repeziră amîndoi pe scări. În mijlocul holului stătea Simion Mocanu, slab, slab, bărbos, clătinîndu-se între cele două femei care se agăţaseră de gîtul lui şi-l sărutau nebuneşte. În pragul uşii bucătăriei Ema Dincă îşi ştergea lacrămile cu şorţul.

— Pentru cîte zile ? întreba Zoe repetat.

— Numai trei. Dragele mele !

— Trăieşti, Simioane, trăieşti ! Nici o veste de la tine de atîta vreme !

— Am scris, am scris de multe ori.

— N-am primit nimic. Lasă. Trăieşti, dragul meu !

— Tăticule ! Iubitule tătic ! Uite, ăsta e Adrian Stoica, logodnicul Laurenţiei.

Zoe îşi acoperi gura cu mîna. Nimeni nu vorbise în casă de vreo logodnă.

Laurenţia nu tresări. Îşi îmbrăţişă cumnatul, apoi vorbi către toată lumea :

— În seara asta Simion se scaldă şi doarme. Mîine seară îl sărbătorim aici şi sărbătorim şi logodna mea cu Adrian. Îl aducem aici pe tata. Vrei, Paulo ? E mai bine decît acasă, unde avem chiriaşele acelea neplăcute. Aici sîntem noi şi prietenii noştri Dincă.

— Aici ! Aici ! rîdea de bucurie Zoe.

— Sigur că aici, aprobă Paula. Stai jos, Simioane. Doamne, cum ai slăbit ! Bine că eşti întreg.

— Vă dau cuvîntul meu, rosti solemn Ema Dincă, mîine seară vom avea şi carne. Să facă bărbatu-meu ce-o şti, dar să aducă. Logodnă ! Păi asta e glumă ? Îmi stătea pietroi pe inimă că nu se face odată logodna asta ! Aşteptam mereu să înţeleagă şi nevinovaţii ăştia ce înţelesesem eu de mult. Şi-i spuneam lui Dincă al meu : „Măi Gabi, ăştia or pricepe odată că se iubesc sau trebuie să le spun eu ?“ Scuzaţi, am vorbit prea mult şi prea multe. Hai Sănduc, îşi trase ea băiatul de mînă, mîine seară sîntem invitaţi şi noi, azi familia trebuie să fie singură.

După o bucată de vreme, Adrian se urcă în odaia lui şi Laurenţia plecă acasă. Familia Mocanu trebuia în adevăr să rămînă singură. Bărbierit, spălat, tuns de Paula, Simion începu să semene cu el însuşi. Se mirau unii de alţii, de noile lor înfăţişări, Simion de cît crescuse Zoe şi de cît de multe lucruri cumplite îi deveniseră familiare în spital, Zoe şi Paula de starea tulbure a sufletului lui Simion. Se zbăteau în el bucuria că le vede, spaima nerostită că se va întoarce în acel infern care parcă îi pecetluise minţile. Amîndouă îl simţeau fericit numai pe jumătate. Trei zile nu erau destul. Nu era vorba de odihnă, avea nevoie să simtă măcar puţin

că e cu ele, că e viu, că în jurul lui nu se produce nici o explozie, că poate așa ca aceste trei zile va fi viitorul după... după acest lucru încă neîncheiat, nesigur, spăimîntător. De „dincolo" Paula nu aflase nimic ? Bineînțeles, n-avea cum să afle. Poate că mama trăia, avea să mai trăiască. Frații lui trebuie să fi fost înrolați în armata austriacă, altfel ar fi găsit mijlocul să fugă încoace, peste munți. Atît ar fi lipsit, să se întîlnească față în față pe cîmpul de luptă, să tragă unii în alții !

Pînă tîrziu Paula și Zoe nu-l putură face să tacă, pe el, tăcutul de obicei. Povestea și repovestea zilele de rezistență de la Mărășești. Nu le ținea minte în ordine și amănunt ca sublocotenentul cu care stătea în același adăpost și care le relua mereu de la început ca pe o carte citită și învățată pe dinafară. La el imaginile se suprapuneau, se încurcau, se trezeau cînd șterse, cînd violente, dar una nu se pierduse, una nu se uitase. Și durerea aceea de cap năprasnică, și ea îi revenea în amintire, fusese cumplită și ținuse mult. Apoi, tîrziu, adormi și somnul îi fu adînc și lung, pînă la amiază.

Ceea ce Laurența și Adrian numiră logodna lor fu o masă modestă, la care Dincă izbutise să aducă două sticle de vin și nu carnea visată de Ema, ci o bucată de salam, o masă la care toți fură veseli. Pînă și Simion, care nu uitase ceea ce lăsase în urmă și îl aștepta peste două zile, era vesel, aproape nefiresc de vesel.

— Nu mă pot crede aici ! spunea el. Nu pot crede că sînt între voi, că nu vă visez, că nu e o năzărire. Că Laurența se logodește cu un băiat care mi-e drag din clipa în care l-am văzut. Eu sînt nașul, nu-i așa ? Ar trebui să vă schimb verighetele, dar, Doamne, de unde să iau verighete ?

Gilbert băgă mîna în buzunar și spuse sfios :

— Astea sînt verighetele mele, adică a mea și a Agatei. Ei i-am pus în deget atunci... un inel cu o perlă. Verigheta am păstrat-o. Nu știu dacă se obișnuiește așa ceva, nu știu dacă nu există vre-o superstiție... nu mă pricep...

— N-avem superstiții, spuse cu glasul puțin topit de emoție Laurența. Nici tu, Adrian, nu-i așa ?

— Nici eu.

— Ştiţi, copiii mei, dacă aţi putea fi atît de fericiţi cît am fost eu cu Agata, nici nu v-ar trebui mai mult în viaţă.

Simion luă cu multă gravitate verighetele din mîna lui Gilbert, le trecu pe degetele Laurenţiei şi a lui Adrian şi-i sărută pe amîndoi. Paula, rezemată de tatăl ei, îşi stăpînea emoţia. Logodnicii se priviră o clipă, nesiguri parcă de ceea ce se petrecea cu ei, stingheriţi puţin de faptul că erau în centrul atenţiei generale, apoi se îmbrăţişară repede, cuprinşi de acelaşi elan. Zoe cîntă la pian un „Mulţi ani trăiască!" pe care ceilalţi încercară să-l acompanieze din gură.

Petrecerea nu se prelungi mult. Toţi voiau să-l lase pe Simion să doarmă, oboseala lui cerea nu nopţi, ci luni întregi de odihnă. Adrian îi conduse pe Laurenţia şi pe Gilbert acasă. Hotărîră ca formele de căsătorie să fie începute chiar a doua zi şi grăbite cît se putea de tare — şi acum, în timp de război, se puteau grăbi —, ca să fie cununaţi înainte de apropiata lui plecare pe front. Laurenţia mergea încet între amîndoi, îi ţinea de braţ şi fredona cu glasul ei adînc, de contraltă, un cîntecel care în zilele acelea era pe buzele tuturor : „Iubitul meu nu este prinţ..." Adrian îi auzea pentru prima oară vocea şi-i părea nespus de frumoasă.

— Intri o clipă la noi ? îl întrebă ea.

— E tîrziu. Mîine te scoli cu noaptea în cap ca să te duci la spital. Lasă, vin mîine dimineaţă.

Gilbert îl mai strînse o dată la piept pe Adrian şi intră în casă, ca să lase logodnicii să-şi ia rămas bun unul de la celălalt. Aprinse lampa din hol. În mijlocul mesei se afla o scrisoare pe numele Laurenţiei. Venea de pe front. Nu era scrisul lui Ionică. Inima i se strînse. Sub uşa dormitorului în care se odihneau doamnele Cosma nu se vedea nici o lumină. Sigur, dacă pe plic ar fi fost scrisul lui Ionică, amîndouă femeile ar fi aşteptat întoarcerea acasă a familiei Saint-Laurent ca să afle veşti, cu acel interes exagerat şi indiscret pe care îl manifestau de cîte ori venea o scrisoare de pe front care nu-i era adresată Mioarei.

Laurenţia intră şi ea în casă. Faţa ei de obicei gravă strălucea de fericire, de tinereţe. Gilbert îi întinse scrisoarea. Laurenţia o suci şi o răsuci înainte de a o deschide, cu o nehotărîre care nu-i era proprie. Bucuria i se ştersese de pe chip. În sfîrşit o deschise. Era semnată Dr. Radu Izvoreanu. Se aşeză pe un scaun şi o citi. Faţa i se schimba, se cuta, se

întuneca, îmbătrînea parcă sub ochii tatălui ei. Era inutil să-l creţe, să-l pregătească, Gilbert aştepta în picioare, neclintit. Îi întinse scrisoarea. Saint-Laurent o citi de două ori pe rînd, ca pe ceva greu de înţeles, apoi se aşeză pe alt scaun în faţa fetei lui. Două şiruri lungi de lacrămi i se scurgeau pînă în bărbuţa albă. Laurenţia era împietrită.

— Mă gîndesc la el, la bietul copil, şi mă gîndesc la Petre. Vai, sărmanul Petre !

— Să te culci, tată. Să-ţi dau puţină bromură.

— Nu vreau nici un fel de bromură. Vreau să înţeleg, să simt cît e de teribil pentru părinţi. Şi cît de păcat e de el.

— Şi cu bromura vei simţi, n-avea grijă. Dar are să-ţi ocrotească puţin inima.

— Şi ce bucuros eram adineauri ! Lor... lor le spunem... cînd ? arătă el cu capul spre uşa doamnelor Cosma.

— Mîine, poimîine, nu e grabă. Să ne liniştim noi puţin. Au să chelălăie, iartă-mi expresia vulgară, şi noi doi nu avem încă nevoie de asta. Hai să te culci, tată.

Pînă aproape de zori Gilbert chinuit de o insomnie lucidă ca trezia se gîndi la vioiciunea, la temperamentul viguros, la umorul şi puterea de muncă neistovită a lui Ionică, la tinereţea lui frumoasă, dar se gîndi poate şi mai mult la Petre. La prietenia pe care i-o dăruise cînd era pribeag şi nefericit în Iaşi, la ajutorul lui pentru răpirea Agatei, la serile petrecute împreună la Glodeni, la acea mare legătură sufletească dintre el şi acest om bun, nesfîrşit de bun, de cald şi de generos.

Laurenţia nu dormea nici ea. Tot ce putea să-i aducă mai fericit şi mai cumplit viaţa se întîmplase în aceeaşi zi. Ce avea să simtă Ana Maria ? Cîndva, în familie, se vorbise despre boala de nervi pe care o avusese pe cînd era încă un copil. Însăşi ea, stînd odată de vorbă cu Laurenţia, îi povestise ceea ce-şi mai aducea aminte despre boala ei, despre sanatoriul din Elveţia, despre Solange Duroc, despre Iorgu Movilă, tatăl ei atît de grijuliu şi blajin. Numai despre mamă-sa nu pomenise nimic. Echilibrată cum era Ana Maria, înţeleaptă şi puternică, nu se sfia să vorbească despre o boală trecută de mult, care nu lăsase urme, şi pe care o punea pe seama unui şoc nervos. Boala asta putea reveni ? Dacă Ana Maria era sau fusese receptivă la şocuri, ce altă traumă mai puternică o putea lovi acum ? Laurenţia ştia că între Ana

Maria şi Ionică existase o prietenie asemănătoare celei care o lega pe ea de taică-său. Şi nici măcar nu putea fi lîngă mătuşa ei cînd avea să afle cumplita veste. Dar cînd şi cum aveau s-o afle bieţii părinţi de la Bucureşti ? Oficial, nu-i va va anunţa nimeni. Legăturile cu Muntenia erau rupte. Mai tîrziu, mai bine s-o ştie mai tîrziu, îşi spunea ea. Mai bine ar muri amîndoi înainte de a o afla. Ce gînd cumplit îi trecuse prin cap ! Era un gînd crud de care trebuia să se ruşineze, sau în adevăr aşa ar fi fost mai bine ?

A doua zi, înainte de prînz, trebuia să ceară o învoire de o oră de la spital, ca să se ducă împreună cu Adrian la Oficiul de Stare Civilă, să înainteze actele amîndurora. Ce amestecată, ce urîtă era uneori viaţa !

Adrian se sperie de chipul ei cînd veni a doua zi s-o ia de la spital, ca să se ducă la primărie. Laurenţia îi povesti în două cuvinte ce se întîmplase. Adrian îngheţă de teamă ca vestea asta să n-o determine pe logodnica lui să amîne căsătoria. Dar ea îl luă ferm de mînă şi-i spuse :

— Să mergem. Haidem.

Mergeau repede pe strada Lăpuşneanu, făcîndu-şi loc în gloata pestriţă de civili şi militari care o umplea totdeauna. Laurenţia voia să sfîrşească repede, avea treabă la spital. Il ţinea pe Adrian de mînă şi îl trăgea după ea, fără să ia aminte că se loveau de oameni, că se împiedicau de grupuri aşezate la taifas în mijlocul trotuarului. Deodată privirea îl fu izbită de o imagine. Cu toate că nu se uita atent la lumea care îi venea în faţă, domnişoara trupeşă, cu cap de înger, cu zîmbet absent, cu privire vagă, cenuşie, care călca alene şi unduios la braţul unui ofiţer, o surprinse dureros. Oricînd ar fi văzut-o pe Mioara Cosma de braţul cuiva, nu s-ar fi revoltat ca în acea clipă.

— Ce e ? De ce ai tresărit ?

— Nimic. Mioara Cosma, logodnica lui Ionică, îşi plimbă nostalgia la braţul unui om viu. Are instinct fata asta. Nu aşteaptă întîi veştile tragice, le previne. Hai mai repede, Adrian. Nici nu ştiu cum am s-o anunţ. Voi vedea. Numai de n-ar plînge, ah, numai de n-ar plînge ! De n-ar face o scenă de disperare. Şi puterile mele sînt limitate.

Adrian o strînse lîngă umărul lui. Pentru prima oară simţea că e un reazem pentru ea.

Paulei nu-i spuse nimic Laurenţia înainte de plecarea lui Simion pe front. Bucuria lor era de atît de scurtă durată, spaima pentru viitor atît de vie, încît nici ea, nici Zoe nu trebuiau să afle trista veste decît mai tîrziu. Şi Laurenţia, şi Gilbert se trudiră să-şi ia rămas bun de la Simion cu linişte, cu chipuri limpezi, de parcă ceea ce avea să urmeze nu cuprindea nici o ameninţare. Abia mai tîrziu, peste cîteva zile, Zoe care nu mai pricepea nimic din tristeţea pe care la spital Laurenţia nu şi-o putea ascunde, află ea prima şi-şi vesti şi mama. Pe lîngă durerea pierderii lui Ionică, amîndouă erau sfîrşite de gîndul că pentru Laurenţia bucuria căsătoriei nu mai putea fi întreagă. Iar cînd încercau să simtă ceea ce aveau să trăiască mătuşa şi unchiul de la Bucureşti în ziua în care vor afla, îşi pierdeau capul. Scrisoarea pătată în două locuri ca de lacrămi a doctorului Radu Izvoreanu era citită şi recitită de fiecare pe rînd şi de fiecare dată înjunghia la fel inimile. Acest Izvoreanu îl iubise pe Ionică, se vedea bine, şi nu putuse alcătui o scrisoare stăpînită, cuvintele erau parcă scrise cu sînge din inima lui.

*

Sărbătorile din acea iarnă, Crăciunul, Anul Nou, fură triste. După armistiţiul încheiat în 9 decembrie 1917 la Focşani între România şi Puterile Centrale, nimeni nu ştia ce poate să mai nădăjduiască. Acest armistiţiu era un semn de oboseală ajunsă la limită a unor armate care luptaseră la sfîrşitul verii cu toate puterile lor şi peste puteri. Singuri, rupţi în două de ocupaţia germană care despărţea Muntenia cea robită de Moldova, românii trebuiau însă să mai spere că pe celelalte fronturi Puterile Centrale vor fi biruite, asta mai puteau spera.

La 8 februarie 1918 guvernul Brătianu demisionase, îi urmase guvernul condus de generalul Averescu, cel care barase calea trupelor germane la Oituz. La 3 martie Rusia Sovietică încheiase la Brest-Litovsk o pace cu toţi inamicii Antantei, cu Germania, cu Austro-Ungaria, cu Turcia şi Bulgaria. Ceea ce se dezbătea înlăuntrul ei era de o mai mare importanţă decît un război declanşat de interese imperialiste. Ceea ce se dezbătea înlăuntrul ei era ordinea socială veacuri de-a rîndul pînă atunci nedreaptă şi strivitoare pentru aceleaşi milioane de oameni pe care ţarismul le trimesese drept

carne de tun. Această carne de tun nu mai voia să piară, voia acasă la ea viață, o altfel de viață.

La 21 martie Parisul fusese bombardat cu „Dicke Bertha". Germanii dădeau o puternică ofensivă în direcția Amiens.

Veștile astea, mai ales ultimele, cele privitoare la Franța, îl topeau în fiecare zi mai mult pe Gilbert Saint-Laurent. Dacă armistițiul din decembrie nu-i spusese ceva bun pentru viitor, dacă îl liniștea într-un fel numai gîndul că nu se mai moare în asemenea măsură și trupele noastre nu mai sînt măcelărite, chiar dacă măcelăriseră la rîndul lor, Dicke-Bertha lovise drept în inima lui. Da, în ea explodaseră ghiulelele ei monstruoase. Pe măsură ce îmbătrînea, tinerețea îi revenea mai proaspătă, mai amănunțit în minte. Îi era dor de Franța. Își petrecea prin gînd ceasuri întregi imaginea Parisului, mergea în gînd străzile lui, făcea drumuri cunoscute, se mohora cînd uita unde anume ducea o alee din Paris și la ce colț al unui bulevard era o mare cafenea în care intrase odată cu tatăl lui. Unde loviseră acum blestematele ghiulele ? Cine putea cunoaște amănunte ?

Singura bucurie în casă erau scrisorile care veneau des de pe front, de la Adrian. Cel puțin atît se întîmplase după armistițiu : de pe frontul tăcut și încremenit, scrisorile veneau mai regulat. Laurenția afla des că în adăpostul în care stătea Adrian „nu era prea frig", că flanela trimisă de ea (o împletise Ema cu lînă scoasă dintr-o saltea veche a Paulei) îi pria grozav, că juca țintar în lipsă de șah cu noii lui camarazi din punctul în care fusese trimes acum și că îi era dor, foarte dor de ea și de întreaga lui familie nouă.

Căsătoria lor fusese simplă, mult mai tristă decît logodna. Gabriel Dincă adusese iar o sticlă de vin, dar cînd ridicase paharul să-și felicite fiica și ginerele, Gilbert izbucnise în plîns. Nimeni nu rîse, nimeni nu glumi în seara aceea. Toți îi aveau în minte pe Ionică și pe părinții lui din București. Aflaseră ? Nu aflaseră ? Cum trăiau **ei** ? Gilbert se gîndea cu groază că Petre poate nici nu mai trăia, se aflase că și în spitalele din București se întinsese tifosul exantematic, că atinsese și populația civilă.

După cîteva zile după ce Adrian plecase pe front, Laurenția, ca un mecanism bine întors, își vedea de treabă la spital. Zoe era umbra ei.

Doamnele Cosma, cărora li se dăduse vestea în cuvinte puține, seci, de către Laurenția, făcuseră întîi o scenă de zile mari. Mioara leșinase, maică-sa o stropea cu apă văicărindu-se. Gilbert se închisese în biroul lui ca să nu le audă, apoi cîteva zile la rînd plecase de dimineață pînă seara la Paula, pentru că femeile astea „disperate" voiau să comenteze cu el nenorocirea Mioarei. Apoi se schimbară față de gazde, pe care le socoteau de piatră, oameni fără inimă, care din capul locului le primiseră cu dușmănie în casa lor. Nu era nedreaptă viața ? Uite, înghețata de Laurenția se măritase, și cînd ? în ajunul armistițiului, mirosind că bărbatului ei n-avea să i se mai întîmple nimic, pe cînd o frumusețe ca Mioara rămînea un fel de văduvă ! Noroc că nu apucase să se căsătorească cu doctorul Stamate, asta numai maică-si, flerului ei i-o datora. Acum, mă rog, după ce îi va trece jalea, se putea lăsa curtată, că slavă Domnului era, și cerută în căsătorie de altcineva. Să treacă numai cîteva săptămîni, Iașul era doar plin și de ofițeri și de civili, aveai de unde alege. Așa îi putea pica și un francez. De un rus n-avea nevoie, pentru că tot ce era nobil în Rusia începuse să-și ia picioarele la spinare.

Veștile rele își fac drum șerpuit să ajungă la țintă, chiar cînd le stau piedici în cale. Un rănit, Niculae Adam, care fusese operat în spitalul din spatele frontului de către Ionică Stamate și care se afla încă în spital cînd acesta murise, izbutise în zilele lui de permisie să fugă către Muntenia, să se strecoare printre fronturi, obsedat de o singură idee : să ajungă la București, la familia lui, să se ascundă acolo și să se odihnească, să se odihnească ! Nu era, dacă îi judecai faptele, decît un dezertor, dar era și un biet om pe jumătate nebun, care nu mai voia altceva decît „acasă". Ascuns în podul apartamentului lor de către nevastă-sa, vestea armistițiului de la Focșani îl mai liniștise puțin. Gîndul că dezertase nu-l mai chinuia atît. După armistițiu trebuie să vină pacea, și ceilalți se vor întoarce și ei. Își lăsase barbă, mustăți ca să nu fie recunoscut, și seara ieșea uneori furiș pe străzi, să vadă orașul, să respire. Apoi îi venise un gînd : trebuia să-i anunțe pe părinții doctorului Stamate de moartea fiului lor. Îi era dator doctorului, îi salvase viața, trebuia și

el să spună familiei Stamate că-i puteau face parastasele. Bietul om nu fusese altădată credincios, dar, cum i se părea miracol divin faptul că putuse ajunge printre atîtea primejdii la București, credea acum că datorează cerului și salvarea lui, și mîntuirea sufletului doctorului care îi dăruise pentru a doua oară viața.

Află adresa doctorului Petre Stamate, sună într-o seară la ușa casei lui din strada Toamnei. Îi deschise un domn bătrîn, cu o față îngrijorată.

— Am fost pe front, spuse el încet, ca o taină. Nu e nevoie să știți cum mă cheamă. M-a îngrijit doctorul Ionică Stamate.

Petre Stamate fu gata să deschidă brațele, de parcă i s-ar fi întors o parte din Ionică. În clipa aceea Ana Maria fu lîngă el. Tremura. Nu știa de ce nu se aștepta la o veste bună. Văzuse din prima clipă pe chipul străinului bărbos ceva neliniștitor.

— Intră, domnule. Îl cunoști pe fiul nostru ?

Străinul intră, se așeză.

— L-am cunoscut, m-a operat. El m-a operat. Vedeți, am o cicatrice la tîmplă. Am rămas puțin strîmb. Nu-i nimic. Puteam azi să nu mai fiu deloc.

— Dar Ionică ? Ionică ? strigă plină de nerăbdare Ana Maria.

Adam plecă fruntea. Un suspin greu îi zgudui pieptul. Ridică privirea în care tot mai plutea o expresie rătăcită.

— Doctorul Stamate Ion nu mai e.

Ana Maria se așeză pe scaun dreaptă, țeapănă, cu ochii ațintiți asupra străinului. Fălcile i se încleștaseră. Petre Stamate începu să-l scuture de umeri pe bietul Adam.

— E adevărat ? Spune ! E adevărat ? De unde știi ?

— Eram încă în spital. S-a îmbolnăvit de tifos exantematic. S-a dus, drăguțul de el.

— Nu te cred ! striga Petre. Cine ești ? Cine te-a trimes la noi ? Cum ai ajuns de acolo aici ? Ai aripi, ai zburat peste front ? Cine te-a trimes ca să ne sperii ?

În clipa aceea Adam începu să creadă că făcuse o gravă greșeală venind aici.

— Nu m-a trimes nimeni. Am venit să vă spun ca să vă rugați pentru el. Oricum, părinții trebuie să știe, nu-i așa ? Și eu mă rog pentru el.

— Eşti nebun ! Eşti o iscoadă care ai venit să ne vezi reacţiile. Eşti dezertor ? Cum te cheamă ?

Ochii lui Adam se deschiseră şi mai mari. Îi era frică.

— Da, sînt dezertor. Cred că n-o să mă predaţi nu ştiu cui... că doar aici stăpînesc nemţii. Am fugit. Am crezut că trebuie să vin să vă spun. Poate că nici mintea nu mi-e încă întreagă, dar nu mint.

Se vedea bine că nu minte. Soţii Stamate vedeau cu disperare că nu minte. Rămînea nădejdea că e nebun măcar pe jumătate. Ana Maria tăcea, nu mai făcuse o mişcare, nu mai scosese un cuvînt.

— Spune, domnule, cum s-au petrecut lucrurile, gemu Petre.

Poate că avea totuşi de a face cu un descreierat, cu un zevzec.

Nicolae Adam începu încet să povestească boala lui, boala lui Ionică, felul în care îl îngrijiseră şi-l plînseseră şeful spitalului şi doctorul Radu Izvoreanu. Dădu detalii, zugrăvi atmosfera din acel spital, făcu un portret al lui Ionică atît de fidel şi de plin de afecţiune, încît părinţii pierdură orice îndoială şi orice speranţă. De ce ar fi venit străinul ăsta puţin năuc şi cu ochi mari, plini încă de tragicul lucrurilor văzute şi trăite, să-i mintă sau să-i sperie ? Ăsta trebuie să fi fost adevărul.

Adam se ridică să plece. Petre îl conduse pînă la uşă. Nu-l mai ţineau picioarele. Se întoarse. Ana Maria rămăsese tot ţeapănă pe scaun. Îşi trase alt scaun, se aşeză lîngă ea, îi trecu braţul după umeri şi începu să plîngă încet, bătrîneşte, la nesfîrşit. Ea nu se clintea, nici nu clipea parcă. Tîrziu, Petre o luă de mînă şi o duse la culcare. Nu se împotrivea, avea aerul că nu ştie ce se petrece cu ea.

A doua zi Petre îşi dădu demisia de la spital. De mult nu-i mai făcea plăcere disciplina germană de acolo şi-l apăsa felul milităros în care medicul trebuia să-şi trateze bolnavul. El fusese toată viaţa lui altfel de doctor, legat de pacient ca de o rudă de care răspunde, ca de un prieten lăsat în sarcina lui, slab şi fără altă apărare decît cea pe care i-o putea da el. Acum trebuia să-şi îngrijească nevasta. Ana Maria se prefăcuse într-un fel de păpuşă mare de lemn, fără expresie, fără gînduri, afară de unul singur, despre care nu vorbea. Dealtfel nu vorbea despre nimic. Dacă i se dădea de mîncare

mînca puţin, dacă era dusă la baie, să se spele, se spăla. Petre angajase şi o fostă soră, acum prea bătrînă pentru un spital, dar destul de bună pentru o singură bolnavă. Cînd ieşea în oraş după aprovizionare, sora Constanţa stătea nedezlipită de Ana Maria. Petre aştepta cu groază o anumită evoluţie a bolii nevestei lui. De la ea însăşi, ca şi restul familiei, pentru că Agata fusese totdeauna discretă, ştia că mai fusese bolnavă de nervi şi în copilărie şi se temea, ca Iorgu odinioară, să nu vină peste biata Ana Maria şi o fază de furii.

Uneori bolnava vorbea lucruri absurde :

— Te rog să-i scrii Solangei Duroc ce nenorocire ne-a lovit. Şi s-o chemi aici pe Agata. Am nevoie de ea.

— Nu poate veni acum, draga mea, are să vină ceva mai tîrziu Laurenţia.

— Cine e Laurenţia ? N-o cunosc.

Alteori spunea cuvinte cumpănite şi clare :

— Mi-e milă de tine, Petre, cîtă osteneală îţi dai pentru mine. Are să-mi treacă. Boala are să treacă, durerea niciodată. A început să se împrimăvăreze. A fost un armistiţiu în iarnă sau am visat eu ?

— A fost, dragă. Au fost şi la Buftea discuţii în vederea unei păci apropiate. Poate că are să se sfîrşească tot chinul ăsta, dar nu se va sfîrşi bine pentru noi.

— Va fi pace, spui ?

— Da, draga mea, va fi probabil pace. Ne vom întîlni cu ai noştri, cei din Moldova...

— Dar nu cu Ionică. Niciodată cu Ionică. Tu îl visezi, Petre ?

În clipa asta Petre începea să se teamă. Cînd în momentele de luciditate ale Anei Maria se iveau amintirile din vis, mintea ei o lua razna.

— Da, bineînţeles, draga mea. Să-ţi povestesc altceva. Azi, la piaţă, am găsit pentru tine cîteva ouă. Închipuieşte-ţi, ouă !

— Lasă ouăle. Astă-noapte Ionică mi-a spus : „Mă întorc, mamă. Vin cu bunicul Iorgu." Sînt sigură că va veni.

— Ana Maria, a fost un vis.

— Tu ştii că Ionică e de fapt foarte serios. Dacă a spus că va veni cu tata, va veni. Aici nu încape îndoială.

Așa vorbea Ana Maria, dar în cea mai mare parte a timpului tăcea. Nu s-ar fi putut spune că îmbătrînise. Se prefăcuse într-o statuie de piatră, atît. Nu primea pe nimeni și nu voia să răspundă la telefon. Nu voia să iasă din casă și nici să-și schimbe rochiile. După ce se spăla, sub supravegherea Constanței, îmbrăca veșnic același capot cafeniu, nici măcar nu voise să-și facă unul negru. Petre era din ce în ce mai prăpădit. Aștepta pacea definitivă, prevăzută în preliminariile de la Buftea, ca s-o poată duce, își închipuia el, pe Ana Maria la Glodeni. Oricum ar fi răsunat acea pace, nu era posibil ca Muntenia să rămînă despărțită de Moldova. Atunci, Paula, Laurența, Zoe chiar, care trebuie să fi crescut mare, aveau s-o înconjoare pe mătușa lor cu o dragoste mai puțin vlăguită decît a lui. Se topea de teamă să nu moară și s-o lase singură pe femeia asta incapabilă acum de a trăi neocrotită. Și cîtă personalitate avusese, cît fusese de lucidă și de puternică, ce minte iute și cîtă hotărîre și loialitate avusese Ana Maria !

De Ionică îi era dor ca de un om viu, un fiu care se mai afla pe undeva, care avea să se întoarcă, să umple casa de hohote de rîs și cu care avea să lucreze în nopțile grele de la spital, cu o țintă arzătoare, aceeași pentru amîndoi : să învingă moartea. Poate că străinul acela bărbos nu știa ce spune, poate că Ionică avea să se întoarcă după pace. Nu îndrăznea să-i dea nădejdea asta Anei Maria ca să nu fie și mai tulburată dacă era o închipuire a lui, dar spera necurmat, spera nebunește și dispera în același timp, cu aceeași intensitate.

La 7 mai România semnă la București pacea cu Puterile Centrale. Rînd pe rînd, soldații se întorceau la vatră. Treptat, în diferite puncte ale țării, veneau și refugiații din Moldova. Familiile, prietenii se regăseau, plîngeau de bucurie.

Și, odată cu oamenii, începuseră să circule și scrisorile. Petre primi una de la Laurența, în care nepoata lor tatona mai degrabă decît anunța, dădea tîrcoale veștii pe care o avusese înaintea părinților. Le făgăduia să vină curînd să-i vadă, apoi, să încerce să repare ce se putea repara la Glodeni, măcar provizoriu, ca să-i ia în vacanță acolo, și-i vestea că Simion s-a întors acasă. Că suferă de crîncene dureri de cap, dar s-a întors. Tuturor le era dor de ei, iar ea se măritase. Bărbatul ei tocmai se întorsese de pe front și el. Așa

încheia scrisoarea Laurenţiei şi se vedea bine că din pricina nenorocirii, pe care o cunoştea, dar nu o mărturisea, punea o notă de discreţie pe fericirea ei personală.

Petre ascunse scrisoarea care nu spunea nimic clar, dar care i-ar fi putut face rău Anei Maria. Era mai bine să aştepte sosirea Laurenţiei, pentru el era limpede că Laurenţia ştia şi de asta şi voia să vină.

Într-o după-masă, cînd Petre ieşise în oraş, telefonul sună lung. Ca de obicei, Ana Maria îi făcu semn Constanţei să nu ridice receptorul. Dar soneria reveni prea repetat. Constanţa nu mai avu răbdare şi răspunse.

— Un domn, Dinu Olteanu, vă roagă mult să veniţi la telefon.

— Cine ? Dinu Olteanu ? Nu ştiu ! Nu-mi aduc aminte... Ah, da. Dinu Olteanu.

Ana Maria se ridică de pe canapea şi veni la telefon.

— Ana Maria ! se auzi de la capătul firului. Ana Maria, sînt eu şi vreau...

— Fiul meu a murit.

— Ştiu. Tocmai de asta vreau...

— Fiul meu a murit ! repetă cu acelaşi glas fără culoare Ana Maria şi închise receptorul.

În micul birou în care ea venise o dată, în ajunul plecării lui la război, Dinu Olteanu rămase îndelung cu receptorul în mînă. Se uită în gol, se uita la piciorul lui stîng lipsit de labă pînă la glezne, întins în faţa lui pe un scăunel. Voia să-i spună un cuvînt de mîngîiere, voise poate să fie şi el plîns, voise să-i audă glasul. Voise lucruri absurde şi inutile. Vocea femeii pe care o iubise atît de mult suna şters, egal, fără viaţă, parcă fără înţelegerea cuvintelor pe care le spunea.

*

Laurenţia veni la Bucureşti. Îşi dădu toată osteneala s-o consoleze pe Ana Maria, lucru de a cărui absurditate îşi dădea seama. Stătu lîngă ea zi şi noapte, îi vorbi în toate chipurile fără să poată scoate de la ea altceva decît cuvinte cu şir uneori, dar pline de disperare, alteori vorbe care ieşeau din cine ştie ce amintiri trecute. Răsăreau în aceste amintiri nişte femei îmbrăcate în negru, un lup, o făptură cu ochi mari, verzi, care se bucura că Ionică murise şi nu mai moştenea de la nimeni nimic, o făptură rea pe care Ana Maria o

ruga pe Laurenţia s-o alunge. Se ivea şi taică-său în năzăririle ei, Ana Maria întindea braţele către el şi-l ruga să-l vindece pe Ionică, iar alteori voia neapărat să spele rufele, ca să n-o certe maica stareţă. Cîteodată se însenina la faţă, trebuia să culeagă cu Solange şi cu Ionică crizanteme de la Le Rosier, să i le ducă lui Petre. Cum, Laurenţia nu ştia cine e Petre? Tînărul frumos, prieten cu Gilbert Saint-Laurent, care într-o zi avea s-o ia din casa asta blestemată. Botoşanii erau o închisoare, dar Petre avea s-o smulgă de aici. Aveau să trăiască lîngă Agata, care îi aştepta la Iaşi.

Cîteodată se scula de dimineaţă cu capul limpede. Se spăla, se pieptăna chiar cu grijă, apoi venea lîngă Laurenţia, se rezema de umărul ei şi plîngea încet, ore în şir, moartea copilului ei. Da, ştia, nu era singura mamă care îşi pierduse fiul, altele pierduseră chiar mai mulţi copii. Mai ştia că nu e tînără, că are acest noroc de a nu mai trăi zeci de ani încă. Ştia că Petre trebuie cruţat, cînd el intra în odaie se oprea din plîns, încerca să-l mîngîie ea pe el.

— Ne vom duce acolo, Petre. Îi vom găsi mormîntul, vom pune flori. Pe urmă, curînd, vom muri şi noi. E mult mai bine aşa. Odată, cînd o să am eu putere, îl vom căuta în cimitirul militar în care trebuie să se afle acum şi-l vom muta la Botoşani lîngă tata, lîngă Agata. Şi pe noi au să ne îngroape tot acolo, alături. Şi vom fi liniştiţi, liniştiţi. Am cincizeci şi cinci de ani. Nu crezi că e destul? Eu nu vreau mai mulţi. Spune, Petre, nici tu nu mai vrei, nu-i aşa?

— Ana Maria, draga mea, sigur că fericiţi nu mai putem fi niciodată. Dar ne înconjoară atîta dragoste din partea familiei tale, încît pentru ei, ca să nu-i amărîm şi mai tare, trebuie să mai trăim.

— Trebuie? întreba Ana Maria şi privirea îi devenea deodată sticloasă şi rătăcită. Trebuie să trăim fără el? Cine ne-a poruncit-o? Mackensen ne-a dat ordinul ăsta? Eu nu primesc ordine de la comandamentul german. Nici măcar în sanatoriul din Elveţia directorul Johann Ulbrich nu mi-a poruncit niciodată nimic. Era un neamţ care ştia să se poarte. Laurenţia l-a cunoscut. A vindecat-o de o psihoză. Ştiu eu.

La sfîrşitul lunii mai, Laurenţia, care ştia că doamnele Cosma se întorseseră în Bucureşti, deci că avea unde să-i găzduiască, îl hotărî pe Petre să facă efortul grelei călătorii

la Iaşi, pentru că a călători cînd atîta populaţie se întorcea la locul ei de obîrşie şi se foia dintr-o provincie în alta era încă lucru foarte greu. Să vină Ana Maria, cu Constanţa, cu Petre şi cu ea însăşi acasă, unde erau aşteptaţi. Drumul dură zile, nu ore, şi fu cumplit de greu. Ana Maria, îndopată cu bromură şi valeriană, aproape nu ştia ce se petrece cu ea. Nici cînd ajunseseră acasă la Gilbert Ana Maria nu fu foarte conştientă că schimbase casa, oraşul şi îşi vedea neamurile.

În schimb, întîlnirea celor doi bătrîni fu sfîşietoare. Petre şi Gilbert căzură aproape unul în braţele celuilalt. Petre avea în sfîrşit cui să se plîngă, Gilbert, rănit de moartea nepotului, sîngera de încă o rană nouă. La sfîrşitul lui mai germanii înaintaseră în Franţa în direcţia Parisului, Soissons şi Chateau-Thiery căzuseră în mîinile lor. Aveau oare să cucerească şi Parisul, oraşul-minune în care adolescenţa lui fusese chinuită, dar pe care îl iubea acum la fel ca atunci ? Deci totul era pierdut. România trăia zile de asuprire şi umilinţă, în vest, unde lucrurile păreau uneori că se întorc în favoarea aliaţilor, se răsuceau apoi deodată în chip tragic. Putea el să se lamenteze în faţa lui Petre de aceste suferinţe ale unei lumi întregi, suferinţe pe care le simţea ca pe ale lui, cînd Petre, oricît ar fi fost de român, oricît ar fi fost de patriot, oricît ar fi fost încă de limpede la cap, suferea de propria lui pierdere în fiecare clipă, şi n-o putea uita nici ziua, nici în lungile nopţi de insomnie în care părăsea dormitorul şi stătea pe un fotoliu în hol pînă în zori ?

Paula plecă la Glodeni împreună cu Simion. De la Nicodim primiseră în sfîrşit veşti după o foarte lungă tăcere. Bătrînul nu se dezlipea de conac, ca să-l păzească, în măsura în care îl putea păzi. Acum trimetea ştire, dar nu putuse pentru că nu avea de unde să le trimeată nici măcar o găină, nici o legătură de praz. Îi anunţa că în sfîrşit conacul era gol, că avea nevoie de multe şi mari reparaţii, că ar putea fi locuit, dacă ei ar veni cu un camion de scînduri, de geamuri, cu clanţe, cu broaşte, cu lacăte măcar şi cu bani, bineînţeles, pentru că el găsise în sat oameni întorşi din război care ar fi lucrat bucuros ca să-şi mai pună şi propria lor gospodărie pe picioare. Un camion de scînduri, de geamuri ! Ce vise ! De unde să le iei şi cu ce ? Paula plecă totuşi cu Simion.

Găsiră acolo conacul fără duşumele în cîteva odăi, fără geamuri în multe, fără uşi chiar între camere. Că soldaţii sau ofiţerii trecuţi pe acolo trebuiseră să se încălzească iarna şi arseseră tot ce putuseră era de înţeles. De ce spărseseră geamurile nu se mai înţelegea. Aşa cum nu se înţelegea de ce cruţaseră mare parte din mobilă şi n-o arseseră şi pe ea. O stricaseră, o desfundaseră, o jupuiseră, dar încă multe lucruri existau în conac.

Paula spunea înţelepţeşte că nu li se poate reproşa nimic unor trupe în mers, istovite, exaltate, înnebunite de oboseală, de foame şi frig. Nicodim, după primele vizite de acest fel şi primele prăpăduri, văzînd cam ce rămîne în urma oaspeţilor, ascunsese în podul grajdului, fără cai de mult, saltele, plăpumi, perne, aşternut. Acum toate astea erau scoase la soarele lui iunie ca să se usuce, să se aerisească. Paula încerca să curăţe mobila de stratul gros de murdărie care se aşezase pe ea. Simion îşi găsea de lucru, şi lucrul îi făcea bine. Repara fotolii, paturi, divane. Le repara cu ce putea şi cum se pricepea. Oricum, acum erau curate şi se putea sta pe ele, uneori cam şoldii, dar te lăsau să te odihneşti. Paula hotărîse să desfacă hambarul din curte şi să pună podele în conac, rame de geamuri şi uşi din scîndurile lui. Găsise un meşter în sat care putea face treaba asta împreună cu feciorul lui. Nicodim era disperat : dacă desfiinţau hambarul, unde aveau să pună recolta viitoare ? Recoltă ? Cine se mai gîndea deocamdată la recoltă pe pogoanele Glodenilor ? Paula era fericită să pună zărzavat în curtea din spatele conacului, să aibă cu ce hrăni familia, nu visa la mai mult. Şi să găsească nişte găini, ca să aibă ouă şi pui ceva mai tîrziu. Singura problemă care i se părea fără deslegare era aceea a geamurilor. Meşterul din sat reparase cercevelele, dar erau goale. Cînd ploua sau cînd bătea vîntul, Paula şi Simion acopereau ferestrele larg căscate cu cîteva rogojini pe care altădată se uscau fructele. Geamuri trebuia neapărat să aducă familia cînd avea să vină toată de la Iaşi. În chestiunea asta să se descurce cum or şti Laurenţia şi Adrian.

Şi Laurenţia izbuti, totuşi, să găsească la Iaşi geamuri. Nici a le aduce la Glodeni nu era lucru uşor. Căutară îndelung o căruţă care le transportă încet, cu grijă, şi casa dobîndi, în sfîrşit, înfăţişare de casă. Nu mai privea în jurul ei cu ochi orbi.

Toată familia veni să se stabilească la conac. Cu un ultim efort bănesc, de care numai Laurenţia ştia cum fusese în stare, vînzînd pe ascuns un lanţ de aur unor „îmbogăţiţi de război", cum se spunea acum unei întregi categorii de oameni care făcuseră afaceri în vreme ce alţii flămînzeau şi-şi săltaseră deodată situaţia socială, cu acest ultim efort Laurenţia aduse un acordor la Glodeni, să repare vechiul pian din salon. Îşi dădea bine seama că Zoe n-avea să devină o adevărată poetă, că n-avea destul talent, că fişele şi notele de istorie pe care o pusese să le claseze cîndva erau tot în mare dezordine, deci nici istoria n-o atrăgea destul. Ar fi putut, firește, urma o facultate oarecare, poate chiar medicina, în spital dăduse dovadă de mult devotament şi pînă la urmă şi de pricepere, dar cumplita ei slăbiciune în faţa suferinţelor fizice n-o părăsise pînă la sfîrşitul războiului. Acum vorbea numai despre muzică şi nu-şi dorea decît muzică. Încercarea merita făcută. Chiar dacă Zoe n-avea să ajungă o pianistă de concert, avea să trăiască poate într-o atmosferă care să-i dea o perpetuă bucurie. Pierduse doi ani în spital, avea să mai piardă unul, la optsprezece ani îţi poţi îngădui această risipă, încercîndu-ţi presupusul talent. „Talent" numea Laurenţia patima pentru muzică a Zoei, ea însăşi îi spunea numai arzătoare dorinţă de a cînta. Soţii Mocanu nu se împotriviră, Laurenţia le cunoştea fiica mai bine decît ei înşişi şi izbutea să fie mai prietenă cu ea. Zoe n-avea decît să se pregătească pentru Conservatorul de muzică, avea şi el să se deschidă cîndva.

Paula şi Simion, ajutaţi acum şi de Adrian, continuau să repare biblioteci şi mese, scaune şi rafturi din cămară. Tot ei grădinăreau, cu ajutorul lui Nicodim, care sleit de bătrîneţe, voia să facă mult şi izbutea puţin. Laurenţia găsise cu fericire neatinse lăzile din pod cu notele bunicului Iorgu. Lăzile erau deschise sau sparte, dar pe nimeni nu interesase conţinutul lor.

O aşezaseră pe Ana Maria în cerdac pe canapeaua pe care zăcuse cu trei ani înainte Agata. O aşezaseră acolo pentru că Laurenţia îşi scosese o masă şi un scaun lîngă ea şi începuse să lucreze. Paula înţelegea foarte bine că Laurenţia s-a istovit destul ca soră de spital, că nu e o gospodină, că ceea ce ar putea face ea prost făcea Adrian bine

în locul ei, şi că Ana Maria avea nevoie de o permanentă supraveghere.

Ana Maria păruse totdeauna o statuie cioplită într-un lemn preţios. Acum era în adevăr de lemn, dar de lemn vechi, uscat, fără expresie, fără nici o tresărire pe chip. Tot aşa zăcuse cu ani de zile în urmă pe cerdacul de la Sulcina, dar nimeni din martorii de atunci la boala ei nu mai era în viaţă. Nimeni nu se aştepta să strige şi să urle dintr-o dată, să arunce cu papucul după cineva, să se teamă „de lup", să aibă crize de violenţă. Nu se aşteptau pentru că le ignorau, nu le fuseseră povestite, şi în adevăr boala Anei Maria avea acum altă înfăţişare. Era încremenire, dezolare, mutism. Din casă se auzeau gamele repetate la nesfîrşit de Zoe. Laurenţia ciulea urechile, i se părea că tuşeul fetei e delicat, întorcea capul spre mătuşa ei, o vedea privind în gol. I se năzărea în acelaşi loc faţa albă şi ochii albaştri între gene negre ai mamei ei, zîmbetul ei blajin care voia să-ţi dea curaj cînd o priveai. Nu-i plăcea că Ana Maria stătea în acelaşi loc, dar altul mai bun pentru ea, şi la umbră, şi în miros de fîn cosit, şi lîngă cineva care să n-o piardă o clipă din ochi nu se putuse găsi. Dar, pe cînd Agata zîmbea cînd îţi opreai privirea pe ea, se bucura de privelişte colinelor din jur, de mirosul fînului, de strălucirea livezii după ploaie, Ana Maria nu vedea nimic, nu privea nimic, nu zîmbea niciodată şi chiar cînd recunoştea pe cineva îi răspundea logic, dar păstra aceeaşi încremenire pe chip.

*

În iulie armata franceză găsi încă resurse pentru o puternică ofensivă. A doua bătălie de pe Marna făcea să se întoarcă sîngele în inimile care îngheţaseră. În august, la Montdidier, armata franceză rupse frontul german şi începu să împingă înapoi armatele duşmane.

Prost informaţi cum erau cei de la Glodeni, ştirile astea ajungeau totuşi pînă la ei. Întreaga familie se bucura, dar discret, pentru că în faţa Anei Maria tuturor le îngheţau şi zîmbetele, iar zîmbetele lui Petre erau totdeauna amestecate cu lacrămi. El se întreba în fiecare clipă ce-ar fi gîndit, ce-ar fi simţit Ionică, dacă ar fi fost lîngă el. Gilbert simţea că întinereşte parcă de nădejde.

Uneori, în zori sau în amurg, Petre şi Gilbert plecau la pescuit.

— Pălăria ! Pălăria, bunicule ! alerga Zoe totdeauna după Saint-Laurent. Acum nu mai era chiar atît de covîrşit de tristeţe, soarta războiului din apus îl schimbase, dar era cumplit de zăpăcit. Toată viaţa doar umblase cu pălărie, acum o uita de fiecare dată. Alteori îşi uita undiţa sau cutia cu momeală.

— Undiţa, bunicule, undiţa ! alerga Zoe după el.

Se deprinsese să-i supravegheze aceste plecări, pentru că ştia că de fiecare dată uită ceva. Apoi se aşeza la pian şi-şi reîncepea exerciţiile fără sfîrşit. Laurenţia asculta o clipă, aproba în gîndul ei eforturile din ce în ce mai izbutite ale Zoei şi continua studiul introductiv pe care îl începuse la cartea bunicului. Arunca o privire spre Ana Maria. Mătuşa ei stătea nemişcată, cu ochii în gol. Nu se atinsese de prunele pe care le pusese pe măsuţa de lîngă ea. Laurenţia se muncea cu gîndul că nu-i putea veni în ajutor cu nimic. Trecuse de mult momentul în care Ana Maria avea nevoie de calmante. A o hrăni era o problemă grea. Toată familia se trudea s-o facă să mănînce. Uneori, la masă, lua singură lingura sau furculiţa în mînă la fel ca toţi ceilalţi, ca şi cum asta i-ar fi fost firesc. Alteori nimeni n-o putea face să-şi descleştеze gura, refuza cu groază mîncarea.

Din fundul curţii se auzea cum Simion şi Adrian ciocăneau ceva. Se căzneau să repare canapeaua din hol. Amurgul era lung şi luminos. Laurenţia putea lucra încă bine la lumina lui. Paula se afla probabil prin bucătărie, încercînd să le facă de mîncare ceva care să le dea puţină putere, cu nimicul pe care îl avea la îndemînă.

Pe malul lacului Petre şi Gilbert, aşezaţi sus, în iarbă, aruncau undiţele în apă. În acele zile în care prindeau ceva, fie şi mărunţiş, acasă asta se numea ospăţ. Disperarea lui Petre era că Ana Maria nu simţea nici cînd se schimba puţin monotonia mîncării lor zilnice. Ea nu mai simţea absolut nimic şi el, bărbatul ei medic, nu-i putea da nici un ajutor.

Gilbert ar fi fost vesel, dacă ar fi cutezat. Ultimele victorii ale armatei franceze îi îndepărtau gîndurile, oricît n-ar fi vrut, de la nefericirile din propria lui familie. Şi dacă în vest soarta războiului devenea alta, vădit era că

și pentru România, la încheierea generală a socotelilor, avea să se mai schimbe ceva. Acest lucru îl discutase îndelung cu Simion, fuseseră de aceeași părere, căderea Puterilor Centrale, dacă avea să se întîmple așa cum sperau ei, nu putea să nu aibă repercusiuni asupra nefericitei păci încheiate în mai de România, aliata Antantei, care n-avusese încotro, izolată și silită cu cuțitul la os și trebuise să procedeze așa. Sigur, sigur că și pentru România lucrurile aveau să se schimbe, îl încuraja Gilbert pe transilvăneanul doborît de tristețe.

Tocmai în după-masa asta Gilbert își uitase pălăria și soarele care cobora, cald încă, îl ardea în creștet. Ca un făcut, Zoe nu-i controlase azi plecarea.

Cînd unul, cînd celălalt, aruncau undița în apă, după ce înnoiseră momeala, și vorbeau încet.

— Ar trebui să-ți schimbi locul, Gilbert, te bate soarele în cap.

— Eh, soare în amurg. E prea bun locul ca să-l schimb. Am prins trei carași pînă acum.

— Mă gîndesc, Gilbert, ce veselă a fost casa asta odată. Demult.

— Cît am fost de proști să ne amărîm de procesul cu Leonida ! Abia mai tîrziu am văzut ce înseamnă adevărata amărăciune. Petre, dragul meu, eu cred că Ana Maria are să se vindece odată. S-a mai vindecat cîndva. După război o s-o ducem într-un sanatoriu din străinătate, la specialiști mari.

— S-o ducem, rosti Petre fără convingere. Atunci lupta tinerețea împotriva unui șoc oarecare, acum vîrsta ei nu mai poate lupta împotriva unei mari dureri adevărate. Cine știe ce ereditați răsar în ea. De ce zîmbești ?

— Am zîmbit ? Iartă-mă, Petre ! Te ascultam, dar nu pot să nu mă gîndesc mereu la război. La ce se petrece acolo, departe. Ai dreptate, mi s-a înfierbîntat capul. E cald încă.

— Schimbă locul. Treci sub salcie.

— Încă puțin. Ce ciudat se amestecă bucuria cu jalea în om ! Am două fete bune, te am pe tine, pe Zoe, ginerii mei sînt prietenii mei. Dar n-o pot uita pe Agata. Balanța stă strîmb, am mult într-un talger, cel gol mă dezechilibrează complet.

— Rămînem schilozi după cîte o pierdere de asta.
— Şi simt totuşi acum, după Marna, un fel de fericire.
— Gilbert, mută-te din loc.
Gilbert nu se clinti.
— Gilbert, te rog, treci la umbră.
Gilbert nu răspunse. Petre se întoarse către el. Stătea cu bărbia în piept, cu mîna moale pe undiţă, cu spatele rezemat de pietroiul în faţa căruia se aşezase.
— Gilbert !
Petre sări de la locul lui atît cît putea sări el acum de repede. Luă mîna lui Gilbert. Era grea ca o bucată de lemn. Îi ascultă inima. Nu mai bătea. Scoase batista din buzunar şi-i atinse cu colţul ei globul ochiului deschis. Gilbert nu clipi.
Petre se aşează jos, lîngă el, îi cuprinse umerii cu amîndouă braţele şi plînse încet, înăbuşit, o bună bucată de vreme. I se părea că Gilbert devine din ce în ce mai greu în braţele lui. Soarele îi dogorea acum pe amîndoi, apa clipocea încet la picioarele lor. Apoi lui Petre i se păru că se apropie amurgul sau că ochii lui s-au împăienjenit de atîtea lacrămi.
Ce uşor a murit ! nu se putea opri el să gîndească. M-a lăsat şi mai singur, dar ce uşor a murit ! Simţea un fel de fericire după Marna ! Dragul, dragul meu Gilbert. Nu soarele în creştet, poate şi el, fericirea din inimă şi speranţa şi jalea care umplu casa, toate au oprit deodată inima lui. Inima lui nobilă. Gilbert, prietene, ai fost un om nobil.
Petre vorbea tare, mîngîietor, şi-l aşeza pe Gilbert pe malul ierbos, aşa ca să nu se rostogolească în apă. Făcea cîţiva paşi, se întorcea şi-l aşeza iar. În sfîrşit plecă acasă, să-i cheme pe ceilalţi, trebuiau să-l ridice, să-l ducă la conac.
Laurenţia primi vestea ca pe un jungher în inimă. Paula şi Zoe se ascunseseră într-o odaie ca să plîngă lipite una de alta. Laurenţia voia neapărat să meargă împreună cu toţi bărbaţii din casă, să-şi aducă tatăl. La Ana Maria nimeni nu se mai gîndi în clipele acelea. Ea auzi ceea ce nimeni nu se ferise să spună, să strige în jurul ei, pentru că o uitaseră. Toţi bărbaţii, Nicodim şi Laurenţia plecară la baltă cu una din tărgile împletite pentru uscarea prunelor de toamnă. Ana Maria intră în odaia în care Paula şi Zoe se ghemuiseră una în alta.

— Trebuie să aşezăm o masă în hol, spuse limpede Ana Maria. Trebuie să vorbim cu Gheorghe din sat să ne facă un sicriu. Adunaţi cîteva flori din grădină. Nu plîngeţi. Uite, am avut dreptate : ne ducem pe rînd.

Spuse toate lucrurile astea cu claritate, fără lacrimi, fără expresie, dar ca un om care ştie ce spune. Laurenţia, cu ajutorul Constanţei, îl spălă şi-l îmbrăcă pe Gilbert. Nu scotea un cuvînt, făcea lucrurile astea priceput şi corect cum îşi îndeplinise toate treburile la spital, doar din ochi îi curgeau necontenit două şiruri de lacrămi. Tot ea vru să-l vegheze toată noaptea. Ceilalţi stătură pe rînd lîngă Gilbert, se mai odihniră, veniră iar.

— Dragii mei, încerca să-i mîngîie Petre, care el însuşi era nemîngîiat, ştiţi care au fost ultimele lui cuvinte ? „Şi simt în mine, acum, după Marna, un fel de fericire." A murit fericit, înţelegeţi ce mult înseamnă asta ?

Se părea însă că nimeni nu înţelegea. Zoe se lipise ca niciodată de maică-sa, pentru că simţea că Adrian e un sprijin mai mare lîngă Laurenţia decît ar fi fost ea în acele ceasuri. Se simţea topită, văzuse zeci de morţi în spital, o văzuse şi pe bunica Agata, dar bunicul era parcă primul om care pleca de lîngă ea rupînd o mare bucată din sufletul ei. Oricum, în clipa asta orice urmă de adolescenţă întîrziată se ştersese, Zoe se simţea o fată tînără poate, dar care cîntăreşte ce e foarte greu şi foarte dureros cu o minte, cu o conştiinţă de om matur.

Adrian nu se despărţi o clipă de Laurenţia. Nu-i spusese cuvinte deşarte, nu încerca s-o îmbărbăteze. Veghea cu ea, atît. Ana Maria veni şi ea de cîteva ori în timpul nopţii, deşi Petre, speriat, încerca s-o ţină în pat, şi stătu lîngă masa pe care era întins Gilbert. Tot ea spuse lucrul la care nu se gîndea nimeni încă :

— Să-l ducem la Botoşani, lîngă Agata.

Toţi se gîndiră că trebuie făcut acest efort, că aşa era bine.

Apoi în pat, lîngă Petre, vorbea din cînd în cînd.

— Tu ştii ce ciudat a fost ? Eu l-am recunoscut văzîndu-l pe fereastră, cînd mama ne ţinea încuiate în casă. Eu l-am arătat Agatei, care nu mai ştia ce să spere. L-am recunoscut după descrierea ei. Şi pe urmă am fost prieteni toată viaţa. Aşa cum aţi fost voi doi.

— Da, a fost cel mai bun prieten al meu.

— Nu plînge, Petre. Ţi-am mai spus, ne vom duce curînd şi noi. Şi dacă acolo n-o să ne întîlnim unii cu alţii, cel puţin nu vom mai fi deloc. Adică vom uita tot. Ce bine imens să uiţi !

Petre o strîngea în braţe uluit. Ana Maria vorbea ca un om cu desăvîrşire normal. Şocul ăsta nou parcă o readusese la luciditate.

Adrian o ţinea de mînă pe Laurenţia, îi potrivea un şal în spinare, o înconjura cu braţele. Nu ştia dacă trebuie să încerce s-o facă să mănînce ceva, să bea ceva. Tîrziu, ea şopti :

— Un singur lucru regret, Adrian.

— Ce, draga mea ? Tu nu trebuie să regreţi nimic.

— Ba da. Că nu i-am spus... ar fi fost atît de bucuros. Că nu i-am spus că voi avea un copil.

— Dar nici mie nu mi-ai spus ! tresări Adrian şi ar fi strigat de fericire, dacă Gilbert n-ar fi fost acolo, ţeapăn, cu ochii închişi.

— Mi-a fost un fel de ruşine. Voiam să vă spun mai tîrziu.

A doua zi veni şi sicriul făcut în sat, un biet sicriu cam sărăcăcios, pe care Simion se trudi să-l lustruiască. Drumul la Botoşani nu era uşor. Adrian alergă la Iaşi şi găsi un camion cu cai, care avea să-i ducă şi pe ei, şi sicriul, la Botoşani. O convinseră greu pe Ana Maria să rămînă acasă numai cu Constanţa. Adrian se temea de hurducăturile drumului şi pentru Laurenţia, dar se mărturisi în taină lui Petre, care îl linişti. În perioada asta de început de sarcină primejdia era mai mică, iar a încerca s-o opreşti pe Laurenţia să vină la înmormîntarea tatălui ei ar fi fost cu neputinţă.

Îl aşezară pe Gilbert lîngă Agata. Ca la trecuta înmormîntare, curăţară toate mormintele Movileştilor. Acum doi Saint-Laurent întregeau familia de sub pămînt. Din cei de faţă numai Petre ştia, în parte, cîte ciocniri fuseseră între cei care zăceau acum la rînd, sub răsaduri de tufănele.

Cînd se întoarseră prin oraş, Petre văzu casa Movilă cu perdele care păreau noi, cu ferestrele deschise, proaspăt zugrăvită, ca o casă locuită. Întrebă birjarul care îi ducea în centru :

— Domnul Leonida Movilă locuieşte încă în Botoşani ?

— Conu Leonida ? Nuu ! A plecat de mult. Primarul care a fost cînd era Brătianu la putere a rechiziţionat căsoaia pentru el cu mobilă cu tot. Unul, Victor Mardare. Dar nu mai e primar el, de cînd a venit Marghiloman, ba nu, chiar de cînd a venit Averescu. Dumneavoastră, familia, puteţi să cereţi casa înapoi, că doar conu Leonida o fi murit pe undeva. Era bătrîn, cred eu.

Petre nu le mai spuse şi celorlalţi ce aflase. În clipa asta nimănui nu-i ardea să ceară statului, condus de Marghiloman sau de oricine ar fi fost, casa din Botoşani. El stătea ca pe jar. Nu ştia ce se întîmplase acasă cu Ana Maria.

O găsi însă împietrită ca de obicei, dar limpede şi, s-ar fi spus, liniştită.

Se aşezară toţi la cina pregătită de Constanţa. Mîncau. Se minunau şi ei că mănîncă, dar mîncau, lihniţi de foame, istoviţi şi trişti. Din vreme în vreme, Zoei îi scăpa ceva între suspin sau sughiţ de plîns, pe care şi-l acoperea cu şervetul. Simion îi punea mîna pe creştet, fata se potolea puţin, ca un animal mic care are nevoie de căldură.

Apoi, în zilele ce urmară, Ana Maria îşi reluă locul pe cerdac, tot ca o statuie de lemn, dar fără să mai vorbească vreodată ilogic, smintit, Laurenţia se aşeză la masa de lucru de lîngă sofaua mătuşii ei şi Zoe îşi continuă exerciţiile la pian ca pe o datorie, cuminte şi disciplinat.

Adrian îi spunea adesea Laurenţiei :

— Fata asta are talent. Ascult-o bine. N-are pe nimeni s-o îndrume aici, eu nu-i pot da decît sfaturile unui iubitor de muzică, deprins cu concertele. Maică-sa a uitat şi ceea ce a învăţat odată. Iar ea cîntă din zi în zi mai bine. Ascult-o, te rog.

Laurenţia era bucuroasă să-l creadă. Îşi aducea aminte cum pe ei doi îi legase în spital un concert dat de Enescu. Adrian se pricepea mai bine decît ea. Poate că Zoe îşi găsise drumul.

Petre nu mai pleca la pescuit, rămînea pe cerdac, lîngă nevasta lui. Simion şi Adrian trebăluiau ca să nu se gîndească la nimic din toate cîte îi loviseră şi-i răniseră. Îşi

născoceau treburi, voiau să fie cît mai mult acasă lîngă femeile care parcă uitaseră şi ele de plimbările de odinioară.

La sfîrşitul lui septembrie, toată familia plecă la Iaşi. Se făcuse frig, n-aveau posibilitatea de a încălzi casa.

Începuse ofensiva generală a forţelor aliate. În Flandra, cu ajutor canadian, rezultatele erau strălucite. Petre gemea înlăuntrul lui că Gilbert nu mai exista, ca să se bucure.

Şi, în sfîrşit, la 27 octombrie, Germania şi Austro-Ungaria cerură armistiţiu.

Simion Mocanu simţea în toată fiinţa lui că renaşte. Oricît de cumplite ar fi fost amintirile frontului în inima lui, dacă ar fi depins de el ar fi pornit ceva, ar fi întreprins ceva, ar fi început din nou ceva care să hotărască definitiv soarta României, soarta Transilvaniei. Nu spunea : „Vreau să mor pentru ţară", el voia să trăiască pentru ea, dar să trăiască într-un chip rodnic. Cînd fu mobilizat pentru a doua oară, la 10 noiembrie, îşi luă rămas bun de la Paula şi de la Zoe cu o seninătate pe care poate că n-o avusese cînd plecase prima dată la război. Simţea, „ştia", spunea el, că se va întoarce. Ştia şi cum se va întoarce : fericit.

Adrian plecă şi el pe front. Era plin de grijă pentru Laurenţia. Paula nu însemna în ochii lui o ocrotire, mai curînd se bizuia pe tovărăşia Zoei, nu pentru că Zoe ar fi fost o fiinţă puternică, dar pentru prietenia caldă care le lega pe una de alta şi care ţinea loc de sprijin.

De data asta, toate trei femeile se adunară în aceeaşi casă, la Paula. Laurenţiei îi era mai uşor decît în casa ei, din care acum lipsea nu numai tatăl, dar şi Adrian. Ah, dacă Ema Dincă ar mai fi fost la Iaşi, şi Paula şi Laurenţia ar fi simţit lîngă ele o forţă şi ar fi auzit mereu acel hohot de rîs limpede, izbucnit la bine şi la rău, care te înviora.

La 11 noiembrie, armistiţiul dintre aliaţi şi Germania semnat în pădurea de la Compiègne, lărgi piepturile cu o respiraţie nouă. Se proclamau în întreaga Europă republici noi, împăraţi abdicau, faţa lumii se schimba.

Cînd, la 1 decembrie, la marea adunare de la Alba Iulia, se declară unirea Transilvaniei cu România, cei care îşi plînseseră pierduţii îi mai plînseră o dată : rănile nu se puteau închide uşor, dar conştiinţa unui neam era împăcată cu sine : alesese drumul cel bun.

Arlette izbuti să-i pregătească lui Leonida un Crăciun aproape ca acele dinainte de război. Îi povestise el cum se petreceau sărbătorile acasă, în copilăria lui, cînd la una, cînd la alta din cele trei moşii ale familiei. Eh, moşiile le lăsase surorilor lui, fetele trebuie doar înzestrate, un bărbat pleacă în lume şi cu buzunarele goale dacă are curaj, puţină fantezie, puţin spirit de aventură. Nu-i fuseseră recunoscătoare aceste surori, rupsese orice legătură cu ele. Le mai rămăsese şi o casă mare în oraşul lor natal, o casă princiară, s-o stăpînească, s-o împartă, să se certe pe ea, treaba lor. Pe el nu-l mai interesa ceea ce se petrecea acolo, el devenise francez pînă în fundul sufletului, mai ales după noaptea în care înţelesese ce înseamnă o bătălie, chiar cînd eşti civil, dar într-un oraş atacat de duşmani, în care într-o singură clipă te simţi ostaş, cu sarcini de apărător al patriei tale adoptive.

De fapt, aflase de la un român care izbutise destul de repede după încheierea păcii să ajungă la Paris, de la un botoşenean, că Mardare îi rechiziţionase casa cînd fusese la putere şi stătea tabla-başa în ea, deşi nu mai era primar. Proces cu Mardare nu-i trebuia. Nu era doar să se întoarcă în ţară, să se lupte cu un şmecher ca Mardare pentru o hardughie de provincie ! Botoşeneanul ştia şi că Agata murise, lucru care lui Leonida îi stoarse greu două lacrimi demonstrative. Şi iar îşi făcea socoteala că, dacă Agata murise, putea Ana Maria să se zbată, să reia casa din ghearele lui Mardare „primarul". N-avea decît s-o facă. Lui îi mergea prea bine lîngă Arlette, ca să se mai zbuciume cu asemenea gînduri.

— Eram copilul răsfăţat al mamei, îi povestea el, eram favoritul ei, deşi pentru toţi mama era un fel de Niobe. Ah, ce Crăciunuri pregătea pentru noi şi ce bunătăţi mai ales pentru mine ! O adoram. Era o doamnă cum n-am mai întîlnit alta. A murit ca o sfîntă în braţele mele, cu fruntea pe umărul meu, cu faţa întoarsă către mine, ca să mă mai vadă încă în ultima clipă.

Arlette voia să ţină locul acestei mame sfinte, voia ca lui Leonida să-i fie cald lîngă ea, voia s-o iubească aşa cum o iubise pe acea mare doamnă, atît de legată sufleteşte de fiul ei. Moşiile, conacele pe care le descria Leonida aveau

mireasmă și măreție de basm oriental. Arlettei îi părea modestă ferma ei, cam simplă casa căreia acest prinț, în mărinimia lui, nu-i găsea cusururi. Fusese totdeauna cumpătată și econoamă, era și acum, făcea excepție după excepție numai pentru Léon, ca să-l simtă mulțumit și să-l vadă zîmbind cu zîmbetul lui strălucitor, căruia ea îi spunea cu duioșie: „copilăresc".

Și Leonida era mulțumit. Trăia, în adevăr, ca un prințișor. Arlette n-avea eleganța și cultura lui Manon Tussot, dar nu mirosea niciodată a ceapă sau a tocană ca Jeannette, nu se împopoțona ca marchiza și n-avea pretențiile și isericalele ei. Se îmbrăca simplu, corect. Bluzele ei albe ca zăpada erau totdeauna scrobite, purta fuste largi la poale, strînse în talia care n-avea nevoie de corset ca să fie subțire, își scurtase părul pe care îl purta odinioară în coc și care, ondulat, prins la spate cu o panglică de catifea neagră — lucru care la început i se păruse o mare îndrăzneală, pînă cînd o felicitase Léon pentru ideea asta bună, — îi stătea bine. Nu era tînără, nu era bătrînă. Puterea ei părea că nu are sfîrșit. După ce isprăvea gospodăria, se așeza lîngă Leonida ca să tricoteze sau să brodeze. Uneori, cînd el juca o partidă de cărți cu Cassou, ea vorbea încet cu Nicole, ca să nu-i deranjeze pe bărbați. Respectul ei pentru el îl umplea de mulțumire pe Leonida.

În general viața lui era acum mai săracă, mai monotonă. Durerea în șale nu-l slăbea, coborîse în lungul piciorului, făcuse o sciatică fără sfîrșit. Cînd Arlette voia să-i citească tare o carte din biblioteca răposatului ei soț, el invoca durerile de cap care îl chinuiau, spunea el, de la schija care îl lovise în acea noapte la Paris. Era și el o victimă a războiului, să n-o tăgăduie nimeni. Hrănea un plan, despre care îi vorbea uneori Arlettei: acum, dacă se făcuse pace, dacă Franța fusese victorioasă, avea să urmeze și belșugul. Ferma lor în anul următor va produce, nu glumă. Trebuiau să cumpere un automobil. Unui om care călărise totdeauna și făcuse și călătorii în lumea întreagă încremenirea în care stătea acum nu putea să-i aducă decît o neurastenie. Arlette îl înțelegea foarte bine, numai că ea vedea realizîndu-se acest plan mai tîrziu în viitor. Îl dorea și ea, dar cu venitul dintr-o singură vară al fermei nu vedea posibilă o asemenea cheltuială. Avea să conducă ea, bineînțeles, să-l plimbe

pe Léon unde va avea el chef, nu trebuia să-şi obosească piciorul bolnav cu pedalele, cu frîna, cu naiba ştie ce mai presupune o asemenea maşinărie.

Uneori Leonida se gîndea la trecutul lui. Avea să împlinească în curînd şaizeci şi doi de ani. Se simţea voinic, afară de blestemata de sciatică. Durerile de cap erau o născocire pe care nu trebuia să uite s-o utilizeze la nevoie. Sigur că avea să mai trăiască încă mulţi ani. Semăna cu maică-sa, era tare ca ea, nu prăpădit din naştere ca Movileştii. Sigur, ramura tatii era mai nobilă decît a mamei, dar şi mai degenerată. Ce făcuse el în viaţă ? Trăise bine de cîte ori putuse. Nici nu se putea face ceva mai bun într-o viaţă de om. Fusese adorat de femei, era încă. Deci se născuse binecuvîntat de cer. Ultima femeie, înaintea Arlettei, acea mică provincială frumuşică din Botoşani, Linica Mardare, îi „dăruise", cum se spune în romane, un băiat. Mulţumesc de asemenea dar ! Băiatul lui, ultimul prinţ Movilă, se juca probabil pe brînci în vreun grajd de ţară şi n-avea să ştie niciodată, ţărănuşul, că e prinţ. Păcat ! Păcat pentru el, şi *bon débarras* pentru tată. Ciudate sînt femeile, cît mai plînsese Linica după puiul ăla de maimuţă cînd îl dăduse femeii aceleia dintr-un sat ! Plînsese că scapă de o ruşine ! Dacă neputinciosul de Mardare ar fi putut avea copii, situaţia ar fi fost simplă, fiul lui ar fi crescut în huzur. Un mic-burghez, dar în huzur. N-avusese noroc ultimul prinţ Movilă...

Adică, cine ştie ? Poate că şi Georges o fi semănat pe undeva oarecare urmaşi. Pe cînd el are un ţărănuş undeva într-un sat din ţară, Georges o fi lăsat un ţigănuş-doi în India în care murise. Dancii ăia erau şi ei prinţi fără s-o ştie. Dacă nevasta lui Georges ar fi fost vreo mare doamnă, vreo fiică de maharajah, ar fi avut el grijă să se afle la Botoşani şi la Iaşi. Sigur că era o femeie oarecare, epatată de părul auriu şi de ochii verzi ai lui Georges, care spăla picioarele omului alb şi-şi purta copiii goi şi burduhoşi (aşa văzuse el într-o carte ilustrată că arată copiii din India) în spinare. Bietul Iorgu Movilă, altfel de urmaşi şi-a visat el ! Soră-sa, Ana Maria, îl avea de fiu pe acel doctor isteţ şi destul de vioi, cealaltă soră, Agata, avusese două fete, dar nici unul din aceşti nepoţi nu se numea Movilă, vezi, asta e. Şi aveau în vinele lor şi sînge de rînd, sîngele taţilor

lor, oameni cumsecade poate, pentru că mai mult nu se putea spune despre ei. Cumnatul său Saint-Laurent, cu care se tot întîlnise la Tribunal, o fi fost francez, dar nici o procopseală, nu era *de* Saint-Laurent. Şi era un om slab, nici nu ştia să se bată pentru dreptul lui. Nu, după ce îşi făcea toate socotelile, Leonida ajungea la concluzia că, dintre toţi fraţii, el izbutise, el trăia în Franţa în propria lui fermă, el era adulat, el n-avea nici o treabă şi avea să trăiască mult, mult, pentru că se cruţa şi era cruţat.

La Botoşani, Victor Mardare îşi reluase procesele. Rămăsese în partidul liberal, continua în opoziţie să facă politică, alerga la Iaşi, alerga la Bîrlad, renumele lui de avocat imbatabil crescuse, alerga uneori şi la Bucureşti, era sufocat de treburi şi plin de bani. Ceea ce adusese războiul unui primar priceput nu se putea calcula.

Linica nu mai avea atîtea obligaţii ca pe vremea cînd era primăreasă. Nu le regreta. Ieşise mult, dansase mult, prezidase ceaiuri, tombole, baluri şi serate, lucrase la Crucea Roşie fără tragere de inimă, intrase în legătură cu toată lumea bună a Botoşanilor. Cu cît erau mai mult invitaţi sau trebuiau să invite, cu atît era mai ruşinată de Victor al ei, pe care mărirea îl făcuse înfumurat şi autoritar, dar nu mai puţin grosolan. În amintirea ei Leonida era un domn cum nu mai văzuse altul şi, dacă se dovedise escroc şi chiar canalie, distins îl considera şi acum. Frumos, elegant, curtenitor — în sfîrşit, altfel nu ştia să-i spună în minte decît: distins. Pesemne că prinţii sînt distinşi şi fără caracter, prăpastia care i-a despărţit totdeauna de restul societăţii i-a făcut aşa, altă explicaţie nu e, îşi spunea ea.

În ziua în care Mardare rechiziţionase casa pustie a familiei Movilă, Linica trăiase o clipă de fericire. Avea să stea acolo unde ar fi stat de drept dacă Leonida ar fi acceptat ca ea să divorţeze şi ar fi vrut s-o ia de nevastă. Avea să stea acolo unde se lăfăise familia celui pentru care ea fusese prea ştearsă, prea oarecare, prea de neam prost.

— Dar casa mai are şi alţi moştenitori, Victor. Nu s-ar putea...

— N-o să se poată nimic. Îi cunosc eu pe moştenitorii ăştia de la procesul trecut. Unul singur, şi nu moştenitor

direct, doctorul Ionică Stamate, care a venit să discute atunci cu Leonida Movilă pentru nu știu ce documente, ăla era mai clonțos și cu puțin spirit de proprietate. Dar ăla a murit în război, am aflat eu la Iași, de la cunoștințele lor. Ceilalți, apă de ploaie. Pentru liniștea lor renunță la orice.

Linica păstrase puține lucruri din cele care mobilaseră fostul lor apartament. Toate i se păreau acum de prost-gust, obișnuite, „burgheze". În casa Movileștilor erau mobile, covoare, tablouri, oglinzi așa cum văzuse cînd trăise închisă la Izvorul. Astea da, astea erau mobile boierești, asta era casă cu trecut și cu tradiție. Pînă și veselă Meissen, și tacîmuri de argint berechet găsiseră în ea. E drept că tot ce se afla acolo trebuia curățat, lustruit, reparat, că tîmplarii și tapițerii avuseră de lucru mai bine de o lună, dar Linica nu voia să schimbe nici măcar așezarea mobilelor, nici culoarea tapițeriei sau a draperiilor, dacă trebuiau înlocuite. Pînă și multele picturi pe porțelan de pe peretele din spatele pianului din salon fură puse la loc după zugrăvire, și portretele străbunilor din odaia Măriuchii fură curățate și așezate în aceeași ordine. Linica nu știa cine anume locuise în acea odaie, dar o declară a ei. Ce soți mai dormeau acum în același dormitor ? Mardare venea obosit și cîteodată noaptea tîrziu, i se lăsă lui dormitorul. Linica se uita noaptea la lumina lămpii (introduseseră electricitate) la chipurile ochioase, bărboase din portrete. Nu știa care fusese voievod și care numai vornic sau pîrcălab, dar toți fuseseră boieri mari. Și doamnele acelea îmbrăcate cu costume orientale sau cu rochii de bal foarte decoltate, cu flori sau diademe în păr, toate și toți erau străbunii băiatului ei. Deci, indirect, și neamurile ei, dacă ea era mama ultimului lor urmaș, ultimului fiu coborîtor din nobilii aceștia. Îi privea, îi și visa uneori.

În odaia de lucru a lui Iorgu Movilă, Mardare făcu biroul lui de avocat. Erau acolo și cărți care nu-l interesau în nici un chip, dar care făceau impresie bună. Cărți multe, legate frumos, care reprezentau poate o avere, dar pe care n-avea nici o nevoie să le vîndă acum, imediat. Ceea ce-i ului pe cei doi soți fu mulțimea de sticle goale din fostul dormitor al Zenobiei Movilă, sticle înghesuite sub pat, în dulapuri, după sobă. Dealtfel, sticle goale erau în toată casa, și cîteva pline, uitate în pod sau pivniță, în cotloane

ascunse, al căror conținut părea vechi de zeci de ani și era de neasemănat cu nici o băutură ce se putea cumpăra azi.

Încet, pe gînduri, Linica se plimba din odaie în odaie. Își închipuia că e una din doamnele acelea sobre și elegante pe care le văzuse la cimitir, cînd întîmplător asistase la înmormîntarea Agatei, frumoasă nespus și ea în sicriul ei. Apoi se așeza la pian și cînta cu frică, de parcă ar fi putut deștepta duhurile casei. Era pianul Zenobiei Movilă, știa. O zărise pe cîteva ori pe Zenobia în oraș, demult, în caleașca ei cu arnăut la spate, gătită ca în vremuri foarte trecute, măreață și ridicolă în același timp.

Da, casa asta ar fi trebuit să-i rămînă fiului ei, fiului ei și al lui Leonida Movilă, lui Mihai. Ar fi trebuit, dacă l-ar fi putut lua la ea. Dacă Leonida ar fi rămas. Chiar fără el, dacă Victor ar fi murit în război, cum muriseră atîția alții. Dar Victor nu fusese la război, trăia și înflorea. Ce gînduri groaznice poate avea o nevastă ! Să dorești moartea bărbatului cu care mănînci la aceeași masă, care are încredere în tine, pentru a-ți aduce aproape un copil pe care nu-l cunoști și care poate avea un caracter monstruos, da, chiar așa, monstruos ca al tatălui lui.

De la o vreme, chinuită de gîndurile astea, rușinată de ele, înfricoșată, Linica începu să nu mai poată dormi noaptea. Și atunci o urmăreau cu ochii lor migdalați, negri, portretele din odaia pe care și-o alesese. Ce-i spuneau portretele astea ? Că e o păcătoasă, sigur, o păcătoasă față de bărbatul ei, dar mai ales față de urmașul lor, de acel ultim Movilă care trăia în țărînă și se îndopa cu mămăligă în satul Cosânești, sub numele de Mihai Ispir. Dacă mai trăia ! Nici asta nu putea ști Linica și nici nu mai avea curajul să se ducă acolo, să vadă. Iar strămoșii lui Mihai o priveau noaptea țintă, gravi, cumpliți, răzbunători.

Doamna Mardare își dădu seama că se îmbolnăvește dacă se lasă cuprinsă de asemenea gînduri și asemenea obsesii. Puse într-o zi să fie coborîte cadrele de pe pereți. Pe unele le urcă cu portret cu tot în pod, pe altele le goli de portretele pictate pe care le făcu sul și le urcă tot în pod. Apoi, în aceleași cadre, așeză pînze mari care reprezentau flori sau peisaje, făcute de un pictor local.

— Trebuie să încurajăm artiștii de aici, îi explică ea lui Mardare. Dacă n-o vom face noi, cine vrei s-o facă ?

Nopțile îi erau puțin mai liniștite. La copil se gîndea totuși, se gîndea des, și atît. În casa Movilă nu mai exista nici urmă de Movilești. Linica Mardare cînta uneori la pianul Zenobiei, iar Victor invita oaspeți la mese mari, pregătite de bucătarul pe care îl chema anume de la restaurantul Marna. Pînă și ultimele mătăsuri, voaluri și pene prea sfîșiate și prea prăfuite din cuferele Zenobiei și ale Măriuchii fuseseră aruncate la gunoi, după un examen minuțios, de Linica. Pe cît simțise la început nevoia ca totul să fie aici ca înainte, pe atît voia acum să curețe amintirile lăsate de familia Movilă. Se temea de ele. Poate că lucrul pe care pui mîna fără să-ți fie îngăduit, fără să fie al tău, pe care îl furi de fapt, aduce nenoroc. Noroc nu mai aștepta ea de nicăieri, dar cel puțin de boală, de blestem, de panică să fie cruțată. Se vedea în oglindă, nu mai era frumoasă. Nu aducea nici măcar la ținută cu doamnele acelea de atunci, din cimitir. Sau poate că numai i se părea ei. Ce ciudat, ce apăsător sentiment trezea în ea tot ce era „Movilă" ! Trebuia să se vindece odată și odată.

Laurenția își aștepta copilul. Liceul la care fusese profesoară se redeschisese (ah, cîte amintiri cumplite îi evocau acum sălile și clasele lui proaspăt zugrăvite !), ea își reluase catedra. Adrian obținuse și el o catedră de matematică la un liceu din Iași. Laurenția lucra mult și acasă, continua și încheia cartea bătrînului Movilă. Luau masa de prînz la Paula, care ținea să-i facă serviciul ăsta pînă după ce avea să nască. Pentru prima oară în viața ei, Laurenția avea în casa în care crescuse un sentiment de singurătate apăsător, asemănător cu frica, atunci cînd Adrian nu era acasă. În natura ei viguroasă se strecurase o slăbiciune, un soi de neliniște, din ziua în care se întorseseră la Iași fără tatăl ei. Cîteva zile se ocupase de Ana Maria și de Petre, pe care îi găzduiseră la ei, dar după plecarea lor casa era prea goală. Fiecare lucru, fiecare carte, fiecare zgomot ivit din pricini necunoscute o făceau să tresară, i-l năluceau pe Gilbert. Uneori îi venea să-l caute din odaie în odaie, de parcă n-ar fi știut sigur că nu mai e. Apoi se mustra singură : asta nu mai era ea, era o făptură pe care n-o putea suferi pentru

veşnica ei nervozitate. Cînd venea Adrian, toate se linişteau. Casa nu mai suna a gol.

Adrian nu avea firea molcomă a lui Simion, era mult mai plin de viaţă, mai dinamic. Avea poate şi mai multă fantezie. O iubea mult, o cruţa în starea în care era, dar o şi scutura cînd o vedea neliniştită sau nesigură de ea. Era „sora Laurenţia", îi aducea el aminte, acea soră care dădea viaţă nu numai cu mîinile ei, ci şi cu energia şi optimismul şi siguranţa pe care o simţea la ea orice rănit.

Pe măsură ce se apropia de naştere, Laurenţia se preocupa mai puţin de Zoe. Şi pentru asta se mustra. Zoe avea încă nevoie de ea. Zoe trebuia trimeasă la Bucureşti, la Conservatorul de muzică. Erau mai siguri pe obiectivitatea profesorilor de acolo, care nu cunoşteau nici familia Saint-Laurent, nici familia Mocanu ca să le fie părtinitori. Şi pe urmă, Laurenţia se gîndea că Zoei i-ar face bine să se rupă de-ai ei pentru un timp. Chiar dacă va sta la Ana Maria, acolo avea să aibă mai curînd îndatoriri decît ocrotire. Petre era prea slăbit şi Ana Maria prea absentă ca să aibă grijă de cineva. Nu aveau nici de ei înşişi. Zoe învăţase la spital să fie prezentă la nevoile altora. Laurenţia se întreba dacă nu cumva îngreuia cu asta tinereţea Zoei.

Paula era nehotărîtă, ca totdeauna, dar Simion lua drept literă de evanghelie cuvintele Laurenţiei. El lipsise de acasă tot timpul războiului, personalitatea Zoei fusese formată de Laurenţia. La întoarcerea de pe front avusese impresia că fata lui cea cu ochi palizi, cu sensibilitatea ascuţită, fata lui plină de nesiguranţă şi emoţii, dacă nu devenise cu totul alta, era totuşi mai curajoasă, mai hotărîtă. Acum voia să intre la Conservatorul din Bucureşti. Ei, să încerce. Dacă avea să izbutească, asta avea să-i dea o şi mai mare siguranţă. Bucureştiul nu era la capătul lumii, se puteau vedea în vacanţă, se puteau duce unii la alţii şi peste an. Ar fi fost mai bucuros s-o aibă lîngă el, dar dacă Laurenţia spunea că depărtarea o va fortifica, el se lăsa convins.

Laurenţia se întreba cu cine ar fi bine să semene băiatul ei. Era sigură că va avea un băiat. Să semene cu Adrian bineînţeles, şi cu Gilbert. Nu cu femeile din familia ei, nici măcar cu ea, bărbaţii avuseseră mai multă înţelegere şi mai mult echilibru decît Ana Maria, decît Paula, decît Agata cea cuminte chiar. Taică-său îi vorbise adesea de bunicul Iorgu

a cărui operă o ducea ea la capăt acum. Dar se părea că acest bunic fusese un om slab. Gilbert spunea uneori că Zoe îi semăna şi la bine, şi la rău. Nu, era mai bine ca fiul ei să fie pe jumătate Gilbert, pe jumătate Adrian. Şi frumos ca Adrian, oh, Doamne, nu urît aşa cum se socotea ea. Şi nu dur sau insensibil, aşa cum se acuza uneori că e. Îl aştepta, îl aştepta pe acest fiu, avea să-l cheme Emil, un nume pe care nu-l purtase nimeni în familie şi să adune în el toate calităţile din neam.

Pe măsură ce pe Laurenţia sarcina o sensibiliza, o slăbea, Zoe devenea mai sigură de ea. Ştia în sfîrşit fără nici o şovăire ce vrea de la ea. George Enescu, îşi spunea ea, îi fusese cel mai bun profesor. Afară de Laurenţia, pe care nu voia s-o nedreptăţească. Orizontul ei se limpezise într-un fel. Nu se mai simţea frunză bătută de toate vînturile. Voia în sfîrşit ceva, şi de la ea şi de la viaţă. Amurgurile rămăseseră tot tulburătoare, dar nu-i mai stîrneau lacrimile. Frumosul era cert frumos pentru ea şi ar fi putut spune şi de ce. Cui datora această nouă perspectivă a lumii? Socotea că mai întîi muzicii, apoi spitalului. Muzica îi ridicase o cortină grea care acoperea universul, dincolo de cortină era armonie. Suferinţa omenească la care luase parte aproape doi ani, suferinţa aceea fizică, urîtă, murdară, cumplită, care modifica existenţa, o apropiase de oameni, nu-i mai era frică de ei. Se aştepta din partea lor la înţelegere şi solidaritate, pentru că se simţea înţelegătoare şi solidară cu ei.

O bucura plecarea la Bucureşti. Taică-său fusese un timp la Braşov, trecuse de Predeal, aşa cum visa odinioară, fără paşaport. Îşi găsise mama în casa din Şchei. Era mult îmbătrînită, dar era mama. Şi fraţii lui, pe care armata austriacă îi trimesese să lupte în Alpi cu italienii, se întorseseră amîndoi. Acum făcea planul ca în vacanţa următoare să-şi ducă familia la Braşov, renunţînd măcar o dată la Glodeni sau scurtînd şederea acolo. Pe Zoe, ai lui n-o mai văzuseră de cînd era copil, Paula pe care el o socotea încă foarte frumoasă, nu trebuia să fie întîlnită de către familia lui îmbătrînită, schimbată. Şi maică-sa, oh, Doamne, avea să mai trăiască, dacă izbutise să răzbată prin lipsurile grele din timpul războiului şi avusese bucuria să-şi vadă toţi feciorii nevătămaţi, avea să mai trăiască.

Zoe plecă nu cu inima uşoară, dar într-o stare de febrilitate, de nădejde ascuţită, pe care n-o cunoscuse niciodată. Luase în răstimpul dintre Glodeni şi plecare cîteva lecţii la Iaşi cu o profesoară bună, prea puţine şi grăbite ca să realizeze vreun progres vădit. Dar profesoara aceea îi confirmase încrederea lui Adrian în talentul ei. O brumă de talent, îşi spunea Zoe, nici nu pretind mai mult de la viaţă. Marii instrumentişti au fost copii-minune. Eu studiez serios numai din vara asta. Şi am optsprezece ani. E prea tîrziu. Dar dacă m-ar primi în Conservator ! Aş fi fericită să fiu profesoară de pian în orice şcoală, să trăiesc în muzică. Să scot elevi mai deosebiţi decît mine. Măcar atît, dacă eu n-am un dar mai mare. Şi dacă, Doamne, dacă îl am ?

Pentru prima oară Zoe plecă singură cu trenul. Şi asta era ceva extraordinar. Trenurile mergeau acum mai regulat decît în primăvară, făcu numai o noapte pînă la Bucureşti. Toată acea noapte înstelată Zoe şi-o petrecu la fereastra de pe culoar. Era toamnă, era răcoare, cei din compartiment nu sufereau un geam deschis şi dormeau ca într-un staul, răsturnaţi, obosiţi, asudaţi. Zoe îşi scotea obrazul afară pe fereastră, aspira aerul nopţii, fumul locomotivei. Urmărea scînteile aruncate de ea spre cerul spuzit de stele. I se părea că zboară, că se îndreaptă în zbor către ceva necunoscut, extraordinar, care va fi viaţa ei acum ieşită de sub aripile oricărei ocrotiri, ceva plin de gustul libertăţii, al neprevăzutului. Nu cunoştea Bucureştii, fusese o singură dată acolo cînd era prea mică. Oraşul pe care îl bănuia mult mai mare, mai plin de lumină, de manifestări culturale, de concerte, ah ! de concerte, decît Iaşii, avea pentru ea atracţia pe care o avusese cîndva Parisul pentru unchii pe care nu şi-i cunoscuse, Georges şi Leonida. Şi cine ştie, dacă avea în adevăr talent, şi aici încerca să înlăture speranţa asta nebună, avea să ajungă odată şi la Paris ! Ce nu se putea de acum înainte ? Orice, orice ! Omenirea se aşezase poate temeinic pe pace, se puteau întreprinde, se puteau încerca, se puteau spera lucrurile cele mai extraordinare.

La linia orizontului se iveau zorile. Zoe îşi simţea picioarele amorţite, dar nu se îndura să intre în compartimentul-etuvă. Tremura de frig, aştepta ivirea soarelui. Şi el răsări, roşu, rotund, ca un imens fruct exotic la marginea cîmpiei.

Trenul avu totuşi o întîrziere de trei ore. La Bucureşti, în gară, n-o aştepta nimeni. Poate că unchiul Petre obosise aşteptînd, poate că nu primise telegrama ei. Luă o trăsură. Şi asta era un lucru nou, să se urce singură într-o trăsură, să dea cu un glas sigur birjarului adresa din strada Toamnei, să stea în fundul canapelei ca un om sigur că se duce acolo unde trebuie să se ducă

În adevăr, familia Stamate nu primise telegrama. Ana Maria stătea, ca la Glodeni, pe o sofa, îmbrăcată, pieptănată, cu faţa lipsită de expresie, dreaptă şi tăcută. O umbră de zîmbet se ivi pe faţa ei cînd îşi văzu nepoata. Se ridică în picioare.

— Petre ! strigă ea. A venit Zoe ! Unde eşti ? Bine ai venit, fetiţa mea. Constanţa, Constanţa, pregăteşte o baie şi încălzeşte lapte, cafea pentru Zoe. Eşti obosită ? Stai jos, stai lîngă mine.

Istovită parcă de a fi spus atîtea cuvinte cu şir, Ana Maria se aşeză din nou pe sofa, o trase cu mîna ei acum foarte slabă pe Zoe lîngă ea şi tăcu. Petre veni din biroul lui, o sărută pe faţă, o mîngîie.

— Poate cu tine va fi mai bine în casă.

— În casă nu poate fi mai bine, rosti sec Ana Maria. Aş vrea numai ei, dacă s-ar putea, să-i fie bine. Să te ocupi de tine, Zoe, nu de mine. Aşa trebuie.

Pe Zoe o săgetă un gînd care ar fi trebuit s-o muncească mai de mult.

— Ana Maria, am să pot exersa la pian ? N-are să te... cum să spun ? N-are să te obosească sau enerveze ?

— Poţi exersa cît vrei, Zoe. Eu nu aud. Nu mi-am pierdut auzul. N-am surzit, dar nimic nu ajunge pînă la mine. Trebuie să trăieşti în casa asta ca şi acum eu n-aş fi aici.

Petre ridică din umeri şi se uită lung la Zoe. Ăsta era adevărul şi n-avea leac. Timpul poate, nu medicina, avea s-o mai vindece pe Ana Maria, dacă la vîrsta asta se mai putea vindeca.

Zoei nu i se dădu odaia lui Ionică, în care familia nu schimbase nimic. Fu instalată în salon, unde se afla şi pianul, i se aşternu moale şi comod divanul de acolo, i se aduse şi o mică bibliotecă.

— De salon nu mai avem nevoie, să nu te simți stingherită. Eu nu mai primesc pe nimeni, iar dacă vine cineva la Petre, stau în fostul lui cabinet, în biroul lui adică.

Zoe își dădea seama că Ana Maria păstrase progresul făcut la Glodeni, era acum complet lucidă. Nu mai scotea un cuvînt care să nu aibă rost, nu mai avea un gînd care s-o ia razna. Dar tristețea care o copleșea nu era tristețe, era chipul actual și poate fără tămăduire al bolii ei.

Cîteva zile Zoe exersă de dimineața pînă seara. Petre o înscrisese la examenul de la Conservator înainte de venirea ei. Pregătea un exercițiu, o probă de digitație mai curînd, și o nocturnă de Chopin. În afară de sunetul pianului, casa părea moartă.

În dimineața examenului, Zoe plecă de acasă condusă de Petre. Părea o somnambulă. În clipa asta nu mai știa nici unde se duce, nici ce vrea. Nu vedea străzile, nu vedea oamenii. Petre o părăsi la ușa Conservatorului.

— Ai să știi să te întorci acasă ?

— Am să nimeresc.

— Succes, fetițo.

— Poftim ? îi întrebă politicos Zoe, care începuse să nu mai înțeleagă.

— Am spus : succes !

— Ah, da. Mulțumesc !

Sala era plină de candidați, băieți și fete. Zumzăia, în așteptarea comisiei. Era o sală de clasă cu bănci vechi și roase, cu un podium pe care se afla un pian. Jos, în fața băncilor, masa comisiei. Pe măsură ce aceasta întîrzia, foiala și zgomotul din clasă erau mai mari. Toți, toți trebuie să aibă talent, își spunea Zoe. Ce caut eu aici ? Ar fi trebuit să nu vin niciodată.

În sfîrșit comisia intră și în sală se făcu brusc o tăcere spăimîntată parcă. Erau cîțiva bărbați cu fețe severe, unul foarte înalt care părea directorul școlii sau președintele comisiei, două doamne. Unul dintre cei severi se îndură și le zîmbi candidaților. Apoi băieți și fete, pe rînd, urcau pe podium. Zoe nu-i putea asculta bine. I se părea că unii sînt foarte slabi, că li se bîlbîie degetele, iar alții atît de buni, buni ca niște profesioniști, încît se întreba ce caută ea printre ei. Fu o clipă în care vru să se ridice și să plece, dar se stăpîni. Pe fața comisiei se cam vedea impresia făcută

de candidați. Unora le zîmbea slab cîte un profesor și-l încuviința din cap, după execuția altora toți „maeștrii" rămîneau ca împietriți, cel mult unul îi făcea semn, în mijlocul execuției, că o poate încheia chiar acolo, la jumătate.

Zoe voise să-și cînte exercițiul și *Nocturna* pe dinafară. Luase notele cu ea numai din prudență. Acum voia să le refacă în minte și nu le mai știa defel. În locul lor era un mare gol. I se părea că și degetele îi amorțiseră, nu le mai putea mișca. Ce rușine, vai, ce rușine avea să pată ! Cum îndrăznește cineva atît de emotiv și de mediocru să se prezinte la Conservator ?

Își auzi numele. Se urcă pe podium. Picioarele îi erau de lemn. Puse notele în fața ei. Își îndreptă mîinile spre claviatură. Începu. Nu se mai uită la note. Exercițiul pornea din ea ca un izvor limpede și jucăuș. Alerga pe clape. Părea în adevăr o apă care n-are să se mai oprească niciodată, care nu cunoaște obstacole. Cînd îl sfîrși, se uită la comisie. Domnul cel foarte înalt, cu fața lungă și îngustă, dete din cap aprobator și-i făcu semn să continue. Una dintre cele două doamne îi zîmbi larg.

Zoe cîntă *Nocturna* de Chopin. Toată poezia pe care o citise vreodată, pe care încercase s-o scrie, pe care o iubise intens, trecea acum prin degetele ei în melancolica și melodioasa *Nocturnă*. Găsea, fără să-și dea seama, accente grave și profunde pe care nu le găsise pînă acum. Nu se auzea, se cheltuia numai întreagă, pierdută în acele sonorități înlănțuite. Încheie.

Profesorul care se îndurase să zîmbească la intrarea comisiei în clasă o aplaudă. Președintele cel înalt îi făcu un semn prietenesc cu ochii, clipind apăsat, a aprobare. Cînd trecu spre locul ei în bancă, una din cele două profesoare sau poate numai pianiste cu renume o mîngîie pe obraz. Zoe se așeză în bancă fără să fi înțeles nimic din ceea ce făcuse. Parcă fusese bine, parcă îi zîmbiseră, parcă cineva aplaudase. Așa se petrecuseră lucrurile ? O fată înaltă, voinică, lîngă care ședea, îi luă o mînă și i-o strînse la piept. Zoe o privi uimită.

— De ce te uiți așa la mine ? Nu-ți dai seama cum cînți ? N-ai văzut ce entuziasmată a fost comisia ?

Așa să fi fost ? Pînă la sfîrșitul examenului, Zoe nu-și putu veni în fire. Cînd comisia se ridică și se ridicară și elevii, în drum spre ușă, Zoe întrebă în șoaptă, cu glasul tăiat, pe un tînăr care părea a fi secretarul comisiei și care făcuse tot timpul medii din notele puse de profesori.

— Vă rog frumos, cînd se vor afișa rezultatele ?

— Pe dumneata te muncește rezultatul ? Nu-ți dai seama că ai luat media cea mai mare ? Ce mai vrei ? O să se și afișeze. Cred că mîine.

Zoe plecă uluită. Porni pe străzi necunoscute. Soarele încălzea ușor amiaza. Nu știa încotro se duce. Nu-i venea și poate că nici nu se gîndea să se ducă numaidecît acasă, în strada Toamnei. Mergea cu pas iute, mergea nevăzînd oamenii pe lîngă care trecea. Va să zică asta era, va să zică avea talent. Îl recunoscuseră acolo cei care se pricepeau. Acum avea să facă muzică. Numai muzică toată viața. Și chiar cu talent, asta era concluzia pe care o putea scoate abia azi. Trecu drumul. Un birjar o fluieră și-i strigă ceva neînțeles. Era s-o calce. Ajunse undeva, într-o grădină. Ce grădină putea fi asta ? Cișmigiul ? Parcul Carol ? Erau alei multe și una mare, pe care alergau trăsuri și automobile.

— Vă rog frumos, ce grădină e asta ?

Doamna întrebată începu să rîdă.

— Ești la Șosea, domnișoară. De unde pici ? Din planeta Marte ?

Zoe rîse și ea, de parcă doamna ar fi fost foarte amabilă.

— Pic din Ieși ! spuse și ea în glumă.

— Aha, bine. Vezi să nu te rătăcești.

Dar Zoe voia să se rătăcească, să se mai rătăcească puțin. O apucă pe o alee mărginașă. Frunzele căzute foșneau ca mătasea sfîșiată sub picior. Da, abia acum începea viața. Avea să fie foarte frumoasă. Era ca o deschidere largă, ca un drum fără capăt, plin de soare. Și mergi pe el să te ducă unde va vrea, ba nu, unde vei vrea tu, acolo unde totul nu e decît armonie. Întîmplări nefericite, morți, dezamăgiri ? Deschizi pianul și muzica le acoperă, le înghite, le dă la fund ca o apă mare. Deasupra rămîne numai apa limpede, numai muzica. Și tinerețea. Și puterea ta, de care nu trebuie să te mai îndoiești. N-ai voie. Ea s-a îndoit

totdeauna. N-are să se mai clatine. Tot ce e vag se limpezește într-o zi. Azi s-au limpezit multe.

Haide acasă, Zoe, își vorbea singură, trebuie să te aștepte cu îngrijorare. Ei nu știu că ești puternică. Ei au văzut doar o fetișcană șovăielnică și mereu cu lacrămile în ochi. Au să cunoască într-o zi o pianistă care... care, în sfîrșit, mai e mult de lucru, mult de tot ca să ajungi ceea ce ai făgăduit azi. Rămas bun, grădină în care mi-am cîntărit fericirea și am văzut cît e de mare. Mai sînt atîtea grădini pe lume. Am să le caut. Am să le găsesc !

SFÎRȘITUL VOLUMULUI AL II-LEA

LECTOR : MARIA GRACIOV
TEHNOREDACTOR : GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1983. BUN DE TIPAR 25.04.1983.
COLI TIPAR 21,25.

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 87.
LA ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
„13 DECEMBRIE 1918"
STR. GRIGORE ALEXANDRESCU NR. 89—97,
BUCUREȘTI, REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

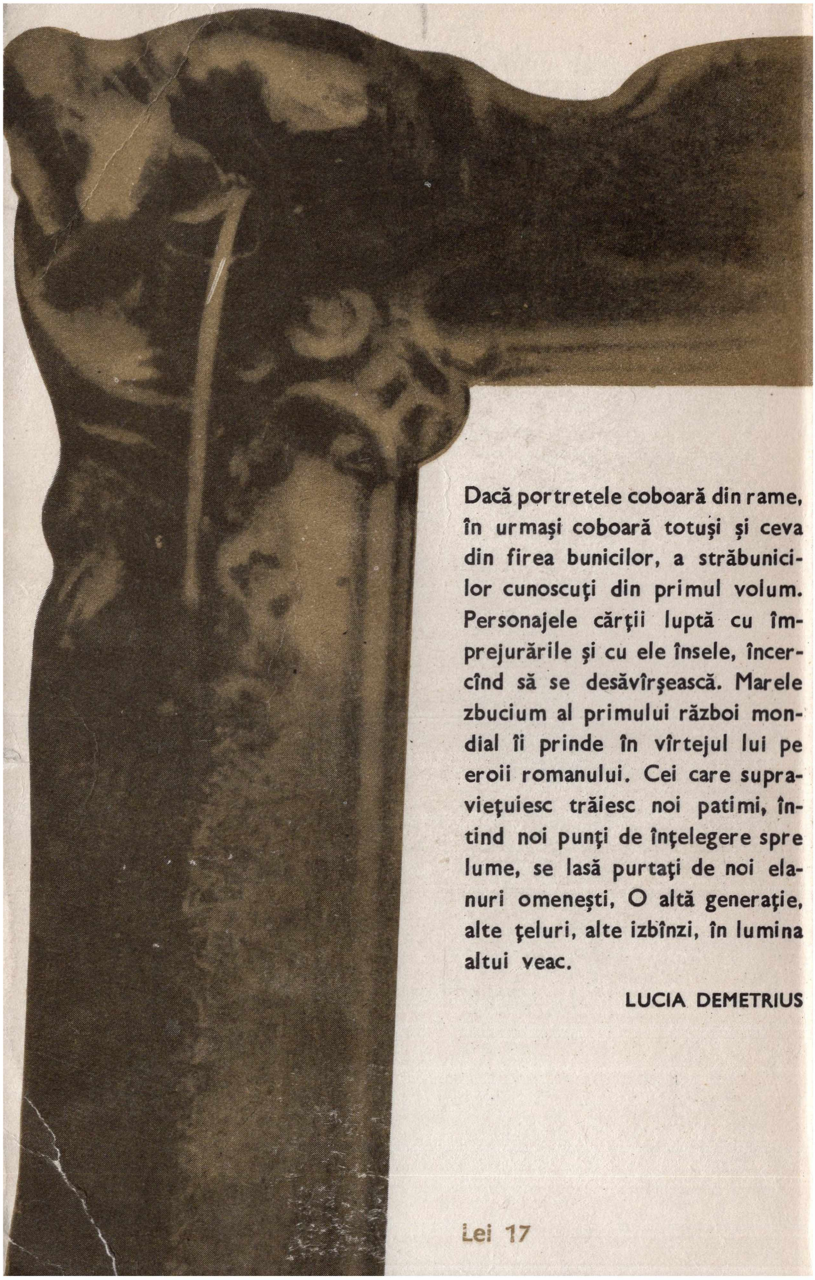

Dacă portretele coboară din rame, în urmaşi coboară totuşi şi ceva din firea bunicilor, a străbunicilor cunoscuţi din primul volum. Personajele cărţii luptă cu împrejurările şi cu ele însele, încercînd să se desăvîrşească. Marele zbucium al primului război mondial îi prinde în vîrtejul lui pe eroii romanului. Cei care supravieţuiesc trăiesc noi patimi, întind noi punţi de înţelegere spre lume, se lasă purtaţi de noi elanuri omeneşti, O altă generaţie, alte ţeluri, alte izbînzi, în lumina altui veac.

LUCIA DEMETRIUS

Lei 17